

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ
науково-виробничий журнал

№ 2 (18), 2015

Сєвєродонецьк 2015

**ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ
РЕФОРМ**
№ 2 (18) 2015
НАУКОВО-ВИРОБНИЧИЙ ЖУРНАЛ

ЗАСНОВАНО У 2010 РОЦІ

Засновник Східноукраїнський
національний університет імені
Володимира Даля

Журнал зареєстровано в Міністерстві
юстиції України

Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 19842-642 ПР
від 19.03.2013 р.

ISSN 2221-8440

**TIME DESCRIPTION OF ECONOMIC
REFORMS**
№ 2 (18) 2015
THE SCIENTIFIC AND PRODUCTION
JOURNAL
WAS FOUNDED IN 2010

Founder Volodymyr Dahl East Ukrainian
National University

Registered by
the Ministry of Justice of Ukraine

Registration Certificate
КВ № 19842-642 ПР
dated 19.03.2013

ISSN 2221-8440

**Журнал внесено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть
публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів
доктора та кандидата наук (економічні науки).**

**Постанова президії ВАК України від 31 травня 2011 р. № 1-05/5
Бюлетень ВАК № 7, 2011 р.**

Журнал індексується міжнародними наукометричними базами :
Ulrich's Periodicals Directory (Нью-Йорк, США), *Research Bible* (Токіо, Японія),
Index Copernicus International (Варшава, Польща),
Російський індекс наукового цитування (РІНЦ), (Москва, Росія)
Ліцензійна угода № 210-04/2013 від 25 квітня 2013 р.

Видання індексується Google Scholar

Головний редактор: Калінеску Т. В., докт. екон. наук, проф. (Україна).

Відповідальний редактор: Ліхоносова Г. С., канд. екон. наук (Україна).

Редакційна колегія: Бобильова А.З., докт. екон. наук, проф. (Російська Федерація);
Даніч В.М., докт. екон. наук, проф. (Україна); Житна І.П., докт. екон. наук, проф.
(Україна); Житний П.Є, докт. екон. наук, проф. (Україна); Заблюдська І.В., докт. екон.
наук, проф. (Україна); Закжевський Ю., канд. екон. наук (Польща); Йонова І., канд. екон.
наук, доц. (Болгарія); Костирко Л.А., докт. екон. наук, проф. (заступник головного
редактора) (Україна); Левашова Л., канд. екон. наук (Польща); Рамазанов С.К., докт. екон.
наук, докт. техн. наук, проф. (голова редакційної колегії) (Україна); Третяк В.В., докт.
екон. наук, проф. (Україна); Чиж В.І. докт. екон. наук, проф. (Україна).

Відповідальний за випуск: Рамазанов С.К., докт. екон. наук, докт. техн. наук, проф. (Україна).

Рекомендовано до друку та поширенню в мережі Internet
Вченою радою Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля
(протокол № 7 від 27 травня 2015 р.).

Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв, назв підприємств,
організацій, установ та іншої інформації несуть автори статей. Висловлювані у статтях думки можуть не
співпадати з точкою зору редакційної колегії та не покладають на неї ніяких зобов'язань.

Передруки і переклади дозволяються лише за згодою авторів та редакційної колегії.

ISSN 2221-8440

© Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, 2015

© Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, 2015

*Номер пропонує***БЛОГ ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА****Калінеску Т. В.**

У зоні відчуження _____ 5

ТЕМАТИЧНІ РУБРИКИ• **Економіка та підприємництво****Головченко О. М., Ніценко В. С.**

Еволюція парадигми тіньової економіки в економічних дослідженнях _____ 6

Грахов В. П., Мохначев С. А., Беркутова Т. В.

Классификация методов оценки конкурентоспособности применительно к строительным организациям _____ 14

Mitrofanova I., Starokozheva G., Batmanova V.

The impact of economic activity on ecological parameters of the economic space of the southern federal district of Russia _____ 20

Шамаева Н. П.

Промышленная кооперация как фактор стратегического экономического развития _____ 31

• **Фінанси та банківська справа****Велентейчик Н. Ю., Корольова Н. М.**

Механізм регулювання міжбюджетних відносин в умовах економічної нестабільності ____ 39

Лемішко О. О.

Державна підтримка – дієвий важіль фінансового механізму функціонування капіталу сільського господарства _____ 48

Zhytnyy P., Lukyanova O.

Large-scale business risk and profitability management with banking institutions involvement _59

Носова О. В.

Корпоративний сектор України в умовах банківського кризиса _____ 65

• **Управління сучасним підприємством****Костирко Л. А., Соломатіна Т. В.**

Оцінка впливу конкурентоспроможності на інвестиційну привабливість підприємств АПК ____ 72

Льїна О. В.

Інноваційно-інвестиційний розвиток аграрних підприємств України в умовах глобалізації _____ 79

Крайнік О. М.

Покращення збутової діяльності за допомогою зовнішнього інвестування на ТОВ «Айс Запоріжжя» _____ 85

Ушеренко С. В., Черненко Д. Д.

Вибір джерел фінансування інвестиційної діяльності підприємства (на прикладі ПАТ «Фармак») _____ 91

• **Соціальна економіка****Калінеску Т. В.**

Трансформація механізмів формування суспільних цінностей в умовах глобалізації _____ 99

Трофимов А. В.

Державне регулювання соціального захисту в умовах макроекономічної нестабільності:
теоретичний аспект _____ 107

• **Економіка регіону**

Павлов К. В.

Экономическое ядро региона: сущность, критерии формирования и элементный состав __113

Rodionova E.

The actual format of ghazali economic activity: the experience of the
southern regions of Russia _____ 122

• **Міжнародні економічні відносини**

Абдуллаева М. Н.

Стратегические позиции дальнейшего развития промышленных
предприятий Узбекистана _____ 130

Булко О. С.

Развитие социальной сферы в Республике Беларусь _____ 138

Маркусенко М. В.

Проблемы и новые направления валютной политики в Республике Беларусь _____ 145

НОВИНИ НАУКИ ТА ПРАКТИКИ

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля провів
Міжнародну науково-практичну конференцію
«Молодь і наука: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку права в Україні»
м. Северодонецьк, Україна, 19-20 травня 2015 р. _____ 151

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ РЕКОМЕНДУЄ

Нові видання економічної літератури _____ 152

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

_____ 154

ВИМОГИ

щодо змісту та оформлення статей до науково-виробничого журналу
«ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ»

У зоні відчуження

Уже майже рік ми живемо у зоні бойових дій, у тій зоні відчуження, куди ніхто не хоче їхати, побачити власними очима, а що ж коїться з нами, і як ми намагаємось виживати у цій складній ситуації. Наші брати і сестри, родичі і близькі, друзі й прихильники, майже всі поділилися на своїх і чужих, бо дуже важко розібратися, хто правий, а хто ні. А деякі з близьких нам людей зникли безвісти, отримали важкі поранення або й загинули у цій безглуздій війні.

Недавня поїздка по Західній Україні й зовсім переконала нас, що більшість наших колег навіть не розуміють і не переймаються тим, що тут іде справжня війна, продовжують гинути люди, що ми майже втратили надію колись повернутися до своїх домівок, робочих місць, на свою землю, де ми народилися й вирости, стали тими, хто ми є зараз. Ми, українці серцем і душею, готові й далі продовжувати доводити всьому світу, що ми саме такі. І не треба нас списувати з рахунків, не треба забувати про те, що ми є і бажаємо такого ж спокійного, безпроблемного життя, яке є у колег з інших регіонів. Ми не просимо допомоги, але не треба нас виокремлювати у встановлені зони відчуження, де увесь світ ділиться на «до і після блокпостів».

Тому іноді дивно чути, коли на наукових конференціях дискутуються такі проблеми, як, наприклад, хто, скільки і чого з'їв за рік. І як це можна порівняти з тим, що відбувається в зоні АТО, де ми живемо і працюємо. Чому ще й досі продовжуємо не помічати, що в Україні вже не все населення може дозволити собі щось з'їсти навіть із того стандартного переліку, що має бути у споживчому кошику. Зась щось казати і про те, як керівники найвищих гілок влади, приїжджаючи до зони АТО, кажуть одне, вселяючи надію у людей, а роблять інше. А чи можна, взагалі, вирівнювати усіх за однією шкалою, не брати до уваги умови проживання, праці, навчання та просто існування людей у зоні АТО і за її межами.

Хочеться нагадати всім відому фразу головної героїні фільму «Раба кохання»: «Люди – ви тварини!». Тож не будемо ставати тим, до чого нас постійно повертає історія. Ми звертаємось до усіх наших читачів, авторів, друзів і небайдужих людей із закликом долучитися до обговорення на сторінках нашого журналу проблем сьогодення, того, до чого нас привели метаморфози розвитку нашої країни, соціально-економічної політики та той людський фактор, на який ще й досі намагаємось не звертати уваги.

Не зважаючи на те, що нас «відчужили» від нормального, повноцінного життя, ми намагаємось жити й доводити, що спіралі історії повторюються; і те, що ми встигнемо зрозуміти, виправити свої помилки та побудувати новий, більш досконалий напрям розвитку, навіть, шляхом публікацій і розгорнутих дискусій на сторінках журналу, дозволить майбутньому поколінню жити краще, ніж ми зараз, та винести певні уроки з історії.

Дякуємо всім, хто був і є разом з нами увесь цей непростий час. З такою підтримкою ми обов'язково перемаємо і все буде у нас добре!

Головний редактор науково-виробничого журналу «Часопис економічних реформ»

Т. В. Калінеску

УДК 334.012

ГОЛОВЧЕНКО О. М., ПІЦЕНКО В. С.

ЕВОЛЮЦІЯ ПАРАДИГМИ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ В ЕКОНОМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Розглянуто етапи дослідження та формування уявлень про тіньову економіку, пропонується періодизація концепцій тіньової економіки, досліджені підходи до її вивчення, етапи формування державної політики щодо явищ тіньової економіки, відображення питань оцінки тіньової економіки в документах міжнародних організацій. Тіньова економіка в статті досліджується як економічна діяльність осіб, які ігнорують закони, встановлені державою, а такі особи перебувають у будь-якому суспільстві. Підсумовано, що тіньова економіка може бути як проявом відживаючих інститутів, консервуючи рудиментарні форми виробничих відносин, так і органічно включена в економіку офіційну, будучи своєрідною "відповіддю" на "виклики" глобалізації та науково-технічного прогресу.

Ключові слова: тіньова економіка, економічна діяльність, концепція, глобалізація, міжнародні організації, державна політика.

Постановка проблеми. В тій чи іншій формі тіньова економіка існує з моменту виникнення держави. Очевидно, що тіньова економіка – це економічна діяльність осіб, які ігнорують закони, встановлені державою, а такі особи перебувають у будь-якому суспільстві. Тіньова економіка активно досліджувалася і досліджується сучасними економістами.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Першим науковим дослідженням, яке привернуло інтерес наукової громадськості до проблеми тіньової економіки, слід вважати роботи Кеннета Едварда Боулдинга, які були опубліковані в 1944-1947 рр. Вони присвячені узагальненню наслідків регулювання цін на основні споживчі товари в роки Другої Світової війни [9, с. 213-218; 10, с. 133-134]. Боулдинга була розроблена класична модель тіньового ринку (модель Боулдинга), що описує відхилення кривих попиту та пропозиції. Однак ці дослідження носили тільки теоретичний характер і не отримали подальшого розвитку, оскільки багато вчених вважали, що з ліквідацією військового регулювання зникне і сам об'єкт досліджень.

У період 1949-1959 рр. отримав розвиток правовий підхід до визначення поняття "тіньова економіка". Один з представників американської кримінології Едвін Сатерленд висунув концепцію "зло-

чинця в білому комірці» [30], згідно з якою багато "білих комірців" (підприємці, політики, лікарі та ін.) Здійснюють протиправні дії, які заподіюють суспільству незмірно більший збиток, ніж звичайні злочинці. Сатерленда не тільки підкреслював небезпеку злочинів "білих комірців" у майновому плані, але і вважав, що такі злочини підривають основи суспільства. Ця концепція поклала початок цілому напрямку в кримінології і зараз вважається загальноприйнятою.

Було виділено п'ять основних видів економічної злочинності:

- 1) порушення правил конкуренції (комерційні хабара, порушення антимонопольного законодавства, промислове шпигунство);
- 2) порушення прав споживачів (помилкова реклама, випуск недоброякісних товарів);
- 3) порушення прав найманих працівників (порушення трудових контрактів, норм техніки безпеки);
- 4) порушення прав акціонерів, кредиторів;
- 5) порушення прав держави.

Публікація статті Г. Беккера "Злочин і кара: економічний підхід" [8] відкрила новий етап у вивченні тіньової економічної діяльності. До цієї публікації переваж-

ало переконання, що злочинці діють ірраціонально.

Г. Беккер вперше запропонував виходити з того, що злочинці діють раціонально, вони прагнуть максимізувати свою вигоду при обмежених ресурсах. У своїй теорії він спробував застосувати економічні категорії витрат і прибутку до розуміння поведінки порушників закону [1, с. 28-90]. Розвиток теорії злочинів і покарань знайшло відображення в роботах американських економістів Джеймса Б'юкенена (1980), Мілтона і Розі Фрідман (1984) [7], Манкурта Олсона (1995 г.) [5, с. 56] та ін. Ці дослідження тіньової економіки можна віднести до отримав широкий розвиток міждисциплінарного напрямку досліджень, - економічної юриспруденції.

У даний період зароджуються науково обгрунтовані підходи до формування державної політики щодо явищ тіньової економіки. Йде дискусія про способи впливу на неї держави, розглядається широкий діапазон сценаріїв - від силових до ліберальних. Значний крок у дослідженні тіньової економіки був зроблений в результаті аналізу ринку праці та економічного життя в бідних країнах. К. Гірц ввів поділ на так звану "базарну" і "орієнтовану на фірмове пристрій" економіку ("bazaar-economy" і "firm-centred economy") [19].

Англійський соціолог Кейт Харт так сформулював визначення неформальності: "відмінність між формальними і неформальними можливостями доходу базується на відмінностях між роботою на зарплату і зайнятістю» [22, с. 61-90]. Сформульоване визначення було використано Міжнародною організацією праці (1972 р), яка ввела в загальноприйнятий оборот терміни "неформальна економіка" ("informaleconomy") і "неформальний сектор" ("informalsector"). Введення в науковий обіг терміна "неформальний сектор" пов'язують з ім'ям К. Харта. Серед послідовників К. Харта можна виділити Е. Фейдж [16] (1979), Дж. Гершуні [20] (1983), Е. Міньюна [25] (1983), Ф. Матери [24] (1985), С. Сміта [29] (1986.), м Кастельса і А. Портес (1989 р) [13], Дж. Томаса (1992 р) [31] та ін.

До цього періоду слід віднести і активізацію досліджень, присвячених оцінці

обсягу тіньової економіки. Найбільшу популярність здобули публікації П. Гутмана (1978) [21], А. Роса (1978) Д. Фройда (1977 р) [18]. Дослідження Е. Фейдж кваліфікуються як операціональні підхід до вивчення тіньової економіки. Визначення Е. Фейдж неформальної економіки через джерела отримання тіньових доходів дещо ширше, ніж інші її визначення. Розглядаючи структуру незареєстрованої (underground, undegistered) економіки в сучасному ринковому господарстві [16, с. 5-13] автор вважає, що неврахований сектор можна представити що складається з двох компонентів:

- Ринкового сектора, який використовує гроші як засіб обміну в організації виробництва і збуту товарів і послуг;

- Негрошового сектора, в якому виробляються реальні товари і послуги, але не для ринкового продажу, а для власного споживання або для неформального бартерного обміну.

Такий підхід досить зручний, так як він широко охоплює всі можливі аспекти тіньової економічної діяльності, в якій значна частина розрахунків здійснюється за допомогою бартерних обмінів і грошових сурогатів. Скорочення уточненого валового доходу в порівнянні з базою оподаткування відбувається через уникнення (avoidance) податків, а також і ухилення (evasion) від них. У першому випадку йдеться про законні дії щодо зниження податкового тиску, в іншому - про дії незаконних. Виник навіть особливий неологізм "avoison", що означає спірні ситуації при визначенні уточненого валового доходу. Описаний підхід зручний, якщо завданням є визначення розміру втрат бюджетів різних рівнів, оскільки включає і "законні способи" ухилення від податків (taxavoidance), які не розглядаються при інших підходах.

Мета статті. Дослідження еволюції парадигми тіньової економіки в економічних дослідженнях.

Виклад основного матеріалу дослідження. У другій половині 1980-х років у дослідженнях з неформальної економіці стався перелом. Набагато більша увага стала приділятися причин виникнення

тіньової економіки та аналізу її впливу на соціально-економічну ситуацію. Раніше вчені концентрувалися переважно на проблемах визначення, класифікації форм і виміру масштабів тіньової економіки. Разом з соціологами та фахівцями з "третього світу" в аналіз тіньової економіки включаються економісти-теоретики, які спираються на неокласичні і, насамперед, на неоінституціональні концепції. Неоінституціональна теорія звертає основну увагу на зв'язок між законами, що визначають і обмежують господарську діяльність. Прихильність встановленими правилами є першорядним критерієм участі в офіційній економіці, тоді як недотримання чи уникнення встановлених правил служить критерієм участі в тіньовій економіці.

Від збору фактів і емпіричних спостережень фахівці від економіки спостереження переходять до побудови узагальнюючих моделей, які можна розділити на класи моделей: поведінки продавців і покупців. Моделі поведінки продавців враховують їх ризики і витрати. Вони аналізують природу тих витрат, які виробники або продавці несуть при продажу товарів за неофіційними каналами в умовах державного контролю над цінами, та їх впливу на масштаби ринкових операцій. Наприклад, С. Деварейджен, К. Джонс і М. Ромер зупиняються на проблемі оцінки ризику, що виникає у продавців [15, с. 1881-1894]. Ризик бути спійманим і покараним залежить не тільки від кількості товару, проданого на паралельному ринку, але й інтенсивності цінового контролю. Модель С. Деварейджена, К. Джонса і М. Ромера показує, що залежно від інтенсивності цінового контролю більша або менша частина товару реалізується на легальному або нелегальному ринку. Через відсутність контролю вся торгівля повністю переходить на паралельний ринок.

Специфічні витрати дій на паралельних ринках аналізуються М. Морісом і М. Ньюменом. Доходи нелегальних торговців зменшуються через витрати на хабарі чиновникам [26, с. 1896-1906]. Крім того, неформальні ринкові торговці змушені діяти в умовах невизначеності, чи будуть на них накладені санкції за порушення за-

конодавства. Якщо витрати торговців (включаючи ризики, штрафи і хабарі) менше, ніж витрати державно-регульованого ринку, то здійснюється тіньова економічна діяльність. Моделювання поведінки покупців (пошук ренти та пошук інформації) здійснено Р. Декон і Дж. Санстелі. Вони показали, що споживачі, які шукають дефіцитні товари, можуть зіткнутися з необхідністю витратити час на їх пошук і витратами від простою в чергах, які зменшують величину їх виграшу від покупки [14, с. 1945-1954]. При відсутності паралельного ринку споживачі несли б додаткові витрати (наприклад, втрати або витрати на хабарі). Ця проблема досліджувалася також Т. Нгуйеном і Дж. Холлі. Результати їх дослідження показали, що на паралельному ринку споживачі будуть конкурувати за товари, поки витрати на операції (пошук дефіциту, простий в чергах і дача хабарів) не поглинула різницю між цінами на паралельних і офіційних ринках [27, с. 290-300].

Результати дослідження Інституту свободи і демократії під керівництвом перуанського економіста Ернардо де Сото отримали назву "десотіанская революція" [6]. Принципово новий підхід до пояснення генезису тіньової економіки - головне наукове відкриття Е. де Сото. На його думку, бюрократична заорганізованість, яка перешкоджає вільному розвитку конкурентних відносин, породжує економічне "підпілля". Згідно Е. де Сото, неформальна підприємницька діяльність - це не механізм виживання, що виникає як реакція на недолік місць у сучасному господарстві, а результат поширення дій дійсних ринкових сил в економіці, затиснутою лещатами державного регулювання. Вивчаючи економіку Перу, він прийшов до висновку, що "легалізація приватної власності, дебіюкратизація економіки і скорочення урядового втручання в господарську діяльність - це єдиний шлях до громадянського миру і процвітання". На думку Е. де Сото, великий тіньовий сектор суттєво знижує ефективність економіки країни. Їм навіть введений термін "мертвий актив" - це майно, що перебуває в тіні.

Результатом якісного стрибка в дослідженні спостережуваного сектора стало відображення питань його оцінки в документах міжнародних організацій (табл. 2). У 1991 р в Женеві пройшла конференція європейських статистиків, присвячена прихованій і неформальній економіці. За її матеріалами було опубліковано спеціальне керівництво з обліку статистики спостережуваної економіки в країнах з ринковою системою господарювання. В останній версії СНР ООН 1993 спостережувану економіку рекомендується включати в межі виробництва. Всі попередні версії СНР ООН не містили подібних вказівок. З цього моменту спостережувана економіка стала предметом офіційних нормативно-правових актів, які згодом зазнали ряд змін. У 2003 опубліковано розроблене Організацією економічного співробітництва та розвитку, Міжнародним валютним фондом, Статистичним бюро Міжнародної організації праці, Міждержавним статистичним комітетом Співдружності Незалежних Держав керівництво по вимірюванню спостережуваної економіки [2, с.259].

Керівництво може розглядатися як доповнення до СНС-93. Воно є міжнародним стандартом у сфері вимірювання спостережуваної економіки, в якому уніфіковані основні поняття, визначення, класифікації та термінологія, воно забезпечує міжнародне зіставлення даних. Запропонований Е. де Сото підхід дозволяє розглядати неформальну економіку як закономірну форму генезису масових, "народних" форм капіталістичного підприємництва на периферії сучасного світового господарства.

Альтернативний підхід в контексті теорії економічних систем до пояснення широкого розвитку тіньової економіки в кінці ХХ в. пропонують американські соціологи А. Портес і С. Сассен-куб. Вони доводять, що не тільки в розвиваються, але й у розвинених країнах тіньова економіка органічно включена в соціально-економічні процеси, будучи своєрідним "відповіддю" на глобалізацію господарського життя та розвитку науково-технічного прогресу [28, с. 30-58].

Пропонована американськими соціологами альтернативна інтерпретація

полягає в тому, що "неформальна діяльність функціональна одночасно і для включених до неї працівників, і для великих формальних фірм". Фірми мають всі стимули намагатися уникнути юридичних обмежень на використання праці. Коли конкуренція підвищується, посилюються стимули до деформалізації. Первинним механізмом зв'язку між формальним і неформальним секторами стає субконтракт. Наприклад, можлива неформальна маркетингова ланцюг (використовуючи неформальні дистриб'юторські мережі, легальна промисловість уникає витрат на постійних торгових агентів) або виробнича ланцюг (легальні будівельні фірми використовують неформальних субпідрядників, які, в свою чергу, організують роботу неформальних будівельних робітників). Ряд учених пропонує свої пояснення причини зростання тіньової економіки в розвинених країнах. С. Бруско вважає, що децентралізація і деформалізація є відповідями на зростання соціальних зобов'язань, що накладаються на великі фірми [11, с. 167-184]. На думку І. Убарри, зростання тіньової економіки в розвинених країнах - результат посилення конкуренції з боку економік країн третього світу [32, с. 483-503]. До введення ринкової економіки в Україні дослідження тіньової економіки суперечили офіційній ідеології. Зміст тіньової економіки визначалося з класових позицій. Висувався постулат про те, що тіньова економіка притаманна, насамперед, капіталістичному устрою. Проте, вже тоді з'явилися публікації досліджень економістів, які емігрували з СРСР. Першим дослідником тіньової економіки, тоді ще СРСР, був радянський економіст, який емігрував до Америки, Арон Каценелінбойген. У книзі "Кольорові ринки в Радянському Союзі" він виділяв шість різновидів ринків, які розрізняються по суб'єктах, об'єктах та ступенями легальності [23, с. 62].

Активне вивчення тіньових економічних відносин почалося в роки перебудови і введення ринкових відносин. Західні тенденції у вивченні цього явища позначилися на публікаціях в Україні. Український економіст С. Коваленко пред-

ставив розгорнуте дослідження соціально-економічної природи "тіньової" економіки, що розуміється як економічна злочинність [3, с. 32]. Прихильники цього підходу розглядають питання про законність з точки зору прямого порушення існуючого законодавства. Подібне трактування, що дозволяє включати до складу тіньової економіки всю кримінальну діяльність, є не цілком вірною. Тіньова економіка стає ніби синонімом негативних процесів у соціально-економічній сфері. У вітчизняній економічній науці отримав широкий розвиток і обліково-статистичний підхід до дослідження тіньової економіки. Ці дослідження активізувалися з прийняттям третьої версії СНР ООН 1993. Поняття тіньової економіки визначалося виходячи з основної мети СНР - максимально точного обліку всіх видів економічної діяльності, що забезпечують реальний внесок у виробництво валового внутрішнього продукту (ВВП). При обліково-статистичному підході основним критерієм виділення тіньових економічних відносин виступає їх Неврахування, тобто відсутність фіксації офіційною статистикою. Перевагою даного підходу є можливість кількісної оцінки прихованої частини продуктивної економічної діяльності на основі загальноприйнятої методології СНР, використання результатів розрахунків при формуванні економічної політики і міжнародних зіставлень. Результати розрахунків параметрів тіньової економіки за методологією СНР є винятково цінними для формування соціально-економічної політики. Обліково-статистичний підхід знайшов своє відображення в роботах В. Мандибуря [4].

Висновки та перспективи подальших дослідження. Підводячи підсумки, можна відзначити три етапи генезису парадигми тіньової економіки:

1. Тіньова економіка - породження відсталості і асоціальності, економічне гетто, яке не має позитивних перспектив.

2. Неформальний і частково тіньовий сектор економіки має революційно-прогресивний потенціал, що утворюється в результаті бюрократичної заорганізованості, яка перешкоджає вільному розвитку конкурентних відносин.

3. Тіньова економіка багатфункціональна. Вона може бути як проявом відживаючих інститутів, консервуючи рудиментарні форми виробничих відносин, так і органічно включена в економіку офіційну, будучи своєрідною "відповіддю" на "виклики" глобалізації та науково-технічного прогресу.

Література

1. Беккер Г. Преступление и наказание: экономический подход / Г. Беккер // Истоки. – Вып. 4. – М., 2000. – 285 с.
2. Іващенко П.О., Черв'яков І.М. Тіньова економіка на рівні регіону та пропозиції щодо її легалізації / П.О. Іващенко, І.М. Черв'яков // Міжвідомчий науковий збірник, Київ. – 1999. – Том 18. – С.259-262.
3. Коваленко С.О. Методологічні основи легалізації тіньової економіки в Україні: монографія / С.О. Коваленко. – К.: Знання, 1999. – 258 с.
4. Мандибуря В. О. Тіньова економіка України та напрямки законодавчої стратегії її обмеження / В. О. Мандибуря – К.: Парламентське вид-во, 1998. – 135 с.
5. Олсон М. Рассредоточение власти и общества в переходный период. Лекарства от коррупции, распада и замедления темпов экономического роста / М. Олсон // Экономика и математические методы, 1995. –Т. 31.- Вып. 4.- С. 271-282.
6. Сото Е. де. Иной путь : невидимая революция в третьем мире / Е. Сото де ; пер. сангл. Б. Пинскер. – М : Catalaxy, 1995. – 320 с.
7. Фридмен М., Фридмен Р. Тирания статус-кво // Экономическая теория преступлений и наказаний. – № 1. Материалы с сайта: Fridman M. and R. Tyranny of the status quo. San Diego. N.Y. [Електронний ресурс] /Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу: www/corruption.rsuh.ru
8. Becker G. Crime and punishment : an economic approach / G. Becker // J. of political economy. – 1968. – mar./apr. – P.24 – 35.

9. Boulding K. A Note of the Theory of the Black Market / K. Boulding // *Canadian Journal of Economics and Political Science*, 13, 1 (Feb. 1947): 115-118. CP 1.

10. Boulding K. Liquidity Preference Theory of Market Prices Market / K. Boulding // *Economica*, NS 11, 42 (May 1944): 55-63. CP 1.

11. Bruco S. The "Emilian" Model : Productive Decentralization and Social Integration / S. Bruco // *Cambridge Journal of Economics*, 1982. № 6. P.167-184.

12. Buchanan J.M. A Defence of organized Crime? / J.M. Buchanan // *The Economics of Crime*. Cambridge (Mass.), 1980.

13. Castells M. and Porters A. World Underneath: The Origins? Dynamic and Effects of the Informal Economy / M. Castells, A. Porters // *The Informal Economy*. L.: The Johns Hopkins University Press, 1989.

14. Deacon R.T., Sonstelie J. Price control and Rent – Seeking Behaviour in developing Countries / R.T. Deacon, J. Sonstelie // *World Development*. 1989. Vol 17.

15. Devarajan S., Jones S., Roemer M. Markets under Price Controls in Partial and General Equilibrium / S. Devarajan, S. Jones, M. Roemer // *World Development*. 1989. Vol 17. № 12.

16. Feige E. L. How big is irregular economy / Edgar L. Feige // *Challenge*. – 1979. Vol. 22. – P. 5-13.

17. Feige E.L. Defining and estimating underground and informal economies: the new institutional economics approach / E. L. Feige // *World development*. – Oxford, 1990. – Vol. 18, N 7. – P. 989 – 1002. № 420

18. Freud D. A guide to underground economics / D. Freud // *Financial Analysts Journal*. November – December. 1977.

19. Geerts C. Peddlers and Princes: Social Change and Economic Modernization in Two Indonesian Towns / Clifford Geerts. – Chicago : University of Chicago Press, 1963. – 162 p.

20. Gershuny J. Social Innovation and the Division of Labour/ Jonathan Gershuny. – Oxford :Oxford University Press, 1983. – 191 p.

21. Gutmann P. The subterranean economy / P. Gutmann // *Finansialanalys j.*- N.Y. – 1977. – Vol. 33, N 34. – P. 24 – 27.

22. Hart K. Informal urban income opportunities and urban employment in Ghana / K. Hart // *J. of modern African studies*. - L. – 1973. – Vol.11, № 1. – P. 61 – 90. № 427

23. Kotsenelinboigen A. Coloured Markets in the Soviet Union / A. Katsenelinboigen // *Soviet Studies*. – 1977. – Vol. 29, № 1. – P. 62 – 85 .

24. Mattera Ph. Off the books. The rise of the Underground Economy / Philip Mattera. – London : Pluto Press, 1985. – 160 p.

25. Mingione E. Informalization Restructuring and the Survival Strategies of the Working Class / Enzo Mingione // *International Journal of Urban and Regional Research*. – 1983. – No. 3. – Pp. 311-339.

26. Morris M. L. Official and Parallel Cereals Markets Senegal: Empirical Evidence / Michael L. Morris, Mark D. Newman// *World Development*. – 1989. – Vol. 17. Issue 12. – Pp. 1885-1906.

27. Nguyen T. T. Equilibrium under price controls with endogenous transactions costs/ Trien T. Nguyen, John Whalley // *Journal of Economic Theory*. – 1986. – August Vol. 39 (2). – Pp. 290-300.

28. Portes A., Sassen-Koob S. Making It Underground: Comparative Material on the Informal Sector in Western Market Economies / A. Portes, S. Sassen-Koob // *American Journal of Sociology*. 1987. Vol. 38. № 1.

29. Smith S. Britains Shadow Economy / Stephen Smith. – Oxford : [Oxfordshire] ; New York : Oxford University Press, 1986. – XII, 203 p.

30. Sutherland E. White Collar Crime / Edwin Sutherland. – New York : Dryden Press, 1949. – 272 p.

31. Thomas J. Informal Economic Activity/ James J. Thomas.– Hemel Hempstead, Hertfordshire [England] : Harvester Wheatsheaf, 1992. – XII, 371 p.

32. Ubarra J. LaestructuracionEspontanea de la Industria del CalzaadoEspañol // *Boletin de EstudiosEconomicos*. 1982. Jfe 37. P. 483 - 503.

References

1. Bekkep G. Ppceptupleniye i nakazaniye: ekonomicheckiy podkhod / G. Bek-kep // *Ictoki*. – Vyp. 4. – M., 2000. – 285 c.

2. Ivashchenko P.O., Chepv'yakov I.M. Tin'ova yekonomika na pivni pegionu ta ppozitsiï shchodo ïï legalizatsiï / P.O. Ivashchenko, I.M. Chepv'yakov // Mizhvidomchiy naukoviy zbipnik, Kiïv. – 1999. – Tom 18. – C.259-262.
3. Kovalenko C.O. Metodologichni osnovi legalizatsiï tin'ovoï yekonomiki v Ukraïni: monogpafiya / C.O. Kovalenko. – K.: Znannya, 1999.–258 c.
4. Mandibupa V.O. Tin'ova yekonomika Ukraïni ta nappyamki zakonodavchoï stpategiï ïï obmezheniya / V.O. Mandibupa - K.: Paplamentc'ke vid-vo, 1998. - 135 c.
5. Olcon M. Paccpedotocheniye vlacti i obshchestva v pepekhdnny pepiod. Lekapctva ot koppuptsii, pacpada i zamedleniya tempov ekonomicheckogo pocta / M. Olcon // Ekonomika i matematicheckiye metody, 1995. –T. 31.- Vyp. 4.- C. 271-282.
6. Coto Ye. de. Inoy put' : nevidimaya pevolyuetsiya v tpet'yem mipe / Ye. Coto de ; pep. cangl. B. Pinckep. – M : Catalakhu, 1995. – 320 c.
7. Fpidmen M., Fpidmen P. Tipaniya ctatuc-kvo // Ekonomicheckaya teopiya ppecupleniy i nakazaniy. № 1.Matepialy c cayta: Fridman M. and R. Tyranny of the status qvo. San Diego. N.Y. [Yeлектponniy pecupc] /Yeлектpon. dan. (1 fayl). – Pezhim doctupu: www/corruption.ruh.ru
8. Becker G. Crime and punishment : an economic approach / G. Becker // J. of political economy. – 1968. – mar./apr. – P.24 – 35.
9. Boulding K. A Note of the Theory of the Black Market / K. Boulding // Canadian Joirnalof Economics and political Science, 13, 1 (Feb. 1947): 115-118. CP 1.
10. Boulding K. Liquidity Preference Theory of Market Prices Market / K. Boulding // Economica, NS 11, 42 (May 1944): 55-63.CP 1.
11. Bruco S. The “Emilian” Model : Productive Decentralization and Social Integration / S. Bruco // CambridgeGoirnal of Economics, 1982. № 6. P.167-184.
12. Buchanan J.M. A Defence of organized Crime? / J.M. Buchanan // The Economics of Crime. Cambrige (Mass.), 1980.
13. Castells M. and Porters A. World Underneath: The Origins? Dynamic and Effects of the Informal Economy / M. Castells, A. Porters // The Informal Economy. L.: The Johns Hopkins University Press, 1989.
14. Deacon R.T., Sonsteliie J. Price control and Rent – Seeking Behaviour in developing Countries / R.T. Deacon, J. Sonsteliie // World Development. 1989. Vol 17.
15. Devarajan S., Jones S., Roemer M. Markets under Price Controls in Partial and General Equilibrium / S. Devarajan, S. Jones, M. Roemer // World Development. 1989. Vol 17. № 12.
16. Feige E. L. How big is irregular economy / Edgar L. Feige // Challenge. – 1979. Vol. 22. – P. 5-13.
17. Feige E.L. Defining and estimating underground and informal economies: the new institutional economics approach / E. L. Feige // World development. – Oxford, 1990. – Vol. 18, N 7. – P. 989 – 1002. № 420
18. Freud D. A guide to underground economics / D. Freud // Financial Analysts Joirnal. November – December. 1977.
19. Geerts C. Peddlers and Princes: Social Change and Economic Modernization in Two Indonesian Towns / Clifford Geerts. – Chicago : University of Chicago Press, 1963. – 162 p.
20. Gershuny J. Social Innovation and the Division of Labour/ Jonathan Gershuny. – Oxford :Oxford University Press, 1983. – 191 p.
21. Gutmann P. The subterranean economy / P. Gutmann // Finansialanalys j.- N.Y. – 1977. – Vol. 33, N 34. – P. 24 – 27.
22. Hart K. Informal urban income opportunities and urban employment in Ghana / K. Hart // J. of modern African studies. - L. – 1973. – Vol.11, № 1. – P. 61 – 90. № 427.
23. Kotsenelinboigen A. Coloured Markets in the Soviet Union / A. Katsenelinboigen // Soviet Studies. – 1977. – Vol. 29, № 1. – P. 62 – 85 .
24. Mattera Ph. Off the books. The rise of the Underground Economy / Philip Mattera. – London : Pluto Press, 1985. – 160 p.
25. Mingione E. Informalization Restructuring and the Survival Strategies of the Working Class / EnzoMingione // International Journal of Urban and Regional Research. – 1983. – No. 3. – Pp. 311-339.

26. Morris M. L. Official and Parallel Cereals Markets Senegal: Empirical Evidence / Michael L. Morris, Mark D. Newman // World Development. – 1989. – Vol. 17. Issue 12. – Pp. 1885-1906.

27. Nguyen T. T. Equilibrium under price controls with endogenous transactions costs/ Trien T. Nguyen, John Whalley // Journal of Economic Theory. – 1986. – August Vol. 39 (2). – Pp. 290-300.

28. Portes A., Sassen-Koob S. Making It Underground: Comparative Material on the Informal Sector in Western Market Economies / A. Portes, S. Sassen-Koob // American Journal of Sociology. 1987. Vol. 38. № 1.

29. Smith S. Britains Shadow Economy / Stephen Smith. – Oxford : [Oxfordshire] ; New York : Oxford University Press, 1986. – XII, 203 p.

30. Sutherland E. White Collar Crime / Edwin Sutherland. – New York : Dryden Press, 1949. – 272 p.

31. Thomas J. Informal Economic Activity/ James J. Thomas.– Hemel Hempstead, Hertfordshire [England] : Harvester Wheatsheaf, 1992. – XII, 371 p.

32. Ubarra J. Laestructuracio-nEspontanea de la Industria del CalzaadoEspanol // Boletin de EstudiosEconomicos. 1982. Jfe 37. P. 483 - 503.

Головченко Е. Н., Ниценко В. С.

Эволюция парадигмы теневой экономики в экономических исследованиях

Рассмотрены этапы исследования и формирования представлений о теневой экономике, предлагается периодизация концепций теневой экономики, исследованы подходы к ее изучению, этапы формирования государственной политики по явлениям теневой экономики, отражение вопросам оценки теневой экономики в документах международных организаций. Теневая экономика в статье исследуется как экономическая деятельность лиц, игнорируют законы, установленные государством, а такие лица находятся в любом обществе. Подведены, что теневая экономика может быть как проявлением отживающих институтов, консервируя рудиментарные формы производственных отношений, так и органично включена в экономику официальную, являясь своеобразной "ответом" на "вызовы" глобализации и научно-технического прогресса.

Ключевые слова: теневая экономика, экономическая деятельность, концепция, глобализация, международные организации, государственная политика.

Holovchenko O., Nicenko V.

Evolution of paradigm shadow economy in economic research

The stages of research and formation of ideas about the shadow economy, it is proposed periodization concepts of shadow economy, researched approaches to its study, the stages of public policy on the phenomenon of the shadow economy, display of shadow economy estimates in the documents of international organizations. The shadow economy in article examines the economic activities of persons who ignore the laws established by the state, and such persons are in any society. Summed up that the shadow economy may be a manifestation of moribund institutions, preserving rudimentary forms of industrial relations and the organic part of the formal economy, as a kind of "response" to the "challenges" Globalizatsiyi scientific and technical progress.

Keywords: shadow economy, economic activity, concept, globalization, international organizations, public policy.

Рецензент: Павлов К. В. – доктор экономических наук, профессор, проректор по научной работе Ижевского института управления, заведующий кафедрой «Экономика» Камского института гуманитарных и инженерных технологий, г. Ижевск, Российская Федерация.

Reviewer: Pavlov K. – Professor, Ph.D. of Economics, vice-rector of sciences Izhevsk of institute of management, head of Economy Department Kamsky institute of humanitarian and engineering technologies, Izhevsk, Russian Federation.

e-mail: kvp_ruk@mail.ru

*Статья подана
10.05.2015 г.*

КЛАССИФИКАЦИЯ МЕТОДОВ ОЦЕНКИ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ПРИМЕНИТЕЛЬНО К СТРОИТЕЛЬНЫМ ОРГАНИЗАЦИЯМ

В статье проведено исследование методов оценки конкурентоспособности предприятий, разработанных как отечественными, так и зарубежными учеными, предложена их классификация для формирования системы оценки конкурентоспособности строительных организаций. Авторами конкурентоспособность предприятия рассматривается как сложная и многогранная экономическая категория. Классификация методов (моделей) оценки конкурентоспособности организаций выполнена авторами по двум группам методов оценки конкурентоспособности организации: аналитические методы оценки конкурентоспособных строительных предприятий; графические методы оценки конкурентоспособных строительных предприятий. Полученные результаты могут быть использованы менеджментом современных организаций для решения задачи проведения объективного анализа конкурентоспособности, а также задачи, связанной с выбором управленческого инструментария оценки конкурентоспособности хозяйствующего субъекта, как необходимых этапов управления повышением конкурентоспособности продукции строительных организаций и обеспечения эффективного управления конкурентоспособностью организаций строительного комплекса. Предложенная квалификация не претендует на полноту охвата всех ныне существующих методов оценки конкурентоспособности организаций строительной отрасли, она может дополняться новыми методами оценки конкурентоспособности организаций.

Ключевые слова: конкурентоспособность организации, оценка конкурентоспособности, анализ, строительные организации, метод, модель, классификация методов оценки конкурентоспособности.

Постановка проблемы. Понятия конкуренции и конкурентоспособности широко исследованы, но продолжают активно рассматриваться в научной литературе. Это обстоятельство отражает признаваемую сложность данного предмета и управления им как явлением экономики. Отношения между субъектами экономики, складывающиеся в процессе конкуренции, отличаются такими характерными чертами, как многоуровневость, многоаспектность, обусловленность множеством факторов. Поэтому развитие научного знания о данном предмете, а также развитие исследований в области изучения конкурентоспособности продолжает ставить перед учеными новые проблемы. Оценка конкурентоспособности организаций необходима на современном этапе развития экономики России в связи с ее неустойчивостью, в том числе, с изменением доли малого бизнеса.

Например, в Удмуртской Республике происходит развитие сопутствующих отраслей и малого бизнеса. Увеличивается число малых предприятий, значит, ужесточается конкурентная среда. Активизация малого и среднего бизнеса в нефтяной

промышленности, нефтегазовом машиностроении, сфере услуг, производстве электрооборудования создает предпосылки к формированию мини-кластеров в соответствующих отраслях.

Анализ последних публикаций и исследований. Тенденция формирования региональных локальных альянсов особенно затронула сегменты, где работают компании с наиболее высокими по стоимости активами либо обладающие хорошими перспективами долгосрочного развития (наличие позиции на мировом или российском рынке, долгосрочная стратегия). В настоящее время холдинги сформированы в лесопромышленном комплексе («Увадрев-Холдинг», «Ижмебель», «Балезинский ДОК» и др.), агропромышленном комплексе («Комос-групп»), пассажирском транспорте («Автобусы Удмуртии»), торговле («Ижтрейдинг») и других секторах экономики [16]. Республиканская комплексная программа развития профессионального образования в Удмуртской Республике на 2011–2015 годы, утвержденная постановлением Правительства Удмуртской Республики от 10 мая 2011 г. № 140, предусматривает создание трех от-

раслевых кластеров по приоритетным направлениям экономики республики (промышленный, строительный, агропромышленный) и одного образовательно-инновационного кластера [7, с. 14]. Конкурентная среда и ее формирование в современном мире является не только основой развития рыночных отношений, но и катализатором инновационно-инвестиционных процессов на различных уровнях системы хозяйствования страны и региона [17, 18, 19].

Цель статьи. Разработка классификации методов оценки конкурентоспособности применительно к строительным организациям.

Изложение основного материала исследования. Решение проблем конкурентоспособности становится весомым стратегическим ресурсом всей экономики России. Эта проблема актуальна во всех отраслях, в том числе и для строительной отрасли [12]. Особенно острыми на сегодня остаются для решения ряд проблем: проблема повышения конкурентоспособности продукции строительных организаций, а также проблема формирования эффективной системы управления конкурентоспособностью организации. А также сложны и многогранны такие проблемы как:

- проблема анализа;
- оценка конкурентоспособности.

Проведенный авторами статьи анализ экономической литературы по трактовке понятия и сути конкурентоспособности организации выявляет колоссальную коннотационную запутанность, неопределенность понятий и значений. Блинов А.О. и Захаров В.Я. [3] под конкурентоспособностью предприятия понимают способность создавать такое превосходство над конкурентами, которое позволяет достичь поставленных целей. Куприянова Т. [11] выделяет особенность конкурентоспособности – это «борьба за ограниченный объем платежеспособного спроса, ведущаяся фирмой на доступных ей сегментах». В трактовке Калашниковой Л. М. [9] конкурентоспособность предприятия – комплексное понятие, которое обусловлено системой и качеством управления, каче-

ством продукции, широтой и глубиной ассортимента, востребованного обществом или отдельными его членами, стабильным финансовым состоянием, способностью к инновациям, эффективным использованием ресурсов, целенаправленной работой с персоналом, уровень системы товародвижения и сервиса, имиджем фирмы. Маракулин М.В. [14] так определяет конкурентоспособность компании - способность компании работать в динамичной конкурентной среде при удержании имеющихся конкурентных преимуществ, как минимум, в неизменном виде (лучше - с положительной динамикой). Бушмелева Г.В. утверждает, что конкурентоспособность организации – «это способность хозяйствующего субъекта выпускать и реализовывать конкурентоспособную продукцию за счет отличительных характеристик в соответствии с требованиями потребителей на целевом сегменте рынка, обеспечивающем устойчивость функционирования и его развития» [4, с.12]. Отметим, что основой конкурентоспособности организации является формирование ключевых компетенций организации [13], а также знания, умения и навыки персонала организации [5]. Ряд ученых рассматривают имидж организации как фактор её конкурентоспособности [3]. Можно сделать вывод, что конкурентоспособность организации - многофакторная модель, сложная и многогранная экономическая категория, имеющая две ступени развития – собственно конкурентоспособность и конкурентоустойчивость [15]. В дополнение и на смену конкурентоспособности как целеориентированного параметра функционирования предприятия приходит конкурентоустойчивость, демонстрирующая эффективность предприятия как экономической системы во времени, когда возмущающее воздействие внешних факторов (среды) или субъектов более высокого уровня (государства) компенсируется или ослабляется механизмом внутренней организации, что позволяет сохранять и усиливать качественные параметры системы, ведущие к устойчивости. В целях упрощения работы по исследованию факторов конкурентоспособности организаций целесообразно использовать

показатель стоимости в качестве критерия оценки уровня конкурентоспособности [21] с необходимым учетом специфики отрасли, к которой принадлежат исследуемые орга-

низации. Поэтому перед менеджментом стоит задача выбора управленческого инструментария оценки конкурентоспособности.

Т а б л и ц а 1

Классификация методов оценки конкурентоспособности строительных предприятий

Группа, наименование метода, модели, методологии	Достоинства	Недостатки
1 группа. 1. Рейтинговая оценка	Метод может точно определить место рассматриваемого предприятия среди всех конкурентов	Сложность в получении исходных данных предприятия и в расчетах показателей
1 группа. 2. Оценка на основе расчета рыночной доли	С помощью этого метода можно определить место на рынке фирмы и его тип	Невозможно разработать необходимую стратегию и выявить причины сложившегося положения фирмы
1 группа. 3. SWOT-анализ	Позволяет проанализировать совместно внутреннюю и внешнюю среду, в результате есть возможность разработать перечень стратегических действий	Стратегический анализ доступен лишь крупным предприятиям (компаниям)
1 группа. 4. Оценка на основе теории эффективной конкурентности	Метод рассматривает все возможные оценки хозяйственной деятельности фирмы	Сложность в получении исходных данных предприятия, а также в расчетах
1 группа. 5. Оценка на основе мотивационного комплекса оценки товарных систем «МКОТС»	Позволяет определить «слабые стороны» и в дальнейшем их ликвидировать, а «сильные стороны» усилить в разы	Используются только экспертные методы, следовательно, сложность сбора достоверной и необходимой информации
2 группа. 1. Методика сравнительного анализа конкурентов	Легкость в использовании анализа за любой ситуации	Сложность в расчетах показателей и в получении исходных данных
2 группа. 2. Матричный метод	Точно показывает положение предприятия при наличии достоверной информации	Не показывает причин данного положения
2 группа. 3. Модель «привлекательность рынка»	Определяет положение на рынке относительно конкурентов	Трудно оценить качественные характеристики
2 группа. 4. Модель М. Портера	Наглядное сравнение конкурентоспособных фирм на рынке	Не дает конкурентных решений по достижению конкурирующих преимуществ

Источник: разработано автором

Зарубежные и отечественные ученые, такие как Ф. Котлер, О.А. Комаров, А.Н. Чубинский, П.С. Завьялов, А.Н.Захаров, А.В. Глухов, М.В.Ахматова, Р.А. Фатхутдинов, В.Г. Шемотов и др., внесли свой вклад в решение назревших проблем управления конкурентоспособностью, а так же ими были разработаны методические и теоретические основы оценки конкурентоспособности организации [2, 10, 20].

На сегодняшний день существуют наиболее известные модели и методы оценки конкурентоспособности, которые следует разделить на две группы:

- аналитические (метод рейтинговой оценки, оценка на основе расчета рыночной доли, SWOT-анализ, оценка на основе теории эффективной конкуренции, оценка на основе мотивационного комплекса оценки товарных систем «МКОТС») [6,8];
- графические (методика сравнительного анализа конкурентов, матричный метод, модель «привлекательность рынка», модель Портера) [1].

Выводы и перспективы дальнейших исследований. Необходимо отметить, что все представленные в современной науке методы оценки конкурентоспособности организации не дают полного и точ-

ного анализа организаций, так как их использование не учитывает всех аспектов деятельности организации в рыночной экономике.

Для того чтобы система оценки конкурентоспособности организаций была наглядной, в сводной таблице приведены результаты выполненной авторами классификации методов (моделей) оценки конкурентоспособности организаций по группам методов оценки конкурентоспособности организации. 1 группа. Аналитические методы оценки конкурентоспособных строительных предприятий. 2 группа. Графические методы оценки конкурентоспособных строительных предприятий.

Предложенная квалификация не претендует на полноту охвата всех ныне существующих методов оценки конкурентоспособности организаций строительной отрасли, со временем может дополняться новыми методами оценки конкурентоспособности организаций.

Литература

1. Аврашков Л.Я., Графова Г.Ф., Графов А.В. Управление конкурентоспособностью предприятий: теория и практика: монография. — Воронеж: Издательство «Институт ИТОУР», 2009. 140 с.
2. Алевра Д.Г. Оценка потенциала повышения конкурентоспособности строительного предприятия / Д.Г. Алевра, К.Б. Строкин // Проблемы современной экономики. 2009. № 2 (30). С. 466-468.
3. Блинов А.О., Захаров В.Я. Имидж организации как фактор ее конкурентоспособности // Менеджмент в России и за рубежом. 2003. №4. С. 20-24.
4. Бушмелева Г. Оценка проблем управления промышленными предприятиями: Монография.— LAP LAMBERT Academic Publishing, 2014. -72 с.
5. Вуец Л.В. Конкурентоспособность трудовых ресурсов // Фотинские чтения. Сборник материалов ежегодной международной научно-практической конференции. 27-28 марта 2014 года, г. Ижевск (весеннее собрание). 2014.- Ижевск: Институт компьютерных исследований, 2014. С. 218-222.
6. Грахов В.П. Методы управления рисками при реализации инвестиционных строительных проектов / Грахов В.П., Кислякова Ю.Г., Огородникова А.Г. // Экономика и предпринимательство. 2014. № 4-1. С. 838-841.
7. Грахов В.П., Мохначев С.А., Чиркова Д.С. Кластерная политика в регионе: особенности реализации // Региональная экономика: теория и практика. 2014. № 28. С. 11-17.
8. Ивашутин А.Л., Самойлюкович В.В. Сущность оценочных показателей зарубежных фирм // Финансы, учет, аудит. 2007. № 9. С.24-28.
9. Калашникова Л.М. Конкурентоспособность предприятий и их продукции // Машиностроитель. 2003. № 11. С.15-18.
10. Комаров О.В. Управление конкурентоспособностью ВУЗа на рынке образовательных услуг //Наука и образование: современные тренды: коллективная монография / гл. ред. О. Н. Широков. Чебоксары: ЦНС «Интерактив плюс», 2014.
11. Куприянова Т. Управляемая конкурентоспособность: как её добиться? // Консультант директора. 2001. № 22. С.17-29.
12. Лапин Г.Н. Оценка конкурентоспособности строительных компаний // Экономика строительства. 2007. №7. С.31-34.
13. Макаров А.М., Соснина Е.Ю. Классификация ключевых компетенций предприятия на основе теории фракталов // Менеджмент: теория и практика. 2009. № 1-2. С. 21-28.
14. Маракулин М.В. Управление компаниями как фактор конкурентоспособности компании // Менеджмент в России и за рубежом. 2003. №4. С.25-31.
15. Мостовая К.С. Развитие теоретического базиса методологии конкурентоспособности организаций // Ключевые проблемы современной науки – 2011 // Материалы 7-ой междунар. науч.-практ. конф. (17 - 25 апреля 2011 г.) 2011. Том 8. Экономика. София. «Бял ГРАД-БГ» ООД. С.45-48.
16. Мохначева Е.С. Удмуртская Республика: государство стимулирует деловую активность // Человек и труд. 2013. № 2. С.69-71.
17. Мохначев К.С. Теоретико-правовые аспекты формирования, развития и функционирования инновационных подсистем. Ижевск: Изд-во «Ассоциация по методологическому обеспечению деловой активности и общественного развития «Митра». 2011. 120 с.
18. Мохначев К.С., Мохначева Е.С. Основные аспекты формирования и развития региональной инновационной подсистемы // Сборник трудов молодых ученых НОУ ВПО «Университет управления «ТИСБИ». – Казань: НОУ ВПО «Университет управления «ТИСБИ», 2011. С.201-205.

19. Радыгина С.В. Стратегическое планирование формирования благоприятной среды для развития инвестиционной деятельности предприятий регионов России // Фотинские чтения. Сборник материалов ежегодной международной научно-практической конференции. 27-28 марта 2014 года, г. Ижевск (весеннее собрание). 2014.- Ижевск: Институт компьютерных исследований, 2014. С. 66-71.

20. Фатхутдинов Р.А. Управление конкурентоспособностью организации: практикум. М.: Маркет ДС, 2008.

21. Шумилина Е.В. Показатель стоимости компании как критерий оценки уровня ее конкурентоспособности // Управление экономическими системами: электронный научный журнал, 2011. № 3 (27). - № гос. рег. статьи 0421100034. - Режим доступа: <http://uecs.mcnp.ru>.

References

1. Avrashkov L.Y., Grafova G.F., Grafov A.V. Management of competitiveness of enterprises: theory and practice: a monograph. - Voronezh: Publisher "Institute ITOUR" 2009. 140 p.

2. Alevra D.G. Assessment of the potential competitiveness of construction enterprises / D.G. Alevra, K.B. Strokin // Problems of modern economy. 2009. No. 2 (30), P. 466-468.

3. Blinov, A.O., Zakharov V.I. The Image of the organization as a factor of competitiveness // Management in Russia and abroad. 2003. No. 4. P. 20-24.

4. Bushmeleva G. Assessment of the problems of management of industrial enterprises: Monografiya.- LAP LAMBERT Academic Publishing, 2014. – 72 p.

5. Vuets L.V. Competitiveness of labour // Fotniskii reading. The proceedings of the annual international scientific-practical conf. (27-28 March, 2014, Izhevsk (spring meeting)). 2014. Izhevsk: Institute of computer science, 2014. P. 218-222.

6. Grahov V.P. Risk management practices in the implementation of Investment Projects / Grahov V.P., Kislyakova Y.G., Ogorodnikova A.G. // Economy and Entrepreneurship. 2014. № 4-1. P. 838-841.

7. Grakhov V.P., Mokhnachev S.A., Chirkova D.S. Klasternaya politika v regione: osobennosti realizatsii [Cluster policies in the region: features of the implementation]. Regional'naya ekonomika: teoriya i praktika – Regional economics: theory and practice, 2014, no. 28, pp. 11–17.

8. Ivashutin A. L., Samoilovich V.V. The entity estimates of foreign firms // Finance, accounting, audit. 2007. No. 9. P. 24-28.

9. Kalashnikova L. M. The Competitiveness of enterprises and their products // Engineer. 2003. No. 11. P. 15-18.

10. Komarov O.E. Management of competitiveness of the University in the market of educational services // Science and education: current trends: collective monograph / Editor-in-chief O. N. Shirokov. Cheboksary: CNS "Interactive plus, 2014.

11. Kupriyanova T. Driven competitiveness: how to achieve? // Consultant Director. 2001. No. 22. P. 17-29.

12. Lapin G.N. Evaluation of the competitiveness of construction companies // Construction Economics. 2007. No. 7. P. 31-34.

13. Makarov A.M., Sosnina E.Y. Classification core competencies of the enterprise on the basis of the theory of fractals // Management: theory and practice. 2009. No. 1-2. P. 21-28.

14. Marakulin M.V. Managing trade-offs as a factor of competitiveness of the company // Management in Russia and abroad. 2003. No. 4. P. 25-31.

15. Mostovay K.S. Development of the theoretical basis of the methodology of competitiveness of organizations // The Key problems of modern science - 2011 // proceedings of the 7th international scientific practical conf. (17 - 25 April 2011) 2011. Volume 8. Economy. Sofia. "Byl GRAD-BG" LTD. P.45-48.

16. Mokhnacheva E.S. The Udmurt Republic: state stimulates business activity // The Person and work. 2013. No. 2. P. 69-71.

17. Mokhnachev K.S. Theoretical and legal aspects of the formation, development and functioning of innovative subsystems. Izhevsk: Publishing house "Association for methodological maintenance of business activity and social development "Mitra". 2011. 120 p.

18. Mokhnachev K.S., Mokhnacheva E. S. Basic aspects of formation and development of regional innovation subsystem // Collection of works of young scientists of NOU VPO "The University of management "TISBI". Kazan: NOU VPO "The University of management "TISBI", 2011. P. 201-205.

19. Radygina S.V. Strategic planning formation of favorable conditions for development of investment activity of enterprises in the regions of Russia // Fotniskii reading. The proceedings of the annual international scientific-practical conf. (27-28 March, 2014, Izhevsk (spring meeting)). 2014. Izhevsk: Institute of computer science, 2014. P. 66-71.

20. Fatkhutdinov R. A. Management of competitiveness of the organization: the workshop. M: Market DC, 2008.

21. Shumilina E.V. Indicator of a company's value as a criterion for assessing the level of

competitiveness /Management/ economic systems: electronic scientific journal, 2011. - № 3 (27). - № state reg. article 0421100034. – Mode of access: <http://uecs.mcnp.ru>.

Грахов В. П., Мохначьов С. А., Беркутова Т. В.

Класифікація методів оцінки конкурентоспроможності стосовно до будівельних організацій

У статті проведено дослідження методів оцінки конкурентоспроможності підприємств, розроблених як вітчизняними, так і зарубіжними вченими, запропоновано їх класифікацію для формування системи оцінки конкурентоспроможності будівельних організацій. Авторами конкурентоспроможність підприємства розглядається як складна і багатогранна економічна категорія. Класифікація методів (моделей) оцінки конкурентоспроможності організацій виконана авторами за двома групами методів оцінки конкурентоспроможності організації: аналітичні методи оцінки конкурентоспроможних будівельних підприємств; графічні методи оцінки конкурентоспроможних будівельних підприємств. Отримані результати можуть бути використані менеджментом сучасних організацій для вирішення завдання проведення об'єктивного аналізу конкурентоспроможності, а також завдання, пов'язаного з вибором управлінського інструментарію оцінки конкурентоспроможності господарюючого суб'єкта, як необхідних етапів управління підвищенням конкурентоспроможності продукції будівельних організацій і забезпечення ефективного управління конкурентоспроможністю організацій будівельного комплексу. Запропонована кваліфікація не претендує на повноту охоплення всіх нині існуючих методів оцінки конкурентоспроможності організацій будівельної галузі, вона може доповнюватися новими методами оцінки конкурентоспроможності організацій.

Ключові слова: конкурентоспроможність організації, оцінка конкурентоспроможності, аналіз, будівельні організації, метод, модель, класифікація методів оцінки конкурентоспроможності.

Grakhov V., Mokhnacheva S., Berkutova T.

Classification of methods of assessing the competitiveness applied to construction organization

The article studied methods to assess the competitiveness of enterprises, developed by both domestic and foreign scientists, their classification is offered for the formation of an estimation of competitiveness of the building organizations. The authors of the competitiveness of the company is seen as a complex and multifaceted economic category. Classification methods (models) estimate jumping-ntosposobnosti organizations made by the authors of two groups of methods to assess the competitiveness of the organization: analytical methods for assessing the competitiveness of construction companies; graphical methods for assessing the competitive construction companies. The results can be used by management in modern organizations to solve the problem and objective analysis of competitiveness, as well as tasks related to the choice of management tools assess compete. The ability of an economic entity, as a necessary stage management increase the competitiveness of products and building organizations to ensure effective management of competitiveness of the organizations of the building complex. The proposed qualifications do not purport to cover all existing methods for assessing the competitiveness of the construction industry organizations, it may be supplemented by new methods of assessing the competitiveness of organizations.

Keywords: competitiveness of the organization, evaluation of competitiveness, analysis, construction companies, methods, models, classification of methods for assessing competitiveness.

Рецензент: Павлов К. В. – доктор экономических наук, профессор, проректор по научной работе Ижевского института управления, заведующий кафедрой «Экономика» Камского института гуманитарных и инженерных технологий, г. Ижевск, Российская Федерация.

Reviewer: Pavlov K. – Professor, Ph.D. of Economics, vice-rector of sciences Izhevsk of institute of management, head of Economy Department Kamsky institute of humanitarian and engineering technologies, Izhevsk, Russian Federation.

e-mail: kvp_ruk@mail.ru

Статья подана
18.05.2015 г.

THE IMPACT OF ECONOMIC ACTIVITY ON ECOLOGICAL PARAMETERS OF THE ECONOMIC SPACE OF THE SOUTHERN FEDERAL DISTRICT OF RUSSIA

The article explores the issues of heterogeneity of economic development of subjects (regions) of the southern Federal district, analyzes the impact of the economic activity on main indicators of pollution, which largely determine the quality of the natural environment. Authors show an assessment of air quality, recorded discharges of entities by contaminated wastewater, examines trends in waste production and consumption in the subjects of the Southern Federal district, most of which belong to the type of old industrial regions. The authors believe that the sustainable development of the mixed economy of Southern Russia needs measures of systemic nature, aimed at the rational use of resources in the process of managing and preserving the environment that requires correction of the district and regional strategies and programs for socio-economic development. That is now the priority of strategic territorial management, which involves the modernization of the economic complex of the Southern Federal district, taking into account the environmental imperative. It is becoming increasingly evident the necessity of a transformation of Federal districts into territorial centers for economic development, characterized by the economic space of a higher quality.

Keywords: region, Southern Federal district, economic complex, heterogeneity of economic development, diversity of the economy, structural and technological shifts, environmental externalities, technologically obsolete enterprises, pollution of territories, negative impact, environment.

Problem formulation. Under modern conditions a special acuteness acquires the problem of the strengthening of negative external effects of the economic activity when the majority of impacts are connected with the negative external effects of ecological character (pollution, refuse, destruction of natural objects. ecological damage and so on). Negative external effects will hardly influence the economic state of the enterprises polluters themselves. That's why costs and damage from their activity in direct sense are external ones [1; 2].

Meanwhile ecological negative external effects have a temporary effect that is directly connected with the conception of a sustainable development. Polluting the environment today, worsening the ecological parameter of life quality, mankind is catalyzing economic, social and ecological problems for future generations. A basic moment for the analysis is the extrapolation of additional external expenses by a contemporary generation for the future at the available technogenic development [3; 4].

Another trait of ecological negative externalities is a global character that leads to an aggravation of a number of problems connected for example with a transfer transboundary pollutants. Exhausts of chemical substances into the atmosphere, river pollution and other ecological impacts create con-

siderable ecological and economic problems as well as additional costs in other, especially transfrontal countries [5; 6].

For the economy of contemporary Russia different forms of property, types of economic activities, methods of manufacture coordination, types of economic relations regulation, degree of technical equipment availability in different industries, types of manufacturing organization are typical. The existing multisectoral character of the economy influences the behaviour of economic actors, creating a new type of economy based on the independence of decision taking by every subject in particular. One of the basic problems of the economic development in this period is becoming the technological monosectoral character denoting simultaneous functioning of both new productions and technologically obsolete enterprises [7; 8; 9].

The suggested division into federal districts for the purpose of the optimization of the administrative and territorial development is on the stage of the determination of the mostly efficient approaches concerning the questions of the regulation of the territorial development. In contrast to economic districts, federal districts are not territorial formations of either industrial or functional type. Basic managerial functions on the regional level keep being relied upon the governments of the subjects of the federation. However the neces-

sity of the transformation of federal districts into territorial centers of economic development used for the overcoming also an excessive asymmetric character and leveling problems of a polar interregional differentiation in a multisubjectoral and multisectoral economy of the country remains urgent [10; 11].

Analysis of recent research and publications. Conceptual aspects of the research of the impact of the economic activity on the environment are reflected in the works of such scientists as Ja.O. Andersson, M. Common, R. Costanza, R. Eriksson, C. Folke, B. Freedman, J. M. Greer, M. Hammer, A.M. Jansson, G. Kallis, R.B. Norgaard, U. E. Simonis, S. Stagl, B. Richard.

Problems of external consequences of the economic activity on the environment of urban territories are studied in the papers of a number of Russian scientists: N.E. Buletov, E. A. Kambarov, Z. G. Mirzekhanov, A. D. Murzin, N.A. Narbut, L. I. Sergienko, I. A. Zlochevsky and others.

The research of the problems and the assessment of prospects of the ecologically oriented stable development of the regions of the Southern federal district of Russia were made in the papers of the following Russian scientists: N.T. Avramchikova, G.A. Babkov, T.B. Bardakhanova, M.N. Chuvashova, T.S. Kuzmina, L.I. Muratova, A.S. Mikheeva, A.E. Safronova, L.A. Shirokova and others.

The methodological base of the research of scientific goals became the realization of the dialectical principles of research within a

systematic approach. Authors used general scientific and specific methods of research: subjective and objective method, structural and functional, historical and logical, comparative, imitational, statistical and other types of analysis.

Purpose of the artical. The authors on the basis of extensive statistical analysis of the material showed the external impact of business activities carried out in the regions of the southern Federal district of Russia on the environmental parameters of the economic space of the region.

Basic material research. Among nine federal districts of the Russian Federation it is in the Southern federal district where to the utmost the uneven character of the economic development of the economic actors and, as a result, differentiated character of the ecological problems appearing afterwards is displayed [12; 13].

In the regions of the Southern federal district the multisectoral structure of the economic activity can be characterized by the presence of several technological ways of functioning: half natural, petty economy (pre-industrial), industrial and, in parvo, innovative. This is connected with the fact that during the formation of the district that united territories of the South of Russia, both large industrial centers with ecological problems typical for them and agricultural krays and republics having principally other negative ecological effects resulting from the economic activity were included in it.

Table 1

Emissions of pollutant into the atmosphere by stationary and moving sources in federal districts of Russia (thousand tons)

Indices	By the date 01.01.2013	Share of the federal district in the total amount of emis- sions, %	Rank of the fed- eral district in the total list of the districts
Pollutants emitted into the atmosphere Totally in the Russian Federation Including	32468,1	100,0	
Central federal district	5099,7	15,7	4
North Western federal district	3470,4	10,7	5
Southern federal district	1877,2	5,8	6
North Caucasian federal district	847,6	2,6	8
Volga federal district	5205,6	16,0	3
Ural federal district	6623,9	20,4	2
Siberian federal district	7833,1	24,1	1
Far Eastern federal district	1511,0	4,7	7

Source: made on the basis of the data: Federal service of state statistics. Basic indices of the environmental protection in 2013

That's why concerning the pollution indices reflecting the quality of the environment, the Southern federal district during latest years does not display leading positions among the districts of the Russian Federation [14; 15; 16; 17]. As it is shown in table 1 the share of the Southern federal district in the total volume of the emissions of pollutants

into the atmosphere by stationary and moving sources amounted to only 5,8% that corresponds to 6th rank in the total list of Russian districts. At the same time the degree of participation of the southern regions in the formation of this index fluctuates considerably (table 1, 2).

Table 2

Emissions of pollutants into the atmosphere by stationary and moving sources in the regions of the Southern federal district by the beginning of 2013 (thousand tons)

Regions/Indices	Emissions into the atmosphere of pollutants, total	Share of the region of the Southern federal district in the total volume of emissions, %	Rank of the region in the total list of the subjects of the Southern federal district
Southern federal district	1877,2	100,0	
Republic of Adygea	32,8	1,7	6
Republic of Kalmykia	33,0	1,8	5
Krasnodar kray	673,1	35,8	1
Astrakhan region	247,7	13,2	4
Volgograd region	390,7	20,8	3
Rostov region	500,0	26,6	2

Source: made on the basis of the data: Federal service of state statistics. Basic indices on the environmental protection 2013

The main source of pollution of the atmospheric air in the regions of the Southern federal district in 2012 were vehicles. The share of the regions of the Southern federal district made up 1146,1 thousand tons of emissions of pollutants into the atmosphere from moving sources and about 731,1 thousand tons of emissions from stationary sources.

Judging from total emissions of pollutants from moving and stationary sources Krasnodar kray (35,5%) is the leader, then come Rostov region (26,6%), Volgograd region (20,8%), Astrakhan region (13,2%). Southern cities of Volgograd, Volgodonsk, Volzhsky are included into the list of the cities of Russia with the highest level of polluted air. Republics of Adygea and Kalmykia pollute the air in parvo and their share of total pollution make up only 1,7 and 1,8%. At the same time the share of the emissions from moving sources in the total volume of emissions in these republics makes up about 81% and 89% correspondingly. This fact is connected not only with a stable growth of vehicles observed in recent years that is accompanied by the increase of emissions of pollutants into the atmosphere and by the inconsistency

of vehicles with the standards' requirements, use of low quality gasoline [18; 19].

According to the data of the "Direction on the environment protection and natural resources and emergency situations of the Republic of Adygea" 2 986 sources of the pollutants were identified in the region in 80 objects. Emissions into the atmosphere in 2012 made up 117,5% in comparison with the previous year. The largest amount is due to the enterprises of communal services, construction industries, wood processing, pulp and paper industry, agriculture [20; 21]. Large sources of the atmospheric pollution are "Maykop thermal networks" (0,4 thousand tons), "Kartontara" (0,1 thousand tons) and "Kubangazprom" (0,2 thousand tons).

Pursuant to the information from "Direction of the Russian natural control in Republic of Kalmykia" the basic stationary sources of pollution are the enterprises of the fuel and energy complex and gas extraction. In the territory of republic powerful stationary sources of pollution are not found. However the revival of economic activity in the sphere of the maintenance of oil pipelines, construction of small oil refining enterprises, manufacturing of plastic production, development

of the construction and extracting industries increases risks of the atmospheric air pollution. Besides for a long period the republic is subject to a transboundary transfer of polluting substances from adjoining industrial territories [22].

However the mentioned above factors in the aggregate when there is no a licensed laboratory in monitoring and surveillance places for the atmospheric pollution in the Republic of Kalmykia do not allow assessing authentically the negative impact on the environment.

In Astrakhan region according to the data of the net of monitoring of the state service of environmental surveillance, the level of the atmospheric pollution in 2012–2013 is determined as a high one. The region of a high pollution of the atmosphere was controlled near high ways. The share of the emissions from moving sources of pollution in the total volume of emissions made up 45,7%. From stationary sources of energy the main one remains Ltd "Gazprom dobycha Astrakhan" whose share is about 82% from the volume of emissions with stationary sources.

Considerable pollution of atmospheric air is observed in three industrially developed regions of the Southern federal district (Krasnodar kray, Rostov and Volgograd regions) and made up in 2012 about 83% from the total volume of pollution. This fact shows the existing interregional changes in the economic specialization of the regions included into the district.

Multisectoral character of the regional economy of the Southern macroregion in many respects determines typical features of the impact of the anthropogenic activity on the environment in every region are determined. So, according to the information of the "Committee on the environmental protection and natural resource of Rostov region" in 2012-2013 a very high level of air pollution was recorded in Novocherkassk, a high level was observed in cities of Rostov on Don, Millerovo, Volgodonsk, Azov. In the territories of the mentioned above settlements the largest air polluters are concentrated [23].

In Azov and Volgodonsk the main "contribution" and emissions from stationary sources are made by the enterprises of house

and communal, energy, chemical, wood processing and oil processing complexes (PC "Donenergo", PC "Azovsky optikomekhanichsky zavod", Ltd "Bashneft-Yug", Municipal Unitary Enterprise "Volgodonsky khimzavod", Ltd "Spetsavtotrans", Volgodon Nuclear Power Plant and Thermoelectric station). For instance, in Millerovo the atmospheric air polluters include the enterprises of food industry (meat, vine, bread factory, butter making plant) of the agricultural machine construction, metal machinery. In the city of Novocherkassk there are enterprises of heat and power engineering, non-ferrous metallurgy, construction materials production, ready made garments, food production [24].

The largest number of the stationary sources of pollution are registered in the city of Rostov on Don, and mainly these are enterprises of fuel and energy, machine construction complexes, agricultural holdings and the enterprises of the construction industry (Ltd "Combine Harvester Plant "Rostselmash", affiliate of the North Caucasian Railroad "RZHD", PC "Rostselmashenergo" and others). That's why the main polluters are a number of firms situated in Taganrog, Tsimliansk, Shakhtinsk (PC "Tagmet", PC "Teploenergo", Private Company "Break factory", PC "Taganrog aviatsia", Private Company "Tsimliansky shipengineering plant", PC "Tsimlianskiye vina", Ltd "Shakhtinskaya Hydro and Thermal Power Plant", Ltd "Si-boil", "Electro and metallurgy plant").

In Volgograd region where of which more than 18 000 nature users are registered, the main "contribution" to the atmospheric pollution make enterprises of fuel, chemical, oil refining industry, car construction, metal processing, electrical energy, construction materials, ferrous and non ferrous metallurgy. During the period under consideration the share of emission from stationary sources made 43,7% from the total volume. The city of Volgograd and Volzhsky produce 62,49% from the volume. It is in these settlements the enterprises, contributing to the formation of the number of emissions are located. These 36 enterprises give 82% of the total number of substances emitted by stationary sources [25; 26].

In agricultural regions the emissions of pollutants enter the atmosphere without the purification in the process of the repairing works

and maintenance of the nets of main gas and oil pipelines situated in 13 from 32 districts of the region.

The main contribution to the atmospheric pollution of Krasnodar kray make the enterprises of fuel and energy complex and car transport. In some cities of the region vehicles account for up to 90% from the total volume of pollutants emitted into the atmosphere.

In 2012 the pollution of the atmospheric air in cities of Krasnodar and Novorossiysk is acknowledged to be high in connection with the functioning in their territories of oil refining enterprises, enterprises of electrical energy, oil and gas pipelines, fuel, food and construction materials productions. Besides in the city of

Novorossiysk the tendency to the increase of emissions from stationary sources at the expense of revival of the activity of a number of enterprises and freight turnover growth through the Novorossiysk trade port is noticed. In the city of Sochi tendency of growth of atmospheric air pollution near highways and in the streets of cities with intensive car traffic is kept.

Judging from the volume of sources the discharge into surface water objects in the regions of the Southern federal district has the highest percentage in the total volume of sources and it was observed in Krasnodar kray (64%), Rostov region (18,1%) and Volgograd region (10,4%) (table 4).

Table 3

Polluted sewage discharge into surface water objects in federal districts of Russia (mln. m³)

Indices	Condition by 01.01.2013	Share of the federal district in the total volume of discharge, %	Rank of the federal district in the total list of districts of the Russian Federation
Discharged polluted waste waters into surface water objects, total in Russian federation, including	15678	100,0	
Central federal district	3651	23,3	1
North Western federal district	2877	18,3	2
Southern federal district	1394	8,9	6
North Caucasian federal district	395	2,5	8
Volga federal district	2854	18,2	3
Ural federal district	1665	10,6	5
Siberian federal district	2077	13,2	4
Far Eastern federal district	765	4,9	7

Source: made on the basis of the data: Federal service of state statistics. Basic indices of the environmental protection in 2013

Table 4

Polluted sewage discharge into surface water objects in the Southern federal district (mln. m³)

Regions/Indices	Emissions into the atmosphere of pollutants, total	Share of the region of the Southern federal district in the total volume of discharges, %	Rank of the region in the total list of the subjects of the Southern federal district
Discharged polluted waste waters into surface water objects, total in the Southern federal district	1394	100,0	-
Republic of Adygea	28	2,0	5
Republic of Kalmykia	20	1,5	6
Krasnodar kray	892	64,0	1
Astrakhan region	56	4,0	4
Volgograd region	144	10,4	3
Rostov region	253	18,1	2

Source: made on the basis of the data: Federal service of state statistics. Basic indices on the environmental protection 2013

In other regions the share of the discharged waters in the total volume did not exceed 4%. During recent years according to the ratio under analysis, Southern Federal District

stably occupies the 6th place in the total list of the districts of the Russian Federation (table 3). However the necessity of modernization and reconstruction of treatment facilities and

waste discharges in all the regions of the Southern federal district requires considerable expenses. Most often this situation is determined by their improper state. The worn out items of the water purifying system is not capable of admission and efficient sewage treatment coming from the population, communal services and industrial enterprises [2].

In Republic of Adygea the wear and tear of sewerage system amounts to 80%. More than 340 kilometers of nets are to be replaced. Reconstruction is being conducted in treatment facilities of city of Maykop. The largest source of pollution of water resources is "Maikopvodokanal", whose discharge make up 97% of all volume of waste waters in the republic.

In republic of Kalmykia the main sources of water pollution are agricultural firms producing rice. The discharged waters are diverted into water objects located in drainless territories of the interfluvium of rivers Volga, Don and Terek. In general the anthropogenic impact on the water objects of Kalmykia from its own territory can be assessed as a minimal one. This is connected with the absence of polluting productions and small density of population. However waters are polluted from adjoining territories in rivers Kuma and Kalous (Stavropol kray) and using the main sewer (Astrakhan oblast).

In regional centers the most often the reason for pollution are normative work of city sewage systems, inefficient work of local sewage nets in a number of industrial enterprises of cities, absence of additional cleaning in municipal treatment facilities and devices controlling the consumed water under the conditions of the intensive development of plots attached to houses, emergency situation of city sewage nets, illegal connection of local sewage systems to storm water sewage system of large industrial, dwelling and communal objects.

In Astrakhan oblast the largest source of discharge of polluted sewage waters is the city water canal company "Vodokanal". According to the monitoring data, in 2012 the segments of the water objects with polluted waters industrial and household types of pollution with the intensity of pollution up to 100 maximum permissive concentrations. In

ground waters oil productions, nitrogen compounds and phenols are found. The substances of the 3rd class of danger predominate.

In Rostov region communal, industrial, mines, collector and drainage waste waters contain polluting substances. Types of economic activity, contaminating surface water objects in the territory of Rostov region are the following (as a percentage from the total volume of waste waters requiring purification) are production and distribution of electricity, gas and water – 60,0%; agriculture, hunting and forestry – 11,48%; coal industry 8,3%; processing industry – 5,3%. The main polluters are the river port in the city of Rostov-on-Don, North Caucasian railroad, purifying facilities of the sewage system, water intakes, disposal dumps for hard communal refuse of all large cities, Rostov Nuclear Plant, oil pipeline, industrial enterprises, small size vessels, agricultural surface discharges.

In Volgograd region as a result of the economic activity of industrial manufacturing enterprises the excess of the Maximum Concentration Limit concerning substances of phenol, cuprum ions, ammonium ions, oil products, zinc ions, ions manganese is regularly observed in the river Volga. In the river Don and the Tsimlyanskoye water reservoir the increase of the mentioned above index is recorded in phosphates, phenol, cuprum, aluminum, phosphamide [13; 16; 20].

In 2012 the total volume of polluting substances in waste waters discharged into surface water objects of the Nizhnevolzhsk basin district amounted to 36 819 thousand tons. The main enterprises discharging polluted waters without purification or insufficiently cleaned waste waters of Nizhnevolzhsk and Don basin regions are the following: Municipal enterprise "State water canal of Volgograd"; Ltd "Leninsky Water Canal"; Municipal enterprise of Kamyshin PUVKH; Volgograd PC "Khimprom"; Volgograd Hydroelectric dam; Volgograd Thermoelectric Station-2; Ltd "Lukoil Volgogradenergo"; kazak kholding company "PC Krasnodonskoye"; Municipal enterprise of communal service of Kamyshin region of Volgograd region; PC "Sebriakov Cement"; Municipal enterprise "Mikhailovskoye water supply and sewage system"; Municipal enterprise "Olkhovskoye communal services"; Ltd "Serafimovich communal system"; Federal

State Unitary Enterprise "Medveditsky experimental fish pond factory"; Municipal enterprise "Water supply and sewage system" of city of Uriupinsk; Ltd "Surovikinsky Water Canal"; State Medical Institution "Volgograd regional psychiatric hospital №1" of Kalachevsky region.

According to the data of the management of Kuban basin, discharge of waste waters into natural surface water ways in 2012 was made by 238 enterprises respondents having waste water discharges into natural water ways. 3 105,91 mln. cubic meters of polluted waters were discharged into the water objects of Krasnodar kray. Among them 1715,29 mln. cubic meters were not purified, 962 57 mln. cubic meters containing 53 658 of chemical substances required purification.

The main source of pollution of water resources of Krasnodar kray when analyzing industries are housing and communal services. About 90% of the organic and suspected particles as well as a number of other polluting substances are discharged in waste waters by housing and communal sources. The remaining volume of polluted waste waters is produced by agricultural enterprises (agricultural firm "Poltavskaya", "Kubanagro – Priazovye", "Krasnoarmeysky stud plant", kolkhoz - plant breeding "Rossiya").

Judging from the ratio of the industrial refuse creation and consumption in the total volume of the districts of Russia Southern

Federal District occupies the 7th rank (table 5). Besides the problem of refuse treatment in all the regions of the Southern federal district is considered to be the main one. During the analyzed period the highest level in the total volume of refuse was recorded in Krasnodar kray (56,60%), Rostov region (24,93%) and Volgograd region (16,72%). In other regions the share of the industrial and consumption in refuse the total volume in the district does not exceed 2% (table 6).

Reasons are diversified and depend on the economic specialization of regions. So, in agricultural republics the main polluters are municipal and village dumps, most of which are illegal ones, as well as forbidden and unsuitable for use protection substances for plants, industrial and consumption wastes [25; 26]. The main polluters are the galvanic sludge containing compounds of heavy metals, unworkable pesticides, worked out mercury lamps, batteries, sediments of treatment facilities, worn out tires, worked out fluorescent lamps, untenable pest killers, cattle breeding and poultry farming scrap, synthetic oils, paints, hard communal refuse [10;11; 27]. In large industrial centers only a part of the created refuse is returned into production, the rest (not decontaminated) are placed in dumps, sludge tanks, dung yards. Tons of hard communal and industrial refuse are created every year.

Table 5

Generation of industrial and consumption refuse in federal districts of Russia (thousand tons)

Indices	Condition by 01.01.2013 г.	Share of the federal district in the total volume of discharge, %	Rank of the federal district in the total list of districts of the Russian federation
Generation of industrial and consumption refuse – total in the Russian Federation including	5007937	100,0	-
Central federal district	170 397	3,4	5
North Western federal district	476 326	9,5	2
Southern federal district	16 261	0,3	7
North Caucasian federal district	3 306	0,1	8
Volga federal district	167 906	3,3	6
Ural federal district	256 456	5,1	4
Siberian federal district	3 469174	69,3	1
Far Eastern federal district	448 113	8,9	3

Source: made on the basis of the data: Federal service of state statistics. Basic indices of the environmental protection in 2013

Table 6

Generation of industrial and consumption refuse in the regions of the Southern federal district (thousand tons)

Regions/Indices	Emissions of pollutants into the atmosphere, total	Share of the region of the Southern federal district in the total volume of emissions, %	Rank of the region in the total list of the subjects of the Southern federal district
Generation of industrial and consumption refuse in total in Southern federal district including	16 261	100,0	-
Republic of Adygea	5	0,03	5
Republic of Kalmykia	4	0,02	6
Krasnodar kray	9 198	56,60	1
Astrakhan region	280	1,70	4
Volgograd region	2 720	16,72	3
Rostov region	4 054	24,93	2

Source: made on the basis of the data: Federal service of state statistics. Basic indices on the environmental protection 2013.

According to the inventory of the objects of the industrial and consumption refuse placement in Krsnodar kray there exist 320 dumps of hard communal refuse; 499 dung pits and 29 litter dumps, 13 spots of placement of industrial refuse.

In Rostov region 16 dumps of hard communal refuse; 6 industrial refuse and 697 dumps are located.

In the structure of the regional list of the spots of the refuse placement of Volgograd regions there are 712 objects. They are: 14 reservoirs of liquid and paste like inorganic refuse of processing industries, 1 reservoir of liquid and pastelike organic refuse, 8 dumps for industrial refuse, 685 dumps for temporary accumulation of wastes and 4 dumps for hard communal wastes.

List of the created refuse in mentioned places is presented by substances of all classes of danger and leads to aggravation of the condition of environment in the territory of all regions [27].

Conclusion and prospects for further research. Technologically obsolete enterprises not only bring down the efficiency of national economy but also cause unrecoverable ecological damage to the environment. Spontaneous structural and psychological shifts in the Russian economy influenced by a strong wish to achieve competitive advantages by its agents are accompanied by intersectoral disbalances and make considerable difficulties

for a practical realization of programs of social, ecological and economic transformation of the economic space of Russian regions.

Under the given circumstances the provision of the stable development of the multi-structural economy of the South of Russia the systematic measures in the rational use of resources and protection of environment is the basic strategic task implying the modernization of the economic complex of the Southern federal district taking into account ecological imperative. At the same time the simultaneous existence in the regions of the district of different types of economic practice should not prevent from attracting the resource for modernization into southern regions irrespective of the economic type in equal conditions. Not only the attraction of strategic investments within the frames of the state and corporative target programs, megaprojects of territorial development [28], but also private investments into segments of economic complex of the Southern federal district are to be accompanied by active measures in the reproduction and the protection of regional resources.

The prompt realization of the complex of measures will help to reduce external ecological expenses of the economic activity in southern regions of Russia including the following: construction of the plants in compacting, deactivation, reprocessing and waste packing; elimination of illegal dumps and creation of places of the systematized refuse

collection; intensification of work of communal services concerning cleaning municipalities and adjoining territories from hard communal refuse; introduction of innovative technologies of utilization and reprocessing of industrial refuse in enterprises.

References

1. Freedman, B. (1995). *Environmental Ecology*. 2nd ed. San Diego: "Academic Press", 115–156 (in Engl.).
2. Jansson, A.M., Hammer, M., Folke, C., Costanza, R. eds. (1994) *Investing in Natural Capital: The Ecological Economics Approach to Sustainability*. Washington, DC: "Island Press", 504 (in Engl.).
3. Andersson, J. Otto, Eriksson, Ralf (2010). *Elements of Ecological Economics*. New York: "Routledge", 164 (in Engl.).
4. Common, Michael, Sigrid, Stagl (2005). *Ecological Economics: An Introduction*. Cambridge, UK: "Cambridge University Press", 592 (in Engl.).
5. Greer, John Michael (2011). *The Wealth of Nature: Economics as if Survival Mattered*. Gabriola Island, BC: "New Society Publishers", 288 (in Engl.).
6. Kallis, Giorgos, Norgaard, Richard B. (2010). Coevolutionary ecological economics. *Journal Ecological Economics – ECOL ECON*, 69–4, 690–699 (in Engl.).
7. Avramchikova, N.T., Chuvashov, M.N. (2014). The problem of improving the quality of economic space in resource-oriented regions of the Russian Federation ["Problemy povysheniya kachestva jekonomicheskogo prostranstva v resurso-orientirovannyh regionah Rossijskoj Federacii"]. *Regional economy: theory and practice*, 5, 2–11 (in Russ.).
8. Narbut, N.A., Mirzekhanova, Z.G. (2013). The necessity of taking into account regional specificities in environmental programs city development (on the example of Khabarovsk) ["Neobhodimost' ucheta regional'nyh osobennostej v jekologicheskikh programmah razvitija goroda (na primere Habarovska)"]. *Ecology of urbanized territories*, 1, 34–38 (in Russ.).
9. Safronov, A.E., Pavlenko, T.S. (2012). Rational use of natural and economic potential of the region. *Regional Economy* ["Racional'noe ispol'zovanie prirodno-jekonomicheskogo potenciala regiona"]. *South of Russia*, 13, 463–469 (in Russ.).
10. Babkov, G.A., Muratova, L.I., Safronov, A.E. (2013). Ocenka i ispol'zovanie prirodno-jekonomicheskogo potenciala regional'noj jekonomiki [Evaluation and use of natural and economic potential of the regional economy]. *Regional Economy. South of Russia*, 2, 30–36 (in Russ.).
11. Murzin, A.D. (2012). Comprehensive assessment of the socio-ecological-economic factors of the state of urbanized territories ["Kompleksnaja ocenka socio-jekologo-jekonomicheskikh faktorov sostojaniya urbanizirovannyh territorij"]. *Regional economy: theory and practice*, 8, 44–50 (in Russ.).
12. Kuzmina, T.S. (2012). Environmental audit as a tool for improving the economic mechanism of environmental protection ["Jekologicheskij audit kak instrument sovershenstvovaniya jekonomicheskogo mehanizma zashhity okruzhajushhej sredy"]. *Regional Economy. South of Russia*, 13, 477–483 (in Russ.).
13. Starokozheva, G.I. (2013). Specially protected natural territory of the southern Federal district: the improvement of the mechanism of governance ["Osobo ohranjaemye prirodnye territorii Juzhnogo federal'nogo okruga: sovershenstvovanie mehanizma upravlenija"]. *Regional Economy. South of Russia*, 2, 163–169 (in Russ.).
14. Baranov, I.V. (2013). About the indicators substitution damage and sustainability of industrial development in Russia ["Ob indikatorah «zameshhenija ushherba» i ustojchivosti razvitija promyshlennosti Rossii"]. *National interests: priorities and security*, 2, 28–34 (in Russ.).
15. Kambarova, E.A. (2011). Socio-economic and ecological problems of the development of large recreation centers of Krasnodar Krai ["Social'no-jekonomicheskie i jekologicheskie problemy razvitija krupnyh rekreacionnyh centrov Krasnodarskogo kraja"]. *Regional Economy. South of Russia*, 12, 321–334 (in Russ.).
16. Medyanik, N.V. (2013). Spatial-sectoral priorities for environmental transfor-

mation prirododruzhestvennoy system of the southern regions of Russia [“Prostranstvenno-otraslevye priorityety jekologicheskoy transformacii prirodohozjajstvennoj sistemy regionov Juga Rossii”]. *Fundamental research*, 11-5, 1001–1006 (in Russ.).

17. Medyanik, N.V. (2013). Contradictions of development portokosten systems of the southern regions of Russia [“Protivorechija razvitiya prorodohozjajstvennyh sistem regionov Juga Rossii”]. *Proceedings of the Sward*, 3(39), 79–82.

18. Krupina, N.N. (2013). Assessment of the environmental acceptability of technological innovation [“Ocenka priemlemosti prirodohrannyh tehnologicheskikh innovacij”]. *National interests: priorities and security*, 3, 35–44 (in Russ.).

19. Mitrofanova, I.V., Starokozheva, G.I. (2013). Economic complex of the southern Federal district in the WTO: options to reduce industry risks [“Khozyaystvenny kompleks YuFO v usloviakh VTO: puti snizhenia otraslevykh riskov”]. *Regional Economy. South of Russia*, 1, 75–82 (in Russ.).

20. Lipina, S.A. (2013). Social medicine and the green economy: foresight technologies [“Social'naja medicina i zelenaja jekonomika: forsajt jekotehnologij”]. *Regional Economy. South of Russia*, 2, 84–89 (in Russ.).

21. Bugaian, S.A. (2012). Minimization of waste production of industrial enterprises as a factor in solving the problem of energy saving [“Minimizacija obrazovaniya othodov proizvodstva promyshlennymi predpriyatijami kak faktor resheniya problemy jenergosberezheniya”]. *Regional Economy. South of Russia*, 13, 499–505 (in Russ.).

22. Safronov, A.E., Zholobova, Yu.S. (2013). Methodological approaches to the formation of regional policy green of industrial activity [“Metodologicheskie podhody k formirovaniyu regional'noj politiki jekologizacii proizvodstvennoj dejatel'nosti”]. *Regional Economy. South of Russia*, 2, 22–29 (in Russ.).

23. Zlochevsky, I.A., Bulatova, N.E. (2014). Industrial policy as a tool for management of ecological-economic system of the city [“Promyshlennaja politika kak instrument upravleniya jekologo-jekonomicheskoy sistemoy goroda”]. *Regional economy: theory and practice*, 19, 22–28 (in Russ.).

24. Sergienko, L.I. (2014). Ecology and health of the population of the urban area on the example of Volzhsky, Volgograd region [“Jekologija i zdorov'e naselenija urbanizirovannoy territorii na primere g. Volzhskogo Volgogradskoj oblasti”]. *Ecology of urbanized territories*, 1, 21–24 (in Russ.).

25. Mikheyeva, A.S., Bardahanova, T.B., Aseeva, S.N. (2013). Regional peculiarities of the formation of eco-oriented investment policy in areas with environmental restrictions [“Regional'nye osobennosti formirovaniya jekologoorientirovannoy investicionnoj politiki na territorijah s jekologicheskimi ograničenijami”]. *Regional economy: theory and practice*, 27, 2–7 (in Russ.).

26. Shirokov, L.A., Shirokova, O.L. (2013). Modeling the environment of industrial areas to optimize environmental investments [“Modelirovanie okruzhajushhej sredy promyshlennykh zon dlja optimizacii prirodohrannykh investicij”]. *Ecology of urbanized territories*, 2, 16–22 (in Russ.).

27. Asymmetric Character of Social and Natural System of Southern Macrorregion of Russia: Peculiarities of Revelation, Measurement, Mechanism of Management [“Assimetrichnost' razvitiya sotsioprirodokhoziaystvennoj sistemy Uzhnogo makroregiona Rossii: osobennosti proyavleniya, izmereniye, mekhanizmy upravleniya”]. Edit. by Doctor of Economics I.V. Mitrofanova, Doctor of Economics N.P. Ivanov. Stavropol: RIO IDNK, 2012. 239 p. (in Russ.).

28. Mitrofanova, I.V., Mitrofanova, I.A. (2013). Megaprojects as constructors of the mesoeconomic spaces of the contemporary Russia: potential, risks, trends and prospects. *Journal of International Scientific Publications: Economy & Business*, 7(2), 167–177.

Митрофанова І. В., Старокожева Г. І., Батманова В. В.

Вплив господарської діяльності на екологічні параметри економічного простору Південного федерального округу Росії

У статті досліджуються питання неоднорідності економічного розвитку суб'єктів Південного федерального округу, аналізується вплив господарської діяльності на основні показники забруднення, багато в чому визначають якість навколишнього природного середовища. дається оцінка якості атмосферного повітря, реєстрованих скидів господарюючими суб'єктами забруднених стічних вод, досліджується тенденції в освіті відходів виробництва та споживання в суб'єктах ЮФО, більшість з яких відносяться до типу старопромислових регіонів. Автори впевнені, що забезпечення сталого розвитку багатоукладної економіки Півдня Росії потребує заходи системного характеру, спрямованих на раціональне використання ресурсів у процесі господарювання та збереження навколишнього середовища, що вимагає корекції окружної та регіональних стратегій і програм соціально-економічного розвитку. Саме такою є сьогодні пріоритетне завдання стратегічного територіального менеджменту, що передбачає модернізацію господарського комплексу ЮФО з урахуванням екологічного імперативу. Стає все більш очевидною необхідність трансформації федеральних округів в територіальні центри економічного розвитку, що відрізняються більш високою екологічною якістю економічного простору.

Ключові слова: регіон, Південний федеральний округ, господарський комплекс, неоднорідність економічного розвитку, багатоукладність господарства, структурно-технологічні зрушення, екологічні екстерналії, технологічно застарілі підприємства, забруднення територій, негативний вплив, природне середовище.

Митрофанова И. В., Старокожева Г. И., Батманова В. В.

Влияние хозяйственной деятельности на экологические параметры экономического пространства Южного федерального округа России

В статье исследуются вопросы неоднородности экономического развития субъектов Южного федерального округа, анализируется влияние хозяйственной деятельности на основные показатели загрязнения, во многом определяющие качество окружающей природной среды. дается оценка качества атмосферного воздуха, регистрируемых сбросов хозяйствующими субъектами загрязненных сточных вод, исследуется тенденции в образовании отходов производства и потребления в субъектах ЮФО, большинство из которых относятся к типу старопромышленных регионов. Авторы уверены, что обеспечение устойчивого развития многоукладной экономики Юга России нуждается в мерах системного характера, направленных на рациональное использование ресурсов в процессе хозяйствования и сохранение окружающей среды, что требует коррекции окружной и региональных стратегий и программ социально-экономического развития. Именно такой является сегодня приоритетная задача стратегического территориального менеджмента, что предполагает модернизацию хозяйственного комплекса ЮФО с учетом экологического императива. Становится все более очевидной необходимость трансформации федеральных округов в территориальные центры экономического развития, отличающиеся более высоким экологическим качеством экономического пространства.

Ключевые слова: регион, Южный федеральный округ, хозяйственный комплекс, неоднородность экономического развития, многоукладность хозяйства, структурно-технологические сдвиги, экологические экстерналции, технологически устаревшие предприятия, загрязнение территорий, негативное воздействие, природная среда.

Рецензент: Морозова И. А. – доктор экономических наук, профессор кафедры «Экономическая теория и мировая экономика» Волгоградского государственного технического университета, Волгоград, Российская Федерация.

Reviewer: Morozova I. – Professor, Ph.D. of Economics, Professor of Chair of International Economy and Economic Theory Department, Volgograd State Technical University, Volgograd, Russian Federation.

e-mail: morozovaira@list.ru

Статья подана
05.04.2015 г.

ПРОМЫШЛЕННАЯ КООПЕРАЦИЯ КАК ФАКТОР СТРАТЕГИЧЕСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ

Рассматривается кооперация в промышленности, где наряду с промышленными предприятиями принимают участие научно-исследовательские организации и высшие учебные заведения. Утверждается что это не только объединение усилий всех участников данного процесса, но и обеспечение принятия наиболее эффективных решений с точки зрения использования ограниченных ресурсов. Доказывается тезис о промышленной кооперации как одной из наиболее эффективных форм объединения усилий независимых фирм, что позволяет не только получить прибыль, но и выдержать острую конкурентную борьбу. Дано определение промышленной кооперации – это гибкая форма организации бизнеса, которая в принципе отрицает бюрократические, неповоротливые формы организации производства и сбыта, проведения научных исследований и внедрения технологических новшеств. Анализируется феномен промышленной кооперации, ибо она источник не только индивидуальной прибыли, но и коллективной выгоды. В основе этого явления – объединение усилий всех ее участников. Промышленная кооперация в современных условиях по своей сути представляет достаточно эффективную и быстро развивающуюся форму взаимодействия различных экономических субъектов.

Ключевые слова: промышленная кооперация, экономическое развитие, фирма, эффективность, транзакционные издержки, рынок.

Постановка проблемы. В настоящее время одним из базовых условий поступательного развития экономики и повышения эффективности является объединение (кооперация) усилий множества экономических агентов (фирмы, научно-исследовательские организации, вузы). Однако эта кооперация усилий невозможна без оптимизации принятия решений, так как в противном случае будет невозможно достичь требуемого результата. Таким образом, можно утверждать, что любая кооперация в промышленности, в которой наряду с промышленными предприятиями могут и должны принимать участие научно-исследовательские организации и высшие учебные заведения, – это не только объединение усилий всех участников данного процесса, но и обеспечение принятия наиболее эффективных решений с точки зрения использования всегда ограниченных ресурсов.

Самые известные теории поведения фирмы в первую очередь рассматривают цели отдельно взятых индивидов и коллективов, которые функционируют внутри фирмы. В отличие от ортодоксальных моделей фирмы, основанных на предположении, что фирма стремится к максимизации прибыли при минимальном риске, поведенческие модели принимают во внимание мотивы поведения менеджеров и других категорий работников фирмы. В мелких фирмах в качестве принципиальных ограничителей могут

выступать как стремление к комфортной легкой жизни, так и желание остаться хозяином своего дела. В более крупных фирмах – желание управленческого персонала существенно повысить свои доходы или желание создать особо крупную фирму, что может быть обусловлено как стремлением к власти, так и соображениями престижа. Это, в свою очередь, может сопровождаться стремлением не к максимизации прибыли, а увеличению оборота фирмы. Кроме того, зачастую, недостаток информации часто вынуждает руководство фирмы стремиться не к максимизации каких-либо показателей, а просто к достижению удовлетворительных результатов, которые позволяют не допустить ситуации банкротства фирмы [1].

Анализ последних исследований и публикаций. Рассмотрение любого процесса кооперации изначально предполагает изучение основополагающей теории кооперативной системы, авторство которой принадлежит Честере Барнард. Его книга «Функции руководителя: власть, стимулы и ценности в организации» была опубликована в 1939 г., в ней была рассмотрена фундаментальная проблема совершенствования функционирования организации [2].

Следует отметить, что данная работа была опубликована в тот период, когда экономика и общество США только-только приходили в себя после Великой депрессии 192–1933 гг. Кризис поставил под вопрос

само существование рыночной экономики. Многим стало понятно, что те приоритеты, которые были основополагающими в американской экономике на протяжении XIX – первой трети XX в., должны быть существенным образом пересмотрены и подвергнуты корректировке.

В своей книге Ч. Барнард доказывает, что данное совершенствование предполагает следующее:

во-первых, различные структурные подразделения организации должны быть готовы к кооперации. Однако такая готовность не возникает сама по себе. На практике это означает, что руководители этих структурных подразделений, а в идеале и сами работники, должны четко осознавать необходимость кооперации, быть уверенными в ее эффективности как для их подразделения, так и для организации в целом;

во-вторых, должны быть разработаны и должны четко исполняться межведомственные инструкции, регулирующие взаимодействие между структурными подразделениями внутри организации. Хорошо известно, что самая прекрасная идея может быть загублена именно нежеланием или невозможностью исполнять инструкции;

в-третьих, организация должна создать систему обучения персонала, которая будет способствовать объективно обоснованному обновлению управленческого корпуса. Это вынужденная и достаточно жесткая мера является абсолютно необходимой, так как в ситуации отсутствия конкуренции за свое рабочее место руководители структурных подразделений постепенно утрачивают заинтересованность в самосовершенствовании. Рано или поздно это приводит к деградации управленца и в случае возникновения каких-то непростых ситуаций может привести к принятию ошибочного решения. В некоторых случаях речь идет о профессиональных ошибках управленцев, что свидетельствует именно об их низком квалификационном уровне.

По Ч. Барнарду, «формальная организация – это такой тип кооперации усилий людей, который носит сознательный, преднамеренный и целевой характер. В наши дни такая кооперация повсеместна и неизбежна, и в силу этого ей обычно противопоставляют исключительно “индивидуализм”, как если бы других процессов кооперации не существовало. К тому же многое из того, что

мы считаем надежным, предсказуемым и стабильным, столь явно представляет собой результат организованных усилий, что возникает представление, будто бы в норме организованные усилия сопряжены с успехом, а неудача организации – это отклонение от нормы» [2].

Таким образом, формальная организация – это осознанный и целенаправленный вариант кооперации усилий работников в целях достижения максимального эффекта от своей профессиональной деятельности. Многие организации несут убытки и терпят банкротство в силу различных обстоятельств, связанных с их внутренней средой. Однако главной причиной гибели организации является внешняя среда. Именно неспособность организации эффективно функционировать в условиях динамичной и достаточно агрессивной внешней среды предопределяет негативный конечный результат ее деятельности. Однако этого можно в значительной степени избежать, если сама организация постоянно корректирует собственную внутреннюю среду с учетом изменений, происходящих во внешней среде.

Пристального внимания заслуживает утверждение Ч. Барнарда, согласно которому любая организация, которая занимается хозяйственной деятельностью и преследует цель получения прибыли либо получения какого-либо иного положительного результата, не может быть ограничена только определенной группой лиц, занятых в этой организации. Он считал, что к организации могут быть причислены те лица, которые в той или иной степени заинтересованы в положительном конечном итоге ее работы: поставщики сырья и полуфабрикатов, торговые посредники, потребители готовой продукции, держатели акций данной организации. Это очень важно по той причине, что выстраивается логическая цепочка лиц, которые в хорошем смысле слова «обречены» кооперировать (координировать) собственные действия для получения положительного конечного результата от деятельности организации. Любой, даже незначительный, сбой в этой цепочке заинтересованных лиц может самым негативным образом повлиять на всю организацию.

Особенно Ч. Барнард подчеркивает роль руководителя организации, который выступает в качестве координатора действий всех заинтересованных лиц: «Коммуника-

тивная функция руководителей, помимо прочего, предполагает поддержание неформальной руководящей организации, как существенного средства коммуникации». Именно руководитель принимает решения о совместных (кооперативных) действиях, когда не представляется возможным достичь требуемого результата, действуя в одиночку. Успех кооперации усилий отдельных участников определяется двумя факторами:

во-первых, это эффективность, что на практике означает достижение организацией поставленных целей;

во-вторых, это действенность, то есть удовлетворение индивидуальных запросов отдельно взятых личностей, задействованных в хозяйственной деятельности данной организации.

Цель статьи – исследование помышленной кооперации как фактора стратегического экономического развития.

Изложение основного материала исследования. Именно эти цели определяют функции управления в организации:

– четкое определение целей организации на основе по возможности точного прогноза изменения внешней и внутренней среды;

– формирование эффективной системы управления организацией, включая получение и передачу информации. При этом информация должна идти не только сверху вниз, но и снизу вверх, а также по горизонтали. Только в этом случае можно рассчитывать на положительный конечный эффект всей хозяйственной деятельности организации;

– разработка системы стимулов, а в идеале – мотивации персонала, который должен четко осознавать, что его личный уровень жизни зависит от достижения тех целей, которые поставила организация.

В работе Ч. Барнарда кооперация представляет собой не абстрактную идеологическую установку, предполагающую достижение «светлого» будущего. Наоборот, это реальная модель, предполагающая объединение усилий различных участников хозяйственной деятельности организации по достижению заранее определенных целей с учетом возможных изменений во внешней и внутренней среде. Положения данной теории вполне применимы и по отношению к нескольким организациям (фирмам), которые кооперируют (объединяют) свои усилия

для достижения требуемого конечного результата. Точно так же и в научно-производственной кооперации, где в совместном проекте принимают участие фирмы, исследовательские организации и высшие учебные заведения.

Достаточно много внимания уделяется проблемам кооперации в институциональной и неинституциональной трактовках экономической теории. Согласно данным трактовкам промышленная кооперация может быть рассмотрена как одно из состояний возможного равновесия организаций (фирм) в процессе рыночного взаимодействия. Известно, в институциональной экономике формальные модели строятся при помощи игр, которые предполагают следующие допущения:

– может существовать несколько точек равновесия;

– точки равновесия могут не совпадать с точками оптимума по Парето;

– точки равновесия может вообще не быть.

Теория игр была сформулирована в книге Дж. фон Неймана и О. Моргенштерна «Теория игр и экономическое поведение», которая была опубликована в 1944 г. [3]. Теория игр рассматривает ситуации, в которых поведение экономических агентов находится во взаимной зависимости. Это означает, что решение одного из агентов обязательно окажет влияние на поведение и решения других экономических агентов. Данное положение имеет самое прямое отношение к кооперативным играм, когда между экономическими агентами возможен обмен информацией и создание коалиций. Именно таким образом на практике строятся отношения между фирмами, которые участвуют в разработке и реализации проектов, требующих объединения (кооперации) усилий всех участников. Кроме того, промышленная кооперация позволяет добиваться уменьшения трансакционных издержек.

Следует согласиться с мнением А. Н. Булатова, который отмечает, что традиционная трактовка промышленной кооперации в соответствии с положениями неоклассической теории не в состоянии полностью объяснить феномен промышленной кооперации как системы социально-экономических отношений или своеобразного института [4].

Теория игр выделяет четыре проблемы, которые возникают в процессе взаимодей-

ствия экономических агентов: координации, совместимости, кооперации и справедливости. Причем проблема кооперации рассматривается применительно к ситуации, когда существует единственная ситуация равновесия по Нэшу, но оно при этом Парето-неоптимально. Равновесие по Нэшу – это ситуация, в которой ни один из игроков не может увеличить свой выигрыш в одностороннем порядке, меняя свой план действий. Таким образом, стратегия каждого из игроков является лучшим ответом на действия другого игрока, то есть это равновесие игрока максимумом полезности в зависимости от действий другого игрока.

Равновесие по Парето – это ситуация, когда нельзя улучшить положение ни одного из игроков, не ухудшая при этом положение другого.

Необходимо упомянуть равновесие по Штакельбергу – это ситуация, когда ни один из игроков не может увеличить свой выигрыш в одностороннем порядке, а решения, принимаемые одним игроком, становятся известны другому игроку. Данный вид равновесия возникает в том случае, когда существует временной лаг в принятии решений участниками игры. Данный вид равновесия соответствует максимуму полезности игроков в условиях не одновременности принятия решений. Данный вид равновесия существует всегда, в чем его принципиальное отличие от равновесия по Нэшу [5].

Равновесие по Парето в наибольшей степени соответствует ситуации промышленной кооперации, так как данный процесс однозначно предполагает взаимную ответственность всех участников. В противном случае достижение требуемого результата становится невозможным в принципе. Это очень важно, так как процесс промышленной кооперации становится эффективным только при объединении усилий всех участников процесса и недопущении в любом виде оппортунистического поведения. Последнее условие является наиболее трудным для реализации на практике, что подтверждает хозяйственная практика многих стран. В первую очередь здесь надо вести речь о странах, которые находятся на стадии формирования открытых и эффективных институтов (например, Россия, Китай, страны Восточной Европы).

Для нашей страны характерной является точка зрения, согласно которой в качестве

такого института может и должно выступать государство. Это имеет глубокие исторические корни, когда, действительно, государство как институт выступало в качестве гаранта. Однако необходимо отметить, что государство, выступающее в качестве гаранта, имеет свои очевидные как достоинства, так и недостатки. Однако, по-нашему мнению, для стран типа России или Китая, где в среде чиновничества крайне живучи традиции преследования и удовлетворения собственных материальных, карьерных и иных интересов, государство может играть роль такого гаранта только с очень большими оговорками. Можно назвать огромное количество примеров, когда чиновники, выступающие от имени государства, напрямую и крайне жестко вмешиваются в решение очень многих вопросов, связанных с распределением ресурсов и реализацией каких-то проектов, связанных в том числе и с промышленной кооперацией.

В идеальном случае для того, чтобы государство могло выступать в качестве института, предоставляющего гарантии, для эффективного становления и развития промышленной кооперации требуется очень жесткая, действенная и оперативная система контроля. Только при наличии такой системы можно в какой-то степени надеяться на недопущение создания ситуации конфликта интересов между промышленными и иными предприятиями, задействованными в процессе промышленной кооперации. Кстати, как свидетельствует опыт современного Китая, даже наличие такой системы, которая предусматривает наказание для чиновников, нарушающих законы, связанных с такими конфликтами интересов, вплоть до смертной казни, не останавливает чиновников от совершения противоправных действий.

В 2005 г. Нобелевскую премию по экономике получили Р. Ауманн и Т. Шеллинг «за расширение понимания проблем конфликта и кооперации с помощью анализа в рамках теории игр». Это, вне сомнения, говорит о важности для современного состояния общества и экономики промышленной кооперации и использования для ее анализа теории игр [6]. Используя теорию игр, они показали, каким образом следует выбирать оптимальную бизнес-стратегию, а также достигать компромиссов в конфликтах и на переговорах.

Р. Ауманн и Т. Шеллинг рассматривают любой конфликт или соперничество как игру, для которой характерно наличие определенных правил, список участников и их возможные действия (стратегии). В итоге это должно привести участника к получению какого-то выигрыша, иначе вся игра теряет всякий смысл. Таким образом, рассматривается важнейшая проблема нахождения оптимального решения, при этом противники имеют точно такие же намерения. Изучение теории игр позволило Р. Ауманну и Т. Шеллингу раскрыть базовые причины политических, корпоративных и социальных конфликтов и показать, как можно добиться результата, просчитывая варианты действий соперника.

Сказанное полностью попадает под определение кооперативных действий, когда стороны, задействованные в этих процессах, преследуют общие коллективные интересы, и стремятся получить собственную реальную выгоду. Р. Ауманн показал, что стороны конфликта имеют намного больше шансов создать систему взаимовыгодного сотрудничества (кооперации), если они вынуждены в течение достаточно длительного времени постоянно общаться друг с другом. Это положение абсолютно справедливо даже для ситуации, если участников этих отношений первоначально разделяют непримиримые жесткие противоречия. В своих исследованиях Р. Ауманн рассматривает, каким образом кооперативное взаимодействие влияет на количество участников и регулярность их взаимодействия, что необходимо для определения прогнозов на развитие экономической ситуации, а также факторов, определяющих мотивы поведения других участников данного взаимодействия. Одной из самых фундаментальных идей, предложенных Р. Ауманном, является концепция общего знания. Общим знанием называется вся информация, про которую все участники знают, что она всем доступна, знают, что все знают, что она всем доступна [8].

Первоначально теория игр предполагала: все игроки обладают полным объемом знаний по всем аспектам взаимодействия друг с другом. Именно Ауманн приступил к рассмотрению намного более реальных ситуаций, когда знания игроков относительно друг друга могут быть весьма ограничены. На практике каждый из участников взаимодействия, за редчайшим исключением,

обладает ограниченной информацией о намерениях и возможностях других участников. В то же время какие-то параметры взаимодействия известны всем участникам. Поэтому при принятии решения каждая из сторон должна учитывать не только имеющуюся у нее самой информацию, но и то, насколько доступна эта информация другим участникам.

Р. Ауманн в своих работах доказывает, что в повторяющихся кооперативных процессах каждому из участников выгодно соблюдать интересы своих партнеров. Это объясняется тем, что если каждый из участников будет преследовать достижение только собственной выгоды, то это неизбежно приведет к потере деловой репутации у других участников. В долгосрочном периоде при подобном сценарии развития событий итоговые потери намного превысят выгоду, полученную в краткосрочном периоде. Иначе говоря, участник кооперативных отношений, принявший на себя долговременные обязательства и четко их соблюдающий, обладает несомненными преимуществами по сравнению с теми, кто берет на себя только краткосрочные обязательства, либо вообще не соблюдает никаких обязательств. Таким образом, лучшего итогового результата добиваются те участники кооперативных отношений, которые предпочитают долгосрочную выгоду по сравнению с краткосрочной выгодой.

Можно утверждать, что исследования, проведенные Р. Ауманном, позволяют лучше понять принципы функционирования рыночной экономики, в первую очередь заинтересованность участников рыночных сделок в честном соблюдении контрактов. Конечно, всегда были, есть и будут экономические агенты, которым, по их представлению, выгодно не исполнять контракты. Однако это неотменяет справедливости теории Р. Ауманна о том, что участникам кооперативных действий намного выгоднее быть честными, чем постоянно нарушать заранее оговоренные правила игры.

Т. Шеллинг рассматривает проблемы, связанные с ведением переговоров. Он доказывает, что наиболее значительного прогресса в переговорах можно достигнуть только в том случае, когда удастся по возможности точно определить возможные варианты действий противоположной стороны. Данное положение точно так же является чрезвычайным

чайно важным для участников кооперативных действий, так как достижение единой точки зрения по многим проблемам можно достичь только в результате проведения переговоров. Методология научных исследований Т. Шеллинга – это изучение стратегического рационального поведения экономических агентов, которые стремятся, взаимодействуя друг с другом, максимизировать свою выгоду не в краткосрочном периоде времени, а на протяжении длительного периода.

Т. Шеллинг считал, что в процессе длительного взаимодействия участников формируются фокальные точки (focal points), которые соответствуют обоюдновыгодным решениям, что, в свою очередь, обусловлено знаниями о взаимных предпочтениях сторон. При этом любой из участников кооперативных действий может существенным образом усилить собственные позиции, если сможет предоставить убедительные доказательства того, что будет следовать заранее избранной стратегии (credible commitments). Работы Т. Шеллинга весьма весьма высоко оценены, президент лондонского Института Адама Смита М. Пири сказал: «Это награда за изучение рыночной экономики: теория игр учит, как выбрать стратегию, которая позволит максимизировать свое преимущество».

Т. Шеллинг показывает, как можно в экономике, идя на краткосрочные уступки или потери, добиться долгосрочных выгод. «Это как в шахматах: отдаешь пешку, чтобы [впоследствии] выиграть ладью» [9].

Другим важным аспектом неинституциональной теории является теория трансакционных издержек. Если рассматривать термин «трансакция» (transaction), то можно выделить два составных элемента данного понятия. Во-первых, это «транс» (trans) – термин, который соответствует понятию «между». Во-вторых, это «акция» (action), что означает действие. В русском языке данному понятию наибольшей степени соответствует слово «взаимодействие». Таким образом, мы снова встречаемся с теоретическими положениями, которые имеют самое прямое отношение к совместным (кооперативным) действиям, в том числе и к промышленной кооперации.

Трансакции могут быть:

– внутрифирменными: в этом случае в качестве контрагентов выступают сотрудники, которые работают внутри данной фирмы;

– рыночными: в этом случае взаимодействуют различные фирмы, заинтересованные друг в друге ради достижения какого-либо положительного результата. При этом следует помнить, что в качестве объекта для трансакционных сделок могут выступать не только материальные предметы. Трансакции могут быть связаны со знаниями, технологиями и профессиональными навыками работников. Для таких трансакций особенно велики издержки, связанные с получением, анализом и оценкой информации. Это объясняется тем, что все стороны, принимающие участие в подобном взаимодействии, должны обладать по возможности максимальной ирреальной информацией относительно объекта сделки. Всегда имеет место вероятность того, что одна из сторон, участвующая во взаимодействии, может повести себя недобросовестно и утаить какую-то часть информации с выгодой для себя.

Развитие современного общества невозможно представить без самых разнообразных процессов взаимодействия, что сопровождается затратами самых разнообразных ресурсов. Эти затраты получили название «трансакционные издержки», или «издержки взаимодействия». Данные издержки имеют место при любом взаимодействии фирм друг с другом. Впервые об этом заявил Р. Коуз в своей книге «Природа фирмы», которая была опубликована в 1937 г. [10]. Данная теория получила свое дальнейшее развитие в книге «Фирма. Рынок и право» [11].

Выводы и перспективы дальнейших исследований. Необходимо отметить, что понятие трансакционных издержек является одним из самых сложных в экономической теории. Это объясняется тем, что данная категория безусловно шире самого понятия «издержки». Трансакционные издержки, или издержки взаимодействия, определяют саму экономическую сущность фирмы, а также процессов, которые протекают внутри этой фирмы, и взаимодействия со внешней средой (другие фирмы, потребители, посредники, государство). Можно утверждать, что любой экономический агент (фирма, домохозяйство, государство) вынужден учитывать фактор издержек взаимодействия, так как эти издержки во многом определяют конечные результаты их хозяйственной деятельности.

Трансакционные издержки «не связаны с затратами на производство блага и за-

тратами на егодоставку до конечного потребителя. Это затраты, возникающие в связи с использованием рыночного механизма обмена и включающие в себя затраты (материальных ресурсов и времени) на поиск партнеров, получение информации о ценах и качестве благ, проведение переговоров и заключение договоров, а также на контроль за их соблюдением и защиту приобретаемых прав собственности» [12].

Таким образом, транзакционные издержки напрямую связаны с функционированием любой экономической системы: от самой простой, состоящей из одного отдельного человека (домохозяйство), до самой сложной, совокупность фирм, домохозяйств и органов государственного управления (государство). Более того, эти издержки во многом определяют эффективность функционирования любой системы.

На основании вышесказанного можно сделать вывод, что промышленная кооперация является стратегическим фактором экономического развития.

Литература

1. Барнард Ч. Функции руководителя: власть, стимулы и ценности в организации. URL: http://fictionbook.ru/author/chester_barnard/
2. Нейман фон Дж., Моргенштерн О. Теория игр и экономическое поведение. М.: Наука, 1970.
3. Булатов А.Н. Промышленная кооперация в разрезе институциональной и неинституциональной теории // Экономические исследования. 2010. Вып. 2.
4. Виноградова А.В. Институциональная экономика: теория и практика. Н. Новгород: Изд-во Нижегород. ун-та, 2012.
5. Шеллинг Т. Стратегия конфликта. М.: ИРИСЭН, 2007.
6. Лепский В.Е. Парадигмы управления в контексте научной рациональности // Рефлексивные процессы и управление. 2008. Т. 8, № 2. С. 30-43.
7. Коуз Р. Природа фирмы / пер. с англ. Б. Пинскера // Теория фирмы / сост. В.М. Гальперин. СПб.: Экон. шк., 1995. С. 11-32.
8. Коуз Р. Фирма, рынок и право / пер. с англ. Б. Пинскера. М.: Дело ЛТД, 1993.
9. Тарануха Ю.В. Микроэкономика: учебник для студентов вузов, обучающихся по экономическим специальностям / под общ. ред. А.В. Сидоровича. М.: Дело и Сервис, 2006.
10. Неоинституциональная экономическая теория: учеб. пособие / под ред. В.В. Разумова / Финансовая академия при Правительстве РФ. М., 2005.
11. Гайдар Е.Т. Аномалии экономического роста. М.: Евразия, 1997.
12. Солоу Р. Экономическая теория ресурсов или ресурсы экономической теории // Рынки факторов производства. СПб., 1999.
13. Громковский В. Вызывание духов экономического роста. URL: <http://expert.ru/2013/07/12/vyizyvaniyehuhovekonomicheskogorosta/>
14. Уильямсон О.И. Фирмы и рынки. Сер. Современная экономическая мысль. М.: Прогресс, 1983.
15. Уильямсон О.И. Экономические институты капитализма: фирмы, рынки, отношенческая контрактация / пер. с англ. СПб.: Лениздат, 1996.
16. Шерер Ф., Росс Д. Структура отраслевых рынков. М.: ИНФРА-М, 1997.
17. Пахомова Н.В., Рихтер К. Экономика отраслевых рынков и политика государства. СПб.: Изд-во Санкт-Петерб. ун-та, 2009.
18. Милгром П., Робертс Дж. Экономика, организация и менеджмент. СПб.: Экон. шк., 1999. Т. 1, гл. 6-8.
19. Либман А.В. Теоретические аспекты агентской проблемы в корпорации // Вестн. СПбГУ. Сер. 8. 2005. Вып. 1. (№ 8).
20. Шумпетер Й. Теория экономического развития. М.: Прогресс, 1982.
21. Шумпетер Й. История экономического анализа / пер. с англ. под ред. В.С. Автономова: в 3 т. СПб.: Экон. шк., 2001.
22. Нельсон Р., Уинтер С. Эволюционная теория экономических изменений. М.: Дело, 2000.
23. Ермолин И.В. Коалиции взаимозависимости и теория ресурсной зависимости // Полис. 2010. № 1.
24. Румянцева М. Сетевые формы межфирменной кооперации: подходы к объяснению феномена / М. Румянцева, О. Третьяк // Российский журнал менеджмента. – 2003. – № 2, т. 1. – С. 14 – 19.

25. Шамаева Н. П. Развитие научно-производственной кооперации в условиях инновационного типа экономического роста / Н. П. Шамаева // Новый университет. Серия: Экономика и право. – 2014. – № 2 (36). – С. 84-93.

Шамаева Н.

Промислове співробітництво як фактор стратегічного розвитку економіки

Розглядається кооперація в промисловості, де поряд з промисловими підприємствами беруть участь науково-дослідні організації й вищі навчальні заклади. Стверджується, що не тільки об'єднання зусиль усіх учасників такого процесу, але й забезпечення прийняття найбільш ефективних рішень з точки зору використання обмежених ресурсів. Доводиться тезис про промислову кооперацію як одну з найбільш ефективних форм організації бізнесу, котра в принципі заперечує бюрократичні, неповороткі форми організації виробництва й збуту, проведення наукових досліджень і запровадження технологічних новачків. Аналізується феномен промислової кооперації, адже вона джерело не тільки індивідуального прибутку, а й колективної вигоди. В основі цього явища – об'єднання зусиль усіх його учасників. Промислова кооперація в сучасних умовах за своєю суттю представляє достатньо ефективну й таку, що швидко розвивається форму взаємодії різноманітних економічних суб'єктів.

Ключові слова: промислове співробітництво, економічний розвиток, фірма, ефективність, витрати по угоді.

Shamaeva N.

Industrial cooperation as a factor of strategic economic development

We consider cooperation in industry, where, along with industry participating research organizations and higher education institutions. It is alleged that it is not only unite the efforts of all participants in this process, but also to ensure the adoption of the most effective solutions in terms of the use of limited resources. We prove the thesis of industrial cooperation as one of the most effective forms of joint efforts of independent firms that can not only make a profit, but also to withstand fierce competition. The definition of industrial co-operation - is a flexible form of business organization, which in principle denies bureaucratic, unwieldy forms of organization of production and marketing, research and technological innovation. Analyzes the phenomenon of industrial cooperation, because it is not only a source of personal income, but also the collective benefit. At the heart of this phenomenon - to unite the efforts of all the participants. Industrial cooperation in modern conditions in its essence is sufficiently efficient and fast-growing form of interaction between different economic entities.

Keywords: industrial cooperation, economic development, the firm, efficiency, transaction costs.

Рецензент: Павлов К. В. – доктор економічних наук, професор, проректор з наукової роботи Іжевського інституту управління, завідувач кафедри «Економіка» Камського інституту гуманітарних та інженерних технологій, м. Іжевськ, Російська Федерація.

Reviewer: Pavlov K. – Professor, Ph.D. of Economics, vice-rector of sciences Izhevsk of institute of management, head of Economy Department Kamsky institute of humanitarian and engineering technologies, Izhevsk, Russian Federation.

e-mail: kvp_ruk@mail.ru

*Стаття подана
25.05.2015 г.*

МЕХАНІЗМ РЕГУЛЮВАННЯ МІЖБЮДЖЕТНИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

В статті на основі аналізу індикаторів місцевих бюджетів виявлено особливості та визначено передумови формування його механізму регулювання міжбюджетних відносин в умовах економічної нестабільності. Розроблено концептуальні положення механізму регулювання міжбюджетних відносин у забезпеченні стійкого соціально-економічного розвитку регіону. Механізм міжбюджетних відносин відіграє ключову роль в соціально-економічному розвитку країни. Він визначає пропорції розподілу і перерозподілу фінансових ресурсів між рівнями бюджетної системи та повинен бути орієнтованим на забезпечення збалансованості і стійкості місцевих бюджетів та узгодженості інтересів суб'єктів міжбюджетних відносин. Запропоновано підходи до організації моніторингу регулювання міжбюджетних відносин та оцінки їх результативності.

Ключові слова: міжбюджетні відносини, механізм регулювання міжбюджетних відносин, міжбюджетні трансферти, місцеві бюджети, фінансова стійкість, фінансовий моніторинг, ефективність.

Постановка проблеми. Забезпечення ефективного соціально-економічного розвитку регіону обумовлюється достатністю фінансових ресурсів. На сьогодні кризові явища позначилися на бюджетній сфері, виникла проблема дефіциту фінансових ресурсів, яка особливо гостро проявляється на рівні місцевих бюджетів. Місцеві органи влади позбавлені фінансової самостійності у зв'язку з посиленням тенденції залежності місцевих бюджетів від фінансової допомоги. Доходи місцевих бюджетів тільки на 48,2 % забезпечують фінансування покладених на них завдань [14, с. 50-51]. Залишаються невирішеними завдання досягнення фактичної фінансової самостійності, збалансованості та забезпечення стійкості місцевих бюджетів, повноцінного фінансування програм соціально-економічного розвитку регіонів. Механізм міжбюджетних відносин відіграє ключову роль в соціально-економічному розвитку країни. Він визначає пропорції розподілу і перерозподілу фінансових ресурсів між рівнями бюджетної системи та повинен бути орієнтованим на забезпечення збалансованості і стійкості місцевих бюджетів та узгодженості інтересів суб'єктів міжбюджетних відносин. Тому особливої актуальності набуває необхідність зміни підходу до формування механізму регулювання міжбюджетних відносин в умовах економічної нестабільності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні аспекти організації та регулювання міжбюджетних відносин досліджувалися вітчизняними вченими, серед яких Н.Бак, О.Василик, Ю. Воробійов [3], О. Гончаренко [4], В. Загорський [5], А. Єпіфанов, О. Каун [8], О. Кириленко, А. Коломієць, В. Кравченко, Н. Кузьминчук [9], І. Луніна, Ц. Огонь, В. Опарін, К. Павлюк [12], М. Пабат, Д. Полозенко, І. Сало, С. Слухай, Т. Токарева, І. Усков [3], В. Федосов, О. Чернявський, С. Юрій. Потребують подальшого дослідження питання щодо вдосконалення концептуальних засад механізму регулювання міжбюджетних відносин як інструмента забезпечення стійкого розвитку економіки регіону.

Метою статті є дослідження стану міжбюджетних відносин в умовах економічної нестабільності України та формування нового підходу до механізму їх регулювання, що враховує інтереси учасників міжбюджетних відносин.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний етап розвитку економіки України характеризується високим рівнем нестабільності, спричиненим динамічно змінюваним середовищем, глобалізацією, впливу безлічі зовнішніх чинників невизначеності. Сучасна нестабільність ринкової системи посилилася світовою фінансово-економічною кризою, що спровокувала масове падіння виробництва, зростання безробіття, скорочення інвестицій.

Період січень-грудень 2014 року характеризується високим рівнем інфляції, спричиненим переважно монетарними чинниками: емісійне фінансування дефіциту держбюджету, лібералізація зовнішньої торгівлі, постійне падіння обмінного курсу гривні щодо долара США та ін. За цей період зростання індексу споживчих цін відбулося зі 100,5 до 124,9%, а індексу цін виробників промислової продукції - зі 102,0 до 131,8 % [10]. Сплеск інфляції спричинив зниження реальних доходів населення та був пов'язаний, в основному, з різким падінням курсу національної валюти. Середньозважений курс гривні до долара США (курс продажу в грн. за одиницю) зріс удвічі: з 8,40 у січні до 16,13 у грудні 2014 р. [11]. Індекс реальної заробітної плати знизився до 93,5% [10]. Спостерігається значний спад виробництва, що супроводжується відтоком інвестицій та зростанням кількості безробітного населення.

Зміна обсягу ВВП у IV кварталі 2014 року склала -14,8 відсотків до відповідного кварталу попереднього року, а рівень безробіття населення - 9,7 %. Індеси капітальних інвестицій за IV квартал знизилися до 75,9 % (у відсотках до відповідного періоду попереднього року) [10]. У зв'язку з цих виникає необхідність у зміні підходів до регулювання міжбюджетних відносин, який би враховував умови, в яких перебуває країна.

Аналіз регулювання міжбюджетних відносин в Україні свідчить про зниження його ефективності (табл. 1). Так, в 2013 р. в порівнянні з 2010 р. відбулося скорочення коефіцієнтів загальної збалансованості місцевих бюджетів на 3,1%, бюджетної збалансованості без урахування трансфертів – на 4,8 %, зростання дефіциту в відсотках до доходів місцевих бюджетів – на 18,7 % та зростання залежності місцевих бюджетів від фінансової допомоги – на 3,1 %.

Т а б л и ц я 1

Оцінка ефективності регулювання міжбюджетних відносин в Україні, %

Показники	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
1. Коефіцієнт загальної збалансованості місцевих бюджетів (частка доходів у видатках з урахуванням трансфертів)	100,5	100,3	102,7	99,1	98,8	104,4	101,8	101,8	101,3
2. Коефіцієнт збалансованості місцевих бюджетів без урахування трансфертів	58,2	55,1	60,5	58,2	55,9	53,0	48,6	45,6	48,2
3. Відношення дефіциту до доходів місцевих бюджетів	71,8	81,5	65,4	71,8	79,0	88,8	105,7	119,4	107,5
4. Рівень покриття видатків податковими надходженнями	45,3	42,7	46,2	46,7	46,5	44,5	41,0	38,8	41,8
5. Рівень покриття видатків міжбюджетними трансфертами	44,9	47,2	46,3	46,6	48,9	51,4	53,2	56,3	53,1
6. Коефіцієнт залежності від цільової фінансової допомоги (частка субвенцій у видатках)	11,7	11,0	15,8	14,4	17,9	17,3	20,4	19,5	22,3
7. Коефіцієнт залежності бюджетів від нецільової фінансової допомоги (частка дотацій вирівнювання у видатках місцевих бюджетів)	21,3	23,5	19,3	22,7	26,2	28,7	24,5	23,3	25,5
8. Питома вага міжбюджетних трансфертів у доходах місцевих бюджетів з урахуванням трансфертів	43,5	46,1	43,4	44,5	46,7	49,3	52,3	55,2	52,4
9. Питома вага податкових надходжень у доходах місцевих бюджетів з урахуванням трансфертів	43,9	41,8	43,3	44,6	44,4	42,6	40,3	38,1	41,3
10. Питома вага податкових надходжень у доходах місцевих бюджетів без трансфертів	77,8	77,6	76,4	80,2	83,3	83,9	84,3	85,2	86,7

Джерело: розраховано авторами на підставі [1, с.104,116-119; 2, с.52,54,60,65-66; 13,с.55,57; 14, с. 55-56]

Крім того, видатки місцевих бюджетів тільки на половину фінансуються податковими надходженнями, що викликає потребу в отриманні з державного бюджету значного обсягу міжбюджетних трансфертів. Міжбюджетні трансферти, в свою чергу, спричиняють конфлікт інтересів учасників міжбюджетних відносин, оскільки місцеві бюджети стають фінансово залежними від державного бюджету та втрачають стимули в нарощуванні власних доходів, розвитку соціальної інфраструктури та економіки регіону. Порушується дотримання принципу децентралізації, задекларованого в Європейській хартії місцевого самоврядування, який полягає в збільшенні самостійності місцевих органів влади та

підвищенні фінансової автономії місцевих бюджетів.

Протягом останніх років відбулося значне зростання залежності місцевих бюджетів від надходження міжбюджетних трансфертів, що свідчить про недосконалість механізмів забезпечення збалансованості міжбюджетних відносин. Так, в 2007 р. частка трансфертів у доходах місцевих бюджетів складала 43,4 %, тоді як в 2013 р. вона досягла 52,4 % (рис. 1). Це свідчить про високий рівень централізації податкових надходжень у державному бюджеті та зниження фінансової автономії місцевих бюджетів.

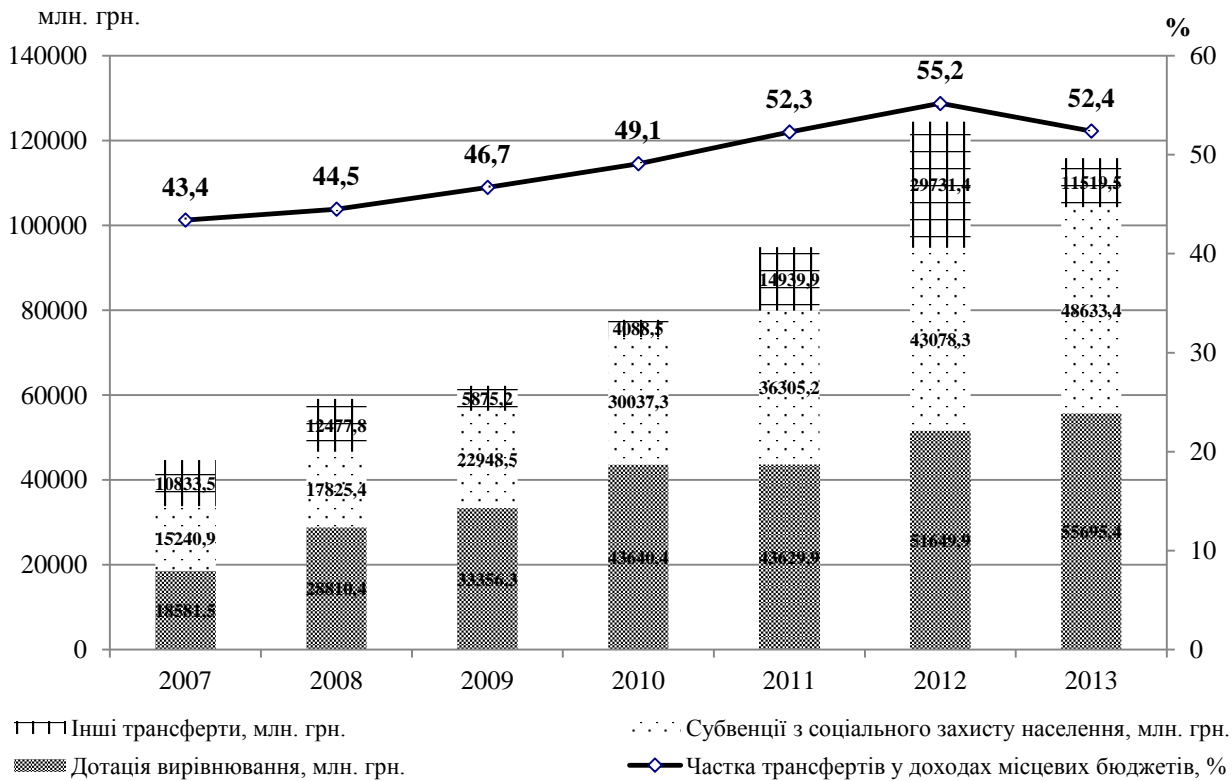

Рис. 1. Динаміка перерахування трансфертів, що передаються з державного бюджету до місцевих бюджетів за 2007-2013 роки

Джерело: [2, с. 66]

Значна частина коштів перерозподіляються центром у вигляді дотацій вирівнювання, спрямованих на вирівнювання доходної спроможності місцевих бюджетів, за період з 2011 по 2013 рр. частка дотацій зросла на 2,1 %. Це є наслідком незабезпечення видаткових повноважень органів місцевого самоврядування відповідними фінансовими ресурсами, обмеженістю доход-

них джерел фінансування, зниженням рівня автономії місцевих бюджетів. Використання існуючої форми дотацій вирівнювання посилює конфлікт інтересів між державою і регіонами. Кожним роком збільшується кількість дотаційних місцевих бюджетів та зменшується кількість бюджетів, що передають надлишок коштів до державного бюджету. Якщо в 2006 р. до-

тації вирівнювання для збалансування доходів та видатків отримували 649 місцевих бюджетів, а перерахування коштів до державного бюджету здійснювали 41 місцеві бюджети, то в 2014 році – 642 та 25 відповідно [6; 7]. Проблема полягає у необхідності узгодженості інтересів суб'єктів, тому що зацікавленість регіонів залежить не тільки від обсягу міжбюджетних трансфертів, але і від обсягу податкових і неподаткових доходів місцевого бюджету. У цьому зв'язку пропонується концептуальна модель механізму регулювання міжбюджетних відносин, використання якого створює підґрунтя для побудови ефективної бюджетної політики, орієнтованої на досягнення стабільного соціально-економічного розвитку регіону.

Концептуальна модель механізму регулювання міжбюджетних відносин орієнтована на досягнення головної мети – забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку регіонів та інтегрує три блоки: теоретико-методологічне, методичне забезпечення та інструменти її реалізації (рис. 2). Вона розкриває послідовність формування та реалізації механізму регулювання в умовах економічної нестабільності і враховує інтереси органів центральної влади і місцевого самоврядування як учасників міжбюджетних відносин.

Методологічним базисом концепції механізму регулювання міжбюджетних відносин є базові та уточнені принципи, а саме: саморозвитку території, соціально-бюджетної ефективності, узгодженості інтересів, збалансованості, стійкості бюджетів. В якості пріоритетних напрямків визначено: стимулювання місцевих органів влади до нарощуванню власної дохідної бази; удосконалення процедури надання міжбюджетних трансфертів; забезпечення місцевих бюджетів дохідними джерелами для виконання власних і делегованих державою фінансових зобов'язань; створення довгострокових стимулів до підвищення якості управління місцевими фінансами

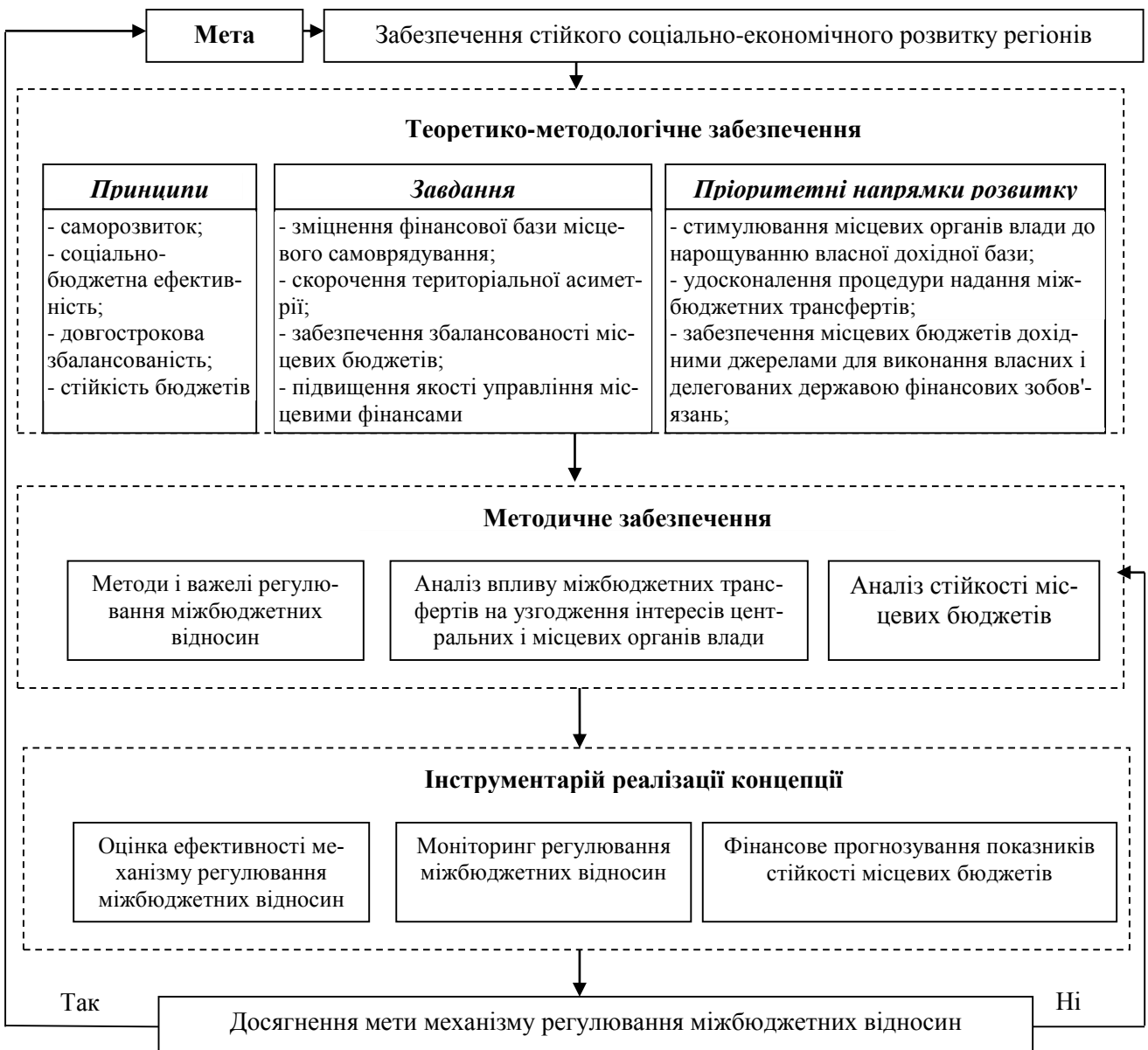
Методичне забезпечення механізму регулювання міжбюджетних відносин включає три блоки: 1) методи і важелі регулювання міжбюджетних відносин; 2)

аналіз впливу міжбюджетних трансфертів на узгодження інтересів центральних і місцевих органів влади; 3) аналіз стійкості місцевих бюджетів.

Формування механізму регулювання міжбюджетних відносин потребує попереднього вибору методів, які класифіковано за ознаками: формами надання – трансфертні, податкові, кредитні; терміном дії – довгострокові, оперативні; завданнями бюджетної політики – вирівнювання бюджетної забезпеченості регіонів, збільшення фінансової автономії органів місцевого самоврядування, покриття дефіциту бюджетів усіх рівнів, компенсація делегованих повноважень. Основними методами регулювання міжбюджетних відносин, які застосовуються в Україні є податкові і трансфертні методи. Застосування цих методів дозволяє вирішити завдання з усунення вертикальних та горизонтальних дисбалансів та забезпечити місцеві бюджети власними доходами. Первісне покриття бюджетних видатків здійснюється через використання методів податкових надходжень. Ці методи обмежені в використанні, оскільки не вирішують питання щодо вирівнювання соціально-економічного розвитку регіонів. Трансфертні методи міжбюджетного регулювання доповнюють податковий інструментарій і придатні для остаточного вирівнювання вертикальної та горизонтальної незбалансованості бюджетної системи. Запропонований підхід створює необхідні стимули до зростання доходів бюджетів та економічному розвитку регіонів.

Соціально-економічний розвиток регіону залежить від формування єдиної бюджетної політики. Тому регулювання міжбюджетних відносин повинно здійснюватись згідно з законодавчими нормами та не суперечити інтересам держави і регіонів. З цією метою пропонується здійснювати аналіз впливу міжбюджетних трансфертів на узгодження інтересів центральних і місцевих органів влади із використанням методів моделювання та розробити шляхи їх вирішення на основі вибору доцільного виду міжбюджетних трансфертів.

КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ МЕХАНІЗМУ РЕГУЛЮВАННЯ МІЖБЮДЖЕТНИХ

ISSN 2221-8440
ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ № 2(18)/2015

Рис. 2. Концептуальна модель механізму регулювання міжбюджетних відносин в Україні
Джерело: розроблено авторами

Інтереси місцевих органів влади проявляються у розвитку територій відповідно до регіональних пріоритетів; зростанні обсягу доходів місцевого бюджету; ефективній реалізації покладених функцій. До державних інтересів в рамках регулювання міжбюджетних відносин віднесено: соціально-економічний розвиток країни відповідно до державних пріоритетів; зростання обсягу доходів зведеного бюджету держави в поточному періоді та середньостроковій перспективі; горизонтальне вирівнювання бюджетної забезпеченості територій;

забезпечення максимально ефективною реалізації державних повноважень.

В якості пріоритетних напрямів узгодження інтересів центральних і місцевих органів влади, спрямованих на удосконалення бюджетної політики, слід виділити: 1) використання дотацій вирівнювання, що містять стимулюючу складову за принципом справедливості; 2) відмова від використання від'ємних трансфертів, за виключенням м. Київ; 3) своєчасне та повне фінансування делегованих повноважень місцевих органів влади; 4) проведення єдиної бюджетної політики в сфері інвестиційної

діяльності, спрямованої на соціально-економічний розвиток регіону.

Аналіз фінансової стійкості місцевих бюджетів є основним інструментом механізму регулювання міжбюджетних відносин. Він надає інформацію щодо ефективності місцевого управління, рівня автономії від державної влади та достатності коштів для здійснення покладених на них функцій та зобов'язань.

Системою, спроможною забезпечувати інформацією щодо формування ефективного механізму регулювання міжбюджетних відносин, є комплексний аналіз фінансового стану місцевих бюджетів, який через відсутність досконалих методик не надає повну інформацію про достатність бюджетних коштів для забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку регіону на довгострокову перспективу. Запропонований підхід передбачає здійснення аналізу фінансового стану місцевих бюджетів за двома аспектами: перший – експрес-аналіз фінансової стійкості бюджетів, спрямований на формування інформації для групування регіонів за рівнем фінансової стійкості їх бюджетів з метою доцільного вибору інструментів регулювання міжбюджетних відносин; другий – передбачає інтегральну оцінку фінансового стану місцевих бюджетів на підставі запропонованої системи показників та порядок узагальнення інформації для розробки сценаріїв фінансових прогнозів забезпечення стійкості залежно від обмежень бюджетних ресурсів.

В основу інструментів реалізації концепції регулювання міжбюджетних відносин покладено методи прогнозування фінансової стійкості місцевих бюджетів. Формування бюджетів здійснюється за критеріями узгодження інтересів центральних і місцевих органів влади, стійкості бюджетів і ефективності регулювання міжбюджетних відносин.

Головною метою фінансового моніторингу регулювання міжбюджетних відносин є забезпечення повною, своєчасною, достовірною й репрезентативною інформацією про стан та тенденції міжбюджетних відносин для розробки і прийняття рішень щодо коректування бюджетної полі-

тики. Пріоритетні напрями і система показників фінансового моніторингу визначено у відповідності із завданнями регулювання міжбюджетних відносин: скорочення внутрірегіональної асиметрії, зміцнення фінансової бази місцевого самоврядування, забезпечення збалансованості місцевих бюджетів, підвищення якості управління місцевими фінансами. Результативність моніторингу забезпечується реалізацією взаємопов'язаних функцій: інформаційно-діагностична – формування оперативної інформації щодо відхилень від цільових параметрів регулювання міжбюджетних відносин для оцінки достатності і ефективності використання бюджетних коштів; коригувальна узагальнення інформації для обґрунтування рішень щодо коректування бюджетної політики; контрольна – контроль міжбюджетних трансфертів за обсягами і цільовим використанням.

В основу проведення фінансового моніторингу покладено аналітичні методи і уточнена система показників, а саме: 1) показники аналізу внутрірегіональної асиметрії (коефіцієнти варіації показників бюджетної забезпеченості та результативності до і після здійснення фінансового вирівнювання, рейтинги регіонів за рівнем бюджетної забезпеченості до і після отримання дотації); 2) показники фінансової стійкості місцевих бюджетів (коефіцієнт стійкості бюджету, коефіцієнт бюджетної самостійності, частка дотації вирівнювання у загальній сумі трансфертів, забезпеченість власними доходами, частка інвестицій); 3) показники, що характеризують збалансованість місцевих бюджетів (коефіцієнт бюджетного покриття, коефіцієнт дефіцитності місцевого бюджету, покриття видатків податковими надходженнями, покриття видатків міжбюджетними трансфертами, частка податкових надходжень у доходах); 4) показники аналізу якості управління місцевими фінансами (коефіцієнт зацікавленості місцевої влади у пошуку додаткових джерел доходів, коефіцієнт бюджетної результативності, коефіцієнт бюджетної забезпеченості населення, коефіцієнт дотаційної залежності, темп росту ВРП, темп росту бюджетної забезпеченості

та результативності, випередження темпу росту доходів над темпом росту видатків)

Реалізація запропонованого механізму регулювання міжбюджетних відносин відбувається через розробку фінансових прогнозів стійкості бюджетів за двома сценаріями на підставі економіко-математичних методів. Перший сценарій орієнтований на помірне зростання показників бюджету у порівнянні з минулим періодом, передбачає використання методів екстраполяції. Згідно з другим сценарієм прогнозування: величина податкових надходжень розраховується на підставі кореляційно-регресійного аналізу, видатків - на рівні, не нижче за середній по країні, дотацій вирівнювання - в обсязі дефіциту бюджету за вирахуванням отриманих субвенцій, інших статей бюджету - методом екстраполяції. За умови випередження темпу зростання доходів над видатками необхідно розраховувати стимулюючи дотації з урахуванням коефіцієнту режиму економії. За основу для вибору сценаріїв обрано критерії максимізації інтегрального показника фінансового стану та мінімізації ризику.

Заключним етапом механізму регулювання міжбюджетних відносин є оцінка його ефективності. На основі аналізу підходів до оцінювання ефективності регулювання міжбюджетних відносин встановлено, що жоден з них не враховує баланс інтересів центральних і місцевих органів влади як суб'єктів міжбюджетних відносин. Ця процедура потребує удосконалення існуючих методик шляхом доповнення показником ступеня узгодженості інтересів. У зв'язку з цим оцінку ефективності механізму регулювання міжбюджетних відносин пропонується здійснювати за двома напрямками: 1) оцінка ефективності вертикального регулювання міжбюджетних відносин для аналізу збалансованості бюджетної системи; 2) оцінка ефективності горизонтального вирівнювання бюджетної забезпеченості, що спрямована на виявлення ефективності усунення асиметрії територій за рівнем бюджетної забезпеченості; 3) інтегральна оцінка ефективності регулювання міжбюджетних відносин з

урахуванням узгодженості інтересів центральних і місцевих органів влади.

Для підвищення результативності механізму регулювання міжбюджетних відносин пропонуються науково-методичні рекомендації та комплекс заходів щодо забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку країни: розробка гнучкої бюджетної політики з урахуванням ступеня узгодженості інтересів; організація постійного моніторингу забезпечення стійкості бюджетів з метою обґрунтування управлінських рішень щодо вибору фінансових прогнозів доходів та видатків бюджету за критерієм ризику.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Розроблені концептуальні положення механізму регулювання міжбюджетних відносин в умовах економічної нестабільності дозволяють на теоретичному рівні сформулювати основи ефективної бюджетної політики, спрямованої на досягнення стійкого соціально-економічного розвитку регіонів на основі спеціального методичного та організаційного інструментарію. Критеріями досягнення головної мети механізму регулювання міжбюджетних відносин є узгодження інтересів, забезпечення стійкості бюджету та ефективність. Формування бюджетів необхідно здійснювати за критеріями узгодження інтересів центральних і місцевих органів влади, стійкості бюджетів і ефективності регулювання міжбюджетних відносин. Основними шляхами забезпечення результативності механізму регулювання міжбюджетних відносин є: розробка гнучкої бюджетної політики з урахуванням ступеня узгодженості інтересів; організація постійного моніторингу забезпечення стійкості бюджетів з метою обґрунтування управлінських рішень щодо вибору фінансових прогнозів доходів та видатків бюджету за критерієм ризику.

Подальше дослідження передбачає обґрунтування організаційних засад щодо моніторингу регулювання міжбюджетних відносин який надає можливість формувати оперативну інформацію про фінансовий стан місцевих бюджетів та ефективність витрачання бюджетних коштів для вибору

інструментів міжбюджетного регулювання та коректування бюджетної політики.

Література

1. Бюджетний Моніторинг: Аналіз виконання бюджету за 2009 рік / [Щербина І.Ф., Рудик А.Ю., Зубенко В.В., Самчинська І.В.] ; ІБСЕД, Проект «Зміцнення фінансової ініціативи», USAID. – К.: 2009. – 136 с.

2. Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за 2013 рік / [Зубенко В.В., Самчинська І.В., Рудик А.Ю. та інш.]; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-II) впровадження», USAID. – К., 2014. – 75 с.

3. Воробйов Ю.М. Міжбюджетні відносини в Україні / Ю.М. Воробйов, І.В. Усков. – Сімферополь: ВД «АРИАЛ», 2010. – 276 с.

4. Гончаренко О.В. Механізм організації міжбюджетних відносин в Україні / О.В. Гончаренко // Актуальні проблеми економіки. – 2007. - №4(70). – С. 75-85.

5. Загорський В.С. Бюджетна система та оподаткування в Україні: проблеми розвитку: [монографія] / В.С. Загорський. – Х.: ВД «Інжек». – 288 с.

6. Закон України «Про Державний бюджет України на 2006 рік» від 20.12.2005 № 3235-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2006. - № 9, № 10-11. - ст.96

7. Закон України «Про Державний бюджет України на 2014 рік» // Відомості Верховної Ради. – 2014. - № 9. - ст.93.

8. Каун О.Б. Концептуальні засади формування механізму міжбюджетних відносин в Україні / О.Б. Каун // Фінанси України. – 2001. - №6. – С. 31- 38.

9. Кузьминчук Н.В. Механізм організації та функціонування міжбюджетних відносин в Україні / Н.В. Кузьминчук // Экономика и управление. - 2012. - № 4 – С. 85 – 91.

10. Офіційний сайт Державної служби статистики. - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

11. Офіційний сайт Національного банку України. - Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/control/uk/index>.

12. Павлюк К.В. Бюджет і бюджетний процес в умовах транзитивної економіки України: [монографія] / К.В. Павлюк. – К.: НДФІ, 2006. – 584 с.

13. Статистичний щорічник України за 2009 р. / За ред. О.Г. Осауленка, відп. за випуск Н.П. Павленко. – К.: Держкомстат України, 2010. – 566 с.

14. Статистичний щорічник України за 2013 рік / За ред. О.Г.Осауленка, відп. за випуск О.А.Вишнеvsька. – К.: Державна служба статистики України, 2014. – 534 с.

References

1. Byudzhetnyy Monitorynh: Analiz vykonannya byudzhetu za 2009 rik / [Shcherbyna I.F., Rudyk A.YU., Zubenko V.V., Samchyns'ka I.V.] ; IBSED, Proekt «Zmitsnennya finansovoyi initsiatyvy», USAID. – K.: 2009. – 136 s.

2. Byudzhetnyy monitorynh: Analiz vykonannya byudzhetu za 2013 rik / [Zubenko V.V., Samchyns'ka I.V., Rudyk A.YU. ta insh.]; IBSED, Proekt «Zmitsnennya mistsevoyi finansovoyi initsiatyvy (ZMFI-II) vprovadzhennya», USAID. – K., 2014. – 75 s.

3. Vorobyov YU.M. Mizhbyudzhetni vidnosyny v Ukrayini / YU.M. Vorobyov, I.V. Uskov. – Simferopol': VD «ARIAL», 2010. – 276 s.

4. Honcharenko O.V. Mekhanizm orhanizatsiyi mizhbyudzhetnykh vidnosyn v Ukrayini / O.V. Honcharenko // Aktual'ni problemy ekonomiky. – 2007. - №4(70). – S. 75-85.

5. Zahors'kyu V.S. Byudzhetna systema ta opodatkovannya v Ukrayini: problemy rozvytku: [monohrafiya] / V.S. Zahors'kyu. – KH.: VD «Inzhek». – 288 s.

6. Zakon Ukrayiny «Pro Derzhavnyy byudzhet Ukrayiny na 2006 rik» vid 20.12.2005 № 3235-IV // Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny. – 2006. - № 9, № 10-11. – st.96

7. Zakon Ukrayiny «Pro Derzhavnyy byudzhet Ukrayiny na 2014 rik» // Vidomosti Verkhovnoyi Rady. – 2014. - № 9. – st.93.

8. Kaun O.B. Kontseptual'ni zasady formuvannya mekhanizmu mizhbyudzhetnykh vidnosyn v Ukrayini /

O.B. Kaun // *Finansy Ukrainy*. – 2001. - №6. – S. 31- 38.

9. Kuz'mynchuk N.V. *Mekhanizm orhanizatsiyi ta funktsionuvannya mizhbyudzhetnykh vidnosyn v Ukraini* / N.V. Kuz'mynchuk // *Ékonomyka y upravlenye*. - 2012. - № 4 – S. 85 – 91.

10. Ofitsiyyny sayt Derzhavnoi sluzhby statystyky. - Rezhym dostupu: <http://http://www.ukrstat.gov.ua/>

11. Ofitsiyyny sayt Natsional'noho banku Ukrainy. – Rezhym dostupu: <http://www.bank.gov.ua/control/uk/index>.

12. Pavlyuk K.V. *Byudzhet i*

byudzhetnyy protses v umovakh tranzytyvnoyi ekonomiky Ukrainy: [monohrafiya] / K.V. Pavlyuk. – K.: NDFI, 2006. – 584 s.

13. *Statystychnyy shchorichnyk Ukrainy za 2009 r.* / Za red. O.H. Osaulenka, vidp. za vypusk N.P. Pavlenko. – K.: Derzhkomstat Ukrainy, 2010. – 566 s.

14. *Statystychnyy shchorichnyk Ukrainy za 2013 rik* / Za red. O.H.Osaulenka, vidp. za vypusk O.A.Vyshnevs'ka. – K.: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, 2014. – 534 s.

Велентейчик Н. Ю., Королева Н. М.

Механизм регулирования межбюджетных отношений в условиях экономической нестабильности

В статье на основе анализа индикаторов местных бюджетов выявлены особенности и определены предпосылки формирования его механизма регулирования межбюджетных отношений в условиях экономической нестабильности. Разработаны концептуальные положения механизма регулирования межбюджетных отношений в обеспечении устойчивого социально-экономического развития региона. Механизм межбюджетных отношений играет ключевую роль в социально-экономическом развития страны. Он определяет пропорции распределения и перераспределения финансовых ресурсов между уровнями бюджетной системы и должен быть ориентированным на обеспечение сбалансированности и устойчивости местных бюджетов и согласованности интересов субъектов межбюджетных отношений. Предложены подходы к организации мониторинга регулирования межбюджетных отношений и оценки их результативности

Ключевые слова: межбюджетные отношения, механизм регулирования межбюджетных отношений, межбюджетные трансферты, местные бюджеты, финансовая устойчивость, финансовый мониторинг, эффективность.

Velenteychik N. Korolova N.

Mechanism regulation of intergovernmental relations in economic instability

In the article on the basis of the analysis of indicators of local budgets peculiarities and the preconditions for the formation of its mechanism of regulation of interbudgetary relations in the conditions of economic instability. The conceptual position of the mechanism of regulation of interbudgetary relations in ensuring sustainable socio-economic development of the region. The mechanism of intergovernmental relations play a key role in the socio-economical development. It defines the proportion of distribution and redistribution of financial resources among levels of government and should be focused on ensuring the balance and stability of local budgets and consistency interests of intergovernmental relations. Proposed approaches to the monitoring of the regulation of interbudgetary relations and evaluation.

Keywords: intergovernmental relations, the mechanism of regulation of intergovernmental fiscal relations, intergovernmental transfers, local budgets, financial stability, financial monitoring, effectiveness.

Рецензент: Терещенко О. О. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Корпоративні фінанси і контролінг» Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, Київ, Україна.

Reviewer: Tereschenko O. – Professor, Ph.D. of Economics, Professor, Head of Corporate Finance and Controlling Department Kyiv National Economic University, Kyiv, Ukraine.

e-mail: info@kneu.ukr.net

Стаття подана
02.05.2015 р.

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА – ДІЄВИЙ ВАЖІЛЬ ФІНАНСОВОГО МЕХАНІЗМУ ФУНКЦІОНУВАННЯ КАПІТАЛУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

У статті досліджено стан та визначено основні проблеми, які існують у сфері державної підтримки сільського господарства України, оцінено її вплив на ефективність функціонування капіталу. Запропоновано гнучкий механізм фінансування сільського господарства, який включає самофінансування і бюджетне фінансування, донорське фінансування та фінансування міжнародними благодійними організаціями, приватне фінансування та інвестування. Виникла нагальна потреба у розробці механізму функціонування капіталу аграрної галузі у новітньому економічному середовищі, яке б забезпечило життєздатність сільськогосподарського виробника. Дієвим важелем цього механізму є державна підтримка сільськогосподарських підприємств. Пріоритетними при цьому визначено середній та малий бізнес у сільському господарстві.

Ключові слова: капітал, фінансовий механізм, самофінансування, бюджет, державна підтримка.

Постановка проблеми. У сучасній ситуації революційних політичних і економічних змін, які відбуваються на Україні, сільське господарство, як ніколи, потребує належної державної фінансової підтримки. Регулююча функція держави, щодо аграрного сектору економіки, послабилась, зростання диспаритету цін, високий рівень інфляції, негативна доларизація економіки та інші руйнуючі фактори привели до значної втрати сільськогосподарськими підприємствами власних капіталів, а також значно ускладнили доступ до зовнішніх джерел фінансування. Виникла нагальна потреба у розробці механізму функціонування капіталу аграрної галузі у новітньому економічному середовищі, яке б забезпечило життєздатність сільськогосподарського виробника. Дієвим важелем цього механізму є державна підтримка сільськогосподарських підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання державної підтримки сільського господарства були опрацьовані такими авторами, як Вдовенко Н.М. [1], Дубровська Ю.В., Збарський В.К., Зінченко Т.В., Кваша С.М. [4-7], Лайко П.А., Лузан Ю.Я., Маренич Т.Г. [10-12] та ін. Їх ґрунтовні дослідження є незаперечними, але враховуючи історичні події, які відбуваються протягом останнього часу в Україні, виникли економічні проблеми, які вимагають якнайшвидшого розв'язання. Зокрема, через об'єктивні обставини відбувається зниження рівня прибутковості суб'єктів господарювання у сільському

господарстві, а суттєве подорожчання кредитних ресурсів робить недоступним позабюджетні джерела поповнення капіталу аграрних підприємств.

Мета статті. Програми державної підтримки сільського господарства, які існували до 2015р. вичерпали себе. Сьогодні конче необхідно не допустити руйнації провідної галузі економіки України, розробити дієві механізми її бюджетного фінансування. Метою статті є дослідження стану та визначення основних проблем, які існують у сфері державної підтримки сільського господарства України, оцінка її впливу на ефективність функціонування капіталу сільського господарства та розроблення цільових напрямів фінансування галузі з урахування негативних факторів існування військової загрози.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ю.Я. Лузан розглядає систему державної підтримки як сукупність заходів фінансового, бюджетного та організаційно-економічного спрямування [11]. На думку П. А. Лайка, державна підтримка сільського господарства та державний протекціонізм у цій галузі має багатоплановий характер і проявляється як система політико-правових, організаційних, економічних, фінансових, соціальних, екологічних, етнокультурних та інших дій, пов'язаних з внутрішнім і зовнішньоекономічним розвитком галузей аграрної сфери [9, с. 62]. З точки зору вченого, концептуальні засади фінансової підтримки сільського господарства повинні спрямовуватися на досягнен-

ня стабілізації виробництва з поступовим нарощуванням його обсягів, зростання ВВП, досягнення достатнього рівня доходності і рентабельності аграрних підприємств усіх форм господарювання [10, с. 123].

Дещо іншої точки зору притримуються В. К. Збарський та В. П. Горьовий, які вважають, що збільшення обсягів державної фінансової підтримки не стимулює товаровиробників до зростання обсягів та ефективності виробництва сільськогосподарської продукції, а тому фінансова підтримка повинна орієнтуватися на стимулювання аграрного виробництва і надаватися, в першу чергу, товаровиробникам, які забезпечують ефективне використання наявних ресурсів [5, с. 79]. Таке трактування причин обмеженості державної фінансової підтримки сільського господарства не співпадає з нашою думкою, щодо даного питання: ми вважаємо, що специфіка функціонування галузі, а саме, сезонність виробництва та пов'язане з ним коливання потреби у залученні капіталу, тривалий період відтворення основного капіталу та низький рівень обіговості (порівняно з іншими галузями) оборотного капіталу, залежність процесу капіталоутворення та результатів діяльності підприємств від біологічного циклу сільськогосподарського виробництва (довгостроковість біологічних претворень) і природно-кліматичних умов, а також інші об'єктивні умови, суттєво підвищують фінансовий ризик суб'єктів сільського господарства та спонукають до необхідності державної підтримки тих аграрних підприємств, які націлені на подальший розвиток, використання новітніх ресурсозберігаючих технологій, підвищення якості продукції.

Заслугує на увагу та цілковитого погодження такий висновок вчених: «Основними причинами неефективного використання коштів державного бюджету, які виділяються на підтримку АПК, є недосконалість механізмів одержання й розподілу бюджетних коштів і порушення бюджетної дисципліни при їх використанні. Щорічна зміна порядків та механізмів виділення коштів з державного бюджету, їх громіздкість, запізніле затвердження й

внесення до них неодноразових змін протягом року спричиняє несвоєчасне одержання коштів державної фінансової підтримки та неефективне їх використання і повернення в кінці року до державного бюджету» [5, с. 79].

Т. Г. Маренич слушно зауважує, що за допомогою держави в аграрній галузі необхідно цілеспрямовано формувати напрямки нагромадження і споживання, через які забезпечується нарощення виробничих фондів, основного капіталу, оборотних коштів та оборотного капіталу, а також споживчий та платоспроможний попит; далі автор вказує: «Вже зараз державна підтримка і відповідний механізм повинні допомогти галузі та регіонам виробити економічні цілі, що передбачають зростання виробництва конкурентоспроможної продукції, стабілізацію економічного та фінансового положення, відродженню соціальної інфраструктури села.» [12, с. 18]

Повністю погоджуємося з твердженням Перепелиці Ю.К. стосовно того, що сучасне сільськогосподарське виробництво великою мірою залежить від державної підтримки, яка, в свою чергу повинна сприяти збільшенню обсягів виробництва продукції, наданню їй конкурентоспроможності на внутрішньому і світових ринках, активно впливати на процеси відтворення та забезпечувати безперебійний кругообіг основного і оборотного капіталу у сільському господарстві [15, с. 284]. На нашу думку, цілеспрямованість державної підтримки повинна бути зорієнтована на підвищення ефективності функціонування капіталу у аграрному секторі, а саме, збільшенню рівня рентабельності та прискоренні оборотності сукупного капіталу сільськогосподарських підприємств. Таким чином, державна підтримка сільського господарства – це дієвий важіль впливу фінансового механізму, направлений на державне стимулювання сільськогосподарського виробництва з метою підвищення ефективності, конкурентоспроможності та сталого розвитку аграрного сектору економіки України.

Перша група проблем – недостатній обсяг бюджетного фінансування для ро-

звітку сільського господарства. Розглянемо структуру видатків за програмною класифікацією видатків та кредитування державного бюджету на фінансування аграрного сектору економіки України за період 2011 – 2014рр. (табл. 1). Позитивною зміною у структурі видатків за програмною класифікацією видатків та кредитування державного бюджету на фінансування аграрного сектору економіки України є зме-

ншення частки на утримання апарату Міністерства аграрної політики і продовольства України з 74,2% у 2011р. до 57,4% у 2014р. та суттєве збільшення видатків на функціонування державного агентства земельних ресурсів, в тому числі, в 2,3 рази збільшились видатки на проведення земельної реформи (з 96432,0 тис.грн. у 2012р. до 221463,5 тис.грн. у 2014р.).

Т а б л и ц я 1

Структура видатків за програмною класифікацією видатків та кредитування державного бюджету на фінансування аграрного сектору економіки України, 2011 – 2014 рр., тис.грн.

Найменування видатків за програмною класифікацією	Роки				Рівень видатків 2014р. до 2011р.	
	2011	2012	2013	2014	+, -	Темп при-росту, %
Міністерство аграрної політики та продовольства України	5187554,9	8451341,4	8313533,7	8511173,1	3323618,2	64,1
%	100	100	100	100	-	-
Апарат Міністерства аграрної політики та продовольства України	3850206,4	4780528,1	4599484,1	4883181,7	1032975,3	26,8
%	74,22	56,56	55,32	57,37	-16,85 п.п	-
Державна ветеринарна та фітосанітарна служба України	800334,1	1916038,3	2231147,2	2282841,6	1482507,5	185,2
%	15,43	22,67	26,84	26,82	11,39п.п	-
Державне агентство земельних ресурсів України	130520,6	1198419,0	903716,8	791980,3	661459,7	506,8
%	2,52	14,18	10,87	9,30	6,78п.п.	-
Державне агентство рибного господарства України	32928,1	210048,8	252469,1	257978,2	225050,1	683,5
%	0,63	2,48	3,04	3,03	2,4п.п	-
Державна інспекція сільськогосподарства України	164625,7	346307,2	326716,5	295191,3	130565,6	79,3
%	3,17	4,09	3,93	3,47	0,30п.п.	-
Національний університет біоресурсів і природокористування України	208940,0	-	-	-	-208940,0	-
%	4,03	-	-	-	-4,03п.п.	-

Джерело: узагальнено автором на підставі [3]

Також відбулося збільшення фінансування на державну ветеринарну та фітосанітарну служби у 2,8р. (частка у загальній структурі видатків зростає з 15,4% до 26,8%). Цільова підтримка тваринництва є важливим елементом у бюджетних програмах; особливо суттєвим у цьому сенсі є своєчасне одержання коштів державної фінансової підтримки та ефективне їх використання, чого не відбувається на даний момент (в Україні за 2013 рік порівняно з 2012 роком поголів'я ВРХ зросло лише на

1% — до 4,7 млн. голів, а кількість корів зменшилася на 0,4% — до 2,5 млн. голів, у 2014р. поголів'я ВРХ зменшилось порівняно з 2013р. на 3,2% [3]).

Державне фінансування сільського господарства здійснюється через загальний та спеціальний фонд: фінансування загального фонду забезпечує виконання основних бюджетних програм і завдань, спеціальний фонд передбачає предметно-цільове використання бюджетних коштів за бюджетним призначенням на видатки за

рахунок конкретно визначених джерел надходжень. Як свідчать дані рис.1; 2, за період 2007-2013рр. відбувалася стійка тенденція до зменшення державного фінансування сільського господарства із загального і спеціального фонду.

Необхідно підкреслити, що в Україні основна частка бюджетних витрат на сільське господарство припадає на підтримку поточної діяльності господарств; така структура підтримки різко відрізняється від практики переважної більшості членів ЄС, де значна частка витрат на сільське господарство припадає на розвиток і підтримку ринкової інфраструктури, аграрної науки та служб консалтингу та впрова-

дження [19, с. 92], тобто цільова орієнтація державного фінансування у країнах-членах ЄС – довгостроковість та послідовність. Саме довгострокового характеру вкрай бракує державним програмам з фінансування сільського господарства України.

Друга група проблем – неврегульованість фінансових відносин сільськогосподарських підприємств з державою. Ключовим питанням, яке виникає при розробці механізму державної підтримки – визначитися з напрямками її надання – на одиницю виробленої продукції, на гектар ріллі (одну голову поголів'я тварин), на одиницю власного капіталу підприємств або інші напрями.

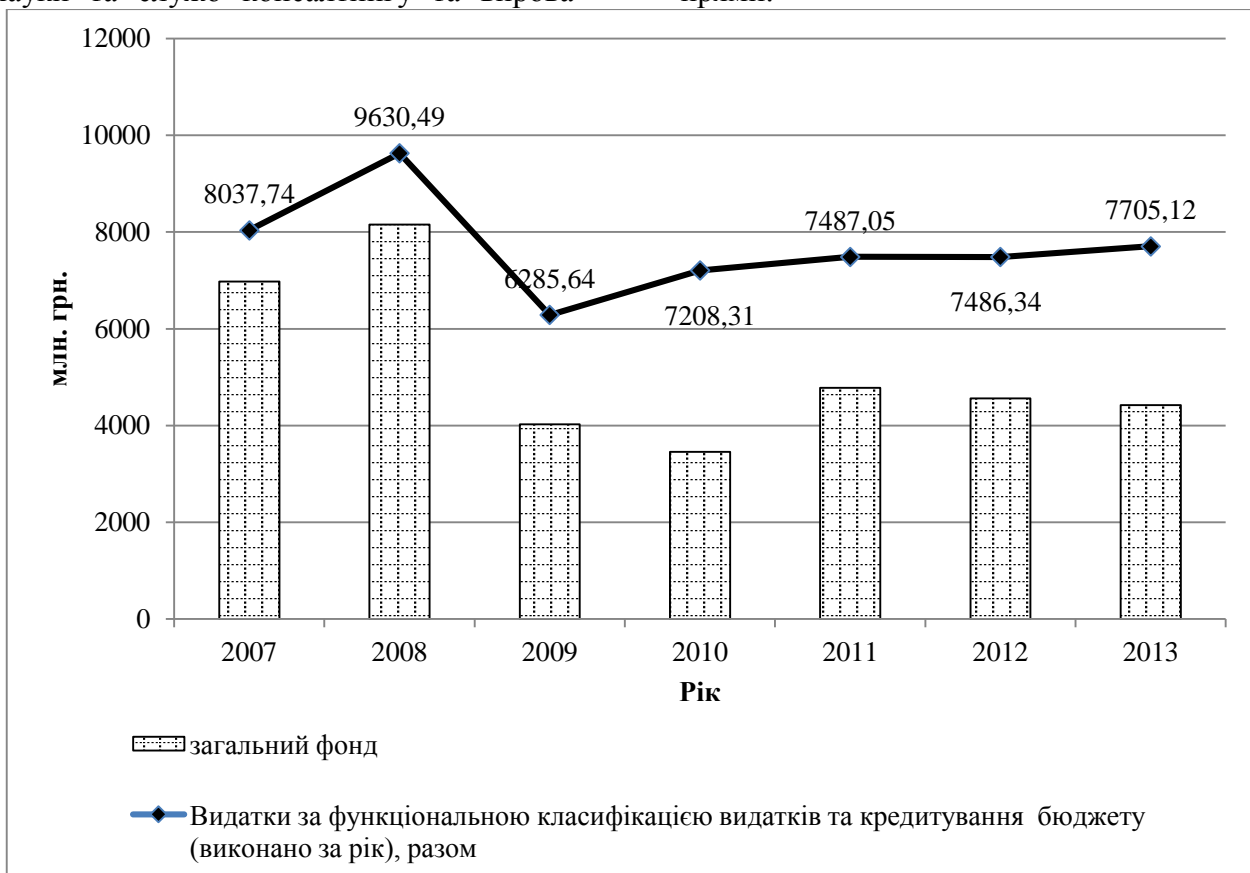

Рис. 1. Державне фінансування сільського господарства (витрати за функціональною класифікацією видатків та кредитування бюджету), 2007 – 2013 рр., млн. грн.

Джерело: узагальнено автором на підставі [2]

Слушним є досвід провідних країн, в яких доцільно використовується регуляторний важіль фінансового механізму, а саме – державні субсидії, що не пов'язують з обсягами виробництва і спрямовують на пряму підтримку аграрних виробників у вигляді кредитів, субсидій, дотацій та пільг; в країнах Європейського Союзу практикується надання дотації в розрахунку на одиницю

площі та одну голову поголів'я тварин, в США за рахунок коштів державного бюджету проводяться виплати з покриття ринкових збитків сільгосптоваровиробників, а також на розвиток і підтримку ринкової інфраструктури [16]. Цікавим є досвід Канади: законодавчо закріплені державні виплати на підтримку ринкових цін у сільському господарстві.

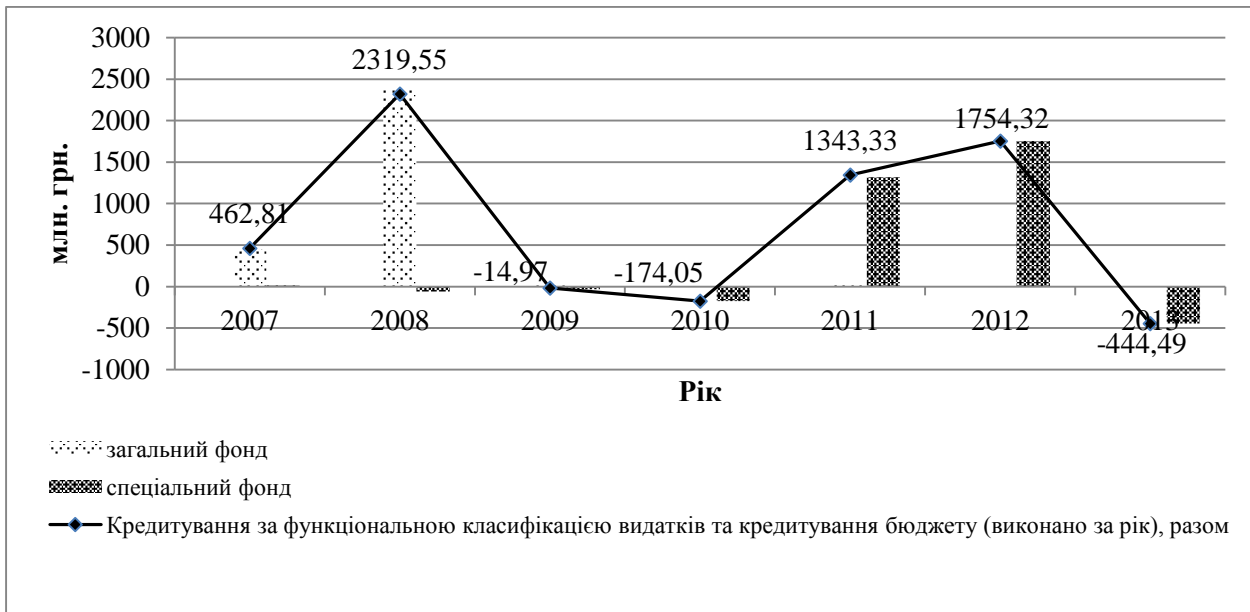

Рис. 2. Державне фінансування сільського господарства (кредитування за функціональною класифікацією видатків та кредитування бюджету), 2007 – 2013 рр., млн. грн.

Джерело: узагальнено автором на підставі [2]

Також необхідно підкреслити, що у всіх зазначених країнах практикується використання такого інструменту фінансового механізму, як квотування, тобто введення виробничих квот з метою недопущення перевиробництва

сільськогосподарської продукції, а також здійснення державою інтервенційних закупівель.

Проаналізуємо загальні показники державної підтримки сільського господарства за 2011 – 2013 рр. та їх структуру (табл. 2; рис. 3).

Т а б л и ц я 2

Державна підтримка сільського господарства за 2011- 2013 рр.
(загальні показники), млн. грн.

Показники	2011рік		2012рік		2013рік		2013р. до 2012р., %	
	Сільсько-господарські підприємства, всього	у т.ч. фермерські господарства	Сільсько-господарські підприємства, всього	у т.ч. фермерські господарства	Сільсько-господарські підприємства, всього	у т.ч. фермерські господарства	Сільсько-господарські підприємства, всього	у т.ч. фермерські господарства
Отримано коштів державної підтримки, всього	4327,9	626,3	6974,1	934,5	7478,0	836,6	107,2	89,5
у т.ч. за рахунок бюджетних дотацій	729,3	67,3	742,0	66,1	381,9	45,7	51,5	69,1
з них, для підтримки виробництва продукції рослинництва	230,7	22,1	184,2	29,4	56,7	5,1	30,8	17,3
для розвитку тваринництва	101,1	14,4	437,0	13,1	241,7	24,5	51,1	187,0
для здійснення заходів з відтворення водних живих ресурсів	-	-	-	-	0,1	0,1	-	-
за іншими видами (напрямами) державної підтримки	397,5	30,8	120,8	23,6	83,4	16,0	69,0	67,8
за рахунок податку на додану вартість	3598,6	559,0	6232,1	868,4	7096,1	790,9	113,9	91,1
з них, для підтримки виробництва продукції рослинництва	2780,5	531,9	4321,4	822,9	4519,2	738,8	104,6	89,8
для розвитку тваринництва	818,1	27,1	1910,7	45,5	2576,9	52,1	134,9	114,5

Джерело: узагальнено автором на підставі [3]

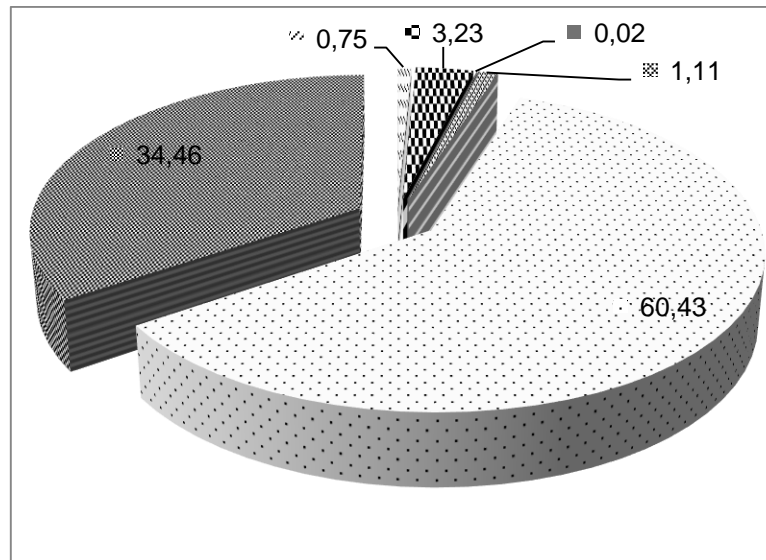

Рис. 3. Структура державної підтримки сільського господарства за 2013 р., %, серед якої:

отримано коштів державної підтримки за рахунок податку на додану вартість для розвитку тваринництва – 34,46%; отримано коштів державної підтримки за рахунок бюджетних дотацій для розвитку тваринництва – 3,23%; отримано коштів державної підтримки за рахунок бюджетних дотацій для здійснення заходів з відтворення водних живих ресурсів – 0,02%; отримано коштів державної підтримки за рахунок бюджетних дотацій за іншими видами (напрямами) державної підтримки – 1,11%; отримано коштів державної підтримки за рахунок податку на додану вартість для підтримки виробництва продукції рослинництва – 60,43%; отримано коштів державної підтримки за рахунок бюджетних дотацій для підтримки виробництва продукції рослинництва – 0,75%.

Як свідчить аналіз структури державної підтримки сільського господарства за 2013 р. (табл. 2; рис. 3), переважна частина державних фінансових ресурсів у 2013 р. надходила через податкові механізми: частка отриманих коштів державної підтримки за рахунок податку на додану вартість для розвитку тваринництва становила 34,46% від загального обсягу, за рахунок податку на додану вартість для підтримки виробництва продукції рослинництва – 60,43%. Наступним етапом нашого дослідження буде оцінка впливу рівня державної підтримки на ефективність функціонування капіталу у сільському господарстві України (табл.3). На основі аналізу табл. 3 робимо наступні висновки: у 2008р. видатки загального фонду Державного бюджету на фінансування сільського господарства склали 12,2 млрд. грн., в 2009р. вони становили 6,4 млрд. грн., або зменшились практично в 2 рази, але у 2011р. державна підтримка стала більш відчутною і збільшилась до 10,5 млрд. грн.

У наступні 2012р. та 2013р. видатки загального фонду Державного бюджету на

фінансування сільського господарства невинно зменшувалися (8,6 млрд. грн. та 8,4 млрд. грн.). Слідом за динамікою даних змін відбувалися зміни питомої ваги видатків загального фонду Державного бюджету у обсязі виробництва валової продукції сільського господарства: найбільше значення у 2008р. – 6,05%, у 2013р. такий обсяг порівняно з 2008р. зменшився на 2,73 п.п. і становив 3,32%.

Державна фінансова політика у сфері АПК України в умовах обмеженості ресурсами повинна орієнтуватися на побудову самодостатнього фінансово незалежного аграрного сектору економіки [6, с. 26], а забезпечити фінансову незалежність спроможний достатній обсяг власного капіталу суб'єктів господарювання. На нашу думку, державна підтримка повинна стати дієвим важелем фінансового механізму функціонування капіталу у сільському господарстві України. В складні часи сьогодення для української економіки підприємства не можуть в необхідному для розширеного відтворення розмірі збільшувати власний капітал по причині відсутності стабільно

зростаючого прибутку. З іншого боку, достатній обсяг власного капіталу гарантує інтереси кредиторів підприємства. Тобто, для повноцінної діяльності в сучасних умовах сільськогосподарським підприємствам необхідний достатній обсяг власного капіталу, доступні кредитні ресурси та дієва державна підтримка, яка повинна стати доповненням самофінансування та фінансування за рахунок кредитів комерційних банків. Як зауважив Міністр аграрної політики та продовольства України Олексій Павленко, незважаючи на те, що Україна знаходиться фактично у стані війни, який суттєво впливає на економіку

держави, аграрна галузь продовжує бути локомотивом економіки, і цей «локомотив» необхідно підтримувати та розвивати [18]. Ми вважаємо, що державна підтримка має пряий вплив на ефективність функціонування капіталу у сільському господарстві. Даний висновок підтверджують розрахункові дані рентабельності сукупного капіталу – із зменшенням державного фінансування рівень рентабельності зменшився (табл.3). Державна підтримка повинна сприяти зміцненню фінансової стійкості підприємств, позитивно впливати на безперервність обороту капіталу та збільшити рівень його обіговості.

Т а б л и ц я 3

Вплив рівня державної підтримки на ефективність функціонування капіталу у сільському господарстві України, 2008-2013рр., млрд. грн.

Показники	Роки						2013 до 2008, +,-	2013 до 2012, +,-
	2008	2009	2010	2011	2012	2013		
Виробництво валової продукції сільського господарства*	201,56	197,93	194,89	233,69	223,25	252,86	51,30	29,61
Видатки загального фонду Державного бюджету на фінансування сільського господарства	12,2	6,4	5,8	10,5	8,6	8,4	-3,8	-0,20
Питома вага видатків загального фонду Державного бюджету у обсязі виробництва валової продукції сільського господарства, %	6,05	3,23	2,98	4,49	3,85	3,32	-2,73	-0,53
Сукупний капітал	133,09	149,54	170,80	228,31	276,65	313,10	180,01	36,45
у т.ч. власний капітал	62,85	72,22	90,39	124,21	148,15	156,82	93,97	8,67
видатки бюджету на одиницю сукупного капіталу	0,09	0,04	0,06	0,05	0,03	0,03	-0,06	0,0
видатки бюджету на одиницю власного капіталу	0,19	0,09	0,06	0,08	0,06	0,05	-0,14	-0,01
Чистий прибуток	5,79	13,91	17,17	25,34	26,79	14,98	9,19	-11,81
видатки бюджету на одиницю чистого прибутку	2,11	0,46	0,34	0,41	0,32	0,56	-1,55	0,24
Рівень рентабельності усієї діяльності підприємств, %	7,4	8,3	16,3	18,0	15,6	8,0	0,60	-7,60
Рівень рентабельності сукупного капіталу, %	4,35	9,30	10,06	11,10	18,08	4,79	0,44	-13,29
Оборотність сукупного капіталу, %	92,9	74,6	84,5	87,5	79,5	72,7	-20,20	-6,80

*у постійних цінах 2010 року.

Джерело: узагальнено автором на підставі [2; 3].

Реалії політичного та економічного стану України спонукають до врахування викликів сьогодення, а саме:

- з 1 січня 2016 року запрацює зона вільної торгівлі з ЄС, для чого розробляється реформа спільної аграрної політики (САП) ЄС, в якій, в тому числі, будуть визначені умови бюджетного фінансування сільського господарства;

- у зв'язку з політичною нестабільністю, а саме, військовою агресією з боку Росії, бюджетні кошти вимушено будуть направлятися, в першу чергу, на локалізацію українсько-російського конфлікту на сході держави, що обмежить частку видатків із державного бюджету на фінансування аграрного сектору економіки;

- на сьогоднішній день ставка рефінансування українських банків становить 30%,

що унеможлиблює аграріям доступ до банківського кредитування, тобто розраховувати сільгосптоваровиробники повинні тільки на себе і, знову ж таки, на підтримку з боку держави;

- швидка девальвація гривні спонукала, в тому числі, до збільшення складової собівартості сільськогосподарської продукції майже у три рази та одночасного зменшення купівельної спроможності населення.

Таким чином, з однієї сторони, в силу суб'єктивних та об'єктивних причин, аграрії не можуть існувати на умовах самофінансування, основні джерела збільшення власного капіталу обмежені, залучати капітал та розраховувати на банківське кредитування вкрай складно; держава знаходиться у стані війни і не може у повнодостатньому обсязі фінансувати аграрний сектор економіки. Вихід із «глухого кута», який склався на даний час, ми вбачаємо у розробці гнучкого механізму фінансування сільського господарства, який би включав наступні складові: перший блок – самофінансування і бюджетне фінансування (фінансування донорськими організаціям, міжнародними агенціями та групами), фінансування міжнародними благодійними організаціями (щодо фінансування проектів соціально-економічного і культурного розвитку села міжнародними програмами розвитку). Необхідно враховувати і той факт, що український аграрний сектор забезпечує 38% від українського експорту, і залишається привабливим для іноземних інвесторів попри економічну кризу та конфлікт на Донбасі [17]. Тому, доцільним є поряд із державним фінансуванням активно задіювати інвестиційний ресурс, в тому числі міжнародні інвестиційні проекти. Тобто, третій блок механізму фінансування сільського господарства - приватне фінансування та інвестування. Гармонійне поєднання цих форм фінансування надасть синергетичного ефекту та впорядкує важелі фінансового механізму функціонування капіталу у сільському господарстві України. Державно-приватне партнерство є основою досягнення збалансованості економічного розвитку [1, с. 324].

Державна підтримка аграрного сектору повинна сформуватися у необхідній площині: по-перше, необхідно законодавчо визначити та закріпити перелік суб'єктів господарювання на селі, які мають пріоритет державної

підтримки. На нашу думку, вона повинна спрямовуватися не на великотоварні аграрні підприємства та агрохолдинги (які у цей складний період мають достатній рівень самофінансування), а на середній та малий бізнес у сільському господарстві, що займається вирощуванням та реалізацією сільгосппродукції. По-друге, право першочерговості повинні мати ті суб'єкти господарювання, які прагнуть ефективно розвиватися, впроваджувати інноваційні технології та підвищувати якість виробленої продукції. Також пріоритетності, щодо державного фінансування необхідно надати експортозамінним галузям у сільському господарстві, які повністю забезпечують аграрною продукцією потребу вітчизняного споживача. Акцентуємо увагу на тому, що держпідтримка обов'язково повинна бути націлена на стале формування основного капіталу сільськогосподарських підприємств. У цьому аспекті є важливим відпрацювання інструментів державної підтримки ринку вітчизняної техніки, розвитку сільськогосподарського машинобудування (часткова компенсація вартості, фінансовий лізинг, здешевлення кредитів на виробництво та придбання сільськогосподарської техніки) [6, с. 8]. При цьому, державою повинна гарантуватися адресність, рівнодоступність, своєчасність (зادля уникнення прогресуючого впливу інфляції) та послідовність такої підтримки, прозорість процедури адміністрування, уникнення корупційних схем та чиновничої проволочки, щодо отримання коштів бюджетної підтримки суб'єктами господарювання на селі. Роль аграрного сектору економіки в підвищенні життєвого рівня населення є незаперечною, а тому державна політика має на меті своєчасно виявляти назрілі проблеми розвитку сільського господарства, аналізувати їх, установлювати причини виникнення, суперечливість і знаходити шляхи розв'язання [4, с.10]

Заслуговує на увагу створення дієвих правових, економічних та соціальних передумов розвитку бізнесу на селі, що передбачається у новій редакції закону України "Про державну підтримку сільського господарства України", в якому увага акцентована на наданні пріоритетності розвитку сімейних ферм на селі. Протягом 2015р. у південних і центральних областях України планується відкрити 60 сімейних ферм (спеціалізація – молочне скотарство). І це тільки перший крок. "Логіка полягає у тому, аби за допомо-

гою багаторічних програм підтримки перетворити дрібне виробництво у прибуткові сімейні ферми європейського рівня" [13].

Висновки та перспективи подальших досліджень. На основі проведених досліджень робимо наступні висновки: державна підтримка є дієвим важелем фінансового механізму функціонування капіталу у сільському господарстві України і має прямий вплив на ефективність його функціонування, що підтверджують розрахункові дані рентабельності сукупного капіталу – із зменшенням державного фінансування рівень рентабельності капіталу сільського господарства зменшився. Впорядкування процесу державного фінансування повинно іти у напрямку послідовності, своєчасності, адресності, рівнодоступності державної підтримки. Пріоритетними напрямками державної підтримки на даному етапі вважаємо середній та малий бізнес у сільському господарстві, вектор напрямку - на підприємства, які прагнуть до розвитку, підвищення ефективності виробництва, впровадження новітніх технологій та покращення якості продукції.

Враховуючи погіршення економічної ситуації в Україні, яке обумовлено веденням військових дій на Сході України, державна підтримка сільського господарства має обмежувальний характер. Тому вважаємо доцільним поряд з бюджетним фінансуванням активізувати процедури донорського та приватного фінансування аграрного сектору економіки у правовому полі, яке не суперечить законам України. На фоні накопичених макроекономічних дисбалансів економічного розвитку нашої держави, сільське господарство залишається єдиною галуззю, виробництво якої зростає, тому подальші дослідження слід зосередити на пошуку напрямків поліпшення стану бюджетної підтримки аграрної галузі, яка повинна спонукати до ефективного розвитку сільськогосподарського виробництва, зміцнення фінансової стійкості аграрних підприємств та підвищення рівня рентабельності сукупного капіталу.

Література

1. Вдовенко Н. М. Регуляторна політика держави і механізми її реалізації в перспективних галузях економіки, пов'язаних із рибним господарством / Н.М. Вдовенко //

Економіка розвитку. – 2014. – №3 (71). – с. 9 – 14.

2. Державна казначейська служба України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua>

3. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

4. Дубровська Ю. В. Державно-приватне партнерство як основа досягнення збалансованості територіальних бюджетів / Ю. В. Дубровська // Актуальні Проблеми Економіки. – 2014. – №12. – С.324-333.

5. Збарський В. К. Державна підтримка сільського господарства / В. К. Збарський, В. П. Горьовий // Економіка АПК. – 2010. – № 4. – С. 74 - 80.

6. Зінченко Т.В. Державна фінансова підтримка сільського господарства в Україні / Т.В. Зінченко // Збірник матеріалів восьмої Міжнародної науково-практичної інтернет - конференції 19-21 квітня 2012 року. – 2012. – Ч. 4. – С. 25-28.

7. Кваша С. М. Аграрна політика та чинники її реалізації в нинішніх умовах трансформації сільського господарства України / С. М. Кваша // Вісник СНАУ. Серія «Економіка та менеджмент», випуск 6/1. – 2010. С. 3-11.

8. Кравчук В. І. Алгоритм розвитку сільськогосподарського машинобудування на сучасному етапі / В.І.Кравчук // Техніка і технології АПК. – 2012. – № 1. – С. 6–9.

9. Лайко П. А. Державна фінансово-кредитна підтримка сільського господарств в ринковій економіці / П. А. Лайко. – К. :ІАЕ УААН, 1998. – 426 с.

10. Лайко П.А. Концептуальні положення державної фінансової підтримки розвитку сільського господарства / П. А. Лайко // Економіка АПК. – 1999. - №1. – С. 122-125.

11. Лузан Ю. Я. Організаційно-економічний механізм забезпечення розвитку агропромислового виробництва України : монографія / Ю. Я. Лузан. – К. : ННЦ ІАЕ, 2010.– 472 с.

12. Маренич Т.Г. Трансформаційна динаміка та механізми економічного регулювання агроформувань (питання теорії, методології, практики): Моногр./Т.Г. Маренич. – К.: ННЦ «Ін-т аграр. економіки», 2005. – 453 с.

13. Мінагрополітики обіцяє зробити сімейні ферми прибутковими [Електронний ресурс]. – Режим досту-

пу: <http://www.theinsider.ua/politics/54fec11f4ee68/>

14. Назвали єдину галузь України, яка торік показала зростання економічних показників [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tsn.ua/groshi/nazvali-yedinu-galuz-ukrayini-yaka-torik-pokazala-zrostannya-ekonomichnih-pokaznikiv-405400.html>

15. Перепелиця Ю. К. Державна фінансова підтримка як один із шляхів до розширеного відтворення [Текст] : збірник наукових праць; наук. кер. В. Я. Амбросов. // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства ім. П. Василенка. – Х., 2010. – Вип. 104: Економічні науки. – С. 282-287.

16. Рахункова палата України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ac-rada.gov.ua>.

17. Український АПК цікавить інвесторів попри війну? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/>

18. У Мінагрополітики України обговорили податкові новації уряду [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://a7d.com.ua/novini/19355-umnagropoltiki-ukrayini-obgovorili-podatkov-povacyi-uryadu.html>.

19. Федулова І. В. Підтримка сільськогосподарських виробників / І.В. Федулова // Інтелект XXI. – 2014. – №2. – С. 86 - 93.

References

1. Vdovenko N. M. Regulyatorna polityka derzhavy i mexanizmy yiyi realizaciyi v perspektyvnyx galuzyax ekonomiky, pov'yazanyx iz rybnym gospodarstvom [Regulatory policy and mechanisms of its implementation in promising sectors of the economy related to fisheries] / N.M. Vdovenko // Ekonomika rozvytku. – 2014. – No. 3(71). – P. 9 – 14.

2. Derzhavna kaznachejska sluzhba Ukrainy [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.treasury.gov.ua>.

3. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

4. Dubrovska Yu. V. Derzhavno-pryvatne partnerstvo yak osnova dosyagnennya zbalansovanosti terytorialnyx byudzhetyv [Public-private partnerships as a basis for balancing local budgets] / Yu. V. Dubrovska //

Aktualni Problemy Ekonomiky. – 2014. – No.12. – P.324-333.

5. Zbarskyj V. K. Derzhavna pidtrymka sil'skogo gospodarstva [State support for agriculture] / V. K. Zbarskyj, V. P. Gorovyj // Ekonomika APK. – 2010. – No. 4. – P. 74 - 80.

6. Zinchenko T.V. Derzhavna finansova pidtrymka sil'skogo gospodarstva v Ukraini [State financial support of agriculture in Ukraine] / T.V. Zinchenko // Zbirnyk materialiv vos'moyi Mizhnarodnoyi naukovopraktychnoyi internet - konferenciyi 19-21 kvitnya 2012 roku. – 2012. – Ch. 4. – P. 25-28.

7. Kvasha S. M. Agrarna polityka ta chynnyky yiyi realizaciyi v nyshnix umovax transformaciyi sil'skogo gospodarstva Ukrainy [Agricultural policy factors and its implementation in the current context of transformation of agriculture in Ukraine] / S. M. Kvasha // Visnyk SNAU. Seriya «Ekonomika ta menedzhment», Issue 6/1. – 2010. – P. 3-11.

8. Kravchuk V. I. Algorytm rozvytku sil'skogospodarskogo mashynobuduvannya na suchasnomu etapi [Algorithm of Agricultural Engineering at the present stage] / V. I. Kravchuk // Tekhnika i tehnologiyi APK. – 2012. – No.1. – P. 6-9.

9. Lajko P.A. Derzhavna finansovokredytna pidtrymka sil'skogo gospodarstvav rynkovij ekonomici [State financial and credit support rural gospodarstvav market economy] / P. A. Lajko. – K. : IAE UAAN, 1998. – 426 p.

10. Lajko P.A. Konceptualni polozhennya derzhavnoyi finansovoyi pidtrymky rozvytku sil'skogo gospodarstva [Organizational-economic mechanism of ensuring the development of agro-industrial production Ukraine: Monograph] / P.A. Lajko // Ekonomika APK. – 1999. – № 1. – S.122-125.

11. Luzan Yu. Ya. Organizacijno-ekonomichnyj mexanizm zabezpechennya rozvytku agropromy slovogo vyrobnyctva Ukrainy : monografiya [Organizational-economic mechanism of ensuring the development of agro-industrial production Ukraine: Monograph] / Yu. Ya. Luzan. – K. : NNCz IAE, 2010. – 472 p.

12. Marenych T.G. Transformacijna dynamika ta mexanizmy ekonomichnogo reguluvannya agroformuvan (pytannya teorii, metodologiyi, praktyky): Monogr. [Transformational dynamics and mechanisms of economic regulation of agricultural enterprises (the theory, methodology, practice): mono-

grams.] / T.G. Marenych. – K.: NNCz «In-t agrar. ekonomiky», 2005. - 453 p.

13. Minagropolity`ky` obicyaye zroby`ty` simejni fermy` pry`butkovy`my` [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.theinsider.ua/politics/54fec11f4ee68>

14. Nazvaly` yedy`nu galuz` Ukrayiny`, yaka torik pokazala zrostannya ekonomichny`x pokazny`kiv [Electronic resource]. – Access mode: <http://tsn.ua/groshi/nazvali-yedinu-galuz-ukrayini-yaka-torik-pokazala-zrostannya-ekonomichnih-pokaznikiv-405400.html>

15. Perepely`cya Yu. K. Derzhavna finansova pidtry`mka yak ody`n iz shlyaxiv do rozshy`renogo vidtvorennya [Tekst] : sbirny`k naukovy`x prac`; nauk. ker. V. Ya. Ambrosov. [State financial support as a way to expanded reproduction [Text]: sbirnyk scientific works; Science. Coeur. V.Y. Ambrosov.] // Visny`k Harkivs`kogo nacional`nogo texnichnogo

universy`tetu sil`s`kogo gospodarstva im. P. Vasy`lenka. - X., 2010. - Issue. 104: Ekonomichni nauky`. - P. 282-287.

16. Raxunkova palata Ukrayiny` [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.ac-rada.gov.ua>.

17. Ukrayins`ky`j APK cikavy`t` investoriv popry` vijnu? [Elektronny`j resurs]. – Rezhym dostupu: [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.radiosvoboda.org/>

18. U Minagropolity`ky` Ukrayiny` obgovory`ly` podatkovy` novaciyi uryadu [Electronic resource]. – Access mode: <http://a7d.com.ua/novini/19355-um-nagropoltiki-ukrayini-obgovorili-podatkovl>.

19. Fedulova I. V. Pidtry`mka sil`s`kogospodars`ky`x vy`robny`kiv [Supporting farmers] / I.V. Fedulova // Intelekt XXI. – 2014. - No.2. – P. 86 - 93.

Лемишко Е. А.

Государственная поддержка – действенный рычаг финансового механизма функционирования капитала сельского хозяйства

В статье исследовано состояние и определены основные проблемы, которые существуют в сфере государственной поддержки сельского хозяйства Украины, оценено ее влияние на эффективность функционирования капитала. Предложено гибкий механизм финансирования сельского хозяйства, который включает самофинансирования и бюджетное финансирование, донорское финансирование и финансирование международными благотворительными организациями, частное финансирование и инвестирование. Возникла насущная необходимость в разработке механизма функционирования капитала аграрной отрасли в новейшем экономической среде, которое бы обеспечило жизнеспособность сельскохозяйственного производителя. Действенным рычагом этого механизма является государственная поддержка сельскохозяйственных предприятий. Приоритетными при этом определен средний и малый бизнес в сельском хозяйстве.

Ключевые слова: капитал, финансовый механизм, самофинансирования, бюджет, государственная поддержка.

Lemishko O.

State support – financial mechanism effective lever of functioning of capital in agriculture

In the article the state and the main problems that exist in the state support of agriculture of Ukraine estimated its impact on the efficiency of capital. A flexible funding mechanism for agriculture, which includes self-financing and government funding, donor funding and funding by international charities, private financing and investment. There is an urgent need to develop a mechanism of capital operation in the field of Agricultural latest economic environment, which would ensure the viability of agricultural producers. An effective lever mechanism is that state support of agricultural enterprises. The priorities identified with the small and medium business in agriculture.

Keywords: capital, financial mechanism, self-financing, budget, state support.

Рецензент: Костирко Л. А. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Фінанси» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, Северодонецьк, Україна.

Reviewer: Kostyrko L. – Professor, Ph.D. of Economic, Head of Finances Department Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, Severodonetsk, Ukraine.

e-mail: lid_kost@mail.ru

Стаття подана 10.06.2015 р.

LARGE-SCALE BUSINESS RISK AND PROFITABILITY MANAGEMENT WITH BANKING INSTITUTIONS INVOLVEMENT

Financial and industrial capital merging modern conceptual approaches are investigated in the article. It is suggested scientifically based proposals on large-scale business risk and profitability management with banking institutions involvement. The growth of business by combining financial and industrial capital complicates economic management requires centralized control of cash flow and in the use of funds. World experience shows that in such cases, to solve this problem create an internal center cash management. In the financial and industrial systems as such a center should perform banking institution.

Keywords: large-scale business, financial and industrial system, bank institution, investment, profitability, risk, analysis, management.

Problem statement. Large-scale business development modern trends are financial and industrial capitals merger and FIS [1] formation with participation of various industries economic units and financial institutions. These processes are sustained by tangible monetary resource stockpiling that can be rated as the positive phenomenon for innovative projects investments. Innovations' applying is a specific mean to increase enterprises potential for the global competition. Experts note this one is the main way for nowadays crisis overcoming [2, p.10].

Innovative projects implementation deferred costs are related to increasing uncertainty, risks negative impact and economic entities lower returns. Financial institutions can reduce these affects and make business activity more predictable and effective.

Financial institution which is Federal Tax Service (FTS) participant has valid cash flow levers management system for stochastic and entropic internals and externals. However these levers are insufficiently explored and topical for further researches.

Analysis of recent studies and publications. Main feature of the problem which was mentioned above is that it includes few directions of scientific researches:

1. Financial and industrial capital merger and large-scale business formation [1; 2].
2. Business activity risks and risk management [1; 3; 4; 5].
3. Banking economic risks [6; 7; 8; 10].

Monographs and articles enclose these blocks are listed below.

The most of them are focused on bank institutions risk management internal prob-

lems. P. Zhytnyj, V. Zhytnyj [6] suggested operational risks classification and commercial bank operational risk management effective system formation. N. Shmatko [8] describes banks risk assessment approach including not only operational and technological risks, but also externals caused ones – price, inflation, investment withdrawal, and reinvestment. These risks types are common to all economic structures and large-scale businesses.

Singling out the unresolved parts of the overall problem. These researches results did not solve the task of large-scale business risk management with banking institutions involvement.

The aim of the article is to form risk and profitability management mechanism improving conceptual framework and practical recommendations for large-scale business with banking institutions involvement.

Presentation of the main material of the research. Business growth which is based on financial and industrial capital merger complicates economic processes management and requires specific cash flow centralization and control. There is needed to implement special cash management inner center to solve this problem. Banking institution becomes such kind of a center for financial and industrial systems.

Bank is the very link that will not only serve FIS enterprises, but also will offer them a full range of financial services taking into account their interaction to insurance and investment companies.

Stanford University and University of Kyoto professor M. Aoki approves banking

institutions main role to effective control FIS activities and interactions [9, p.193]. So-called company's main bank is the major shareholder and creditor. It organizes economic unit's long-term loans consortium and is strategic actor in each business management control system. Bank receives each company's activities information. It is also allowed to control FTS. Control system is based on FIS integrated accounting policy which provides well-timed regulation for financial resources redistribution enhances funds use efficiency, reduces overall risk. Obtained concentration of cash flows helps to solve risk, cost and liquidity management problems.

Banking system is most involved to international economic market and innovative projects financing. Therefore macroeconomic (international) management and transnational obligations risks transfer in unstable economic and social situation states is very important to FIS-connected banking institutions.

The main component of international economic relations is monetary and credit transactions between business entities. Experts note that international monetary interconnections are

peculiar type of mediators for countries, regions, economic units, banks, institutions and individuals' goods, capital and services flow transferring [10, p.7].

Such interactions are always related to uncertainty and interstate risk. Economic researches draws attention to the fact that macro-economic risks are common to all states and affect to investment projects implementation results equally in every country. Current risks are the most significant for foreign investors who decide to invest to particular country businesses [5, p. 212].

Bank losses threats are related to FIS assets transfer across national borders and foreign countries residents' obligations case. One of the components in total interstate risk is capital transfer risk, which occurs when debtor obligations are denominated in national currency in transfer period from one country to another.

It is necessary to define responsibility centers functions distribution of front office, back office, accounting and bank treasury for effective banking institutions risk and profitability management (scheme is given below (fig. 1)).

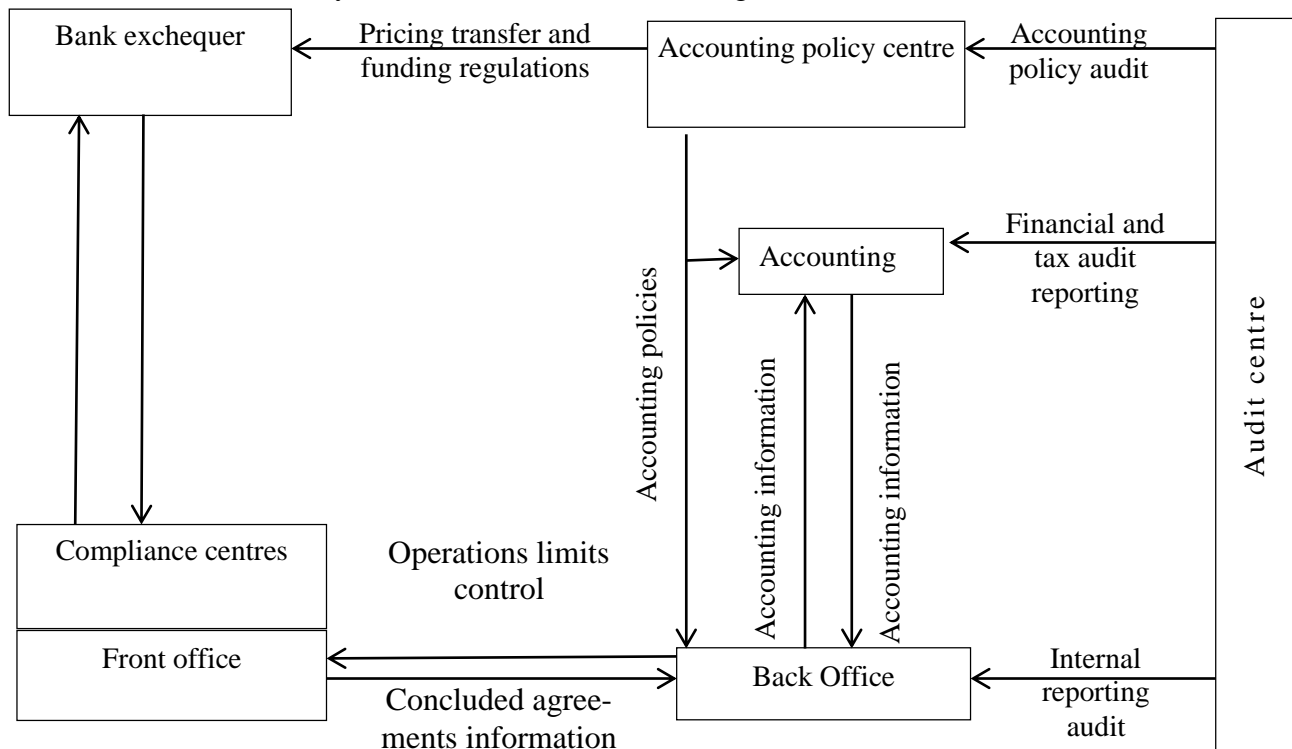

Fig. 1. Bank accounting and control processes organization (for FIS)

Source: authors is designed

Front office concludes banking contracts and agreements. Back office takes estimations and calculation functions, also it controls and operates risk fields, confirms transactions, monitoring aligned limits compliance.

Bank treasury and front office affirm funding agreement. (E.g.: If front office needs monetary funds for current active transaction, it applies treasury. Treasury lends the funds for front office on a fixed term taking into account credit funds agreed percentage. Back office controls operation limits compliance.)

Limitation is certain process of banking transactions restrictions setting. However, risks limits are set on transactions amount and expected financial results also.

Limiting complex transactions include solutions for peculiar prognosis problems:

- bank financial state prognosis based on preset (achieved) indicators of active and passive operations, circumstances, external constraints (legislation, National Bank regulations), management requirements;

- strategic goals achieving based on active and passive banking operations parameters permissible areas determining.

Specific limits indicators value is formed on peculiar business tasks:

- resources allocation volume and its dynamics for the planning period and its minimal amount which is need to be accumulated;

- permitted average values indicators of costs and time;

- permitted average values indicators of profitability and investment.

Back office sends operations confirming information and documents to accounting office. Accounting office compiles financial statements results in accordance to up-to-date legislation and regulatory documents.

Back office organizes and monitors policy of management accounting, reports. It interacts to internal bank departments, external FIS structures and capital market. Accounting office interacts to internal bank departments and state bank regulatory authorities. Financial and management reports formation takes into account risk levels that were defined by bank accounting policy. FIS structures pricing transfer is the top point for effective risk and profitability management in financial and industrial capital mergers conditions.

Pricing transfer is important part of management accounting. It sets prices for different resources (including monetary) and services that are provided by peculiar structural blocks of organization (accounting centers) to other ones in terms of FIS functioning.

FIS terms transfer pricing has two levels. The first one is transfer pricing within each FIS involved structure (e.g., bank). The second level is transfer pricing between FIS structural units (e.g., enterprise – enterprise, enterprise – bank, bank – insurance company).

The approach which is suggested below is the most appropriate for banking institution transfer pricing in FIS conditions.

Responsibility centers bank internal circulation resources' planning is based on strategic plan. Bank treasury makes financial plans that contain assets and liabilities as parts of united banking portfolio in responsibility centers management. Financial plans period must be less than strategic planning one. Active operations funding plans are made to manage interest costs in accordance to financial plans. Assets and liabilities are grouped by funding urgency there.

Responsibility centers costs calculation is made for each funding period. Also support segments are chosen for each funding period based on active operations resource base.

Main monetary capital markets are these ones which are marked as principal credit sources by bank strategy for each term.

Resources transfer prices calculation is made for each funding term by alternative market costs method applying. Transfer price determines center direct marginal costs that are calculated in accordance to bank financial plan.

Bank treasury accrues revenue to profit centers that accumulate resources in external surroundings and transfer expenses to costs centers that place resources to external surroundings in the end of financial plan period. Planned and actual data are taken into calculations.

FIS effective functioning great importance point is transfer pricing between FIS structures.

Fig. 2 presents schematic version of financial and industrial structures interaction chain in FIS conditions.

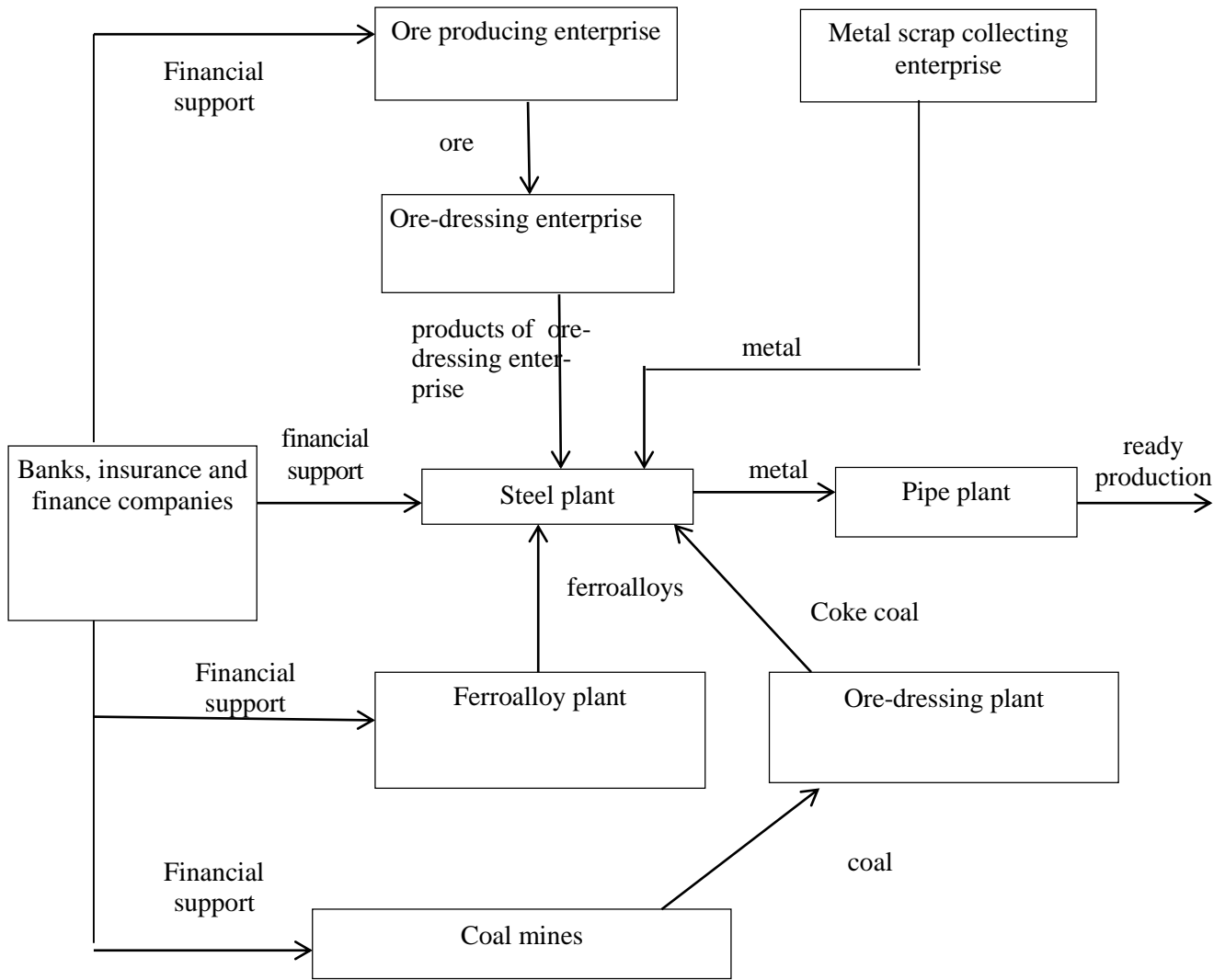

Fig. 2 Management structures interaction in FIS conditions

Source: authors is designed

Transfer pricing formation requires control in each FIS participant structure and management costs.

Costs calculation is based on such basic concepts as costs types and costs centers. Management control is made by responsibility

centers.

Than specific matrix (table 1) is formed for costs analysis. Its rows are responsibility centers, columns are profit-oriented industrial business programs.

Table 1

Costs variants matrix					
Cost centers / resource type	Wage	Consumables	Bank services	etc	Total
Cost center 1	a 11	a 12	a 13	a 1m	
Cost center 2	a 21	a 22	a 23	a 2m	
Cost center 3	a 31	a 32	a 33	a 3m	
Cost center 4	a 41	a 42	a 43	a 4m	
etc	a n1	a n2	a n3	a nm	
Total					

Source: authors is designed

Costs information in the matrix that was given above is summed by rows. Result is responsibility centers costs data. This information describes program cost that is necessary to determine services price and profitability assess.

United codification of cost (profit) centers (each center is FIS structural unit) makes possible to consolidate different businesses total cost. Result optimization has such variants as:

Variant I. Positive results increase at lower costs.

Variant II. Positive results increase at costs maintaining.

Variant III. Positive results increase faster than costs rise.

Variant IV. Positive results are the same, costs are reduced.

Variant V. Results decrease rate is lower than costs.

The variants point that FIS functioning goal is results increasing.

In the best variant each structure is profitable but it is difficult to achieve in practice. E.g.: coal mines, ore-dressing enterprises, separate services (repair, etc.) operate with losses under normal market pricing, steel plants, pipe plants have profit. Transfer pricing should be directed to FIS weak links maintenance and development in this situation. It gives possibility to these structures innovative progress and FIS technological cycles self-sufficing.

Conclusions and prospects for further research. Research results that are revealed in this article disclose financial and industrial capital merger conceptual approaches and banking structures role in risk and profitability management for large-scale businesses conditions. It was determined that banking institutions are main indicators of risk factors there. It manages not only operational and technological risks inherent to the banking sector, but also global risks that are related to large-scale business transnational obligations and all market relations participants. Banking institution is the central link in financial and industrial system, it reallocates financial resources and reduces negative risk factors and increase FIS funds efficiency.

These research results can be used as risk management practical recommendations for large-scale business structures.

References

1. Zhytnyy P.Y. Risk management peculiarities for financial and industrial system conditions / Zhytnyy P.Y., Lukyanova O.Y. // *Chasopys ekonomichnykh reform* (Time description of economic reforms) : naukovo-praktychnyj zhurnal. – 2015. – Sievierodoneck. – Vol. 1 (17). – P. 62 – 67.

2. Zhytnyy P.Y. *Oblikova polityka v umovakh rozvytku finansovo-promyslovykh system: metodologiya ta organizaciya* (Accounting policies for financial and industrial systems terms conditions: methodology and organization) : monograph / P.Y. Zhytnyj. – Luhansk : Volodymyr Dahl East Ukrainian National University publishing office, 2007. – 352 p.

3. *Ryzyky, bezpeka, kryzy i stalyy rozvytok v ekonomici: metodologiyi, modeli, metody upravlinnya ta pryjnyati rishen* (Risks, safety, crisis and economy sustainable development: methodology, models, management and decision-making) : monograph / scientif. edited by prof. S.K. Ramazanov. – Luhansk : Noulidzh (Knowledge) publishing house, 2012. – 948 p.

4. Gnylyczka L. *Vykorystannya oblikovo-analitychnykh texnologij pry rozrobci metodyky upravlinnya pidpryyemnyczkomy ryzykamy v systemi ekonomichnoyi bezpeky pidpryyemstv* (Using an analytical technologies in the development of entrepreneurial risk management techniques in the system of economic security) / L. Gnylyczka // *Bukhgalterskyj oblik i audyt* (Accounting and Auditing). – 2012. – №3. – P.41–47.

5. Salov A. *Informacionno-analiticheskoe obespechenie sistemy upravlenija riskami investicionnoj dejatelnosti predprijatija i regiona* (Information and analytical support for management system of investment activity risks for economic units and region) / A. Salov // [Za materialamy mizhnar. nauk.-prakt. konf. «Oblikovo-analitychni systemy subyektiv gospodarskoyi diyalnosti v Ukrayini» (25-26.03.2005)] // *Formuvannya rynkovoyi ekonomiky v*

Ukrayini (Formation of market economy in Ukraine). – Lviv: Ivana Franko National University of Lviv. – 2005. – Vol. 15. – Part 2. – P.209–217.

6. Prymostka L. Ekonomichni ryzyky v diyalnosti bankiv (Economic risks in banks activities) / L. Prymostka // Bankivska sprava (Banking). – 2004. – Vol. 3. – P. 16–23.

7. Zhytnyy P.Y. Osoblyvosti upravlinnya operacijnym ryzykom v umovakh komercijnogo banku (Operational risk management peculiarities for commercial bank) / Zhytnyj P.Y., Zhytnyj V.Y. // Visnyk Shidnoukrayinskogo universytetu im. V. Dalya (Digest of Volodymyr Dahl East Ukrainian National University). – 2009. – Vol. 3 (133). – P.64–72.

8. Shmatko N. Systema ocinky ryzykiv

bankiv pry investuvanni u cinni papery (Risk assessments system for investing to securities) / N. Shmatko // Oblikovo-analitychni systemy subyektiv gospodarskoyi diyalnosti v Ukrayini (Business entities accounting and analytical systems in Ukraine) : scientific digest. – Lviv, 2005. – Sp. Vol. 15 (part 20. – P. 596–605).

9. Aoki M. Firma v japonskoj ekonomike (Economic unit in Japanese economic): [translated from edition in English] /M. Aoki. – SPb. : Lenizdat, 1995. – 431 p.

10. Rudenko L.V. Mizhnarodni kredytno-rozrahunkovi i valyutni operaciyi (International credit-settlement and currency transactions) : [Pidruchnyk] (Tutorial) / L.V. Rudenko. – Kyiv : CUL, 2003. – 616 p.

Житний П. Є., Лук'янова О. Ю.

Управління ризиками та прибутковістю великого бізнесу за участю банківських установ

Досліджено сучасні концептуальні підходи щодо злиття фінансового і промислового капіталу. Запропоновано науково обґрунтовані пропозиції щодо удосконалення механізму управління ризиками та прибутковістю великого бізнесу за участю банківських установ. Зростання бізнесу за рахунок об'єднання фінансового і промислового капіталу ускладнює управління економічними процесами, потребує централізації грошових потоків та контролю в процесі використання коштів. Світовий досвід свідчить про те, що у таких випадках для вирішення цієї проблеми створюють внутрішній центр cash management. В умовах фінансово-промислових систем у ролі такого центру повинна виступати банківська установа.

Ключові слова: великий бізнес, фінансово-промислова система, банківська установа, інвестиція, прибутковість, ризик, аналіз, управління.

Житний П. Е., Лукьянова Е. Ю.

Управление рисками и доходностью крупного бизнеса с участием банковских учреждений

Исследованы современные концептуальные подходы по слиянию финансового и промышленного капитала. Предложены научно обоснованные предложения по совершенствованию механизма управления рисками и доходностью крупного бизнеса с участием банковских учреждений. Рост бизнеса за счет объединения финансового и промышленного капитала усложняет управление экономическими процессами, требует централизации денежных потоков и контроля в процессе использования. Мировой опыт свидетельствует о том, что в таких случаях для решения этой проблемы создают внутренний центр cash management. В условиях финансово-промышленных систем в качестве такого центра должна выступать банковское учреждение.

Ключевые слова: крупный бизнес, финансово-промышленная система, банковское учреждение, инвестиция, доходность, риск, анализ, управление.

Рецензент: Заблодська І. В. – доктор економічних наук, професор, Директор Луганської філії Інституту економіко-правових досліджень Національної академії наук України, м. Київ, Україна.

Reviewer: Zablodskaya I. – Professor, Ph.D. of Economics, Director of the Institute of economic and legal research Lugansk branch National academy sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

e-mail: zablodin@yandex.ru

Стаття подана 24.05.2015 р.

КОРПОРАТИВНИЙ СЕКТОР УКРАЇНИ В УМОВАХ БАНКІВСЬКОЇ КРИЗИ

У статті проведено аналіз розвитку корпоративного сектора економіки в умовах банківської кризи. Виділено основні підходи до дослідження корпоративних структур на основі застосування теорії управлінської ієрархії і мереж. Сутність системи корпоративного управління всередині компанії представлена у вигляді ієрархічної системи вертикальних і горизонтальних зв'язків. Виявлено особливості системи корпоративного управління в трансформаційній економіці. Досліджено девальвацію національної валюти, відтік депозитів, дефіцит ліквідності, скорочення кредитного портфеля, зменшення банківських резервів відносяться до числа викликів, з якими зіткнулася банківська система України.

Ключові слова: корпоративне управління, банківська криза, корпоративний сектор.

Постановка проблеми. Вивчення та аналіз сучасних тенденцій розвитку корпоративного сектора свідчить про концентрацію власності в руках представників фінансово-промислових груп, заняті іноземними банками домінуючих позицій у фінансовому секторі економіки, а також залучення та використання державою значних позикових коштів корпоративного сектора. Під впливом нестабільної ситуації в Україні відзначено зниження ділової активності в корпоративному секторі країни, що супроводжується впливом прямих іноземних інвестицій з країни, що склав 8 млрд. Дол. За період з вересня 2013 по вересень 2014 [1]. Девальвація національної валюти, відтік депозитів, дефіцит ліквідності, скорочення кредитного портфеля, зменшення банківських резервів відносяться до числа викликів, з якими зіткнулася банківська система України. Відповідно до даних Національного Банку України загальна сума простроченої заборгованості в трьох найбільших державних банках - Ощадбанку, Укрексімбанку та Укргазбанку склала 40,4 млрд. Грн. або більше 20% від обсягу їх кредитного портфеля на 1 жовтня 2014 року. Частка прострочених кредитів, виданих українськими банками, становила 11,5% на зазначену дату в порівнянні з 7,7% на початку року [2]. В рамках проведення заходів, спрямованих на зміцнення банківської системи, 33 банки виявилися банкрутами. У щорічному звіті по банківському сектору групи Інвестиційний Капітал Україна (ICU) зазначено, що в цілому банківська система потребує докапіталізації на 170 млрд. Грн., Причому 135 млрд. Грн. додаткових вливань потрібно банкам зі списку топ - 35ICU [3].

Економічна криза змусила банки переорієнтувати свою діяльність на роботу з кор-

поративним сектором. Реалізація нової стратегії – збільшення частки корпоративного сектора у загальному портфелі фінансових установ – розглядається як генератор корпоративної активності та основи для швидкого відновлення економіки України. Функціонування корпоративного сектора ускладнюється відсутністю реально ринкових компаній, цінні папери яких активно обертаються на ринку і беруть участь у торгах. Відповідно до даних Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку (НКЦБФР) в Україні було зареєстровано 12965 акціонерних товариств за підсумками серпня 2013 року. З даної величини до відкритих акціонерних товариств (ВАТ) було віднесено 2366, закритим акціонерним товариствам (ЗАТ) - 3632, публічним акціонерним товариствами (ПАТ) – 3067 та приватними акціонерними товариствами (ПрАТ) – 3900 [3, с. 16]. Перехід до повної відкритості корпоративного сектора пов'язаний з переглядом критеріїв поділу акціонерних товариств на публічні та приватні з урахуванням активності на ринку цінних паперів. У розвинених країнах до ринкових компаній відносяться такі організації, цінні папери яких активно звертаються і беруть участь в торгах на фондовому ринку - на противагу неринковим компаніям, які з точки зору звітності та розкриття інформації є закритими – у зв'язку з відсутністю практики висвітлення прибутку та виплати дивідендів.

Формування непрозорої системи корпоративного управління в Україні супроводжувалося заповненням утворилися інституційних пустот неформальними формами відносин. У розвинених країнах існує відносно прозора система діяльності компаній, що забезпечує дотримання контрактних зобов'язань і сприяє скороченню інформаційних

витрат. Застосування різноманітних форм і методів організації бізнесу передбачає використання неформальних типів економічної поведінки, які виконують стабілізаційну роль, забезпечують необхідні адаптаційні можливості системи [4, с. 50]. Розвиток національного фондового ринку в Україні розглядається в якості важливого джерела залучення фінансових ресурсів в економіку і зростання доходів операторів. Використання боргових інструментів у формі облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП) і зростання їх частки до 74% на національному фондовому ринку в 2014 році свідчить про переважну роль держави як позичальника фінансових коштів. Частка акцій у структурі торгів на фондових біржах України зменшилася в чотири рази - з 39% до 10% за період з 2007 по 2013 роки. Банки є власниками найбільшого інвестиційного портфеля, що становить 80% від загального обсягу активів у власності фінансових інститутів. Інвестиційний портфель в основному складається з облігацій, частка яких становить 67%, і акцій, частка яких дорівнює 6% [5, с. 6].

Успішність проведення інституційних перетворень в економіці залежить від ступеня розвитку корпоративного сектора. До числа найбільш поширених проблем, з якими стикаються компанії, відносяться наступні: багаторівнева корпоративна корупція; протиріччя інтересів менеджменту та акціонерів; конфлікти між акціонерами; нерівноправність міноритарних і мажоритарних акціонерів; неоднакові права осіб, засновані на відносинах власності [6, с. 37]. Спеціалісти часто також вказують на невиконання повною мірою державою функції контролю за виконанням контрактних зобов'язань економічними суб'єктами, а також за забезпеченням гарантій дотримання прав і обов'язків працівниками в ієрархічній системі трудових відносин. Г. Барзель вважає, що «... досі економісти не в змозі використовувати поняття прав власності при аналізі індивідуальної поведінки. Цей факт пояснюється схильністю економістів абсолютизувати економічні права власності. До того ж поняття прав власності переплетено з поняттям величини витрат з передачі, отримання та захисту прав. Можна допустити, що стосовно будь-яких благ витрати зростають, а ціна повного захисту і передачі прав вкрай висока. Тим самим економічні права ніколи не можуть повністю реалізовуватися, оскільки людям завжди не

вигідна повна реалізація всього потенціалу їх власності» [7, с. 2].

Розширення та поглиблення зв'язків між компаніями, ускладнення системи управління сучасним виробництвом, зниження вартості трансакцій, розвиток глобальної конкуренції, зміна структури компаній свідчать про актуальність даного дослідження. Розробка механізму, що забезпечує ефективну роботу корпоративного сектора економіки в умовах кризи банківської системи, сприятиме зміцненню і виходу компаній на міжнародні ринки капіталу.

1.1. Застосування системи різних ієрархій та мереж при дослідженні корпоративних структур

Сучасна організація корпоративного сектора економіки і його функціонування відображають конфлікт інтересів, який визначається функціонуванням інститутів. Ряд авторів під корпоративним управлінням розуміє систему взаємин різних груп акціонерів і менеджерів корпорації, що забезпечують захист фінансових інтересів акціонерів від опортуністичного поведінки менеджерів. Зокрема, член-кореспондент РАН В. Клейнер вказує, що дана система публічної компанії і фондового ринку визначає управлінські рішення, фінансові та інформаційні потоки [5, с. 35]. Інші вчені під корпоративним управлінням розглядають перелік форм поведінки корпорації, для оцінки яких застосовуються економічні показники діяльності. До них відносяться ефективність діяльності ради директорів корпорації, величина компенсації менеджерів, фінансово-економічні результати роботи компанії. Система корпоративного управління компанії визначається різноманіттям зв'язків і взаємодій на горизонтальному і вертикальному рівнях. В відповідно до даних рейтингу Forbes200 найбільших компаній України за обсягом виручки і прибутку в 2014 года виділені Метінвест, ДТЕК, АрселорМіттал Кривий Ріг, АТБ-маркет, Фоззі Груп. За рівнем прибутковості металургія була віднесена до найбільш прибуткової галузі. Серед десяти компаній з максимальним приростом доходу чотири металургійних, три АПК, три лідери мобільного ринку [8].

Аналізуючи існуючі організаційно-управлінські концепції, В. Колонтай пов'язує виникнення організаційних полів з процесом, при якому організації виявляються як би вбудованими в більш великі групи об'єднань [9, с.

83]. Останні визначають правила поведінки в бізнесі і мають владу для забезпечення їх дотримання. Завданнями функціонування організаційних полів є сприяння стабільності, а також забезпечення контролю над зовнішнім середовищем. Розміри фірми, її економічна міць відносяться до найважливіших показників, що дозволяє підтримувати її участь у збереженні організаційного поля як виду співпраці.

Стрімкий зрощення інвестиційного і фінансового капіталу супроводжується появою інтегрованих суб'єктів фінансових відносин, господарсько що не залежать один від одного, але мають єдиний центр управління, пов'язаних між собою майново, технологічно і на основі персональних контактів. М. Евлевич запропонував типологію інтегрованих бізнес-груп за такими ознаками. За мету створення виділяються інтегровані бізнес-групи для досягнення економічного синергетичного ефекту за рахунок утворення матеріальних господарських та негосподарських взаємозв'язків та акумуляції фінансових та іншого роду ресурсів для отримання вигоди від спільного податкового планування та управління фінансами, побудови фінансових і податкових схем, для зміцнення контролю над бізнесом.

Залежно від типу зв'язків розрізняють майнові та персональні інтегровані бізнес-групи. За організаційно-технологічної формі структури управління підрозділяються на технологічно вертикальні, горизонтальні інтегровані і змішані об'єднання. Інтегровані бізнес-групи розрізняють також за ступенем майнової залежності і відповідно до цього критерію їх ділять на жорсткі і розмиті [10, с. 176]. Особливості функціонування інтегрованих бізнес-груп пов'язані з переважанням впливу неформальних зв'язків в умовах слабкої формальної майнової залежності, що призводить до непрозорості їх структури і виходу відтворювальних відносин за межі групи.

З метою з'ясування сутності системи корпоративного управління представимо взаємини всередині компанії у вигляді ієрархії вертикальних зв'язків між акціонерами, щорічним загальними зборами акціонерів, спостережною радою та радою директорів, менеджментом і найманими робітниками. У масштабах глобальної економіки корпорації взаємодіють між собою на основі мережевого принципу, застосування якого дозволяє отримувати переваги, що виражаються в скоро-

ченні трансакційних витрат, зростанні доходів, швидкої реакції компанії на зміну кон'юнктури, поліпшенні міжорганізаційних співробітництва. Взаємовідносини між індивідами, акціонерами, інвестиційними фондами та банками представимо у вигляді горизонтальних зв'язків. Сукупність вертикальних і горизонтальних зв'язків усередині компанії визначає систему її управління в транзитивній економіці.

Поєднання та узгодження різноманіття зв'язків представляє єдність, яка включає їх взаємозумовленість, взаємопоєднання і взаємозалежність. Цілісність системи виражається в повноті, всебічному охопленні всіх властивостей, сторін і зв'язків об'єкта. Застосування системи ієрархій, мереж при дослідженні корпоративних структур дозволяє пояснити підвищення ефективності виробництва корпоративних структур в умовах нестабільності на фінансовому ринку.

В умовах укрупнення корпоративних структур і збільшення числа операцій, що здійснюються корпораціями, з метою взаємодії з партнерами - великими фірмами мережеві бізнес - структури використовують ринкові механізми. Особливість розвитку таких структур полягає в орієнтації на використання активів партнерів для створення споживчих цінностей замість зосередження всіх необхідних активів усередині однієї фірми. Р.Майлз і Ч.Сноу - перші дослідники, найбільш чітко описали мережеві форми організації великого бізнесу, виділили 3 основні форми: внутрішню, стабільну і динамічну [11, с. 168]. Відповідно до їх підходом сферами застосування мережевих структур є наступні:

- внутрішні і стабільні мережі, найбільш прийнятні в зрілих галузях, де потрібні високі капітальні вкладення;
- динамічні мережі, які підходять для низькотехнологічних галузей з короткими циклами розробки продуктів і для розвиваються високотехнологічних галузей (електроніка і біотехнологія).

Внутрішня мережа припускає, що корпорація зберігає свої розміри, межі і число входять до неї, а також вводить у внутрифирменну середу ринкові механізми. Стабільна мережа характеризується тим, що центральна фірма контролює кілька найбільш важливих активів, які визначають конкурентоспроможність ком-

панії в тій чи іншій сфері бізнесу. Решта активів вона отримує за рахунок тісної співпраці зі своїми постійними партнерами (дистриб'юторами, постачальниками тощо). Динамічна мережа побудована на максимальному виносі активів за межі стрижневої фірми, яка контролює тільки один-два важливих активи, а іноді не має навіть їх, а лише координує інформаційні та грошові потоки. Всю діяльність по створенню продукту та його реалізації стрижнева фірма (брокер) передає своїм партнерам, які можуть оперувати не тільки на даному ринку, а й на суміжних ринках.

Перехід на мережеві форми організації бізнесу дозволяє компаніям отримувати конкурентні переваги при збільшенні ризиків, пов'язаних з переходом на інноваційно - інвестиційну модель економічного розвитку. Це виражається в залученні інвестицій, різкому підвищенні значення інновацій, здатності фірм швидко і ефективно їх залучати капітал, розробляти і впроваджувати ноу-хау. Така гнучкість більш властива невеликим компаніям в протилежність гігантським холдингам, домінуючим у світовій економіці.

Розглянемо основні підходи визначення системи корпоративного управління в умовах трансформаційної економіки. Корпоративне управління реалізується за допомогою використання норм права, які регламентуються на основі розробки і використання законів і підзаконних актів, інструкцій, розпоряджень, а також регулюються через діяльність функціонуючих правових, економічних, техніко-технологічних інститутів. Недолік фундаментальних правил і норм поведінки, що забезпечують передбачуваність і стабільність економічних відносин, низька корпоративна культура стали основою формування бізнес-середовища, не гарантує ефективного застосування права власності та виконання контрактів. Зловживання з боку представників «директорського корпусу» при проведенні приватизації великих підприємств, формальний характер зміни форми управління власністю сприяли закріпленню домінуючих позицій внутрішніх власників при розпорядженні акціонерної власністю в Україні. Недосконалість конкуренції і асиметрія інформації сприяють переділу власності та встановлення контролю над власністю з боку менеджменту.

А. Ліндбек і Д. Сноуер вказують на модель «інсайдерів-аутсайдерів», згідно з якою внаслідок недосконалості конкуренції на ринку праці інсайдери впливають на встановлення власних ставок заробітних плат, що є причиною вимушеного безробіття серед аутсайдерів. В результаті, пройшли підготовку і добре зарекомендували себе працівники фірми (інсайдери) використовують механізм захисту від звільнення за рахунок навмисного збереження високих витрат, з якими фірми можуть зіткнутися в разі «заміни» їх на нових працівників (аутсайдерів) [12]. В умовах асиметрії інформації про діяльність компанії представники менеджменту використовують своє монопольне становище, володаря внутрішньої інформації компанії, і маніпулюють нею з метою отримання додаткового прибутку. Через відсутність мотиваційного механізму роль трудових колективів знижується. Прямий доступ менеджерів до руху і розподілу фінансових потоків компанії, наявність слабого механізму примусу і навіть деколи його відсутність супроводжується використанням тіньових механізмів формування та виведення фінансових коштів з інвестиційного процесу. В умовах розпорошеності акцій серед акціонерів роль міноритаріїв в управлінні компаніями є незначною. Формування сучасної системи корпоративного управління акціонерними компаніями ускладнюється у зв'язку з делегуванням акціонерами управлінських прав і відповідальності менеджерам для забезпечення організації внутрикorporaціонного діяльності, в концентрації власності в закритих акціонерних товариствах, у збереженні контрольного пакету акцій в руках держави на більшості великих підприємств. З усього вищевикладеного випливає, що для забезпечення ефективного функціонування корпоративного сектора економіки та захисту власних інтересів акціонери зацікавлені в створенні дієвого механізму контролю за діяльністю менеджерів. Для досягнення зазначеної мети західні компанії застосовують різні системи внутрішнього контролю, що включають наглядова контроль, превентивний контроль, а також зовнішній контроль.

Ефективність функціонування системи корпоративного управління залежить від відповідності інституційних умов рівню розвитку сучасних технологій. Проведення

системних інституційних змін включає не тільки використання відповідних норм і форм поведінки, підвищення корпоративної культури, етики поведінки всередині компанії, а й розширення функцій інститутів фондового, страхового ринку, розвиток інфраструктури ринку. У інверсійної економіці інституційні зміни повинні носити постійний і незворотний характер, спрямований на створення правових умов функціонування економіки. Активізація інституційних змін має стимулюючий вплив на економічну динаміку корпоративного сектора і сприяє економічному зростанню національної економіки.

Впровадження новітніх технологій, створення нової продукції, розвиток механізації та автоматизації виробництва, а також створення техніко-технологічних інститутів відносяться до найважливіших факторів активізації інноваційного розвитку корпоративного сектора економіки. Система корпоративного контролю в Україні базується на законах і традиції країни. Інституційне середовище відноситься до найважливішого фактору, що забезпечує звітність менеджменту. Визначення ролі і розділення повноважень між радою директорів і менеджментом ставиться до проблеми, з якою стикається ряд корпорацій в країнах з перехідною економікою. Дане питання безпосередньо пов'язаний з переоцінкою своєї ролі менеджментом і порушенням корпоративної етики поведінки. В рамках подолання зловживань у корпоративному секторі та реалізації положень Sarbanes-Oxley акту, прийнятого в 2002 році в США, і принципами корпоративного управління Організації Економічного Співробітництва та Розвитку, прийнятими в 2004 році, вводиться внутрішній контроль при проведенні фінансової звітності корпорацій. Рада директорів, менеджмент і члени наглядової ради зобов'язані забезпечити своєчасність і достовірність поданих фінансових звітів, підготовку фінансових документів для внутрішніх потреб відповідно до принципів зовнішнього аудиту [13, с.15].

В умовах формування розвиненої ринкової економіки в пострадянських країнах використовувалися елементи традиційної моделі корпоративного управління. Вони включають зовнішній контроль з боку акціонерів за результатами діяльності ради директорів і менеджерів з метою недопу-

щення привласнення ними коштів компанії і зменшення впливу «інсайдерів». У Законі України «Про акціонерні товариства» врегульовані питання, пов'язані зі створенням та припиненням діяльності акціонерних товариств, порядком управління ними, правами акціонерів, механізмами їх реалізації та захисту прав акціонерів [14].

Пошук нових організаційно-економічних форм і використання механізмів, що дозволяють знизити вплив фактора невизначеності і підвищити стійкість роботи корпоративного сектора економіки, розглядається в якості найважливішого напрямку підвищення конкурентоспроможності національних компаній. За даними дослідження, проведеного "HeadHunter Україна", найбільшу частку підприємств, криза яких змусив оптимізувати свої витрати 2014 склали компанії в галузі будівництва та нерухомості. Компанії, що працюють у сфері інформаційних технологій, створили найбільш сприятливі умови для збереження своїх працівників [15, с. 7].

Сучасна модель системи корпоративного управління включає поділ функцій менеджменту, незалежність і відповідальність членів ради директорів, захист меншоритарних прав акціонерів, прозорість і своєчасну передачу інформації про діяльність компанії, підтримання високої корпоративної культури в обществі. Увеличення ліквідності і стабілізація валютного курсу сприятимуть відновленню довіри до банківської системи. Створення привабливого середовища для інвестування в українські акції, гарантія прав інвесторів створює основу для залучення фінансових коштів в корпоративний сектор. Распространеніє мережевої форми організації є результатом закономірного розвитку процесів організації та інституціоналізації соціально-економічних процесів. Дослідження проблем розвитку корпоративного сектора економіки свідчить про тенденції укрупнення, поширення нових організаційних форм, формування організаційних полів, інтегрованих бізнес-груп. Створення відповідної мережевої середовища підвищує ефективність взаємодії компаній в рамках мережі з приводу виробництва та обміну продукцією, технологіями та ідеями з метою мінімізації витрат.

Подолання кризи в банківській системі, прийняття стандартів корпоративного

управління в Україні, забезпечення дотримання та захисту прав собственностибудет направлено на укрупнення корпоративного сектора. Адаптація країни до міжнародних стандартів розвитку корпоративного сектора економіки сприятиме прозорості та відкритості фінансових угод компаній і про спрощення їх доступу до ринків капіталу. Розширення можливостей корпорацій на основі використання мережевого принципу покращує доступ до ресурсів партнера, забезпечує досягнення максимального синергетичного ефекту від їх використання і стимулює розвиток економіки України.

Література

1. Wirtschaftsinformationsdienst der Zeitschrift OST-WEST-CONTACT zur Ukraine. – Ausgabe 12-2014. – Dezember 2014. – [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.owc.de>
2. Бюлетень Національного банку України (електронне видання). – Статистичні матеріали. – листопад 2014 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.bank.gov.ua/control/>
3. Уляницкая А. Игра на выживание. Украинская банковская система оказалась на грани краха. – Капитал.- 2014.- 26 декабря. – С. 16.
4. Седова Н.Н. Неформальная экономика в теории и российской практике // Общественные науки и современность. – 2002. – № 3. – С. 50 -56.
5. Шишков С. Кривое зеркало украинского фондового рынка. Капитал.- 2014. – 1 сентября. – С. 6.
6. Клейнер В. Корпоративное управление и эффективность деятельности компаний // Вопросы экономики. – 2008. – № 10. – С. 37.
7. Barzel G. Economic analysis of property rights. – Cambridge, Cambridge University Press, 1989. – P. 2.
8. 200 крупнейших компаний.-Forbes. – [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.forbes.ua/ua/ratings/2>
9. Коллонтай В.М. Размышляя над историей капитализма // Философия хозяйства. Альманах Центра общественных наук и экономического факультета МГУ им. М.В. Ломоносова. – 2005. – № 6. – С. 83.
10. Евпевич М.А. Интегрированные бизнес-группы в современной России: уточ-

нение определения и классификация для целей управления. // Вестник Санкт-Петербургского университета. – 2007. – Сер. 5. Экономика. – Вып. 1. – С. 168 -176.

11. Miles R.E., Snow C.C. Fit, failure and the hall of fame: How companies succeed or fail. – New York, 1994. – С. 189.

12. Lindbeck A., Snower D. Involuntary unemployment as insider-outsider dilemma // Institute for International Economics Studies. – Seminar Paper. – 1984. – Vol. 282.

13. Lander G. P. What is Sarbanes-Oxley? – New York: Chicago, San-Francisco, McGraw-Hill, 2004. – P. 15.

14. Осмачко О. Новая жизнь акционеров // Компаньон. – 2008. – № 40 (608). – 9 октября. – С. 44.

15. У 53 % українських компаній єсть существенные проблемы. – Капитал.- № 087 (264) - 2014. – 12 июня. – С. 7.

References

1. Wirtschaftsinformationsdienst der Zeitschrift OST-WEST-CONTACT zur Ukraine.- Ausgabe 12-2014- Dezember 2014. – [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.owc.de>
2. Bjuleten' Nacional'nogo banku Ukraïni (elektronne vidannja). – Statistichni materialy. – listopad 2014 roku. – [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.bank.gov.ua/control/>
3. Uljanickaja A. Igra na vyzhivanie. Ukrainskaja bankovskaja sistema okazalas' na grani kraha. – Kapital.- 2014.- 26 dekabnja. – S. 16.
4. Sedova N.N. Neformal'naja jekonomika v teorii i rossijskoj praktike // Obshhestvennye nauki i sovremennost'. – 2002. – № 3. – S. 50 - 56.
5. Shishkov S. Krivoe zerkalo ukrainskogo fondovogo rynka. Kapital.- 2014. – 1 sentjabnja. – S. 6.
6. Klejner V. Korporativnoe upravlenie i jeffektivnost' dejatel'nosti kompanij // Voprosy jekonomiki. – 2008. – № 10. – S. 37.
7. Barzel G. Economic analysis of property rights. – Cambridge, Cambridge University Press, 1989. – P. 2.
8. 200 krupnejshih kompanij.-Forbes. – [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.forbes.ua/ua/ratings/2>

9. Kollontaj V.M. Razmyshljaja nad istoriej kapitalizma // Filosofija hozjajstva. Al'manah Centra obshhestvennyh nauk i jekonomicheskogo fakul'teta MGU im. M.V. Lomonosova. – 2005. – № 6. – S. 83.

10. Evpevich M.A. Integrirovannye biznes-gruppy v sovremennoj Rossii: utochnenie opredelenija i klassifikacija dlja celej upravlenija i klassifikacija dlja celej upravlenija // Vestnik Sankt-Peterburgskogo universiteta. – 2007. – Ser. 5. Jekonomika. – Vyp. 1. – S. 168-176.

11. Miles R.E., Snow C.C. Fit, failure and the hall of fame: How companies succeed or fail. – New York, 1994. – S. 189.

12. Lindbeck A., Snower D. Involuntary unemployment as insider-outsider dilemma // Institute for International Economics Studies. – Seminar Paper. – 1984. – Vol. 282.

13. Lander G. P. What is Sarbanes-Oxley? – New York: Chisago, San-Francisco, McGraw-Hill, 2004. – P. 15.

14. Osmachko O. Novaja zhizn' akcionerov // Kompan'on. – 2008. – № 40 (608). – 9 oktjabrja. – S. 44.

15. U 53 % ukrainskih kompanij est' sushhestvennye problemy. – Kapital.- № 087 (264). – 2014. – 12 ijunja. –S. 7.

Носова О. В.

Корпоративный сектор Украины в условиях банковского кризиса

В статье проведен анализ развития корпоративного сектора в условиях банковского кризиса. Выделены основные подходы к исследованию корпоративных структур на основе применения теории управленческой иерархии и сетей. Сущность системы корпоративного управления внутри компании представлена в виде иерархической системы вертикальных и горизонтальных связей. Выявлены особенности системы корпоративного управления в трансформационной экономике. Исследована девальвацию национальной валюты, отток депозитов, дефицит ликвидности, сокращение кредитного портфеля, уменьшение банковских резервов относятся к числу вызовов, с которыми столкнулась банковская система Украины.

Ключевые слова: корпоративное управление, банковский кризис, корпоративный сектор.

Nosova O.

Corporate sector banking Ukraine in crisis conditions

The article analyzes the corporate sector of the economy in a banking crisis. The main approaches to the study of corporate structures on the basis of the theory of management hierarchy and networks. The essence of corporate governance vsere-melons company is represented in a hierarchical system of vertical and horizontal connections. The features of the corporate governance system in economy. Investigated the devaluation of the national currency, the outflow of deposits, lack of liquidity, reducing the loan portfolio, reduction of bank reserves are among the challenges faced by the banking system of Ukraine.

Keywords: manage the corporate, crisis banking, corporate sector.

Рецензент: Павлов К. В. – доктор економічних наук, професор, проректор з наукової роботи Іжєвського інституту управління, завідувач кафедри «Економіка» Камського інституту гуманітарних та інженерних технологій, м. Іжєвськ, Російська Федерація.

Reviewer: Pavlov K. – Professor, Ph.D. of Economics, vice-ректор of sciences Izhevsk of institute of management, head of Economy Department Kamsky institute of humanitarian and engineering technologies, Izhevsk, Russian Federation.

e-mail: kvp_ruk@mail.ru

*Стаття подана
12.05.2015 р.*

УДК 339.1.003.13

КОСТИРКО Л. А., СОЛОМАТИНА Т.В.

ОЦІНКА ВПЛИВУ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НА ІНВЕСТИЦІЙНУ ПРИВАБЛИВІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ АПК

Розглянуто економічний зміст конкурентоспроможності і визначено чинники, що впливають на її рівень. Виділені складові елементи конкурентоспроможності підприємства, згідно з якими систематизовано показники її оцінки. Запропоновано методичний підхід до оцінки впливу конкурентоспроможності на інвестиційну привабливість підприємств АПК на підставі інтегрального показника. Наведено узагальнену оцінку конкурентоспроможності підприємств на підставі трьох складових: ефективності використання матеріального та нематеріального капіталів, інвестиційної привабливості. Апробацію запропонованого методичного підходу до якісної оцінки конкурентоспроможності продемонстровано на прикладі підприємств АПК Луганської області та доведена її придатність для розробки заходів щодо підвищення інвестиційної привабливості підприємств.

Ключові слова: конкурентоспроможність, інвестиційна привабливість, капітал, ефективність, інтегральний показник, оцінка конкурентоспроможності підприємства.

Постановка проблеми. В умовах посилення конкурентної боротьби першочерговим завданням є розвиток внутрішніх можливостей забезпечення стійкості функціонування підприємств. Географічне положення України, забезпеченість якісними земельними угіддями та різноманітність природо-кліматичних зон, дозволяють претендувати на більш активну роль у світовій торгівлі. Сьогодні сільське господарство залишається одним найпривабливіших секторів економіки України. Так перспективність інвестування в Україну підкріплюється глобальною тенденцією зростання споживання сільгосппродукції у світі. У ситуації, коли розвинені ринки не в змозі повністю забезпечувати потреби, посилюється роль ринків, що розвиваються. За даними практиків [2], Україна стала світовим лідером експортером зерна з об'ємом виробництва понад 63 млн. тонн зернових на рік — 55% з яких йде на експорт. За перше півріччя 2015 року Україна вже експортувала близько 20 млн тонн зерна врожаю 2014 року. Для залучення інвесторів в Україну, необхідно забезпечити політичну та економічну страховку ризиків і визначити методику оцінки інвестиційно привабливих, конкурентоспроможних підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні і методологічні аспекти конкурентоспроможності підприємств з різним ступенем повноти розглядалися у

фундаментальних працях багатьох зарубіжних економістів, серед яких: І. Ансофф, Ж.-Ж. Ламбен, Дж. Иванцевич, М. Портер, А. Сміт, Е. Чемберлін, К. Флекснер, І. Шумпетер та роботах вітчизняних вчених – Воронкова А. Є., Жаліло Я.А., Олексюк О. І., Парахина В. Н., Репіна І. М., Ушвіцький Л. І., Фатхутдінов Р. А., Федонін О. С. [6, 11, 10]

Питання взаємодії фінансів та конкурентоспроможності підприємств вивчалися в працях зарубіжних економістів: Р. Беккера, Р. Брейлі, Ю. Брігхемом, Дж. Ван Хорна, Л. Гапенски, Ас. Дамодарана, Т. Коллера, Т. Коупленда, С. Майерсона, М. Міллера, Ф. Модільяні, Р. Найта. Також в працях вітчизняних вчених - економістів - Гудзь О. Є., Довбуш Р. А., Зозуля А. Л., Малік М. Й., Савчук В. І., Корж Д. А. [1, 4, 7].

Незважаючи на наявність багатьох наукових праць в цій сфері, існує необхідність подальшого комплексного дослідження питань конкурентоспроможності аграрних підприємств з фінансової сторони, а саме, оцінка впливу конкурентоспроможності на ефективність використання капіталу та інвестиційну привабливість.

Мета статті - розробити науково-методичні положення щодо оцінки впливу конкурентоспроможності підприємств АПК на інвестиційну привабливість.

Виклад основного матеріалу дослідження. З моменту свого створення і

протягом всього життєвого циклу будь-яке агропромислове підприємство, як і будь-який товаровиробник, поставлені перед необхідністю рішення життєво важливої для них проблеми конкурентоспроможності. Враховуючи, що конкурентоспроможність підприємства – це його здатність витримувати конкуренцію на певному ринку, початковою категорією для оцінки є ринок товарів і послуг. Виникає проблема кількісної оцінки конкурентоспроможності. В цьому випадку ми стикаємося з порівняльною оцінкою, яка в науковій літературі одержала назву «Рівень конкурентоспроможності», під якою розуміється ступінь переваги одного об'єкту над іншим в умовах конкуренції, що припускає наявність великої кількості суперників (по відношенню до них і визначається ступінь переваги) [6, с. 39]. Отже, поняття конкурентоспроможності є базовим для будь-якого підприємства і повинно розглядатися в трьох взаємозв'язаних аспектах – рівні продукції, рівні виробництва і рівні підприємства в цілому. У сучасних умовах конкурентоспроможність підприємства на ринку є головним критерієм ефективності виробництва, оцінки ефективності системи управління в цілому.

Різні дослідники по-різному трактують чинники, що визначають конкурентоспроможність підприємства. А.А. Томпсон-мл. і А. Дж. Стрікланд [8, с. 53] виділяють такі чинники конкурентоспроможності, як: якість і характеристики продукції; репутація (імідж); виробничі потужності; інноваційні можливості; використання технологій; дилерська мережа і можливість розповсюдження; фінансові ресурси; витрати в порівнянні з конкурентами; обслуговування клієнтів. Девід Кревенс [3, с. 124] вважає, що в розділ кута конкурентоспроможності організації потрібно ставити ключові компетенції, які визначаються: а) конкурентними перевагами; б) універсальністю (конкурентна перевага в різних ситуаціях); у) складністю дублювання. На думку М. Портеру [5, с. 68], на створення конкурентних переваг організації впливають: а) приналежність органі-

зації до певної галузі; б) використання конкурентних стратегій; у) ланцюжок створення вартості продукції.

Виходячи з цього, конкурентоспроможність об'єкту – це економічна категорія, за допомогою якої можна оцінити положення конкретного об'єкту по відношенню до аналогічних або схожих об'єктів, що є його конкурентами в якій-небудь області функціонування. Таку оцінку проводять, використовуючи певні наперед вибрані показники (коефіцієнти).

Принципово всі методи оцінки рівня конкурентоспроможності підприємства можуть бути об'єднані в наступні дев'ять груп: 1) методи, засновані на аналізі порівняльних переваг; 2) методи, що базуються на теорії рівноваги фірми і галузі; 3) методи, побудовані на основі теорії ефективної конкуренції; 4) методи, засновані на теорії якості товару; 5) матричні методи оцінки конкурентоспроможності; 6) інтегральний метод; 7) метод, заснований на теорії мультиплікатора; 8) метод визначення позиції в конкуренції з погляду стратегічного потенціалу підприємства; 9) методи, засновані на порівнянні з еталоном.

Проте будь-який об'єкт може бути конкурентоздатним, тільки володіючи необхідним запасом ресурсів (чинників виробництва) і ефективно використовуючи їх в процесі господарювання. Виходячи з цього, авторська концепція конкурентоспроможності підприємства, як елементу регіональної системи конкурентоспроможності, ґрунтується на оцінці продуктивності використання його ресурсів.

Отже, оцінка конкурентоспроможності підприємства повинна розглядатися за трьома аспектами [2, с. 17]:

- ефективність функціонування матеріального капіталу (конкурентоспроможність, що забезпечується фондами):

- необхідність досягнення високого рівня розвитку потенціалу трудових ресурсів (конкурентоспроможність, що забезпечується персоналом);

Система показників що використовуються для оцінки впливу конкурентоспроможності на інвестиційну привабливість підприємств

№	Показники, що характеризують ефективність використання матеріального капіталу (Пмк)	Показники, що характеризують рівень використання нематеріального капіталу (Пнк)	Показники, що характеризують інвестиційну привабливість (Пінв)
1	Динаміки активів (майна)	Динаміка чисельності персоналу	Динаміка інвестицій в основний капітал
2	Темп зміни вартості основного капіталу	Постійність персоналу	Зростання витрат на трудові ресурси
3	Зростання обсягу проведено продукції	Зростання продуктивності праці	Темп зростання ресурсовіддачі
4	Ефективності використання часу роботи устаткування	Технологічна дисципліна персоналу	Динаміка чистого грошового потоку
5	Темп зміни фондovіддачі основних засобів	Співвідношення темпів зростання продуктивності і оплати праці	Співвідношення темпів зростання витрат на трудові ресурси і інвестицій в основний капітал
6	Темп зміни фондоозброєності праці	Темп зміни редукції праці	Витрати на трудові ресурси в розрахунок на одного працівника
7	Динаміка фондорентабельності	Зростання віддачі витрат на персонал	Ефективність формування прибули
8	Ефективність формування амортизаційного фонду	Ефективність використання фонду робочого часу працівників	Частка чистих активів у валюті балансу
9	Темп оновлення основних засобів	Динаміка трудомісткості продукції	Частка амортизаційного фонду в інвестиціях
10	Зростання віддачі оборотних активів	Ефективність навчання персоналу	
11	Закріплення оборотних коштів	Частка нематеріальних активів в майні	
12	Співвідношення темпів зростання об'єму продукції і оборотного капіталу	Ефективність здійснення НДОКР	
13	Зростання виробничої потужності	Зростання чисельності персоналу, зайнятого управлінською і інтелектуальною діяльністю	
14	Вихід якісної продукції		
Комплексний показник виробничого рівня конкурентоспроможності підприємства $Ппк = \sqrt{Пмк * Пнк}$			
Інтегрований показник, що характеризує рівень конкурентоспроможності підприємства $ІПкр = \sqrt[3]{Пмк * Пнк * Пінв}$			

Джерело: розроблено авторами

- забезпечення інвестиційної привабливості бізнесу (конкурентоспроможність, що забезпечується фінансами).

У зв'язку з цим, пропонується оцінювати рівень конкурентоспроможності підприємства на основі розрахунку інтегрованого показника, який є середньою геомет-

ричною показника, що характеризує ефективність використання матеріального капіталу, показника, що характеризує використання нематеріального капіталу, і показника, що характеризує рівень інвестиційної привабливості суб'єкта господарювання (табл.1).

Т а б л и ц я 2

Результати комплексної оцінки впливу ефективності та інвестиційної привабливості на конкурентоспроможність підприємств АПК Луганської області, 2014 р.

Найменування підприємства	Рівень наявності і ефективності використання капіталу		Рівень інвестиційної привабливості	Виробничий рівень конкурентоспроможності	Інтегрований показник рівня конкурентоспроможності
	матеріал	нематеріал			
ТОВ «Агро»	0,818	0,708	0,921	0,761	0,811
ТОВ «Нібулон»	1,079	0,682	0,980	0,858	0,897
ТОВ «Лотуре-агро»	0,923	0,658	0,798	0,779	0,785
ПАТ «Луганська насіннева станція»	0,836	0,712	0,501	0,771	0,668
ТОВ «Агро-Лугань»	0,728	0,611	0,943	0,667	0,749
СТОВ «Айдар»	0,949	0,769	0,653	0,854	0,781
СТОВ «Незалежність»	0,831	0,714	0,798	0,770	0,779
ФХ «Незалежність»	0,867	0,631	0,655	0,740	0,710
ПАТ «Червоний прапор»	0,759	0,592	0,706	0,670	0,682
Агрофірма «Шлях до майбутнього»	0,629	0,470	0,597	0,544	0,561
ТОВ «Щедрий лан»	0,888	0,543	0,641	0,695	0,676
ТОВ «Благодатна нива»	0,656	0,699	0,684	0,677	0,679

Джерело: розроблено авторами

Запропонована таблиця наочно ілюструє взаємозв'язок капіталу і інвестиційної привабливості з показником конкурентоспроможності. Емпіричну базу дослідження склали звітні дані 12 регіональних підприємств агропромислового комплексу Луганської області. Результати розрахунку названих показників приведені в табл. 2.

Надалі, охарактеризуємо якісну сторону рівня конкурентоспроможності підприємств (табл. 3, 4). Як видно, ТОВ «Нібулон», ТОВ «Лотуре-агро» і СТОВ «Незалежність» знаходяться на стадії ефективного збалансованого розвитку.

Т а б л и ц я 3

Якісна оцінка параметрів конкурентоспроможності підприємств

Група	Рівень наявності і ефективності використання матеріального капіталу	Рівень наявності і ефективності використання нематеріального капіталу	Рівень інвестиційної привабливості	Якісна характеристика підприємства
1	1	1	1	Ефективний збалансований розвиток
2	0	1	1	Робота за рахунок ефективного використання персоналу
3	0	0	1	Потенційні лідери
4	1	0	1	Ефективний незбалансований розвиток
5	1	1	0	Гальмуюче розвиток, відсутність перспективи
6	1	0	0	Робота за рахунок ефективного використання матеріального капіталу
7	0	1	0	Виживання за рахунок персоналу
8	0	0	0	Проблемний стан, ризик банкрутства

Джерело: розроблено авторами

Проблемний стан і наявність ризику банкрутства характерний для ПАТ «Червоний прапор» і Агрофірма «Шлях до майбутнього». Більшість підприємств роз-

виваються за рахунок ефективного використання матеріального капіталу, що не створює необхідних перспектив розвитку

бізнесу і забезпечення їх інвестиційної привабливості.

Висловлені вище припущення формують основу для оцінки конкурентоспроможності підприємства в цілому як з погляду кількісної оцінки її параметрів, так і з

погляду якісної характеристики набуваючого значення. Це дає можливість скласти конкурентну карту положення аналізованих підприємств в галузі агропромислового комплексу Луганської області.

Т а б л и ц я 4

Якісна оцінка рівня конкурентоспроможності підприємств АПК Луганської області

Найменування підприємства	Рівень наявності і ефективності використання капіталу		Рівень інвестиційної привабливості	Група	Якісна характеристика
	матеріал	нематеріал			
ТОВ «Агро»	0	1	1	2	Робота за рахунок ефективного використання персоналу
ТОВ «Нібулон»	1	1	1	1	Ефективний збалансований розвиток
ТОВ «Лотуре-агро»	1	1	1	1	Ефективний збалансований розвиток
ПАТ «Луганська на-сіннева станція»	1	1	0	5	Гальмуюче розвиток, відсутність перспективи
ТОВ «Агро-Лугань»	0	0	1	3	Потенційні лідери
СТОВ «Айдар»	1	1	0	5	Гальмуюче розвиток, відсутність перспективи
СТОВ «Незалежність»	1	1	1	1	Ефективний збалансований розвиток
ФХ «Літвінова»	1	0	0	6	Робота за рахунок ефективного використання матеріального капіталу
ПАТ «Червоний прапор»	0	0	0	8	Проблемний стан, ризик банкрутства
Агрофірма «Шлях до майбутнього»	0	0	0	8	Проблемний стан, ризик банкрутства
СТОВ «Щедрий лан»	1	0	0	6	Робота за рахунок ефективного використання матеріального капіталу
ТОВ «Благодатна нива»	0	1	0	7	Вживання за рахунок персоналу

Джерело: розроблено авторами

Отже, підвищення рівня конкурентоспроможності підприємства безпосередньо залежить від результативності і ефективності використання капіталу і рівня інвестиційної привабливості.

Ефективність використання «капіталу» і «праці» робить прямий вплив інвестиційну привабливість підприємства і формує рівень його конкурентоспроможності.

Виходячи з цього, була розроблена і апробована методика оцінки рівня конкурентоспроможності підприємства, яка дає можливість фахівцям доповнити існуючі прийоми комплексного аналізу сильних і слабких сторін суб'єкта господарювання,

погроз і впливу зовнішнього середовища, визначити напрями розвитку регіональної економіки, орієнтуючись на загальних рівень конкурентоспроможності його агропромислового комплексу.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підвищення рівня конкурентоспроможності підприємства безпосередньо залежить від результативності і ефективності використання капіталу. Запропоновані методичні положення оцінки впливу ефективності використання капіталу та інвестиційної привабливості на конкурентоспроможність підприємств, надають можливість визначити напрями роз-

виту агропромислового комплексу регіональної економіки.

Література

1. Гудзь О.Є. Сучасний вимір конкурентоспроможності аграрної сфери: виклики та перспективи / О.Є. Гудзь, О.С. Степасюк // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування 40 України /Серія «Економіка, аграрний менеджмент та бізнес» / Редкол.: Д.О. Мельничук (відп. ред.) та ін. - К.: ВЦ НУБіПУ, 2010. – вип. 154 Частина 2 – 342 с. – С. 81 – 87.
2. Офіційний сайт <http://infoindustria.com.ua/agarniyi-sektor-ukrainyi>
3. Кревенс Девід В. Стратегічний менеджмент: Пер. з англ. – М., 2003. 217 с.
4. Малік М.Й. Конкурентоспроможність аграрних підприємств: методологія і механізми: [монографія.] / М.Й. Малік, О.А. Нужна. – К.: Інститут аграрної економіки, 2007. – 270 с.
5. Портер М.Е. Конкурентна перевага. Як досягти високого результату і забезпечити його стійкість: Пер. з англ. – М., 2005. С. 67–69.
6. Сенчагов В.К., Захаров А.Н., Зокин А.А. Конкурентоспособность і інвестиційний потенціал економіки Росії. // Бізнес і банки. 2003. - № 43. – С. 35–43.
7. Семенова Е.И. Конкурентоспроможність як чинник маркетингового середовища: дисс. .д-ра екон. наук. – М., 2001. 287 с.
- Системи управління конкурентоспроможністю: Підручник. Савчук В.І., Корж Д.А. – Х.: Основа, 2008. – 547с.
8. Томпсон-мл. А. А., Стрікленд А. Дж. Стратегічний менеджмент: концепції і ситуації для аналізу / Пер. з англ. – М., 2003. 254 с.
9. Ушвіцький Л.И., Парахина В.Н. Конкурентоспособность регіону як нова реальія: суть, методи оцінки, сучасний стан // Збірка наукових праць ДНТУ. Серія «Економіка». 2010. - № 1. – С. 15–21.
10. Управління конкурентоспроможністю підприємств: Підручник. Довбуш Р.А., Зозуля А.Л. – Х.: Основа, 2011. – 234с.

11. Федонін О. С., Репіна І. М., Олексюк О. І. Потенціал підприємства: формування та оцінка: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2004. – 316 с.

References

1. Hudz' O.YE. Suchasnyy vymir konkurentospromozhnosti ahrarnoyi sfery: vyklyky ta perspektyvy / O.YE. Hudz', O.S. Stepasyuk // Naukovyy visnyk Natsional'noho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannya 40 Ukrayiny /Seriya «Ekonomika, ahrarnyy menedzhment ta biznes» / Redkol.: D.O. Mel'nychuk (vidp. red.) ta in. - K.: VTS NUBiPU, 2010. – vyp. 154 Chastyna 2 – 342 s. – S. 81 – 87.
2. Ofitsiynyy sayt <http://infoindustria.com.ua/agarniyi-sektor-ukrainyi>
3. Krevens Devid V. Stratehichnyy menedzhment: Per. z anhl. – M., 2003. 217 s.
4. Malik M.Y. Konkurentospromozhnist' ahrarnykh pidpryyemstv: metodolohiya i mekhanizmy: [monohrafiya.] / M.Y. Malik, O.A. Nuzhna. – K.: Instytut ahrarnoyi ekonomiky, 2007. – 270 s.
5. Porter M.E. Konkurentna pereva-ha. Yak dosyahty vysokoho rezul'tatu i zabezpechyty yoho stiykist': Per. z anhl. – M., 2005. S. 67–69.
6. Senchahov V.K., Zakharov A.N., Zokyn A.A. Konkurentosposobnost' i investytsiynyy potentsial ekonomiky Rosiyi. // Biznes i banky. 2003. - № 43. – S. 35–43.
7. Semenova E.Y. Konkurentospromozhnist' yak chynnyk marketynhovoho seredovyshcha: dyss. .d-ra ekon. nauk. – M., 2001. 287 s.
8. Systemy upravlinnya konkurentospromozhnisty: Pidruchnyk. Savchuk V.I., Korzh D.A. – KH.: Osnova, 2008. – 547s.
8. Tompson-ml. A. A., Striklend A. Dzh. Stratehichnyy menedzhment: kontseptsiyi i sytuatsiyi dlya analizu / Per. z anhl. – M., 2003. 254 s.
9. Ushvitsky L.Y., Parakhyna V.N. Konkurentosposobnost' rehionu yak nova realiya: sut', metody otsinky, suchasnyy stan // Zbirka naukovykh prats' DNTU. Seriya «Ekonomika». 2010. - № 1. – S. 15–21.
10. Upravlinnya konkurentospromozhnisty pidpryyemstv: Pidruchnyk. Dovbush R.A., Zozulya A.L. – Х.: Основа, 2011. – 234с.

R.A., Zozulya A.L. – КН.: Osnova, 2011. – 234s.

11. Fedonin O. S., Ryepina I. M., Oleksyuk O. I. Potensial pidpryyemstva: formuvannya ta otsinka: Navch. posibnyk. – К.: KNEU, 2004. – 316 s.

Костырко Л. А., Соломатина Т. В.

Оценка влияния конкурентоспособности на инвестиционную привлекательность предприятий АПК

Рассмотрено экономическое содержание конкурентоспособности и определены факторы, влияющие на ее уровень. Выделены составляющие элементы конкурентоспособности предприятия, в соответствии с которыми систематизированы показатели ее оценки. Предложен методический подход к оценке влияния конкурентоспособности на инвестиционную привлекательность предприятий АПК на основании интегрального показателя. Приведена обобщенная оценка конкурентоспособности предприятий на основе таких составляющих: эффективности использования материального и нематериального капиталов, инвестиционной привлекательности. Апробацию предложенного методического подхода к качественной оценке конкурентоспособности продемонстрировано на примере предприятий АПК Луганской области и доказана ее пригодность для разработки мероприятий по повышению инвестиционной привлекательности предприятий.

Ключевые слова: конкурентоспособность, инвестиционная привлекательность, капитал, эффективность, интегральный показатель, оценка конкурентоспособности предприятия.

Kostyrko L., Solomatina T.

Assessment of the impact of competitiveness and investment attractiveness of agricultural enterprises

Considered the economic substance of competitiveness and the factors affecting the level. Selected elements of the competitiveness of enterprises, in accordance with which a systematic performance assessment. A methodical approach to assessing the impact of competitiveness and investment attractiveness of agricultural enterprises on the basis of the integral index. Given summary evaluation of the competitiveness of enterprises on the basis of three components: efficient use of tangible and intangible capital, investment attractiveness.. Tested the proposed methodological approach to the qualitative assessment of competitiveness demonstrated by the example of agricultural enterprises in Luhansk region and proved its suitability for the development of measures to improve the investment attractiveness of enterprises.

Keywords: competitiveness, investment attractiveness, equity, efficiency, integral indicator, the assessment of the competitiveness of enterprises.

Рецензент: Терещенко О. О. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Корпоративні фінанси і контролінг» Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, Київ, Україна.

Reviewer: Tereschenko O. – Professor, Ph.D. of Economics, Professor, Head of Corporate Finance and Controlling Department Kyiv National Economic University, Kyiv, Ukraine.

e-mail: info@kneu.ukr.net

*Стаття подана
12.05.2015 р.*

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНИЙ РОЗВИТОК АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У статті розглянуто інноваційно-інвестиційний розвиток підприємств аграрного сектора економіки України, визначені інноваційна активність та джерела фінансування інноваційної діяльності аграрних підприємств, досліджено рівень рентабельності, фактори гальмування інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств та інші проблеми. Розроблена система заходів щодо активізації інноваційної діяльності аграрних підприємств. Запропоновано ряд першочергових заходів, які потрібно вжити для сприяння інноваційної та інвестиційної діяльності аграрного сектора економіки нашої держави.

Ключові слова: інновації, інвестиції, аграрні підприємства, конкурентоспроможність, фактори розвитку, інноваційна активність, глобалізація.

Постановка проблеми. Системні трансформаційні перетворення аграрного сектора економіки в умовах мінливого ринкового середовища зумовлюють необхідність адаптації сільськогосподарських підприємств у напрямі забезпечення високого рівня конкурентоспроможності як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Перехід України до постіндустріального устрою, процеси масової глобалізації, рух України до Європейського Союзу, загострення впливу кризових явищ у глобальному масштабі диктують необхідність посилення інвестиційно-інноваційної активності господарюючих систем. Відтак, нагальною є потреба кардинальних змін у процесі формування та підтримки рівня конкурентоспроможності вітчизняних підприємств агробізнесу й впровадження заходів щодо поліпшення їх конкурентоспроможності на внутрішньому та зовнішніх ринках, задоволення потреб існуючих і перспективних ринків продукцією. Провідну роль у підвищенні конкурентоспроможності цих підприємств відіграють інноваційні перетворення. Забезпечення економічної безпеки та розвитку держави вимагає переходу до інноваційного типу економіки, орієнтованого на підтримку високотехнологічного сільськогосподарського виробництва [7].

Переведення аграрного виробництва на інноваційні засади розвитку ускладнюється переважанням стереотипних

уявлень про його об'єктивну незмінність та традиційність, тому, інноваційні процеси повинні визначати успіх підприємств. Найважливішими факторами досягнення високого рівня конкурентоспроможності залишається концентрація виробництва, розвиток виробництва нових видів продукції, всебічне підвищення якості продукції виробленої підприємствами аграрного сектору і стимулювання становлення нових потреб [2].

У зв'язку з тим, що для багатьох інноваційних рішень будуть потрібні великі інвестиції, більша частина інновацій з'явиться на великих підприємствах агропромислового комплексу. Аграрний сектор як найважливіша сфера діяльності – це своєрідний і яскравий приклад інновації, воно вимагає когнітивної рухливості. Специфіка сільськогосподарської праці полягає в тому, що вона вимагає поєднання природничо-наукових і соціальних знань. Аграрний сектор породив нові складні проблеми і чергові інновації, соціальні, економічні та технологічні одночасно. Подальший розвиток соціального розшарування, політичних структур, торговельних зв'язків і принципів управління – все це виникло як результат проблем, які були породжені введенням цієї сфери діяльності.

Першочерговим завданням має бути побудова організаційно-інноваційних, економічних та управлінських механізмів, які будуть направлені на інноваційну діяльність, та одержання максима-

льних економічних ефектів та прибутків підприємствами від впровадження інноваційних технологій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням теоретичних і практичних аспектів інноваційної діяльності підприємств аграрного сектору присвячено значну кількість наукових праць, а саме роботи вчених Гаврилюка М. М., Гордійчука А. І., Гришової І. Ю., Даци О.І., Дем'яненка М.Я., Кропивка М. Ф., Лупенка Ю. О., Маліка М. Й., Музики П. М., Саблука П. Т., Стоянової-Коваль С. С., Топіхи В. І., Шпикуляка О.Г., Чабана В. Г., Янковської О.І. та ряд інших вітчизняних і зарубіжних вчених. Разом з тим, питання підвищення ефективності агро-виробництва та розвитку аграрного сектору економіки за рахунок використання інновацій залишаються недостатньо вивчені. Це зумовлює необхідність вивчення окресленої проблеми та підтверджує актуальність статті.

Метою статті є дослідження теоретичних основ інноваційної діяльності підприємств аграрного сектору економіки, визначення проблем агроінноваційного розвитку та можливі шляхи їх практичного вирішення.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі розвитку агропромислового комплексу України важливу роль відіграє впровадження новітніх технологій та досягнень науково-технічного прогресу. Інновації та інноваційна діяльність є необхідною складовою процесу забезпечення успішного, довготривалого та стійкого функціонування підприємства, однією з фундаментальних складових ефективної стратегії та важливим інструментом забезпечення конкурентних переваг.

Стосовно аграрного сектору економіки, як основного об'єкту дослідження, інновації є реалізацією в господарську практику результатів досліджень і розробок у вигляді нових сортів рослин, порід і видів тварин і птиці, нових технологій в рослинництві, тваринництві і переробній

промисловості, нових добрив і засобів захисту рослин і тварин, нових методів профілактики і лікування тварин і птиці, нових або покращених продуктів харчування, матеріалів, нових форм організації і управління різними сферами економіки, нових підходів до соціальних послуг, що дозволяють підвищити ефективність виробництва [3].

Інноваційні процеси в аграрному секторі мають свою специфіку. Вони відрізняються різноманіттям регіональних, галузевих, функціональних, технологічних і організаційних особливостей. Комплексний характер інновацій в аграрному секторі пред'являє специфічні вимоги до інноваційного механізму (нормативно-правовій базі інноваційного розвитку, організації і управлінню, інноваційному маркетингу, розвитку інноваційної структури тощо). Адже у сільському господарстві навіть щонайменше упущення повертається небажаними наслідками. Слід також зазначити, що ризик фінансування науково-виробничих результатів, ризик тимчасового розриву між витратами і результатами, невизначеність попиту на інноваційну продукцію не зацікавляють приватних інвесторів вкладати капітал в розвиток сільського господарства [5].

В економіці України суть інноваційної діяльності полягає не стільки в зростанні інвестицій в агропродовольчий комплекс, скільки в забезпеченні інноваційної активності (Рис.1).

Як свідчать дані, спостерігається незначне зниження питомої ваги підприємств, що займалися інноваціями у 2013 році - 16,8% порівняно з 2012 роком - 17,4% , на 0,6%. Нинішню ситуацію, що склалася в економіці України, відрізняє той факт, що за наявності в країні значних фундаментальних і технологічних наробок, відбувається зниження активності інноваційної діяльності, пов'язаної передусім із браком власних коштів у підприємств і обмеженістю бюджетного фінансування (табл. 1).

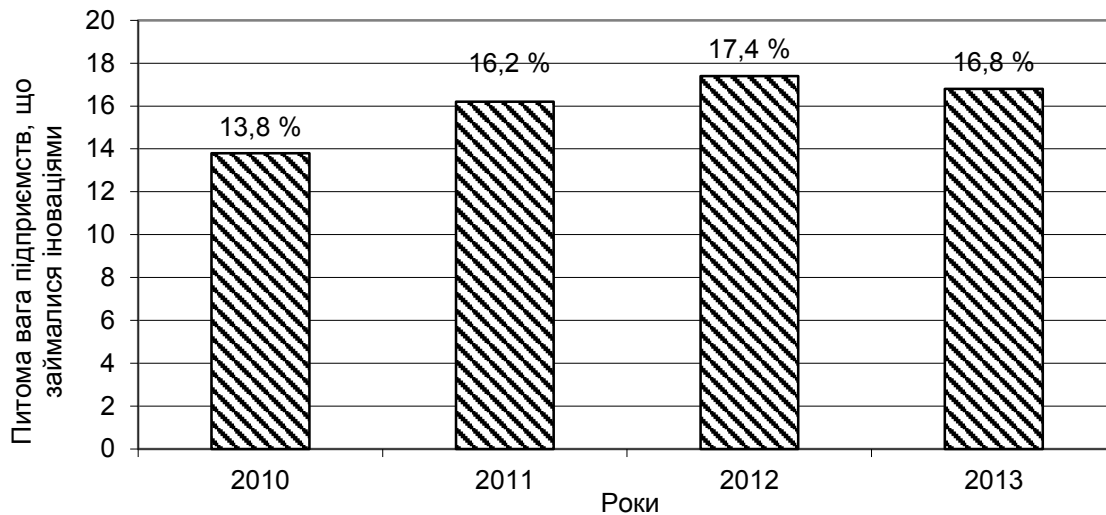

Рис. 1. Інноваційна активність

Джерело: розраховано автором за даними Державного комітету статистики України

Данні табл. 1 свідчать, що загальна сума фінансування інноваційної діяльності різко скоротилася у 2013 році порівняно з 2012 роком на 17% та склала 9562,6 млн. грн. У структурі фінансування інноваційної дія-

льності завжди переважають власні кошти підприємств, що свідчить про необхідність пошуку джерел та активізації інноваційної діяльності самими підприємствами при належній підтримці з боку держави.

Т а б л и ц я 1

Джерела фінансування інноваційної діяльності

Роки	Загальна сума витрат	Утому числі за рахунок коштів			
		Власних	Державного бюджету	Іноземних інвесторів	Інші джерела
млн. грн					
2010	8045,5	4775,2	87	2411,4	771,9
2011	14333,9	7585,6	149,2	56,9	6542,2
2012	11480,6	7335,9	224,3	994,8	2925,6
2013	9562,6	6973,4	24,7	1253,2	1311,3

Джерело: розраховано автором на підставі [8]

Сучасні агропромислові підприємства України працюють у надзвичайно важких умовах із застосуванням фізично та морально застарілих основних засобів. Починаючи

з 2000 року відбувається поступове зменшення кількості наявних тракторів та зернозбиральних комбайнів, які працюють у сільському господарстві України (табл. 2).

Т а б л и ц я 2

Парк тракторів і зернозбиральних комбайнів сільськогосподарських підприємств України у 2011–2013 роках

Рік	Трактори усіх марок, од.	Зернозбиральні комбайни, од.
2011	147131	32062
2012	150740	31997
2013	146004	30061

Джерело: розраховано автором на підставі [8]

Наведені дані свідчать про сповільнення виробничих процесів у сучасному сільському господарстві України.

Модернізація виробництва, впровадження нових технологій на основі сучасних

наукових досліджень можливе лише за умов істотного збільшення обсягу інвестицій. За офіційними даними Держкомстату України в останні роки спостерігається незначне збільшення капітальних інвестицій в сільське

господарство. Станом на січень-вересень 2014 року капітальні інвестиції склали 11138,3 млн. грн, що на 112,7 млн. грн. більше ніж у попередньому році.

Незважаючи на це, інноваційна активність підприємств, як вже зазначалось, знизилась. Виявлено, що основний напрямок вкладання коштів - це придбання нової техніки, яке здійснюють більшість підприємств. А за такими інноваційними напрямами, як запровадження нових технологій, механізація та автоматизація сільськогосподарських

робіт, енергозбереження, підвищення безпеки праці та професійне навчання персоналу вкладають кошти решта підприємств [4].

Досліджуючи інноваційну діяльність в аграрному секторі економіки слід врахувати незбалансованість його структури: якщо у 2010 році в рослинництві вироблялося 63,9% валової продукції сільського господарства, то у 2014 році 70,2%. Відповідно в тваринництві в 2010 р. вироблялося - 36,1% валової продукції, а в 2014 р. - 29,8%. Порівняно з 2010 роком він зменшився на 6,3% [8].

Т а б л и ц я 3

Рівень рентабельності сільськогосподарського виробництва, %

Рік	продукція сільського господарства	продукція рослинництва	продукція тваринництва
2011	27,0	32,3	13,0
2012	20,5	22,3	14,3
2013	11,2	11,1	11,3

Джерело: розраховано автором на підставі [8]

Рис. 2. Фактори, що гальмують інноваційний розвиток сільськогосподарських підприємств

Джерело: розроблено автором

Розвиток інноваційної діяльності на сучасному етапі пригальмований, що зумовлено існуванням негативних зовнішніх і внутрішніх факторів (рис. 2) [6]. Зважаючи на нерозвиненість галузі тваринництва, найбільш вірогідним є входження суб'єктів господарювання з інноваційними розробками саме в галузь тваринництва з можливістю одночасної промислової переробки продукції, що дозволить в перспективі розв'язувати соціально – економічні та екологічні проблеми.

За офіційним даними Держкомстату України, рівень рентабельності сільського господарства в Україні в 2013 році склав 11,2%, що майже в половину менше ніж у попередньому році (таблиця 3) [8]. Як свідчать данні, спостерігається тенденція зниження рентабельності як продукції рослинництва, так і продукції тваринництва, відповідно до 11,1% та 11,3% у 2013 році [8].

Висновки та перспективи подальших досліджень. На основі результатів проведеного обстеження неможливо зробити однозначні висновки про вплив інноваційно-інвестиційної діяльності на економічні результати виробництва у сільськогосподарських підприємствах. Водночас необхідність періодичного проведення таких обстежень зумовлюється важливістю активізації інноваційної діяльності в агровиробництві, що потребує прийняття управлінських рішень щодо розроблення інноваційної стратегії на рівні підприємства та інноваційної політики на рівні держави на основі фактичної інформації про характеристики інноваційної діяльності, цілі її активізації та причини гальмування. Система заходів щодо активізації інноваційно-інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств, на нашу думку, має включати [3]:

- державну підтримку фундаментальних наукових розробок; - формування інноваційної інфраструктури; - державну підтримку підготовки висококваліфікованих кадрів; - державну підтримку створення венчурних компаній, технопарків, бізнес-інкубаторів, інвестиційних компаній; - створення системи державної підтримки сільськогосподарських підприємств, що займаються інноваційною діяльністю (надання пільгового оподаткування, виділення грантів, субвенцій); - створення системи пільгового кредитування сільського господарства; - введення ринку земель, створення аграрного

банку, іпотечне кредитування; - запровадження системи лізингових відносин; залучення до процесу інвестування аграрної сфери іноземних і вітчизняних інвесторів; забезпечення цінового паритету між сільськогосподарською продукцією та матеріально-технічними й енергетичними ресурсами; - усунення міжгалузевих диспропорцій у фінансуванні аграрної галузі із державного бюджету; - створення стабільного і прозорого законодавства щодо здійснення експортних операцій; - виважена й ефективна політика держави щодо підтримки вітчизняного товаровиробника.

Виходячи з вище сказаного, здійснення інноваційно-інвестиційної діяльності підприємствами аграрної сфери дасть змогу підвищити рівень їхньої конкурентоспроможності, зміцнити позиції на міжнародному ринку аграрних товарів та покращити ефективність виробничо-господарської діяльності загалом.

Література

1. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств: Підручник. – 2-ге вид., доп. і перероблене / В.Г. Андрійчук. – К.:КНЕУ, 2002. – 624 с.
2. Грановська В. Г. Інноваційний розвиток аграрних підприємств як складова їх конкурентоспроможності / В.Г. Грановська // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. – 2012. – Вип. 1(4). – Т. 2. – С. 105-109.
3. Давиденко Н.М. Активізація інвестиційної діяльності в аграрному секторі економіки України / Н.М. Давиденко // Агроінком. - 2010. - № 9-10. - С. 73-76.
4. Долгошея Н.О. Організаційно-економічний механізм інноваційної діяльності в аграрному секторі економіки / Н.О. Долгошея // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності - 2011. - №3 - С. 17-22
5. Дорошко О.О. Особливості інноваційного розвитку України / О.О. Дорошко // Інвестиції: практика та досвід. – 2011. – № 5. – С. 21–24.
6. Сенів Б.О. Проблеми та перспективи інноваційної діяльності в Україні / Б.О. Сенів // Українська наука: минуле, сучасне і майбутнє – 2011. - №16.
7. Чабан В.Г. Інновації як умова підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору / В.Г. Чабан // Економіка АПК, 2006. – №7. С. 63-67.

8. Офіційний сайт „Державний комітет статистики України”. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>

References

1. Andriychuk V. H. *Ekonomika ahrarykh pidpryyemstv: Pidruchnyk. – 2-he vyd., dop. i pereroblene.* / V.H. Andriychuk. – K.:KNEU, 2002. – 624 s.

2. Hranov's'ka V. H. *Innovatsiynyy rozvytok ahrarykh pidpryyemstv yak sklado-va yikh konkurentospromozhnosti* / V.H. Hranov's'ka // *Naukovi pratsi Poltav's'koyi derzhavnoyi ahrarynoi akademiyi.* – 2012. – Vyp. 1(4). – Т. 2. – S. 105 – 109.

3. Davydenko N.M. *Aktyvizatsiya investytsiynoyi diyal'nosti v ahrarynomu sektori ekonomiky Ukrainy* / N.M. Davydenko // *Ahroinkom.* 2010. № 9-10. S. 73-76.

4. Dolhosheya N.O. *Orhanizatsiyno-ekonomichnyy mekhanizm innovatsiynoyi diyal'nosti v ahrarynomu sektori ekonomiky* / N.O. Dolhosheya // *Teoretychni i praktychni aspekty ekonomiky ta intelektual'noyi vla-snosti 2011.* – №3 – S. 17-22.

5. Doroshko O.O. *Osoblyvosti innovatsiynoho rozvytku Ukrainy* / O.O. Doroshko // *Investytsiyi: praktyka ta dosvid.* – 2011. – № 5. – S. 21–24.

6. Seniv B.O. *Problemy ta perspektyvy innovatsiynoyi diyal'nosti v Ukraini* / B.O. Seniv // *Ukrayins'ka nauka:mynule, su-chasne i maybutnye* – 2011 r. №16.

7. Chaban V.H. *Innovatsiyi yak umova pidvyshchennya konkurentospromozhnosti ahrarynoho sektoru* / V.H. Chaban // *Ekonomika APK,* 2006. – №7. S. 63-67.

8. Ofitsiynyy sayt „Derzhavnyy komitet statystyky Ukrainy”. [Elektronnyy resurs]. *Rezhym dostupu* : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Ильина О.В.

Иновационно-инвестиционное развитие аграрных предприятий Украины в условиях глобализации.

В статье рассмотрено иновационно-инвестиционное развитие предприятий аграрного сектора экономики Украины, определены иновационная активность и источники финансирования иновационной деятельности аграрных предприятий, исследован уровень рентабельности, факторы торможения иновационного развития сельскохозяйственных предприятий и другие проблемы. Разработана система мероприятий по активизации иновационной деятельности аграрных предприятий. Предложен ряд первоочередных мер, которые необходимо принять для содействия иновационной и инвестиционной деятельности аграрного сектора экономики государства.

Ключевые слова: иновации, инвестиции, аграрные предприятия, конкурентоспособность, факторы развития, иновационная активность, глобализация.

Pyina O.

Innovation and investment development of agricultural enterprises of Ukraine in the context of globalization

The article reviews the innovative investment enterprises development in the agricultural sector of Ukraine, defines the innovative activity and sources of funding of the innovative activity of agricultural enterprises, investigates the profitability, factors of inhibition of innovative development of agricultural enterprises and other problems. A system of measures to enhance the innovation of agricultural enterprises has been developed. A number of priority measures to be taken to promote innovation and investment activities of the agricultural sector of the state economy has been proposed.

Keywords: innovations, investments, agricultural enterprises, competitiveness, development factors, innovative activity, globalization.

Рецензент: Онегіна В. М. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Економіка і маркетинг» Харківського національного технічного університету сільського господарства імені П. Василенка, м. Харків, Україна.

Reviewer: Onegina V. – Professor, Ph.D. of Economics, Head of Economics and Marketing Department P. Vasilenko's Kharkiv National University of Agriculture, Kharkiv, Ukraine.

e-mail: info@khntusg.com.ua

Стаття подана
02.05.2015 р.

ПОКРАЩЕННЯ ЗБУТОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗА ДОПОМОГОЮ ЗОВНІШНЬОГО ІНВЕСТУВАННЯ НА ТОВ «АЙС ЗАПОРІЖЖЯ»

У статті запропоновано план покращення збутової діяльності на ТОВ «Айс Запоріжжя» за допомогою інвестицій; оцінено ефективність інвестиції в будівництво кафе; розглянуті варіанти отримання інвестицій; проаналізовано фінансову стійкість підприємства та розраховано можливий прибуток ТОВ «Айс Запоріжжя» з огляду на отримання прибутку кафе та додаткових витрат. На основі методу аналізу ліквідності балансу підприємства проаналізовано можливість зовнішнього інвестування та доведено його доцільність. За допомогою методу мережевого планування розраховано послідовність в впровадженні нововведень запланованих робіт.

Ключові слова: збут, маркетинг, канал збуту, збутова діяльність, управління, збутова політика, товар, продаж, інвестиції, ефективність інвестицій, фінансова стійкість, нововведення.

Постановка проблеми. Насичення абсолютно всіх ринків товарами такою мірою, що компаніям доводиться буквально битися за покупців, приводить до розуміння виняткової ролі збуту в діяльності підприємства. Продукція або послуга, вироблена підприємством, повинна бути оптимальним чином продана: тобто, з урахуванням всіх переваг і побажань клієнтів, і з отриманням найбільшої вигоди. Тому головною задачею будь-якого підприємства – ідеальним чином сумістити бажання клієнтів і власні виробничі можливості. В цьому випадку у нього буде можливість довести покупцю незаперечні переваги свого товару або послуги.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам збутової діяльності та управлінню нею у своїх працях відповідну увагу приділяють такі зарубіжні вчені, як Грант Стюарт, Дж. Болт, А. Стиркланд, Ель-Ансарі Адель, Е. Кофлан, Д. Ланкастер, Д. Джоббер та ін. Окремі аспекти збутової діяльності досліджують Г. Армстронг, П. Дойль, Ф. Котлер, А. Романов та ін. Вагомий внесок у дослідження проблем збутової діяльності зробили вітчизняні вчені: Л. Балабанова, А. Балабаниць, О. Кузьмін, Є. Ромат, О. Майборода, Н. Гарнавська, Р. Ларіна та ін. В працях цих та інших українських науковців достатньо глибоко досліджено структуру збутової системи, принципи її функціонування, основні засади використання маркетингових комунікацій. Проте ще досить велика кількість компонентів збутової діяльності не підлягала дослідженню.

Мета статті полягає у виявленні основних проблем діяльності підприємства та запропонувати покращення збутової діяльності за допомогою зовнішніх інвестиційних вкладень підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Маркетингова політика підприємства знаходиться на низькому рівні. Фінансовий стан ТОВ «Айс Запоріжжя» є збитковим, за рахунок чого економічна небезпека діяльності підприємства знаходиться під загрозою: більшість показників діяльності не відповідають нормативним нормам. При цьому виробничі потужності простоюють, підприємство могло б розширити виробництво та ринок збуту.

Пропонуємо впровадити мережу з чотирьох кафе в місті Запоріжжі для реалізації морозива ТОВ «Айс Запоріжжя». Для цього розглянемо 2 варіанти: варіант будівництва власних приміщень та варіант орендованих площ.

Для будівництва 4 кафе загальною площею по 60 кв.м. було отримано приблизний кошторис, що враховує вартість землі, та будівництва з нуля. Сума інвестицій, необхідна для будівництва усіх кафе оцінена у 211 400 тис. грн. Оцінимо цю інвестицію за допомогою показника чистої поточної вартості.

Вихідні дані для оцінки ефективності інвестиції в будівництво наведено у таблиці 1.

Визначимо обсяг грошових коштів. Для визначення прибутку було допущено, що у кожному кафе на протязі дня буде продано 50 кг морозива за існуючою сере-

дної ціною 33,81 грн./кг., а також протягом року буде проведено 60 свят (8 місць) вартістю 1000 грн. Дохід від реалізації то-

вару дорівнюватиме: $50 \text{ кг} * 360 \text{ днів} * 4 \text{ кафе} * 33,81 \text{ грн.} + 60 \text{ днів} * 1000 \text{ грн.} * 4 \text{ кафе} = 2\,674,32 \text{ тис. грн.}$

Т а б л и ц я 1

Вихідні дані для оцінки ефективності інвестиції в будівництво

Показники	Значення показників
Ціна одиниці продукції, тис. грн	33,81
Змінні витрати на виробництво одиниці продукції, тис. грн	0,5
Річні постійні витрати без обліку амортизації основних фондів, тис. грн	15
Початкові інвестиційні витрати, тис. грн., у тому числі в основні фонди	211400
Термін реалізації проекту, років	3
Проектна дисконтна ставка, %	10

Джерело: розроблено автором

Приведемо динаміку показника поточної чистої вартості на рис. 1.

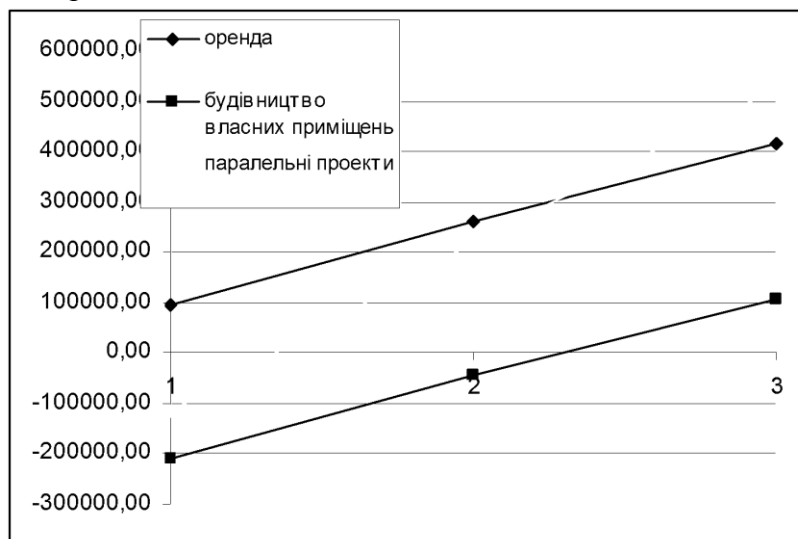

Рис. 1. Динаміка показника поточної чистої вартості інвестиційного проекту
Джерело: розроблено автором

З розрахунків видно, що для підприємства найвигідніше зайнятися будівництвом власних кафе та одночасно орендувати приміщення кафе.

При цьому ТОВ «Айс Запоріжжя» повинне випускати на 144000 кг більше морозива. Основні засоби підприємства на кінець 2014 року використовуються майже на 65%, тому збільшення виробництва на такий обсяг є можливим для підприємства.

ТОВ «Айс Запоріжжя» виготовляє 200 кг морозива в різках за добу. Ріжків при цьому необхідно 2000 шт за добу. А виготовлятися вони можуть з інтенсивністю $\lambda = 20000$ шт. Витрати на підготовку виробництва партії різків складають 610 грн., собівартість виробництва 1

тис. порцій різків дорівнює 100 грн. Зберігання вафельних стаканчиків на складі коштуватиме підприємству в 18 грн. за кожен тисячу за добу. При закупці вафельних різків в Італії ціна на них становитиме 400 грн. за 1 тис. шт. Вартість доставки дорівнює 2000 грн.

Ситуація покупки різків описується моделлю Уілсона, при цьому параметри моделі мають наступні значення. В якості одиниці товару приймемо тисячу штук вафельних різків. Інтенсивність використання запасу різків співпадає з інтенсивністю виробництва морозива в різках, тобто $v = 2$ тис.шт./добу. Витрати на зберігання різків на складі $s = 1,8$ грн./добу*тис.шт. Витрати на доставку партії різків $K = 2\,000$

грн.

Оптимальний обсяг закупівлі вафельних ріжків визначаємо за формулою

$$Q_{\zeta}^* = \sqrt{\frac{2Kv}{s}} = \sqrt{\frac{2 \cdot 2000 \cdot 2}{1,8}} = 67 \quad (1)$$

Витрати на управління запасами ріжків складаються в даному випадку з витрат на їх закупку L_1 , доставку та зберігання L_2 . Всі ці витрати визначаються в розрахунку на одиницю часу, тобто добу. Витрати на покупку можна визначити, виходячи з добового використання ріжків v та їх ціни 400 грн./тис.шт.

$$L_1 = 400 \cdot v = 400 \cdot 2 = 800 \text{ грн./добу}$$

Витрати на доставку та зберігання ріжків визначимо за формулою

$$L_2 = K \frac{v}{Q} + s \frac{Q}{2} = 2000 \cdot \frac{32}{240,37} + 1,8 \cdot \frac{240,37}{2} = 482,59 \text{ грн./добу} \quad (2)$$

Таким чином, загальні витрати на управління запасами у випадку купівлі ріжків

$$L_W = L_1 + L_2 = 800 + 482,69 = 1282,69 \text{ грн./добу}$$

Розглянемо варіант виробництва ріжків на ТОВ «Айс Запоріжжя», в цьому випадку необхідно використати модель економічного розміру партії. Оптимальний обсяг виробництва ріжків визначаємо за формулою:

$$Q_{np}^* = \sqrt{\frac{2Kv\lambda}{s(\lambda - v)}} = \sqrt{\frac{2 \cdot 2000 \cdot 2 \cdot 20}{1,8(20 - 2)}} = 400 \text{ тис.шт./добу.} \quad (3)$$

Витрати на управління запасами складаються з витрат на виробництво L_3 , а також на підготовку виробництва ($K=610$ грн.) та зберігання ріжків L_4 . Витрати на виробництво визначаємо, виходячи з добового використання ріжків v и собівартості виробництва 100 грн./тис.шт., тобто

$$L_3 = 100 \cdot v = 100 \cdot 2 = 200 \text{ грн./добу.}$$

Витрати на підготовку виробництва та зберігання ріжків визначаємо за формулою

$$L_4 = K \frac{v}{Q} + s \frac{Q(\lambda - v)}{2\lambda} = 610 \cdot \frac{2}{400} + 1,8 \cdot \frac{400(20 - 2)}{2 \cdot 20} = 327,05$$

грн./добу. (4)

Таким чином, загальні витрати на управління запасами у випадку виробництва ріжків

$$L_{\zeta} = L_3 + L_4 = 200 + 327,05 = 527,05 \text{ грн./добу.}$$

Порівнявши $L_W = 1282,69$ грн./добу и $L_{\zeta} = 527,05$ грн./добу, робимо висновок, що ТОВ «Айс Запоріжжя» вигідніше виробляти, аніж купувати вафельні ріжки.

Це цілком вірогідний сценарій, оскільки попередній аналіз показав невикористання в достатній мірі основних засобів та складських приміщень на підприємстві.

Для отримання інвестицій було проаналізовано ліквідність балансу та фінансову стійкість ТОВ «Айс Запоріжжя». За даними баланс 2012 року на ТОВ «Айс Запоріжжя» не є абсолютним ліквідним.

Розрахуємо можливий прибуток ТОВ «Айс Запоріжжя» з огляду на отримання прибутку кафе та додаткових витрат, а саме:

- налагодження простоючого обладнання;
- заробітна плата робочих для виготовлення морозива для кафе (7 осіб з середньою продуктивністю 1 т морозива на робочий тиждень), налагоджувальника (1 особа, оскільки норма обслуговування для одного налагоджувальника – до 10 верстатів, а маємо 7 шт.), маркетологів (2 особи) (рис. 2). За розрахованими даними та гістограмами на рисунку можна зробити висновок, що впровадження запропонованого проекту по зовнішньому інвестуванню ТОВ «Айс Запоріжжя» для створення мережі кафе–морозива є рентабельним.

За допомогою методу мережевого планування розрахуємо послідовність в впровадженні нововведень та мінімальний термін виконання запланованих робіт. Для цього закодуємо необхідні види робіт наступним чином:

– перша гілка робіт (будівництво):

- а) 1 – 2 – покупка землі під будівництво, що включає в себе отримання дозволів, покупка, оформлення покупки земельної ділянки в Земельному кадастрі області;

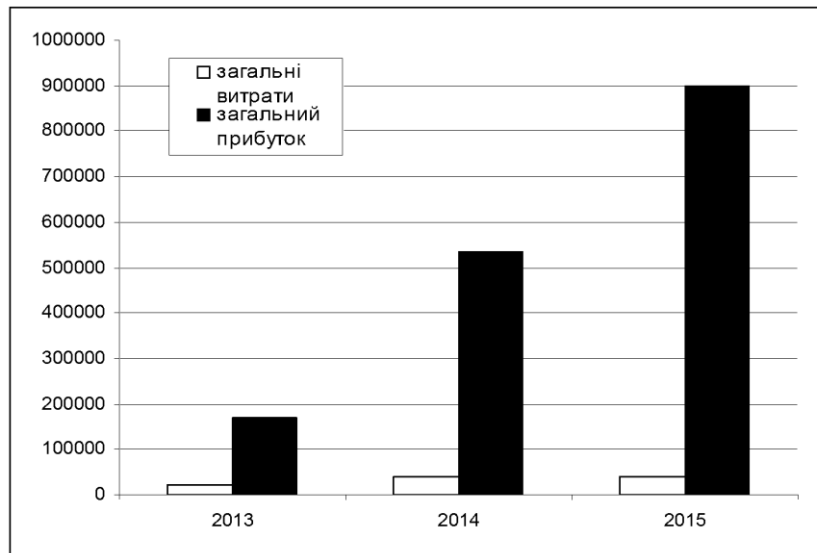

Рис. 2. Прогнозований прибуток запропонованого проекту, тис. грн.

Джерело: розроблено автором

б) 2 – 4 – оформлення договорів під будівництво;

в) 4 – 6 – оформлення договорів з будівельниками (проведення тендеру з будівельними підприємствами, вибір будівельників, попередня закупка усіх необхідних будівельних матеріалів, що повністю забезпечать небезперерйну роботу будівництва тощо);

г) 6 – 7 – будівництво (введення коробок будівель, зовнішні роботи);

д) 7 – 8 – обладнання магазинів (внутрішні роботи, закупівля та встановлення необхідного торговельного обладнання та обладнання кафе), прийом персоналу по обслуговуванню кафе;

– друга гілка робіт (налагодження випуску вафельних стаканчиків:

а) 1 – 3 – налагодження основних виробничих фондів, що простоювали;

б) 3 – 5 – закупівля додаткової сировини, прийом нових кадрів для роботи на виробництві вафельних стаканчиків;

в) 5 – 7 – запуск виробництва на склад (не очікуючи остаточного оформлення магазинів під торгівлю);

– третя гілка (робота орендованих площ):

а) 1 – 8 – обладнання орендованих магазинів (внутрішні роботи, закупівля та встановлення необхідного торговельного обладнання та обладнання кафе, прийом персоналу по обслуговуванню кафе).

Внесемо початкові дані до таблиці, врахувавши необхідний час для їх виконання у тижнях (час обраний приблизний, не враховуючи час на форс-мажорні події сьогодні) (табл. 2).

Т а б л и ц я 2

Мережева модель за допомогою кодування робіт

Номера заходів		Код роботи	Тривалість роботи в тижнях
початкового	кінцевого		
1	2	(1,2)	6
1	3	(1,3)	5
1	8	(1,8)	16
2	4	(2,4)	9
3	5	(3,5)	10
4	6	(4,6)	12
5	7	(5,7)	11
5	8	(5,8)	3
6	7	(6,7)	14
7	8	(7,8)	15

Джерело: розроблено автором

Знайдемо ранній термін початку роботи за формулою:

$$T_0(i) = \max[T_0(k) + t(k, i)]$$

$$T_p(1) = 0$$

Складемо початкову схему (рис. 3).

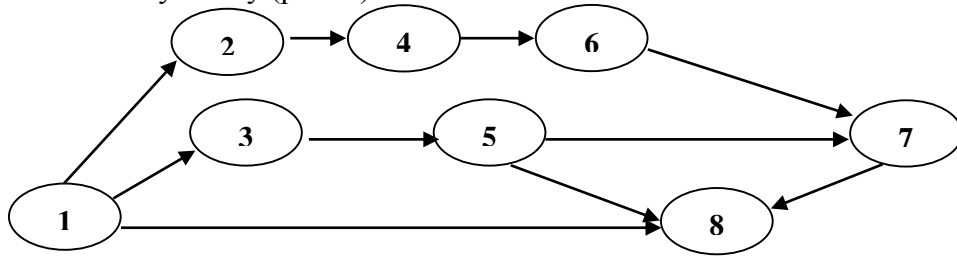

Рис. 3 Схема мережевого моделювання

Джерело: розроблено автором

$$T_p(1,2) = 0 + 6 = 6$$

$$T_p(1,3) = 0 + 5 = 5$$

$$T_p(2,4) = 6 + 9 = 15$$

$$T_p(3,5) = 5 + 10 = 15$$

$$T_p(4,6) = 15 + 12 = 27$$

$$T_p(7) = \max \left\{ \begin{array}{l} 27 + 14 = 41 \\ 15 + 11 = 26 \\ 15 + 3 = 18 \end{array} \right\} = 41$$

$$T_p(8) = \max \left\{ \begin{array}{l} 41 + 15 = 56 \\ 0 + 16 = 16 \end{array} \right\} = 56$$

Знайдемо пізній термін початку роботи за формулою:

$$T_{\bullet}(i) = \min [T_{\bullet}(j) - t(i, j)]$$

$$T_{\bullet}(8) = 56$$

$$T_{\bullet}(8,7) = 56 - 15 = 41$$

$$T_n(5) = \min \left\{ \begin{array}{l} 56 - 3 = 53 \\ 41 - 11 = 30 \end{array} \right\} = 30$$

$$T_{\bullet}(6,7) = 41 - 14 = 27$$

$$T_p(4,6) = 27 - 12 = 15$$

$$T_p(2,4) = 15 - 9 = 6$$

$$T_p(3,5) = 40 - 10 = 30$$

$$T_p(4,6) = 37 - 12 = 25$$

$$T_n(1) = \min \left\{ \begin{array}{l} 6 - 6 = 0 \\ 30 - 5 = 25 \\ 56 - 16 = 40 \end{array} \right\} = 0$$

Отримані дані занесемо до табл. 3 та визначимо повний та вільний резерви часу для кожної ділянки за формулами 7 та 8:

$$R_{\bullet}(i, j) = T_{\bullet}(j) - T_p(i) - t(i, j). \quad (7)$$

$$R_{-}(i, j) = T_p(j) - T_p(i) - t(i, j). \quad (8).$$

Критичний шлях 1 - 2 - 4 - 6 - 7 - 8; час, необхідний на виконання завдання дорівнює 56 тижнів.

Тобто, найбільш оптимальним при створенні мережі магазинів-кафе ТОВ «Айс Запоріжжя» є варіант, коли основною гілкою діяльності буде будівництво нових приміщень кафе, а лінії виробництва вафельних стаканчиків та торгівлі на нових орендних площах – додатковими.

Таблиця 3

Часові параметри робіт

(i, j)	t(i, j)	T _{рн} (i, j)	T _{ро} (i, j)	T _{пн} (i, j)	T _{по} (i, j)	R _п (i, j)	R _с (i, j)
(1,2)	6	0	6	0	6	0	0
(1,3)	5	0	5	25	30	25	25
(1,8)	16	0	16	56	40	56	24
(2,4)	9	6	15	6	15	0	0
(3,5)	10	5	15	30	40	25	25
(4,6)	12	15	27	15	27	0	0
(5,7)	11	15	26	41	30	26	4
(5,8)	3	15	18	53	56	38	38
(6,7)	14	27	41	27	41	0	0
(7,8)	15	41	56	41	56	0	0

Джерело: розроблено автором

Висновки та перспективи подальших досліджень. Для удосконалення збутової діяльності ТОВ «Айс Запоріжжя» запропоновано: за допомогою інвестиційних мо-

делей та розрахунку коефіцієнта NPV рентабельність варіанту одночасного будівництва нових приміщень кафе та торгівлі в орендованих приміщеннях; за допомогою моделі Уілсона встановлено, що виробництво вафельних

стаканчиків для нових обсягів морозива вигідніше за закупівлю цього ж товару; проаналізовано (метод аналізу ліквідності балансу підприємства) можливість зовнішнього інвестування та доведено його доцільність; розраховано можливий прибуток на перші три роки існування мережі кафе; побудовано мережевий план впровадження даних заходів за теорією мережевого планування, який показав, що основною гілкою діяльності необхідно визначити будівництво нових приміщень кафе, а лінії виробництва вафельних стаканчиків та торгівлі на нових орендних площах – додатковими гілками. Ці заходи допоможуть ТОВ «Айс Запоріжжя» стати високоліквідним та рентабельним підприємством.

Література

1. Балацький О.Ф. Управління інвестиціями: навч. посібник / О.Ф. Балацький, О. М. Теліженко, М.О. Соколов. – 2-ге вид., – Суми: ВТД «Університетська книга», 2004. – 232 с.
2. Конюховский П.В. Математические методы исследования операций в экономике / П.В. Конюховский. – СПб.: Питер, 2010. – 208 с.
3. Кривов'язок І.В. Антикризове управління підприємством: навч. посіб. / І. В. Кривов'язок– К.: Кондор, 2008. – 266 с.

Крайник О. М.

Улучшения сбытовой деятельности при помощи внешнего инвестирования на ООО «Айс Запорожье»

В статье предложен план улучшения сбытовой деятельности на ООО «Айс Запорожье» с помощью инвестиций; оценена эффективность инвестиций в строительство кафе; рассмотрены варианты получения инвестиций; проанализированы финансовая устойчивость предприятия и рассчитана возможную прибыль ООО «Айс Запорожье» с учетом получения прибыли кафе и дополнительных расходов. На основе метода анализа ликвидности баланса предприятия проанализирована возможность внешнего инвестирования и доказана его целесообразность. С помощью метода сетевого планирования рассчитано последовательность во внедрении нововведений запланированных работ.

Ключевые слова: сбыт, маркетинг, канал сбыта, сбытовая деятельность, управление, сбытовая политика, товар, продажа, инвестиции, эффективность инвестиций, финансовая устойчивость, нововведения.

Kraynik O.

Improving marketing activities via external investment in LLC "Ice Zaporozhye"

The article proposes an improvement plan of marketing activities in "Ice Zaporizhia" Ltd. through investments; return on investment (ROI) of cafe building was estimated; options of getting investments were considered; financial stability of enterprise was analyzed and possible profit of "Ice Zaporizhia" Ltd. was calculated in view of making a profit and additional costs. The possibility of external investing (analysis method of accounting liquidity in the enterprise) was analyzed and its feasibility was proved. Using the method of network planning, the stage-by-stage process of innovative planned works was designed.

Keywords: merchandising, marketing, distribution channel, marketing activities, management, marketing policy, merchandise, selling, investments, return on investments (ROI), financial stability, innovations.

Рецензент: Семенов А.Г. – доктор економічних наук, професор, директор Інституту економіки Класичного приватного університету, м. Запоріжжя, Україна.

Reviewer: Semenov A. – Professor, Ph.D. of Economics, Director of the Institute of Economics of the Classic Private University, Zaporizhia, Ukraine.

e-mail: dvm@education.zp.ua

4. Маркетинг: підручник / За ред. Азарян О.М. – К.: НМЦВО МОіН України, НВФ «Студцентр», 2003. – 400 с.

5. Маркетинг: підручник / В. Руделиус, О. М. Азарян, О. А. Виноградов та ін.: Ред.-упор. О. І. Сидоренко, П. С Редько. – К.: Навч.-метод. центр «Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2005. – 422 с.

References

1. Balats'kyj O.F. Upravlinnia investytsiyamy: navch. Posibnyk / O.F. Balats'kyj, O.M. Telizhenko, M.O. Sokolov. – 2nd ed, – Sumy: VTD «Universytets'ka knyha», 2004. – 232 s.
2. Koniukhovskiy P.V. Matematycheskye metody yssledovaniya operatsiy v ekonomyke / P.V. Koniukhovskiy. – SPb.: Pyter, 2010. – 208 s.
3. Kryvov'iazok I.V. Antykryzove upravlinnia pidpriemstvom: yavch. posib. / I. V. Kryvov'iazok– K.: Kondor, 2008. – 266 s.
4. Marketynh: pidruchnyk / Za red. Azarian O.M. – K.: NMTsVO MOiN Ukrainy, NVF «Studsentr», 2003. – 400 s.
5. Marketynh: pidruchnyk / V. Rudelius, O. M. Azarian, O. A. Vynogradov ta in.: Red-upor. O. I. Sydorenko, P. S Red'ko. – K.: Navch.-metod. tsentr «Konsortsium iz udoskonalennia menedzhment-osvity v Ukraini», 2005. – 422 s.

Стаття подана 06.04.2015 р.

ВИБІР ДЖЕРЕЛ ФІНАНСУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА (НА ПРИКЛАДІ ПАТ «ФАРМАК»)

У статті розглянуто питання вибору джерел фінансування інвестиційної діяльності з урахуванням особливостей фінансово-економічної кон'юнктури та специфіки діяльності підприємств фармацевтичної галузі у сучасних реаліях українського ринку. Здійснено аналіз основних стратегій фінансування інвестиційної діяльності підприємства, основних чинників, які визначають їх вибір. Виявлені негативні тенденції фінансового стану ПАТ «Фармак» – зменшення рентабельності, поточної ліквідності та рівня забезпеченості власними оборотними коштами. Здійснено аналіз зовнішнього середовища ПАТ «Фармак» і розрахунок оптимальної стратегії фінансування за критерієм середньозваженої вартості капіталу (WACC). Обґрунтовано доцільність вибору ПАТ «Фармак» стратегії самофінансування, орієнтованої на тезаврацію чистого прибутку.

Ключові слова: джерела фінансування, інвестиційна діяльність, інвестиційна програма, самофінансування, середньозважена вартість капіталу, стратегія фінансування, структура капіталу.

Постановка проблеми зумовлена тим, що структура капіталу підприємства визначає рівень ризиків платоспроможності, суттєво впливає на прибутковість підприємства, вартість його капіталу, формує відносини менеджменту та акціонерів, визначаючи ймовірність конфліктів між ними. Наявність переваг і недоліків джерел фінансування діяльності підприємства, у тому числі й інвестиційної, потребує прийняття оптимальних рішень з урахуванням зовнішніх і внутрішніх чинників. Відтак, питання вибору джерел фінансування є ключовим при формуванні стратегії підприємства щодо інвестиційної складової.

В умовах ускладнення фінансово-економічної кон'юнктури особливої актуальності набуває питання оптимізації джерел фінансування інвестиційної діяльності підприємства з позицій інноваційного підходу.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Ґрунтовні дослідження структури капіталу підприємства здійснено численними вітчизняними та зарубіжними вченими. Основна теоретична база заснована на дослідженнях зарубіжних вчених: Дж.Грехама, Е. Альтмана, М.Франка, В.Гойала. Окремі теоретичні та практичні аспекти даної теми досліджували вітчизняні вчені, такі як Е. Євдокимова, О. Люта, Н. Невмержицька, О.Руденко, А. Семенов, О. Терещенко, О. Ярошук. Порівняння особливостей різних країн та галузей здійснювали такі вчені, як М. Фланнері, А. Ан-

тоніу, А. Шамшур, Г. Твайт, Ш.Тітман, В. Жека.

Однак, потребують додаткових досліджень питання вибору джерел фінансування інвестиційної діяльності з урахуванням особливостей фінансово-економічної кон'юнктури та специфіки діяльності підприємств фармацевтичної галузі.

Метою статті є аналіз основних стратегій фінансування інвестиційної діяльності підприємства, основних чинників, які визначають їх вибір, а також послідовності вибору джерел фінансування інвестиційної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. За групами фінансування інвестиційної діяльності підприємства – за рахунок власних, залучених та позикових коштів, виділяють три основні стратегії фінансування інвестиційної діяльності (можливе і їх поєднання):

- Самофінансування – за рахунок власних внутрішніх джерел (нерозподілений прибуток, амортизаційні відрахування, сформований і зареєстрований в момент заснування підприємства капітал, резервний фонд);

- Фінансування за рахунок залучених джерел – власних зовнішніх ресурсів (емісія акцій, додаткові внески акціонерів);

- Фінансування за рахунок позикових джерел (банківські кредити, емісія облігацій, проектне фінансування, комерційний кредит, фінансовий лізинг тощо).

Як можна побачити з табл. 1, переваги та недоліки залучених та позикових джерел є подібними, оскільки їх використання пов'язане із зверненням до фінансо-

вого ринку – напряму (випуск акцій, облигацій), або опосередковано (через посередників: банків, лізингових компаній, тощо).

Т а б л и ц я 1

Переваги та недоліки основних стратегій фінансування інвестиційної діяльності у вітчизняних умовах

	Переваги	Недоліки
Самофінансування (власні внутрішні джерела)	<ul style="list-style-type: none"> • Низька вартість через відсутність витрат на залучення. • Простота використання. • Забезпечення високої фінансової стійкості. • Збереження контролю над підприємством. 	<ul style="list-style-type: none"> • Недостатність наявного обсягу капіталу. • Відволікання власних коштів від господарського обороту. • Втрати можливих прибутків та більш повільні темпи розвитку.
За рахунок залучених джерел	<ul style="list-style-type: none"> • Доступність значних обсягів капіталу. • Забезпечення високої фінансової стійкості. • Відсутність необхідності повертати основну суму боргу. 	<ul style="list-style-type: none"> • Доступність тільки для відомої та інвестиційно привабливої компанії. • Необхідність згоди більшості власників для використання. • Ризик втрати контролю над підприємством. • Можливість і вартість залучення залежать від коливань на фінансовому ринку.
За рахунок позикових джерел	<ul style="list-style-type: none"> • Доступність значних обсягів капіталу. • Швидкість залучення. • Здатність генерувати приріст коефіцієнта рентабельності. • Збереження контролю над підприємством. 	<ul style="list-style-type: none"> • Необхідність повернення основної суми боргу. • Збільшення ризиків фінансової стійкості. • Можливість і вартість залучення залежать від коливань на фінансовому ринку. • Необхідність гарантій фінансової повернення (страхування, застава, тощо).

Джерело: розроблено авторами

Проте в реальній фінансовій практиці прояв даних переваг та недоліків залежить від низки чинників впливу як рівні підприємства, так і макроекономічному рівні. До основних факторів вибору джерел фінансування на підприємстві можна віднести такі:

1. Галузь підприємства (галузеві особливості). Наприклад, капітал торговельного підприємства складається переважно із короткострокового позикового капіталу у вигляді товарного кредиту [1].

2. Прибутковість сукупного капіталу (вища рентабельність дозволяє залучати менше позикового капіталу).

3. Розмір компанії (диверсифікація діяльності зменшує ризики, що дозволяє ширше застосовувати позиковий капітал).

4. Податкові переваги (чим вище оподаткування прибутку підприємства,

тим вигіднішим буде використання позикового капіталу).

5. Ділові ризики (наприклад, за стабільного обсягу реалізації продукції можливі більші постійні витрати, і відповідно обсяг позикового капіталу).

6. Структура і якість активів (більш ліквідні активи дозволяють ширше застосовувати позиковий капітал).

7. Позитивна кон'юнктура ринків збуту (зростання обсягів реалізації дозволяє більше покладатись на позикові джерела).

8. Політика залучення капіталу (за «агресивної» – менеджери більш схильні використовувати позичений капітал з метою прискорення одержання прибутків, ніж за «консервативної»), що також залежить від стадії життєвого циклу фірми (молоді компанії більш схильні до агресивної політики).

9. Думка кредиторів та рейтингових агентств щодо фінансової стійкості підприємства (кращий рейтинг дозволяє ширше використовувати позиковий капітал).

10. Наміри власників (прагнення зберегти контрольний пакет впливає на можливість залучення власного капіталу).

Результати досліджень свідчать, що детермінантами структури капіталу компаній у країнах, що розвиваються, є зазначені традиційні, в тому числі для розвинутих країн, чинники. Тим не менше, структура капіталу фірми більш залежить більше від країни, в якій вона знаходиться (інституційний фактор), ніж галузевої приналежності та особливостей діяльності. Основним інституційним фактором є правове середовище і рівень корупції (в більш корумпованих країнах фірми більш схильні до позикових джерел, і особливо короткострокових) [2].

У країнах Центральної та Східної Європи основним чинником, що визначає

структуру капіталу є фінансові обмеження, пов'язані із залученням капіталу, тобто його низька доступність [3]. Така ситуація є характерною для всіх країн з перехідною економікою [4]. Дослідження по Україні, також, підтверджують, що ключовим фактором зміни структури капіталу є доступ до позик на фінансових ринках. Водночас, підприємства, які мають кращу якість корпоративного управління, швидше коригують структуру капіталу та більше виграють від збільшення доступу до позик. Інші змінні (розмір, рентабельність, іноземна власність) мало впливають на довгостроковий цільовий рівень фінансового важеля [5].

Розглянуті внутрішні та зовнішні фактори детермінують два визначальні – вартість та доступність капіталу для підприємства, що і визначає вибір джерел фінансування. Взаємозв'язок усіх факторів подано на рис. 1.

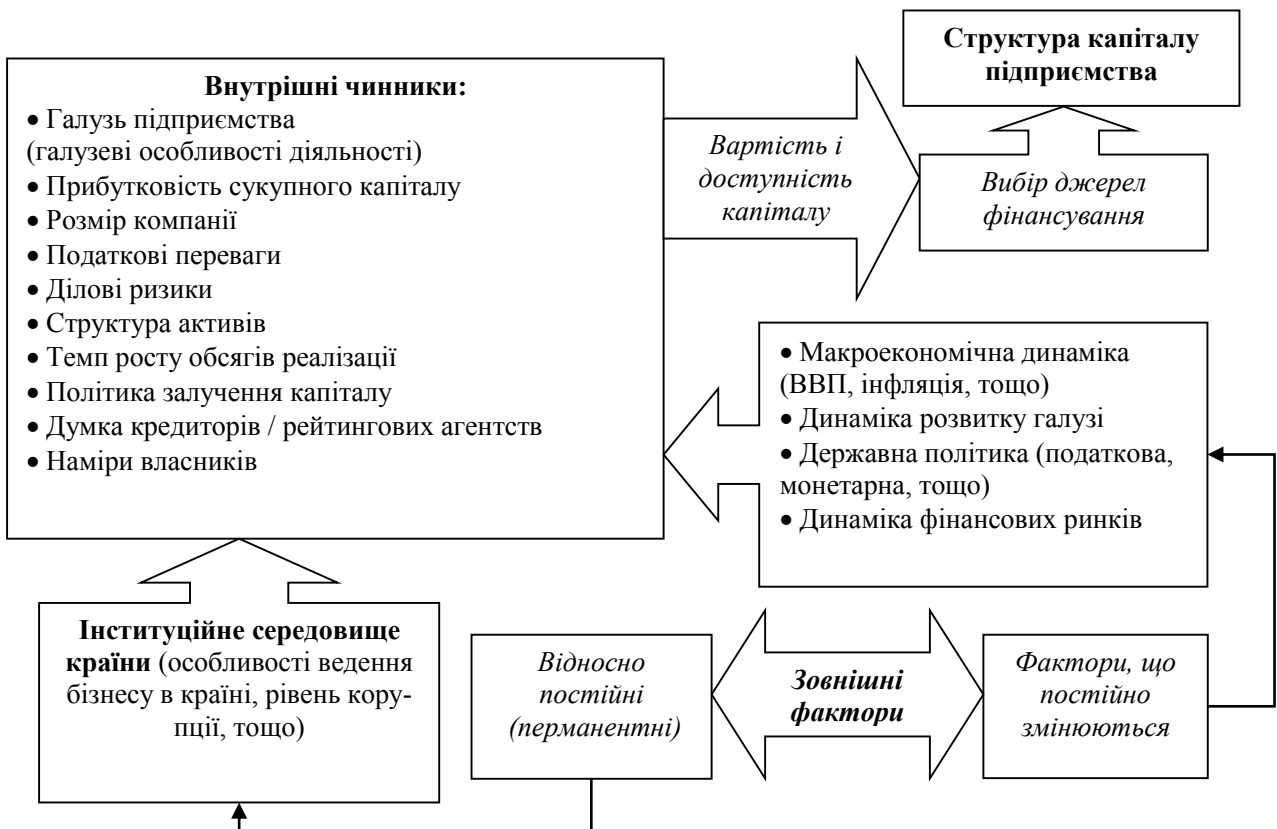

Рис. 1. Чинники (фактори), що визначають структуру капіталу підприємства
Джерело: розроблено авторами

Послідовність прийняття рішень щодо вибору джерел фінансування з ураху-

ванням сукупності чинників впливу представлено на рис. 2.

Перспективи розвитку інвестиційної діяльності ПАТ «Фармак» у наступні три роки (2015-2017 рр.) дозволять розглянути питання вибору стратегії фінансування у практичній площині.

Інвестиційна програма ПАТ «Фармак» складає 1 млрд. грн. і включає: закінчення будівництва нового виробничого

комплексу з випуску субстанцій (активних фармацевтичних інгредієнтів, розташоване у місті Шостка Сумської області), створення нової лабораторії, створення нових та модернізацію вже існуючих виробничих ліній.

Рис. 2. Послідовність управління структурою капіталу

Джерело: розроблено авторами

Вихідним є порівняльний аналіз стану структури капіталу ПАТ «Фармак» розпочнемо та фармацевтичній галузі в цілому (табл. 2).

Таблиця 2

Структура капіталу «Фармак» та фармацевтичної галузі в 2011-2014 рр., %

Показники		ПАТ «Фармак»				Фармацевтична галузь		
		2011	2012	2013	2014	2011	2012	2013
Активи	Необоротні активи	66,2	63,8	64,0	63,6	46,4	44,7	42,9
	Оборотні активи	33,8	36,2	36,0	36,4	53,6	55,3	57,1
Пасиви	Власний капітал	64,5	63,9	70,9	59,5	48,6	51,9	52,0
	Довгострокові зобов'язання	6,0	2,2	12,5	10,5	17,4	13,7	17,9
	Поточні зобов'язання	29,5	34,0	16,6	30,0	34,0	34,4	30,1

Джерело: розраховано авторами на підставі [6; 7]

З наведених даних можна зробити наступні висновок, що стратегія «Фармак»

є в цілому більш консервативною, ніж галузі в цілому (більша частка власного ка-

піталу), проте протягом 2011-2014 рр. спостерігалось збільшення використання позикового капіталу. При цьому значно більша частка необоротних активів в структурі балансу пов'язана із систематичним оновленням основних засобів, яке є одним з факторів лідерства серед національних виробників.

Оскільки обрана структура капіталу не дає точного уявлення про те, які саме джерела фінансування інвестиційної діяльності будуть оптимальними в майбутньому періоді, доцільно проаналізувати фінансовий стан за основними показниками (табл. 3).

Здійснені розрахунки показують негативну тенденцію до зменшення рентабельності, поточної ліквідності та рівня забезпеченості власними оборотними коштами. Попри це, всі показники є більшими за нормативні значення, а отже фінансовий стан можна вважати прийнятним. Використання позикового капіталу для фінансування інвестиційної діяльності за такого стану є допустимим, проте остаточну стратегію можна сформулювати лише проаналізувавши стан зовнішнього середовища підприємства.

Т а б л и ц я 3

Ключові показники фінансового стану ПАТ «Фармак» в 2011-2014 рр.

		2011	2012	2013	2014	Норматив
Рентабельність	Рентабельність активів (ROA), %	17,91	17,09	16,32	7,62	>0
	Рентабельність власного капіталу (ROE), %	28,60	26,68	24,14	14,05	>0
Ліквідність	Коефіцієнт покриття (поточної ліквідності)	1,083	1,067	2,165	1,601	>1
	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,039	0,093	0,073	0,129	>0
	Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами	0,134	0,063	0,538	0,375	>0
Структура капіталу	Коефіцієнт автономії	0,643	0,639	0,709	0,595	>0,5
	Коефіцієнт фінансування	0,58	0,566	0,411	0,679	<1

Джерело: розраховано авторами на підставі [6]

Аналіз зовнішнього середовища доцільно здійснювати за станом товарного ринку, на кому підприємство реалізує продукцію, та фінансового ринку, на якому відбувається залучення капіталу. На початок 2015 року на товарному (фармацевтичному) ринку відбулись численні зміни, як сприятливі, так і несприятливі для підприємства, а саме:

- внаслідок різкого зростання цін (викликаного девальвацією гривні) розпочався перехід споживачів на більш дешеві аналоги оригінальних ліків (дженереки, generics), які переважно і виробляє «Фармак»;

- відбувається поступова втрата кримського (5% реалізації) та російського (3,5% реалізації) ринків, а також зменшення споживання на території Донбасу. Оскільки Росія планує ввести додаткові мита та заборонити доступ до державних закупівель, цей ринок буде остаточно втрачений, однак, спрощення доступу на європейські ринки в довгостроковій перспективі може

замінити російський для національного виробника;

- подорожчання імпортованих компонентів ліків призвело до зростання собівартості окремих видів продукції (для «Фармак» ця залежність є відносно меншою, ніж у середньому по галузі, а завершення будівництва заводу в Шостці зводить цей ризик до мінімуму).

Отже, з одного боку, сприятливі та несприятливі зміни на товарному ринку балансують один одного; по-друге, завдяки лідерству на ринку та високій інноваційності, ПАТ «Фармак» має кращі можливості до нарощення обсягів реалізації та прибутковості.

Зовсім інша ситуація має місце на фінансовому ринку, а саме:

- проявляється тенденція до обмеження банківського кредитування у зв'язку із незадовільним станом банківської системи;

- вартість позикового капіталу стрімко зростає, так як і головний орієнтир для у її утворення – ставка рефінансування НБУ. Так, вартість кредитів для суб'єктів господа-

рювання в національній валюті в січні 2014 р. складала 14,6%, а у квітні 2015 р. – 23,7%. Ставка рефінансування зросла ще більш помітно: у 3,6 рази, з 6,5% до 30% [8].

Вплив цих факторів виявляється перш за все у зміні оптимальної структури капіталу в бік збільшення частки власного (і відповідно більшій оптимальності стратегії самофінансування). Альтернативою залученню на фінансовому ринку є дешеві кредити від ЄБРР (які «Фармак» вже залучав у 2006 та 2013 роках). Отримання ще одного кредиту обсягом 8,5 млн. євро планується на початку 2015 року, проте на відміну від попередніх його головна мета – це поповнення оборотних коштів. Фактором, що робить цю альтернативу сумнівною є значний валютний ризик, який за значних обсягів позик підприємство не зможе покрити виручкою від імпорту (17,5% реалізації).

З урахуванням вищезазначеного доцільно провести розрахунок оптимальної стратегії фінансування за критерієм середньозваженої вартості капіталу (WACC). У якості вартості позикового капіталу використаємо ставку рефінансування НБУ, що складає 30% з 04.03.2015 р. Вибір саме цієї ставки (а не вартості кредитів для суб'єктів господарювання), пов'язаний із тенденцією до подальшого зростання вартості позикових джерел.

Щодо вартості власного капіталу, то торги акціями ПАТ «Фармак» є доволі малі за обсягами (наприклад, на «Українській біржі» у 2014 році було укладено всього 30 угод на суму 2,98 млн. грн., що складає менше 0,1% ринкової капіталізації). [9] Через це розрахунок бета-коефіцієнту, і відповідно вартості позикового капіталу за моделлю оцінки капітальних активів (МОКА) ускладнений (порівняння з компаніями-аналогами також є недоцільним, оскільки там спостерігається подібна ситуація). Тому використаємо показник обернений до відношення ринкового курсу до чистого прибутку на одну акцію (1/PER). Середньозважена вартість акцій за котируванням «Української біржі» в 2014 році склала 131,93 грн [9], чистий прибуток в розрахунку на одну акцію склав 28,44 грн [6].

$$1/PER = \frac{28,44}{131,93} * 100 = 21,55\% \quad (1)$$

Розрахунки за критерієм WACC відобразимо у таблиці 4. Частка власного капіталу менше 55% не розглядається через неприйнятний ризик платоспроможності, більше 95% – через неможливість виключення кредиторської заборгованості (тобто мінімальний рівень позикового капіталу буде наявний в будь-якому випадку).

Т а б л и ц я 4

Визначення оптимальної структури джерел фінансування за критерієм WACC

Показники		№ варіанту					
		1	2	3	4	5	6
1	Частка власного капіталу	0,95	0,85	0,75	0,65	0,595	0,55
2	Частка позикового капіталу	0,05	0,15	0,25	0,35	0,405	0,45
3	Середня вартість власного капіталу, %	21,55	21,55	21,55	21,55	21,55	21,55
4	Середня вартість позикового капіталу, %	30	30	30	30	30	30
5	Податковий коректор	0,82	0,82	0,82	0,82	0,82	0,82
6	Вартість позикового капіталу з врахуванням податкового коректору (р.3*р.5)	24,6	24,6	24,6	24,6	24,6	24,6
7	WACC, % (р.1*р.3+ р.2*р.6)	21,7	22,0	22,3	22,6	22,8	22,9

Джерело: розроблено авторами

Отже, ПАТ «Фармак» за критерієм вартості ресурсів доцільно використати стратегію, орієнтовану на власні джерела. Використання залучених джерел також є неможливим не тільки через позицією власників підприємства (які не погодяться розмиття капіталу в разі продажу стороннім особам), а й через недостатність вільних капіталів на фондовому ринку. Отже, найбільш доцільною стратегією є самофінансування.

Проаналізуємо можливість такої стратегії, порівнявши планові обсяги чистого прибутку та інвестиції в 2015-2017 р. Плановий чистий прибуток визначимо виходячи із середньорічного зростання обсягів реалізації на 20%. Цей показник дорівнює середньорічному зростанню ринку в докризовий період 2009-2013 і, враховуючи тенденцію до витіснення імпорту, його досягнення є можливим. Розрахунок собівартості та накладних витрат на рівні, близькому до се-

редньорічного в 2011-2013 рр. (15 та 10% відповідно), дозволяє скласти прогноз із середньорічного зростання чистого прибутку

на 33,7%: 36,7% у 2015, 31% у 2016 та 33,5% у 2017 році (рис. 3).

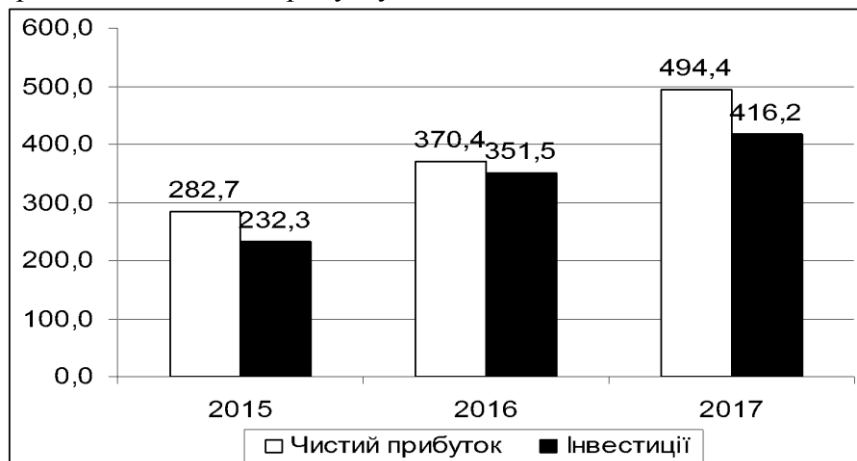

Рис. 3. Плановий чистий прибуток та інвестиції у 2015-2017 рр., млн. грн.
Джерело: розроблено авторами

Порівняння планового чистого прибутку та інвестицій дозволяє зробити висновок щодо доцільності стратегії самофінансування.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Здійснене дослідження показало переважний вплив зовнішніх чинників на вибір джерел фінансування підприємств у сучасний період. Ці чинники можна умовно поділити на відносно постійні (інституційне середовище, галузеві особливості) та такі, що постійно змінюються (загальноекономічна динаміка, динаміка галузі та фінансових ринків, державна політика).

Аналіз фінансово-господарської діяльності ПАТ «Фармак» підтверджує висновок про переважний вплив зовнішнього середовища, зміни якого в 2014-2015 рр. визначили доцільність стратегії самофінансування, орієнтованої на тезаврацію чистого прибутку. В умовах загальної нестабільності підприємству ймовірно доведеться скорочувати інвестиції, обираючи з них пріоритетні. Даний висновок можна розповсюдити й на інших суб'єктів господарювання, оскільки вони функціонують в тому ж самому середовищі і стикаються з однаковими обмеженнями на фінансовому ринку.

Складність застосування західних моделей та методик у вітчизняному інституційному середовищі робить важливим напрямком майбутніх досліджень їх критичний аналіз для адаптації до реалій українського ринку.

Література

1. Ушеренко С. В., Ляшенко М. В. Управління капіталом підприємства: напрями оптимізації структури //Формування ринкових відносин в Україні. – 2013. – №. 5. – С. 127-131.
2. Fan, J. P., Titman, S., & Twite, G. (2012). An international comparison of capital structure and debt maturity choices. *Journal of Financial and Quantitative Analysis*, 47(1), 23.
3. Shamshur, A. (2010). Access to capital and capital structure of the firm. *CERGE-EI Working Paper Series*, (429).
4. Jõeveer, K. (2006). Sources of capital structure: Evidence from transition countries. *CERGE-EI Working Paper*, (306).
5. Zhaka, V. (2006). Corporate governance and firm performance in Ukraine. *Heriot-Watt University Centre for Economic Reform and Transformation Discussion Paper*, №5, 1-68.
6. Офіційний сайт ПАТ «Фармак» [Електронне джерело]. – Режим доступу: <http://www.farmak.ua/>
7. Державна служба статистики [Офіційний сайт]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
8. Національний банк України [Офіційний сайт]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>
9. Українська біржа [Електронне джерело]. – Режим доступу: <http://www.ux.ua/en/issue.aspx?code=FARM>

References

1. Usherenko, S. & Lyashenko, M. (2013). Capital management of enterprise: Trends structure optimization. Formation of market relations in Ukraine: Coll. Science. Works, №5 (44), 127-131. (in Ukrainian).
2. Fan, J. P., Titman, S., & Twite, G. (2012). An international comparison of capital structure and debt maturity choices. Journal of Financial and Quantitative Analysis, 47(1), 23.
3. Shamshur, A. (2010). Access to capital and capital structure of the firm. CERGE-EI Working Paper Series, (429).
4. Jõeveer, K. (2006). Sources of capital structure: Evidence from transition countries. CERGE-EI Working Paper, (306).
5. Zheka, V. (2006). Corporate governance and firm performance in Ukraine. Heriot-Watt University Centre for Economic Reform and Transformation Discussion Paper, №5, 1-68.
6. JSC Farmak // <http://www.farmak.ua/>
7. State Statistics Committee of Ukraine // <http://www.ukrstat.gov.ua/>
8. National Bank of Ukraine // <http://www.bank.gov.ua>
9. Ukrainian Exchange // <http://www.ux.ua/en/issue.aspx?code=FARM>

Ушеренко С. В., Черненко Д. Д.

Выбор источников финансирования инвестиционной деятельности предприятия (на примере ПАО «Фармак»)

В статье рассмотрен вопрос выбора источников финансирования инвестиционной деятельности с учетом особенностей финансово-экономической конъюнктуры и специфики деятельности предприятий фармацевтической отрасли в современных реалиях украинского рынка. Осуществлен анализ основных стратегий финансирования инвестиционной деятельности предприятия, основных факторов, определяющих их выбор. Выявлены негативные тенденции финансового состояния АО «Фармак» – снижение рентабельности, текущей ликвидности и уровня обеспеченности собственными оборотными средствами. Осуществлен анализ внешней среды «Фармак» и расчет оптимальной стратегии финансирования по критерию средневзвешенной стоимости капитала (WACC). Обоснована целесообразность выбора ПАО «Фармак» стратегии самофинансирования, ориентированной на тезаврацию чистой прибыли.

Ключевые слова: источники финансирования, инвестиционная деятельность, инвестиционная программа, самофинансирование, средневзвешенная стоимость капитала, стратегии финансирования, структура капитала.

Usherenko S., Chernenko D.

Selection of funding sources for entity's investment activity (JSC Farmak case)

The article considers question of choosing funding sources for investment activity, in respect the features of financial and economic situation, and pharmaceutical industries' specificity in the modern Ukrainian market conditions. An analysis is being carried out on the main strategies of financing the enterprise's investment activity, and major factors, determining their choice. Some negative tendencies of JSC «Farmak» financial position, such as reducing of profitability, liquidity and working capital were detected. Also carried out an analysis of «Farmak» external conditions and calculated optimal financing strategy by weighted average cost of capital (WACC) criteria. To this end were proved expedience of choosing self-financing strategy (focused on reinvesting of net profit) for JSC «Farmak».

Keywords: sources of finance, investment activity, investment program, self-financing, weighted average cost of capital, funding strategy, capital structure.

Рецензент: Грушко В. І. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Фінанси, облік та аудит» університету «КРОК», Київ, Україна.

Reviewer: Grushko V. – Professor, Ph.D. of Economics, Head of Finance, accounting and auditing Department University "KROK", Kyiv, Ukraine.

e-mail: krok@krok.edu.ua

*Стаття подана
18.05.2015 р.*

ТРАНСФОРМАЦІЯ МЕХАНІЗМІВ ФОРМУВАННЯ СУСПІЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Доведено, що формування суспільних цінностей залежить від норм і правил, які існують у суспільстві, розвитку економіки та самої людини. Означено, що без розуміння ціннісних основ суспільства, механізмів формування суспільних цінностей, не можна зрозуміти сутність трансформаційних процесів, що відбуваються у глобалізованому суспільстві. В процесі розвитку найважливішою рушійною силою є людина, інтереси і потреби якої повинні задовольнятися найбільш корисним способом, тому трансформація суспільних цінностей залежить від способів задоволення потреб людини, поведінки кожного члена суспільства під впливом процесів глобалізації. Доказано, що основна проблема - це відсутність механізму оцінювання міри задоволення індивідуальних вимог в рамках загальних суспільних потреб. Тому основне завдання сучасних суспільств - це створити умови для поліпшення якості життя будь-якому громадянину, зацікавити його в цьому і полегшити йому умови для реалізації бажань. Акцентовано, що не може бути однакових підходів до оцінювання напрямів трансформації суспільних цінностей, особливо в умовах глобалізації. Кожне суспільство вибирає свій шлях розвитку, свої цінності й сучасні пріоритети. Напрями подальших досліджень мають бути спрямовані на ідентифікації пріоритетів індивідуумів до цінностей суспільства.

Ключові слова: трансформація, суспільні цінності, глобалізація, пріоритети індивідуумів, задоволення потреб.

«Найбільшу перешкоду до відкриття складає не неучтво, а ілюзія знання»
Даніель Дж. Бурстін [1, с. 144]

Постановка проблеми. Доведено вже не одним поколінням вчених і практиків, що будь-які національні пріоритети пов'язані з людськими цінностями [2], ототожнюються з сучасними вимогами суспільства та соціальними орієнтирами. Тому «цінність» сприймається як суб'єктивний образ, що має людське обличчя та персональний вимір [3]. Більш того, у сучасному глобалізованому суспільстві культивується поняття "розподільна цінність" [4], яка характеризується розподіленням загальних благ пропорційно вкладу або внеску члена суспільства. Всі ці аргументи зайвий раз підтверджують те, що без розуміння ціннісних основ суспільства, його моральних принципів, правил та механізмів формування суспільних цінностей, не можна зрозуміти сутність трансформаційних процесів, що наразі відбуваються у глобалізованому суспільстві.

Цінності формуються доктринами, громадськими нормами, традиціями, мораллю [5; 6]. Усі норми і правила - є істинами, доки в них вірить це суспільство. І від того як розвивається економіка в цьому суспільстві - залежить і розвиток самої людини, рівень його біологічних потреб, смисловий зміст його цінностей.

Для людства, практично в усі історичні періоди, реальними істинами були ілюзії [7, 8], які породжували і продовжують створювати помилкові цінності. Подібні невідповідності

людських уявлень реальному стану економіки призводять до соціальних хвилювань, падіння або процвітання цивілізацій, до того, що сьогодні відбувається в Україні, де існуюча соціально-економічна модель суспільства - є закономірне віддзеркалення суспільної моралі. Але суспільна мораль теж породжуються ілюзією тих знань, що є основою створення сучасних пріоритетів і потреб. Віра в ілюзії - це основа людської натури [9, с. 146, 147]. До речі більшість розумних людей сучасності вважають і вірять у те, що майже все можливо пояснити на прикладі розвитку науки про суспільство, ретроспективний аналіз якої показує, що фальшиві ілюзії породжують нові і цей процес безупинно рухається вперед. Тому у кожного суспільства виникає питання щодо реальних, ідеальних, навіть ідеологічних цінностей, які є основою розвитку кожного суспільства.

Таким чином, можна з повною певністю стверджувати, що цінності суспільства - це певні ілюзії людства, які відповідають сучасним етапам розвитку суспільних наук.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Проблемам економічного зростання, визначенню параметрів людського розвитку і міри задоволення потреб населення приділяється достатньо уваги як в зарубіжній [10, с. 151 - 190; 11; 12, с. 79 - 83; 13, с. 147 - 169, 242 - 255], так і у вітчизняній науковій і бізнес-літературі

[14, с. 131 - 142; 15; 16, с. 102 - 109, 153 - 168, 222 - 228; 17, с. 136 - 153; 18, с. 74 - 92]. В умовах процесу глобалізації спостерігається чотири типи розвитку [13, с. 132]: наздоганяючий (переслідуючий), стійкий, руйнівний і проривний. Вибір типу розвитку обумовлюється існуючими об'єктивними умовами і можливостями реалізації поставлених перед економікою і суспільством цілей, а також тенденціями розвитку світової і європейської економіки. Але який би тип розвитку не вибирався необхідно передбачати інтеграцію економічного і людського розвитку в суспільстві. Людина в процесі будь-якого розвитку, - є найважливішою рушійною силою, інтереси і потреби якої повинні задовольнятися найбільш корисним способом.

Тому **мета** цієї статті – показати, що трансформація суспільних цінностей залежить від способів задоволення потреб людини, а, отже - від рівня розвитку і поведінки кожного члена суспільства під впливом процесів глобалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Потреби людини можна розглядати в трьох аспектах а) натурально-матеріальному, б) штучно-технічному і в) морально-духовному [19, с. 187]. Власне, в цих сферах формуються і певні цінності суспільства (матеріальні, біологічні, екологічні, технічні, соціальні, духовні, культурні і інші) і способи їх задоволення.

Ціннісні позиції людини мають подвійну основу. З одного боку, громадський устрій нав'язує людині офіційні колективні цінності [12, с. 79], які мають формальний характер. Не кожна людина завжди дотримується або орієнтується на них. А, з іншого боку, у індивіда може спостерігатися розрив між колективними цінностями і своїми власними. Залежно від того на якій основі формується система цінностей індивідів, можна говорити і про систему цінностей групи людей. Відомі чотири моделі цінностей людини [19, с. 137]:

У основі першої моделі знаходяться цінності, що базуються на релігійних течіях. Причому, кожна з релігій відкриває людям первинні і вторинні життєві цінності і має ідеологію власного виживання. Ці цінності зосереджуються на сформованих поняттях добра й зла і сприяють зростанню розуміння істинних вимог справедливості й готовності керуватись ними, навіть тоді, коли це протирічить особистим інтересам. Проте, це сприяє створенню справедливого, суспільного, державного устрою, де кожен має отримувати те, що йому належить отримати [20, с. 28 - 30].

Друга модель цінностей – спрямована на збереження і зміцнення суспільства. На них, як правило, орієнтуються індивіди. Такі громадські цінності більшою мірою властиві еству людини, її природі (індивідуальній, соціальній, що має дві складові: тілесну й духовну, і трансцендентній) [20, с. 32 - 37].

Третя - ґрунтуються на допущенні, що людина сама вибирає цінності, виходячи зі своїх внутрішніх відчуттів: інтуїції, потреб, культури, смаку і тому подібне. Така модель має релятивістський характер.

І, четверта - коли цінності формуються на основі біологічних потреб і відчуттів людини.

Основна проблема, яка виникає при розкритті індивідуальних вимог, - це відсутність механізму оцінки міри їх задоволення в рамках загальних суспільних потреб. Існує достатньо методик для оптимального перерозподілу і механізму врахування персональних потреб у загальних [12, с. 70 - 74]. Переважна більшість потреб громадян в більшості демократичних держав реалізуються у виборчому процесі. При такому підході, кожен виборець повинен усвідомлено підходити і приймати своє рішення з приводу того - наскільки його потреби задовольняються тими громадськими благами, які сьогодні може надати або гарантувати йому держава. Але такий механізм недосконалий, оскільки потреби кожного виборця залежать від фінансових можливостей держави. І при цьому дуже рідко береться до уваги соціально-економічний потенціал суспільства.

Набагато привабливіша інша форма визначення міри задоволення індивідуальних потреб, яка виявляється шляхом репрезентативного опитування громадян [12, с. 80]. До нього, традиційно, прибігають багато соціальних, державних і політичних інститутів. Але і тут є свої недоліки, які пов'язані з небажанням опитуваних відкрито виражати свої істинні переваги із-за можливого неправомірного використання наявної приватної інформації.

Як показав проведений аналіз науково-методичних і практичних джерел, більшість складнощів при оцінці індивідуальних і громадських потреб виникає через: а) відсутність інформації про складність цієї проблеми; б) необхідність ґрунтуватися на деяких припущеннях, що залежать від політико-економічних обставин, технічних умов отримання інформації і тому подібне; в) наявність прагматичних уявлень, які виникають через ізольований розгляд деяких територій; г) відсутності врахування процесів саморегуляції суспільства; д) втручання держави

у встановлення мінімального рівня громадських благ, що впливає на рівень задоволення потреб і ступінь розкриття забагань індивідуумів. Окрім того, у сучасних державах, які мають кризові явища у різних галузях діяльності, постійно виникають не лише відхилення від ефективного розподілу і використання різних ресурсів, але і громадських благ. Досягти позитиву за рахунок впровадження окремих заходів можна тільки в одиничних, специфічних випадках, які не завжди можливо використовувати в інших сферах діяльності людини, галузях економіки, іншими державам. Проте, набір деяких позитивних результатів - може наближати і характеризувати деякий стан задоволеності в суспільстві, а, отже, рівень соціально-економічного благополуччя населення.

Зважаючи, що рівень соціально-економічного розвитку держави характеризується певним набором показників, можна запропонувати міру задоволення індивідуальних потреб громадян і суспільства оцінювати по рівню соціальної напруженості: співвідношення прибутків бідного і багатого населення; питома вага населення, що живе за межею бідності; співвідношення мінімальної і середньої заробітних плат; рівень безробіття.

Слід враховувати і той факт, що на вибір потреб і цінностей суспільства істотний вплив має поведінка людини. Форми поведінки людини залежать від розвитку і стану довкілля, міри задоволення його потреб. Тому можна стверджувати, що поведінка людини - це те стихійне джерело [21, с. 61], яке примушує розвиватися будь-яку економіку. Звідси, некерована, неорганізована, неоднозначна поведінка суспільства і її членів може призводити до кризових явищ, небажаних соціальних диспропорцій. По суті, поведінка людини - це його реакція на ті зміни, які відбуваються в довкіллі, мета її - пристосуватися до змін.

Будь-яка зміна міняє наше уявлення про світ, що оточує нас, а, отже, і відношення до тих потреб, які виникають у людини і в суспільстві. Більшість змін мають тенденцію до прискорення [22, с. 24] і певної унікальності, що пояснюється процесами акселерації. По-перше, постійні технічні і соціальні зміни вимагають коригувань і необхідності вносити поправки у сформовані цінності. А, по-друге, чим складніше і виключно унікальні зміни, тим важче пристосовуватися і адаптуватися до цих змін. Багато рішень з приводу змін, не можна прийняти в тій формі, в якій вони були запропоновані раніше. Тому перед людиною й суспільством стоїть завжди завдання

у виробленні більш стійкішого імунітету до тих змін, які неможливо однозначно спрогнозувати. Виходячи з того, що зміни в цілому - це процес неминучий, нескінченний і є породженням розвитку, то слід говорити про те, що не усі зміни є позитивними. А, отже, не завжди треба реагувати на них однаково. Проте будь-який процес розвитку, що приносить зміни в навколишній світ, вимагає певної системи контролю і діагностики, а також вироблення удосконалених способів реагування і адаптації до них.

Природно, що одночасно зі змінами, що прискорюються, у світі, відбуваються зміни і в людській свідомості. І чим більше розходяться існуючі ситуації з попередніми; форми і способи подолання проблем в одному суспільстві порівняно з іншим, тим більше виникає напруга в суспільстві в період адаптації до змін, що відбуваються. Звичайно, в процесі такої адаптації може бути вибраний свій шлях розвитку, у тому числі неправильний, помилковий, але при цьому мінятимуться і уявлення людини про навколишній світ, методи і способи його пізнання, починаючи від використання загальних перевірених методів дослідження і, закінчуючи, застосуванням найрадикальніших заходів.

Слід акцентувати і на тому, що не всякий розвиток - викликає зростання, збільшення розмірів чого-небудь (обсягів виробництва, населення і тому подібне) або прогресивний рух вперед. Хоча можна однозначно стверджувати, що розвиток - це процес, в якому збільшуються можливості людини, розширюються бажання індивідів і способи їх задоволення, а також відбувається зростання здібностей людини і його внутрішнього потенціалу. Інструментами такого зростання може бути мотивація, прагнення до отримання нових знань. Тобто розвиток тісніше пов'язаний з якістю [22, с. 63], а не з рівнем життя. Доведено на прикладі розвитку економічно розвинених передових держав, що підвищення рівня життя не обов'язково супроводжується підвищенням її якості. Підвищення рівня життя, без наявності певних знань і розуміння складових аспектів якості - сприяє розвитку чисто споживчих інтересів. Хоча при цьому будь-який розвиток залежить від обсягу доступних ресурсів, які має в розпорядженні суспільство. Обмежені ресурси ставлять певні межі в розвитку, але це обмеження перестає існувати, якщо людина розвивається, тобто вчиться використовувати і шукає шляхи більш ефективного використання потенціалу свого довкілля. Здатність задовольняти свої бажання і потреби - не може бути обмежена нічим. Незалежно від того, що хоче люди-

на, вона повинна мати можливості і здібності домагатися цього. Звідси суспільство, інститути влади, соціальні структури і інші суб'єкти господарської діяльності створюються для того, щоб сприяти досягненню бажань населення, тобто розвивати, мотивувати і стимулювати розвиток усіх тих, хто має потребу раціонально і наполегливо наближатися до своїх ідеалів.

Та увага, яка сьогодні приділяється якості життя, економіці споживання, розвитку людини в державі - є необхідним кроком до постійного просування особи до своїх ідеалів, які сформулювали ще філософи Древньої Греції Платон і Аристотель, а саме: пошук істини, достаток, добро і краса. Трактуючи ці ідеали на сьогоднішній лад, слід підходити до: 1) пошуку істини - як до вибору найбільш ефективних засобів щодо розвитку суспільства; 2) створенню достатку - як стимулюванню і захисту інтересів індивідів; забезпеченню їх фізичними і духовними ресурсами, роблячи їх загальнодоступними; 3) сіянню добра - як запобігання конфліктам між цілями, інтересами індивідів і самим суспільством; 4) створенню краси - як підвищенню якості життя за рахунок розвитку естетичних аспектів економіки, а саме - створення ідеальних способів життя, підтримка постійного прагнення, натхнення їх досягати, відчуваючи від цього задоволення і бажання, потребу рухатися вперед. Тому головне завдання, яке стоїть перед суспільством, - це правильний вибір засобів, які приведуть до бажаного результату, у тому числі задоволенню потреб окремих індивідів.

Критеріїв оцінки бажаних результатів зроблено вже достатньо [23; 24, с. 11]. Ефективність (корисність) їх залежить від того наскільки вони:

а) корегують з сучасними реаліями та сфокусовані на різних аспектах людської діяльності, соціальних інституцій, що їх обслуговують, включаючи: антропологію, археологію, бізнес, комунікації, демографію, економіку, географію, право, психологію, соціологію, етику і т.п.;

б) сприяють трансформації кількісного в якісне вимірювання, абстрактної філософської дискусії в реальне специфічне втілення;

в) відповідають не стільки математичним методам дослідження, скільки статистиці кількісних вимірювань якісних досліджень;

г) використовуються на практиці, в освіті, наукових дослідженнях для отримання нових відкриттів, аргументацій щодо розробки, доповнення інструментального апарату, глосарію та місць їх застосування.

Але слід констатувати і той факт, що досі адекватних вимірників не знайдено, як і тих методологій оцінювання, що заслуговують на довіру. Традиційно використовується для оцінювання результатів задоволення існуючими суспільними цінностями метод оптимальної ефективності за Парето, з додаванням етичних аспектів щодо пошуку консенсусу та компромісів в оцінюванні ефективності за методом Калдора [24, с. 5 – 13]. Досить розповсюджені у світовій практиці і соціальні індикатори, які побудувати легше. Наприклад: рівень захворюваності, злочинності, чисельність осіб, які проживають в одній квартирі і т.п. В останні роки міжнародною системою соціальних індикаторів ООН широко застосовуються індекс розвитку людського потенціалу [25, с. 51 – 52], який подається в щорічному звіті ООН, куди входять вимірники: довголіття (середня тривалість життя), обсяг знань (рівень писемності дорослого населення), рівня життя (ВВП на душу населення, особистий дохід, розподіл прибутків між шарами суспільства, раніше накопичена власність і тому подібне), доступ до базових джерел, необхідних кожному індивідууму для розвитку його можливостей, що забезпечуються системами охорони здоров'я і освіти. В цілому набір показників, запропонованих комітетом ООН включає 130 позицій і може бути реалізований на будь-якому рівні: планетарному, державному, регіональному; включаючи райони, міста і області; на рівні підприємств, громадян і їх сімей.

Є і інші альтернативи – показники якості життя на виробництві, які теж не можна не враховувати, оскільки характеризують можливості окремих індивідуумів задовольняти свої потреби в рамках окремих виробництв, коли неможливо це зробити за його межами. Але існує думка і відносно того, що якби усі члени суспільства в рівній мірі мали можливість покращувати якість свого життя, виходячи зі своїх потреб [22, с. 74], то відпала б необхідність і в самих вимірниках. Тому основне завдання сучасних суспільств - це створити умови для поліпшення якості життя будь-якому громадянину, зацікавити його в цьому і полегшити йому умови для реалізації бажань.

Оцінка міри задоволення потреб пов'язана не лише з пошуком адекватних вимірників, але і з рівнем моральності суспільства, яку виміряти кількісними показниками неможливо. Втім, не існує також ні технологій, ні методик управління моральністю суспільства. Хоча по окремим аспектах можна знаходити точки зіткнення з технологіями управління емоційним інтелектом

в організаціях [25, с. 177 - 189]. Можна подивитися на цю проблему і з точки зору тих цінностей, унікальних принципів, що лежать в основі філософії життя кожної людини [1, с. 297, 278]. Це:

1) особиста система оцінювання, пов'язана з особистою етикою визнання свого «бога», «добра» чи «зла». Саме про таке «зло» пише й призер Пулітцерівської премії Ернест Беккер [9, с. 91 - 127].

2) здоров'я людини. Для того, щоб бути позитивним для себе й ефективним для суспільства слід підтримувати своє тіло й розум у добром стані.

3) родинні (сімейні) зв'язки. Друзів з часом можна загубити або зненавидіти, а от родина – це подарунок долі, який робить людину щасливою у всьому, включаючи фінансові справи.

4) бізнес і робота. Не має значення яку роботу має людина, якщо вона задоволена тим, що кожен ранок йде працювати. А якщо ця робота ще й до душі, то можна вважати таку людину – успішною, котрій сприяє фортуна.

5) усе інше, що робить життя людини додатково важливим, тому що будь-які другорядні речі можна вважати іноді такими, що приносять значні фінансові результати і є визначальним для будь-якого суспільства.

Слід підкреслити, що глобалізаційні процеси в суспільстві набагато динамічніші, складніші і різноманітні. В зв'язку з цим можна тільки порекомендувати взяти до уваги досить передовий метод, що може допомагати управляти трансформацією цінностей, якістю життя у соціумі - метод кайдзен [25, с. 205], що використовується японськими корпораціями. Цей метод припускає систему невеликих, але постійних поліпшень. Стратегія кайдзен починається і закінчується людьми. В ній удосконалення сприймається як зміна на краще, а безперервність - як тривалість постійних змін. За сутністю кайдзен - це культура тривалих, але безперервних поліпшень, заснованих на нейтралізації проблем: жоден день не повинен проходити без будь-якого удосконалення. Тому вислів, що так часто ми повторюємо, не задумуючись над її позитивним підґрунтям, а саме: «Все що не робиться – веде до найкращого», - можна сприймати як крок до системи кайдзен.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підводячи підсумок, хочеться навести слова Сократа із праці Платона «Республіка», що «все може бути добре з нами» [26, с. 362]. Саме це «може» постійно примушує суспільство рухатись у пошуку нових знань щодо

людських й суспільних цінностей, шукати нові причини їх трансформації. Посилаючись знову на праці Платона [27, с. 141–142], необхідно підкреслити, що навіть Платон, через діалог Сократа з школярами, доводить, що відповісти на питання яким повинно бути знання – неможливо. Хоча при цьому наявність знань у всьому та до будь-чого – є беззаперечливим фактом, але підкреслюється і той факт, що більшість висунутих теорій є фальшивими. І з цим теж не можна погодитись, бо знання надходять від одного індивідуала – іншому, і те, що є правдою, істиною для одного – є фальшивим для іншого. Тому не може бути однакових підходів ні у кого, у тому числі до оцінювання напрямів трансформації суспільних цінностей, особливо в умовах глобалізації. Кожне суспільство вибирає свій шлях розвитку, свої цінності й сучасні пріоритети. Тому те, що запропоновано до розгляду – є одним із підходів, що допоможе подивитись на трансформацію цінностей з іншого боку.

Подальші дослідження будуть спрямовані на побудову механізму ідентифікації пріоритетів індивідуумів до цінностей суспільства.

Література

1. Fitz-Enz J. ROI of Human Capital. Measuring the Economic Value of Employee Performance / Jac Fitz-enz. – 2nd ed, Printed in the United State of America, New York, AMACOM, 2009. – 312 p.

2. Калинеску Т. В. Качество жизни как характеристика социально-экономических потребностей и ценностей славян / Т. В. Калинеску // Вестник КИГИТ (Камский институт гуманитарных и инженерных технологий). Серия 8. Инновационные методы и технологии в экономике и управлении народным хозяйством. – 2013. – № 08(38). – С. 51 – 67.

3. Гуревич Л. Человеческое измерение ценности // Многообразие дефиниций / Л. Гуревич. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.textfighter.org/teology/Philos/gurevich/imeyuschee_chelovecheskoe_izmerenie_tsennosti.php

4. Роббинс Э. Распределительная система будущего // Разбуди в себе исполина / Э. Роббинс. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://bookap.info/book/robbins_razbudi_v_sebe_ispolina/gl134.shtml

5. Калинеску Т. В. Морально-етичні аспекти податкових реформ / Т. В. Калинеску // Податкові новачі та стимули економічного розвитку: монографія / [Колектив авторів], кер. авт. колек-

тиву і наук. ред. Т.В. Калінеску. - Луганськ: вид-во СНУ ім. В.Даля, 2011. – С. 155 – 165.

6. Калінеску Т. В. Податкові механізми моральної економіки / Т. В. Калінеску // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. - Науковий журнал. – №3 (145), 2010. – С. 128 – 135.

7. Кендюхов А. Страна всегда несбывшихся надежд / А. Кендюхов // Зеркало недели. – №2. – 20 января 2012.

8. Калинеску Т.В. Налоговые диффузии и иллюзии / Т. В. Калинеску // Бизнес Информ. – №12 (2), 2007. – С. 10 – 12.

9. Beker Er. Escape from Evil / Er.Beker/ New York. The Free Press/ A Decision of Macmillan Publishinf Co., Inc., 1975. – 188 p.

10. Röpke Wilhelm. A human economy the social framework of the free market / by Wilhelm Röpke. – 3 rd., 1998, – Wilmongton, DE: Intercollegiate Studies Institute. – 312 p.

11. Иноземцев В. Украина в Европе выиграет много больше, чем потеряет в России. / В. Иноземцев // РБК daily. Ежедневная деловая газета. – 27.06.2014. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://rbcdaily.ru/politics/562949991794966>

12. Брюммерхофф Д. Теория государственных финансов / Пер. седьмого издания / Под общ. Ред. А.Л. Кудрина, В.Д. Дзгоева / Д. Брюммерхофф. – Владикавказ: Пионер-Пресс, 2001. – 480 с.

13. Современное состояние, тенденции и перспективы развития стран СНГ: экономический, социальный и экологический аспекты. Коллективная монография. (Серия: Экономическое славяноведение). В 2-х ч. Часть 1. / Под научной редакцией доктора экономических наук, профессора Павлова К.В. и кандидата экономических наук, доцента Юсупова И.З. – Ижевск: Изд-во Института компьютерных исследований, 2013. – 711 с.

14. Дорофієнко В.В. Фінансовий та організаційно-інтеграційний механізм державного управління розвитком соціально-економічної інфраструктури: монографія / В.В. Дорофієнко, В.М. Гончаров, В.М. Лобас, І.Є. Алфьорова, Є.В. Гончаров. – Донецьк: СПД Купріянов В.С., 2010. – 220 с.

15. Шутов М.М. Труд и здоровье: Монография. Под общей ред. д.м.н. Г.А. Слабкого / М.М. Шутов, В.Г. Ткаченко, В.В. Дорофиенко, Р.А. Грачев, В.Н. Гончаров, П.В. Шелихов. – Донецк: СПД Куприянов В.С., 2009. – 330 с.

16. Жаворонков В.О. Стратегічне управління регіоном: економічна безпека, планування

та розвиток. Монографія / В.О. Жаворонков, Г.В. Жаворонкова, В.О. Жмуденко. – Умань: ВПЦ «Візаві», 2010. – 270 с.

17. Терещенко В.І. Розвиток і здоров'я людини у європейській системі освіти: монографія / В. І. Терещенко, В. П. Чаплигін. – Ірпінь: Національний університет ДПС України, 2008. – 200 с.

18. Богачев В.И. Особенности современной глобализации экономики и Украины. Монография / В. И. Богачев, В.Г. Пеннер, О.В., Бундуков. – Луганск: «Книжковий світ», 2009. – 168 с.

19. Коровський А. В. Еволюція людського фактора економіки та проблеми його формування: Монографія / А. В. Коровський. – К.: КНЕУ, 2004. – 184 с.

20. Нойхауз Н. Ценности христианской демократии / Н. Нойхауз, Х. Лангест. – Гливице (Польша): Изд-во «Вокруг нас», 2014. – 228 с.

21. Доронин А. В. Поведінка персоналу виробничої організації Оцінка, управління, розвиток: Монографія / А.В. Доронін. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2008. – 320 с.

22. Акофф Р. Планирование будущего корпорации / Р. Акофф. – М.: «Прогресс», 1985. – 328 с.

23. Social Science Methodology. A Unified Framework (second edition). John Gerring. Published in the United State of America by Cambridge University Press, New York, 2012. – 495 p.

24. The moral Dimensions of Public Policy Choice: beyond the Market Paradigm / Jons Martin Gillroy ans Maurice Wade, tditors. Published in the United State of America by University of Pittsburgh Press, Pittsburrgh, 1992. – 533 p.

25. Добренъков В.И. Социология менеджмента: Учебник для вузов / В.И. Добренъков, А.П. Жабин, Ю.А. Афонин. – М. Академический Проект, Альма-Матер, 2011. – 278 с.

26. Greek classics. Notes. Editor G. Carey M.A. University of Colorado. Consuting Editor J. L. Roberts. PhD. Department of English university of Nebraska. Printed in USA. Cliffs Notes, Inc. Lincoln, Nebraska, 1988. – 430 p.

27. Copleston F. S. J. A History of Philosopy. Volume 1. Greece and Rome. From the Pre Socratics to Plotinus. New York, Printed of USA, An Image Book Published by Doubleday a division of Bantam Doubleday Dell Publishing Group, Inc., 1993. – 521 p.

References

1. Fitz-Enz J. ROI of Human Capital. Measuring the Economic Value of Employee Performance / Jac Fitz-enz. – 2nd ed, Printed in the United State of America, New York, AMACOM, 2009. – 312 p.
2. Calinescu T. V. Kachestvo zhizni kak kharakteristika sotsial'no-ekonomicheskikh potrebnostey i tsennostey slavyan / T. V. Calinescu // Vestnik KIGIT (Kamskiy insti-tut gumanitarnykh i inzhenernykh tekhnologiy). Seriya 8. Innovatsionnyye metody i tekhnologii v ekonomike i upravlenii narodnym khozyaystvom. – 2013. – № 08(38). – S. 51 – 67.
3. Gurevich L. Chelovecheskoye izmereniye tsennosti // Mnogoobraziye definitsey / L. Gurevich. – [Yelektronniy resurs]. – Rezhim dostupa: http://www.textfighter.org/teology/Philos/gurevich/imeyushee_chelovecheskoe_izmerenie_tsennost_tsennosti.php
4. Robbins E. Raspredelitel'naya sistema budushchego // Razbudi v sebe ispolina / E. Robbins. – [Yelektronniy resurs]. – Rezhim dostupa: http://bookap.info/book/robbins_razbudi_v_sebe_ispolina/gl134.shtm
5. Calinescu T.V. Moral'no-etychni aspekty podatkovykh reform / T.V. Calinescu // Podatkovi novacii' ta stymuly ekonomichnogo rozvytku: monografija / [Kolektyv avtoriv], ker. avt. kolektyvu i nauk. red. T.V. Calinescu. - Lugansk: vyd-vo SNU im. V.Dalja, 2011. – S. 155 – 165.
6. Calinescu T.V. Podatkovi mehanizmy moral'noi' ekonomiky / T.V. Calinescu // Visnyk Shidnoukrai'ns'kogo nacional'nogo universytetu imeni Volodymyra Dalja. - Naukovyj zhurnal. – №3 (145), 2010. – S. 128 – 135.
7. Kendjuhov A. Strana vseгда nesbывshyhsja nadezhd / A. Kendjuhov // Zerkalo nedely. – №2. – 20 janvarja 2012.
8. Calinescu T.V. Nalogovyie dyffuzyu y ylljuzyy / T.V. Calinescu // Byznes Ynform. – №12 (2), 2007. – S. 10 – 12.
9. Beker Er. Escape from Evil / Er.Beker/ New York. The Free Press/ A Decision of Macmillan Publishinf Co., Inc., 1975. - 188 p.
10. Röpke Wilhelm. A human economy the social framework of the free market / by Wilhelm Röpke. – 3 rd., 1998, – Wilmongton, DE: Intercollegiate Studies Institute. – 312 p.
11. Ynozemcev V. Ukraina v Evrope vyugraet mnogo bol'she, chem poterjaet v Rossyy. / V. Ynozemcev // RBK daily. Ezhednevnyaja delovaja gazeta. – 27.06.2014. Rezhym dostupa: <http://rbcdaily.ru/politics/562949991794966>
12. Brjummerhoff D. Teoryja gosudarstvennih fynansov / Per. sed'mogo yzdanyja / Pod obshh. Red. A.L. Kudryna, V.D. Dzgoeva / D. Brjummerhoff. – Vladykavkaz: Pyoner-Press, 2001. – 480 s.
13. Sovremennoe sostojanye, tendency y perspektyvy razvytyja stran SNG: ekonomycheskij, socyallyj y ekologycheskij aspekty. Kollektivnaja monografija. (Seryja: Ekonomycheskoe slavyanovedenye). V 2-h ch. Chast' 1. / Pod nauchnoj redakcyey doktora ekonomycheskych nauk, professora Pavlova K.V. y kandydata ekonomycheskych nauk, docenta Jusupova Y.Z. – Yzhevsk: Yzd-vo Ynstitutu komp'yuternykh yssledovanyj, 2013. – 711 s.
14. Dorofijenko V.V. Finansovyj ta organizacijno-integracijnyj mehanizm derzhavnogo upravlinnja rozvytkom social'no-ekonomichnoi' infrastruktury: monografija / V.V. Dorofijenko, V.M. Goncharov, V.M. Lobas, IJe. Alf'orova, Je.V. Goncharov. – Doneck: SPD Kuprijanov V.S., 2010. – 220 s.
15. Shutov M.M. Trud y zdorov'e: Monografija. Pod obshhej red. d.m.n. G.A. Slabkogo / M.M. Shutov, V.G. Tkachenko, V.V. Dorofyenko, R.A. Grachev, V.N. Goncharov, P.V. Shelyhov. – Doneck: SPD Kupryjanov V.S., 2009. – 330 s.
16. Zhavoronkov V.O. Strategichne upravlinnja regionom: ekonomichna bezpeka, planuvannja ta rozvytok. Monografija / V.O. Zhavoronkov, G.V. Zhavoronkova, V.O. Zhmudenko. – Uman': VPC «Vizavi», 2010. – 270 s.
17. Tereshhenko V.I. Rozvytok i zdorov'ja ljudyny u jevropejs'kij systemi osvity: monografija / V.I. Tereshhenko, V.P. Chaplygin. – Irpin': Nacional'nyj universytet DPS Ukrai'ny, 2008. – 200 s.
18. Bogachev V.Y. Osobennosty sovremennoj globalyzacyy ekonomiky u Ukrayny. Monografija / V.Y. Bogachev, V.G. Penner, O.V., Bundukov. – Lugansk: «Knyzhkovyj svit», 2009. – 168 s.
19. Korovs'kyj A.V. Evolucija ljud'skogo faktora ekonomiky ta problemy jogo formuvannja: Monografija / A.V. Korovs'kyj. – K.: KNEU, 2004. – 184 s.
20. Nojhauz N. Cennosti hristianskoj demokratii / N. Nojhauz, H. Langest. – Glivice (Pol'sha): Izd-vo «Vokrug nas», 2014. – 228 s.
21. Doronyn A.V. Povedinka personalu vyrobnychoi' organizacii' Ocinka, upravlinnja, rozvytok: Monografija / A.V. Doronin. – H.: VD «INZhEK», 2008. – 320 s.
22. Akoff R. Planyrovanye budushhego korporacyy / R. Akoff. - M.: «Progress», 1985. - 328 s.
23. Social Science Methodology. A Unified Framework (second edition). John Gerring. Published

in the United State of America by Cambridge University Press, New York, 2012. – 495 p.

24. The moral Dimensions of Public Policy Choice: beyond the Market Paradigm / Jons Martin Gillroy and Maurice Wade, editors. Published in the United State of America by University of Pittsburgh Press, Pittsburgh, 1992. – 533 p.

25. Dobren'kov V.Y. Socyologyja menezhmenta: Uchebnyk dlja vuzov / V.Y. Dobren'kov, A.P. Zhabyin, Ju.A. Afonyn. – M. Akademicheskij Proekt; Al'ma-Mater, 2011. – 278 s.

Калинеску Т. В.

Трансформация механизмов формирования общественных ценностей в условиях глобализации

Доказано, что формирование общественных ценностей зависит от норм и правил, которые существуют в обществе, развития экономики и самого человека. Отмечено, что без понимания ценностных основ общества, механизмов формирования общественных ценностей нельзя понять сущность трансформационных процессов, которые происходят в глобализованном обществе. В процессе развития важнейшей движущей силой является человек, интересы и потребности которого должны удовлетворяться наиболее выгодным способом, поэтому трансформация общественных ценностей зависит от способов удовлетворения потребностей человека, поведения каждого члена общества под воздействием процессов глобализации. Доказано, что основная проблема – это отсутствие механизма оценки меры удовлетворения индивидуальных требований в рамках общих общественных потребностей. Поэтому основное задание современных обществ – это создать условия для улучшения качества жизни любому гражданину, заинтересовать его в этом и облегчить ему условия для реализации желаний. Акцентировано, что не может быть одинаковых подходов к оценке направлений трансформации общественных ценностей, особенно в условиях глобализации. Каждое общество выбирает свой путь развития, свои ценности и современные приоритеты. Направления дальнейших исследований должны быть связаны с идентификацией приоритетов индивидуумов к ценностям общества.

Ключевые слова: трансформация, общественные ценности, глобализация, приоритеты индивидуумов, удовлетворение потребностей.

Calinescu T.

Transformation of mechanisms the forming of public values in the globalization conditions

It is well-proven that forming of public values depends on norms, rules, which exist in society, development of economy and human. Marked, that without understanding of the valued bases of society, mechanisms of forming the public values, it is impossible to understand essence of transformation processes, which take place in the globalized society. In the process of development major motive force there is a human, interests and the necessities of which must be satisfied with the most useful method, that is why transformation of public values depends on the methods of satisfaction the necessities of human, conduct of every member of society under act of processes of globalization. It is showed, that a basic problem is absence of mechanism of evaluation the result of satisfaction of individual requirements within the framework of general public necessities. Therefore basic task of modern societies - to create it terms for the improvement the quality of life to any citizen, to interest him herein and facilitate to him terms for realization of desires. It is accented, that can not be identical going near the evaluation of directions the transformation of public values, especially in the conditions of globalization. Every society chooses the way of development, values and modern priorities. The direction of next researches must be connected with authentication of priorities the individuals to the values of society.

Keywords: transformation, public values, globalization, priority of individuals, satisfactions of necessities.

Рецензент: Папп В. В. – доктор економічних наук, доцент, в.о. проректора з науково-педагогічної роботи Мукачівського державного університету, м. Мукачево, Україна.

Reviewer: Papp V. – Professor, PhD of Economic, acting vice-rector for scientific and pedagogical Mukachevo state university, Mukachivo, Ukraine.

e-mail: pappvv@mail.msu.edu.ua

26. Greek classics. Notes. Editor G. Carey M.A. University of Colorado. Consulting Editor J. L. Roberts. PhD. Department of English university of Nebraska. Printed in USA. Cliffs Notes, Inc. Lincoln, Nebraska, 1988. – 430 p.

27. Copleston F. S. J. A History of Philosophy. Volume 1. Greece and Rome. From the Pre Socratics to Plotinus. New York, Printed of USA, An Image Book Published by Doubleday a division of Bantam Doubleday Dell Publishing Group, Inc., 1993. – 521 p.

Стаття подана
15.05.2015 р.

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УМОВАХ МАКРОЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Стаття присвячена розробці теоретичних засад формування й функціонування механізмів державного регулювання соціального захисту в умовах зростання макроекономічних викликів. Зазначається, що вирішення більшості завдань державної політики соціального захисту визначається економічними ресурсами. Разом з цим, державна політика соціального захисту може виступати важливим фактором економічного зростання. На основі проведеного аналізу виділено основні форми державного регулювання економіки, які прямо впливають на вибір моделі політики соціального захисту: безпосереднє державне управління соціальною сферою економіки; податкове регулювання; бюджетне регулювання; цінове регулювання в умовах ринкової економіки; регулювання умов праці, трудових відносин, оплати праці. Удосконалення системи соціального захисту населення повинне включати, насамперед, розробку і реалізацію державних програм боротьби з бідністю та надання допомоги соціально незахищеним категоріям.

Ключові слова: соціальний захист, державне регулювання, політика.

Постановка проблеми. Діяльність щодо соціального захисту населення є обов'язковою складовою будь-якої сучасної держави, а власне соціальний захист становить зміст її соціальної функції і є системою економічних, юридичних, організаційних заходів щодо забезпечення основних соціальних прав людини і громадянина в державі.

Процеси євроінтеграції України вимагають гармонізації підходів до вироблення основ соціального захисту із стандартами ЄС. Вітчизняне законодавство перебуває на етапі постійних і природних змін та доповнень у результаті змін у внутрішньому та зовнішньому контурах соціально-економічного розвитку. Ухвалюються нові законодавчі акти, нормативно-правові документи, які забезпечують юридичні основи для розв'язання різноманітних соціально-економічних та політичних проблем. Україна ратифікувала чимало міжнародних та європейських конвенцій і декларацій, які поки що не знайшли належного відображення в нормах українського законодавства.

На сьогодні внаслідок реалізації кризового сценарію соціально-економічного розвитку України, існують досить серйозні проблеми у вирішенні завдань державного регулювання соціального захисту населення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Авторським колективом моно-

графічного дослідження «Соціальна політика: реалії та перспективи оновлення» соціальний захист у сучасних умовах пропонується розглядати як функціонально-інституціональну систему гарантування всьому населенню країни гідного життя, розвитку особистості й соціальної стабільності суспільства за рахунок створення відповідними його суб'єктами (державним, приватним і некомерційним секторами економіки) форм та видів захисту від настання, негативної дії і наслідків соціально-економічних ризиків. Дане визначення дозволяє подолати виявлені недоліки в сучасних тлумаченнях даного терміна, а саме: встановлено суб'єкт та об'єкт соціального захисту, вказано його головну мету, умови надання, а також складові (форми і методи захисту) та системний характер (функціональні напрями та інституції здійснення) [1, с. 48-49].

На думку В. Воротіна, у соціальній державі система соціального захисту відіграє важливу роль у забезпеченні життєдіяльності населення та покликана зменшити рівень бідності в суспільстві через забезпечення соціальної справедливості, а також утворювати механізми дійсного забезпечення рівних прав населення та додержання принципу пропорційності між можливостями держави та соціальним захистом громадян [2, с. 27].

Досить конструктивною виглядає позиція Г. Юрчик, яка полягає у тому, що

удосконалення механізму соціального захисту зайнятих в Україні вимагає системного підходу. Необхідними заходами щодо цього є: недопущення встановлення мінімальної заробітної плати нижче прожиткового мінімуму; розроблення комплексної програми детінізації зайнятості та заробітної плати; визначення мінімального розміру добових витрат при службових відрядженнях для працівників приватного сектору; щорічне збільшення добових витрат та граничного розміру витрат на проживання для працівників бюджетних установ (з урахування інфляції); поступове збільшення межі індексації заробітної плати; забезпечення відповідності фактичної структури споживання та структури споживчого набору, на базі якого визначається індекс інфляції; узгодження чинного порядку оподаткування трудових доходів; подолання декларативності територіальних та галузевих угод, наповнення їх реальними / додатковими нормами щодо соціального захисту працюючих [3, с. 42].

Як вважає Б. Язлюк, погіршення соціальної ситуації і проблеми стійкості соціального захисту вимагає дій по всій країні. Необхідно розробити портфель (пакет) по реалізації соціальних інвестицій держави та модернізувати свої системи соціального забезпечення з підготовки людей, щоб протистояти небезпеці життя, тим самим зменшуючи необхідність усунення наслідків. Освоєння досвіду, процесу реформ, із зацікавленими сторонами і фондів у Європі по відношенню до соціальних інвестицій дозволить забезпечити виконання в повному обсязі і в нашій державі [4, с. 284].

Метою статті є визначення основних механізмів підвищення соціальної результативності державного регулювання соціального захисту населення за умов макроекономічної нестабільності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як економічна категорія соціальний захист є системою розподільних відносин, у якій за рахунок частини національного доходу формуються і використовуються громадські грошові фонди для матеріального забезпечення й обслуговування певних категорій громадян.

Державне регулювання має на меті, насамперед, упорядкування питань прав людини, у тому числі й на соціальний захист. З одного боку, вирішення багатьох завдань державної політики соціального захисту визначається економічними ресурсами, які може направляти держава на їх здійснення, з іншого - державну політику соціального захисту можна розглядати як найважливіший чинник економічного зростання, оскільки саме завдяки цілеспрямованій соціальній політиці з'являються умови для зростання і реалізації інноваційного потенціалу трудових ресурсів суспільства.

Соціальна функція держави, в частині забезпечення соціального захисту населення та його окремих категорій, як самостійний соціальний інститут виступає сукупністю правових норм, призначених вирішувати проблеми економічного і соціального характеру через встановлені законодавством нормативи та порядок їх застосування. Саме завдяки цій функції громадяни мають можливість, за умов настання нормативно встановлених несприятливих подій, отримати допомогу компенсаційного характеру у грошовій чи натуральній формі, а також у формі різного роду соціальних послуг. Крім того, в рамках системи соціального захисту передбачаються заходи профілактичного характеру, які направлені на попередження подій негативного характеру внаслідок реалізації соціальних ризиків.

У період макроекономічної нестабільності соціальний захист набуває особливої ваги, оскільки він є необхідним елементом функціонування соціальної держави. Загалом, прийнято вважати, що соціальною державою є така суспільна система, де поряд з розвитком ринкової економіки робляться інституціональні спроби (за наявності загальної відповідальності, встановленої законом), направлені на пропозицію елементарних благ для всіх громадян. Ці інституціональні зміни у різному ступені охоплюють три нормативні сфери: трудові, освітні та соціальні права. Вони створюють комплексну сферу для економіки (виробництва), приватних домогосподарств (репродукції) та держави (політики) [5, с.

42]. Разом з цим, визнані у провідних європейських країнах соціальні права, у більшості випадків, подаються не як право на соціальний захист, а як право на участь всіх громадян у його функціонуванні. Така позиція є цілком виправданою, виходячи з досить популярної думки, що існуюча система соціального захисту населення виступає не додатковим джерелом та стимулятором суспільного розвитку, а швидше їх дестимулятором внаслідок переважання патерналістського підходу до неї з боку держави. Соціальний захист має розглядатися як такий, що виконує пряму роль соціального обмежувача та модифікатора ринкового механізму, як умова життєздатності моделі соціально-економічного розвитку та гарант її збереження [6 – 8].

Соціальний захист упроваджується шляхом встановлення основних соціальних гарантій, механізмів їх реалізації, а також функцій надання соціальної підтримки. Традиційно поняття соціального захисту асоціюється, у першу чергу, із комплексом заходів соціального забезпечення, тобто виплатами допомог, компенсацій, дотацій, тобто він виступає набором механізмів забезпечення мінімальних державних гарантій. Вибір конкретних напрямків дії того чи іншого механізму соціального захисту у кожній країні визначається цілями і пріоритетами соціальної політики, а також реаліями політичного і соціально-економічного розвитку країни. В країнах з ринковою економікою ступінь державного регулювання соціальних процесів носить, переважно, непрямий характер. Однак, у більшості випадків, застосування адміністративних методів є об'єктивно виправданим внаслідок необхідного управлінського впливу держави на ринкові відносини. Так, саме держава виконує підтримуючу, компенсаційну та регулюючу функції, використовуючи систему заходів та спрямовуючи їх на створення бажаних умов для ефектively діяльності ринку, підвищення його конкурентоспроможності, розв'язання складних соціально-економічних проблем розвитку національної економіки і суспільства. Разом з цим, соціальна підсистема держави, як і будь-яка інша, повинна визначатися рівнем забезпеченості потреб

громадян прийнятим набором соціальних послуг за певних економічних обмежень, причому базисні соціальні послуги повинні надаватися державою безкоштовно. В Україні законодавчо врегульованими елементами соціального захисту є наступні: державні гарантії в оплаті найманих працівників; утримання непрацевдатних і підтримка життєвого рівня малозабезпечених громадян і сімей із дітьми; державні гарантії у сфері зайнятості, підготовки та перепідготовки кадрів; компенсація населенню збитків у зв'язку з разовим підвищенням цін на товари і послуги при здійсненні комплексної реформи цін; індексація грошових доходів населення при поточному підвищенні цін на товари і послуги, запровадження механізму перегляду мінімальної заробітної плати, пенсій, стипендій тощо.

З метою формування інструментарію державного регулювання діяльності установ соціального захисту населення через категорії попиту і пропозиції використовується система нормативів і законодавчих актів. Відповідно до свого призначення, вони прямо або опосередковано регламентують поведінку господарюючих суб'єктів, впливають на учасників суспільного виробництва через систему організаційно-економічних методів.

Для України характерні два типи соціального захисту – це пільги і субсидії. Як ці механізми працюють в умовах підвищення вартості послуг – вдало ілюструє приклад 2010 року. Тоді ціни на газ було збільшено на 50%, але водночас бар'єр на входження в поріг субсидій збільшився на третину. Це підвищило вартість послуг на 125%. Тоді кількість тих, хто одержував субсидії, зросла в 1,6 рази - в грудні 2009 року було 868 тисяч, а стало 1391,6 тис. Потім відбувся ріст вартості надання субсидій в 1,33 (2010р.) та 2,16 рази (2011р.: з 836,1 млн. грн. до 1807,7 млн. грн.). Фактично, зараз, коли йде мова про підвищення тарифів на 73% для населення – тарифів на опалення – ми можемо вважати, що показники підвищення будуть такі ж самі, або ж схожі. Аналіз стану пільг показує, що ними користуються понад 20% населення для оплати житлово-комунальних послуг (діти війни – понад 3,9 млн. осіб,

ветерани війни – близько 1,9 млн. осіб), також, що найбільше пільговиків у середньому класі, але вартість пільг найменша для найбідніших і найбільша – для найбагатших: 20% вартості пільг іде до 20% населення і майже 40% вартості пільг іде до 30% найбагатшої частини населення. Серед одержувачів субсидій майже 80% - це пенсіонери, проте демографічні дані свідчать про те, що саме сім'ї з дітьми – найбідніша частина населення України. Окрім того наявний парадокс: понад 91% отримувачів складає небідне населення, сім'ї з пенсіонерами мають доходи майже в 2 рази вищі в середньому, аніж сім'ї з дітьми [9].

Кризові явища в економіці України, що реалізуються протягом останніх років в Україні, унеможливають виконання у повному обсязі установами соціального захисту населення своєї головної мети. Катастрофічне падіння обсягів виробництва призводить до зменшення відрахувань підприємств до державного бюджету, а також спричиняє значне зниження рівня життя наших громадян. Економічні сценарії розвитку, що реалізуються сьогодні в Україні, у значній мірі ускладнюють виконання установами соціального захисту населення своєї головної мети. Падіння обсягів виробництва, яке спостерігається останнім часом, призвело до значного зменшення відрахувань підприємств до державного бюджету, що істотно збільшує навантаження на діяльність установ соціального захисту населення.

В умовах економічної кризи роль державного регулювання суттєво зростає, оскільки має місце зміна об'єктивних умов формування державою політики соціального захисту населення. Це зумовлює необхідність більш детального вивчення особливостей та основних напрямів державного регулювання. Серед основних форм державного регулювання економіки, які безпосередньо впливають на політику соціального захисту, доцільно виділити наступні: безпосереднє державне управління соціальною сферою економіки; податкове регулювання; бюджетне регулювання; цінове регулювання в умовах рин-

кової економіки; регулювання умов праці, трудових відносин, оплати праці.

Економічний напрям державного регулювання в основі містить функцію стабілізації економіки (оперативне підтримання рівноваги між ефективним попитом і пропозицією, контроль за рівнем інфляції, захист чесної конкуренції і запобігання виникненню приватної монополії).

Адміністративний напрям державного регулювання полягає у створенні сприятливого соціально-правового середовища, що забезпечує ефективне функціонування ринкових механізмів, конкуренції, перерозподіл доходів через систему податкових і трансфертних платежів, розподіл ресурсів шляхом прийняття законодавчих актів, а також надання субсидій і суспільних благ.

Соціальний напрям державного регулювання полягає у розвитку економічної діяльності установ соціального захисту населення. По-перше, - це заходи стабілізації економіки, що забезпечують стабільність функціонування основ економічної діяльності установ соціального захисту населення; по-друге, - це розподіл багаторівневих ресурсів між установами соціального захисту населення для їх ефективного використання.

Виходячи з наведених характеристик, будь-які регуляторні дії держави в ринковій економіці реалізуються через використання фінансових інструментів (податки і суспільні витрати). Державні установи соціального захисту населення, що знаходяться у власності держави, економічно пов'язані з державою, перш за все, через бюджет. Тому в центрі уваги розвитку основ економічної діяльності установ соціального захисту населення знаходяться передусім державні фінансові ресурси. Фінансування соціальної сфери в Україні здійснюється за рахунок коштів державного, регіональних і місцевих бюджетів і з позабюджетних фондів. При цьому соціальні витрати розподілені між рівнями бюджетів в різній пропорції: на державний бюджет покладається переважна частина витрат на соціальну політику; на регіональний рівень доводиться найбільша частина витрат на охорону здоров'я і культуру; муніципальні бюджети несуть основну відповідальність за житлово-комунальне

господарство, середню освіту. В даний час об'єми соціальних витрат державного бюджету відносно невеликі, але серед них витрати на соціальну політику складають близько 50%.

Подолання стану макроекономічної кризи в Україні неможливе без створення системи правових, організаційних та інших заходів державних і недержавних установ та організацій, що впливатимуть та сприятимуть підтриманню соціальної стабільності в суспільстві, створенню умов для зростання добробуту населення, забезпечення належного рівня та якості життя населення. У той же час істотні зміни в системі управління державою, складовою якої є соціально-економічна система, викликані впливом процесів поглиблення інтеграції у світове економічне співтовариство та європейську спільноту. Взаємоузгодження інтересів може відбуватися лише на основі ідеї сполучення економічної ефективності як результату дієвості ринкових сил та соціального компромісу.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз системи соціального захисту населення в Україні, дозволяє визначити вихідні положення для формування державної політики в цій сфері. Водночас, механізм реалізації політики соціального захисту потребує комбінування елементів державних соціальних гарантій, соціальної підтримки і орієнтації на закони ринку. Пріоритетним напрямком у здійсненні соціальних реформ має стати перерозподіл доходів на користь основної маси активного населення, що дозволить розширити ресурсну базу політики соціального захисту, удосконалити фінансові основи діяльності відповідних установ. Таким чином, основою державної політики соціального захисту населення повинні стати механізми розвитку ефективного виробництва і споживчого попиту через забезпечення соціальних гарантій для громадян, а також визначення придатних для практичного використання єдиних принципів призначення соціальних трансфертів.

Одним з чинників тих, що забезпечують конкурентоспроможність економіки, є стабільна законодавча база. Сьогодні правова система знаходиться на стадії реформування, що пов'язано з її розвитком. Доводиться приймати багато законів для того, щоб швидше адаптуватися до економічних і

соціальних умов, що змінюються. Проте, сьогодні державна нормативно-правова база, з одного боку, надмірна, з іншою - неповна. Законів прийнято багато, деякі з них дублюють один одного, але у цілому ряді випадків - так і не вирішують поставлених завдань, оскільки прийняті під тиском вузьких - групових або відомчих - інтересів. Крім того, багато раз наголошувалося: будь-який закон повинен бути забезпечений - і організаційно, і фінансово.

На сьогодні рівень соціального захисту населення України є настільки низьким, що не перекидає навіть мінімального прожиткового мінімуму. Разом з цим, навіть значне зростання об'єму соціальних виплат вирішити дану проблему не у змозі, а тому вона потребує комплексного підходу. Так, досить часто значна кількість тих чи інших форм соціального захисту, які пропонуються державою, майже не впливають на захищеність громадян, внаслідок чого відбувається формування застійної бідності. Суттєвим фактором бідності також виступає стан ринку праці та низький рівень заробітної плати.

Концептуальні засади формування механізмів державного управління соціальним захистом населення повинні виходити з проблем забезпечення такого рівня життя населення, що відповідає європейським стандартам, через направленість державного регулювання доходів на подолання економічної і соціальної бідності.

Література

1. Соціальна політика в Україні: реалії та перспективи оновлення / За ред. В.Г. Никифорова – Монографія. – Одеса. - 2015. - 363 с.
2. Воротін В.Є. Державна політика у сфері соціального захисту населення в Україні/ В.Є. Воротін, Р.Є. Демчак// Науковий вісник Академії муніципального управління: Серія «Управління». – 2014. - № 3. – С. 24-31.
3. Юрчик Г. Соціальний захист зайнятого населення України в умовах економічної нестабільності/ Г. Юрчик // Україна : аспекти праці – 2015. - №1. – С. 34 – 42.
4. Язлюк Б. О. Фундаментальні та прикладні економічні механізми підприємств при реалізації соціальних інвестицій як основа інноваційного розвитку держави / Б.О. Язлюк // Економічний аналіз: зб. наук. праць

/ Тернопільський національний економічний університет. – Тернопіль. - 2014. – Том 18. - № 2. – С. 280-285.

5. Nullmaier F. Der demokratische Sozialstaat – Eckpfeiler für eine neue Wohlfahrtsarchitektur/ Jahrestagung der Otto Brenner Stiftung «Den Sozialstaat neu denken». Berlin. – 2004. - № 3. - P. 40 – 57.

6. Joel Blau. Social Welfare Policy / Joel Blau, M. Abramovitz. – New York: Oxford University Press, 2003. – 481 p.

7. Lars Suderstrum. The Economics of Social Protection / L. Suderstrum. – Cheltenham, UK, Northampton, MA, 2008. – 173 p.

8. Maurice Mullard. Social policy in a Changing Society / M. Mullard, P. Stricker. – London, New York, 2005. – 219 p.

9. Підвищення тарифів на житлово-комунальні послуги та механізми соціального захисту населення в Україні. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.opora.org.ua.

Трофимов А. В.

Государственное регулирование социальной защиты в условиях макроэкономической нестабильности: теоретический аспект

Статья посвящена разработке теоретических основ формирования и функционирования механизмов государственного регулирования социальной защиты в условиях роста макроэкономических вызовов. Отмечается, что решение большинства задач государственной политики социальной защиты определяется экономическими ресурсами. Вместе с тем, государственная политика социальной защиты населения может выступать важным фактором экономического роста. На основе проведенного анализа выделены основные формы государственного регулирования экономики, которые прямо влияют на выбор модели политики социальной защиты: непосредственное государственное управление социальной сферой экономики; налоговое регулирование; бюджетное регулирование; ценовое регулирование в условиях рыночной экономики; регулирование условий труда, трудовых отношений, оплаты труда. Усовершенствование системы социальной защиты населения должно включать, прежде всего, разработку и реализацию государственных программ борьбы с бедностью и предоставление помощи социально незащищенным категориям.

Ключевые слова: социальная защита, государственное регулирование, политика.

Trophimov A.

State regulation of social protection in terms of macroeconomic instability: theoretical aspect

The article is devoted to the development of theoretical bases of formation and functioning of the mechanisms of state regulation of social protection in terms of growth of macroeconomic challenges. It has been noted that the most tasks of state social protection policies are defined by economic resources. At the same time, public policy of social protection can be a significant driver of economic growth. From the above analysis, the main forms of economic regulation that directly affect the choice of model of social protection policies have been distinguished. They are: direct public administration by the social sphere of the economy; tax regulations; budgetary regulations; price regulation in a market economy; regulation of working conditions, labor relations and wages. Improving the system of social protection should include, first of all, the development and implementation of state poverty eradication programs and providing assistance to vulnerable categories.

Keywords: social protection, government regulation, policy.

Рецензент: Макарова О. В. – доктор економічних наук, старший науковий співробітник, заступник директора Інституту демографії та соціальних досліджень Національної академії наук України.

Reviewer: Makarova O. – Professor, Ph.D. of Economics, Senior Fellow, Deputy Director of the Institute of Demography and Social Research of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

e-mail: demography@idss.org.ua

*Стаття подана
01.02.2015 р.*

ЭКОНОМИЧЕСКОЕ ЯДРО РЕГИОНА: СУЩНОСТЬ, КРИТЕРИИ ФОРМИРОВАНИЯ И ЭЛЕМЕНТНЫЙ СОСТАВ

Определяется сущность экономического ядра территориально-производственной системы, выявляются критерии отбора элементов в экономическое ядро, а также даётся характеристика элементного состава и структуры ядра экономики региона. Первопричинами необходимости формирования экономического ядра являются ограниченность ресурсов и возможностей, количество и острота нерешенных социальных и экономических проблем. Причем в сравнительно недалекой перспективе, когда ограниченность мировых ресурсов станет одной из главных проблем, возможности использования положений теории экономического ядра в хозяйственной практике еще более возрастут.

Ключевые слова: регион, экономическое ядро, элементный состав, сущность и критерии формирования ядра.

Постановка проблемы. Процессы формирования в России развитых рыночных отношений обусловили возникновение множество проблем, решение которых требует учитывать также и территориальную специфику. Более того, недоучет региональных факторов во многом и обусловил недостаточно высокую эффективность трансформационных рыночных преобразований. Теоретически перед региональной экономической политикой ставится задача оптимизации пространственных структур с макроэкономических позиций и поэтому недооценка, а тем более игнорирование региональных особенностей формирования рыночных отношений негативно влияют на общую экономическую ситуацию в стране. В этой связи следует отметить, что выделение в регионах полюсов роста и пропульсивных отраслей способствует созданию «толчка» для развития экономических процессов: увеличения занятости трудовых ресурсов, функционирования взаимосвязанных отраслей хозяйства. Таким образом, в связи с неравномерным развитием экономики всегда можно выделить наиболее динамично развивающиеся пропульсивные отрасли, которые стимулируют развитие всей экономики и представляют собой полюса роста, полюса развития. Причем, процесс концентрации производства сосредотачивает пропульсивные отрасли в определенном месте, районе, который обычно называют точкой, центром роста (например, Силиконовая долина в США или Бангалор в Ин-

дии). Совокупность полюсов роста составляет экономическое ядро, но в него входят и иные элементы.

Первопричинами необходимости формирования экономического ядра являются ограниченность ресурсов и возможностей, количество и острота нерешенных социальных и экономических проблем. Причем в сравнительно недалекой перспективе, когда ограниченность мировых ресурсов станет одной из главных проблем, возможности использования положений теории экономического ядра в хозяйственной практике еще более возрастут.

При формировании экономического ядра возможно возникновение двух трудностей: сила импульса может направляться не на районы, требующие поддержки, а на высокоразвитые районы, с которыми экономически свяжутся пропульсивные отрасли полюсов роста; можно столкнуться с дефицитом ресурсов (финансовых и трудовых). Для предупреждения этого необходимо осмысленное управление процессом ядрообразования для получения максимального эффекта [10]. В подобных условиях управление финансами становится приоритетной задачей. Затем - трудовые ресурсы и предметы труда. В советских экономических исследованиях приоритеты в управлении этими объектами не составлялись, т.к. жестко нормировались. Свободы в манипулировании ресурсами не было. В рыночных условиях все обстоит строго наоборот - резко повышается значимость эффективного управления финан-

совыми ресурсами территории. Перераспределение инвестиций в полюса роста будет способствовать синергическому эффекту и приведет не только к росту производства в регионе, но и к улучшению социальных показателей, повышению уровня жизни населения. Эти обстоятельства актуализируют региональное ядрообразование и управление этим процессом.

Тема формирования и выделения «ядер» региональных экономик (как правило, называемых иным образом – например, ТПК, т.е. территориально-производственный комплекс), зачастую представленных комплексами отраслей, экономистами поднималась неоднократно в различных аспектах, но либо теоретические рекомендации не были достаточно разработаны и поэтому не могли успешно применяться на практике (так это было, к примеру, с теорией полюсов роста), либо широко использовались в условиях советского планового хозяйствования, но не были адаптированы к российским рыночным условиям хозяйствования.

Свое основное развитие теория экономического ядра получила в 60-е годы на Западе. Теория поляризованного развития в тот период представляла узловое направление в региональных исследованиях. Концепция полюсов роста была положена в основу региональных программ многих стран. Существенный вклад в развитие теории полюсов роста и экономического ядра внесли и российские ученые – регионалисты и, в частности, ими отмечалось наличие сходства между выбором в странах с развитой рыночной экономикой полюсов роста и советским принципом создания «промышленных очагов» и ТПК.

Территориально-производственный комплекс (ТПК) – это экономически целостное, взаимосвязанное и взаимообусловленное объединение производств разных отраслей хозяйства, которое возникло и развивается на определенной территории. Термин ТПК был введен в научный оборот в рамках планового подхода к экономике в СССР в 1947 году крупным российским экономико-географом Н.Н. Колосовским. Рыночным аналогом термина ТПК в определенном смысле является понятие эконо-

мического кластера, впервые введенного в 60-е годы XX века известным американским ученым Майклом Портером. Под кластером в настоящее время понимается группа географически соседствующих взаимосвязанных компаний (поставщики, производители, посредники) и связанных с ними организаций (образовательные заведения, органы государственного управления, инфраструктурные компании), действующих в определенной сфере и взаимодополняющих друг друга. Выделяют 3 вида кластеров: 1) региональные (регионально ограниченные объединения вокруг научного или промышленного центра); 2) вертикальные (объединения внутри одного производственного процесса, например, цепочка «поставщик – производитель – сбытовик – клиент»); 3) горизонтальные (объединение различных отраслей промышленности в один мегакластер, например, «химический кластер» или на еще более высоком уровне агрегации – «агропромышленный кластер»).

Анализ последних исследований и публикаций. Многие вопросы, связанные с изучением отдельных сторон исследуемой проблемы, нашли отражение в научных трудах известных отечественных и зарубежных учёных – экономистов и географов: Э. Б. Алаева, В. Б. Безрукова, Б. Д. Бреева, Д. И. Валентейна, А. Г. Гранберга, У. Изарда, И. А. Ильина, В. В. Кистанова, Н. С. Кистановой, А. Г. Липко, П. П. Литвякова, Н. Н. Некрасова, М. Ю. Павлова и др. Вместе с тем следует признать, что проблема развития экономики региона за счет создания и управления экономическим ядром, также как и в целом проблема управления формированием экономического ядра региона недостаточно изучены в настоящий период времени. Отсутствие механизма и критериев регионального ядрообразования обусловило необходимость развития технологии и разработки практических рекомендаций по формированию и управлению экономическим ядром региона, что и определило актуальность темы исследования.

Цель статьи – исследование процессов формирования экономического ядра

региона, а именно: сущности, критериев формирования и элементного состава.

Изложение основного материала исследования. Ведущими элементами региональных систем и подсистем населенных пунктов выступают их центры (ядра), которые соподчинены между собой. Таким образом под экономическим ядром в регионалистике нередко понимается совокупность «полюсов роста», она играет ключевую роль в развитии экономики. Сказанное особенно справедливо в отношении переходных социально-экономических процессов и состояний, т.е. в условиях, когда экономическая система осуществляет переход от одного сравнительно устойчивого состояния к другому.

Теория поляризованного развития, представляющая собой узловое направление в региональных исследованиях, наибольшую популярность получила в 60-е годы на Западе. При существовании основных форм взаимодействия любого ядра и любой периферии - прямого воздействия, или модернизации (т.е. распространения импульсов к развитию от ядра к периферии) и обратного воздействия, или зависимости (т.е. подчинения периферии ядру), акцент был сознательно сделан на первую. Теория поляризованного развития обосновывает закономерности территориальной концентрации населения и хозяйств в определенных узловых элементах, способных оказывать воздействие на окружающие районы и стимулировать их развитие [11]. Сторонники теории поляризованного развития доказывали преимущества концентрации производства, особенно «динамичных», пропульсивных отраслей, в нескольких центрах, что по их оценкам дает немалый экономический эффект.

Концепция полюсов роста была положена в основу региональных программ многих стран. Создание всякого рода полюсов и центров развития первоначально имело целью активизацию экономической деятельности в отсталых периферийных районах. Поляризация на районном уровне рассматривалась в большинстве случаев как средство территориальной деконцентрации на макроуровне, способное осла-

бить резкое доминирование отдельных суперрегионов или центров.

В конце 60-х – начале 70-х годов XX века интерес научного сообщества к концепции полюсов роста снизился, но усилился интерес к концепциям и теориям, объясняющим процесс постоянного воспроизводства неравномерности в развитии стран и регионов, причины сохранения отсталости. На первый план была выдвинута вторая форма отношений между центром и периферией - форма зависимости. Классиком концепции «центр-периферия» на Западе принято считать Дж. Фридмана [12]. Согласно концепции Фридмана, неравномерность экономического роста и процесс пространственной поляризации неизбежно порождают диспропорции между центром и периферией. Периферия не является однородным полем; она подразделяется на так называемую внутреннюю, или ближнюю, тесно связанную с ядром и непосредственно получающую от него импульсы к развитию, и внешнюю, или дальнюю, на которое ядро практически не оказывает мобилизующего влияния. Центр и периферия на любом пространственном уровне связаны между собой потоками информации, капитала, товаров, рабочей силы. Именно направления этих потоков определяют характер взаимодействия между центральными и периферийными структурами, превращая пространство в подобие силового поля. Движущей силой, обеспечивающей постоянное развитие и воспроизводство системы отношений «центр-периферия», является постоянная качественная трансформация ядра за счет генерирования, внедрения и диффузии новшеств.

Распространение нововведений, в т.ч. информации, идет иерархически в трех направлениях: от ведущих экономических районов (национального хартланда) к районам периферии (хинтерланду); из центров высшего уровня в центры второго порядка; из крупных городов как ядер поляризации в прилегающие районы. Дж. Фридман различает несколько ведущих факторов, определяющих стабильность доминирования ядра над периферией. С одной стороны, постоянная инновационная

деятельность создает благоприятные условия для ее дальнейшего развития именно в пределах ядра, обеспечивая максимальный доступ ко всевозможным контактам и связям. Тем самым, наряду с агломерационным эффектом возникает психологический эффект, обеспечивающий дальнейшую модернизацию и качественную трансформацию экономики центра. С другой стороны, постоянное выкачивание центром ресурсов ослабляет периферию, усиливая и закрепляя различия между ними.

Концепция полюсов роста активно разрабатывалась французскими учеными Ф. Перру и его учеником Ж. Бурвилем. Общая теория Перру основывается на трех концепциях: доминирующей экономики, гармонизированного роста, всеобщей экономики. Отправной пункт теории Перру - «эффект доминирования», состоящий в изменении сущности и форм отношений между экономическими единицами. Этот эффект приводит к «поляризации производства» вокруг отрасли («полюса роста»), где экономические единицы ведут себя как части единого целого («макроединицы»). В итоге стихийная «агрессивная» конкуренция исчезает, а совокупная эффективность действий партнеров возрастает. Как доказывает Павловым Ю.М., Перру рассматривал экономическое пространство как чисто абстрактное, некое силовое поле, напряженность которого неравномерна, и в котором действуют определенные центростремительные силы, направленные к центрам, полюсам или фокусам, и исходящие из них центробежные. Каждый фокус имеет свое собственное силовое поле, помещающееся в системе других фокусов; с фокусами соотносят функциональные полюса роста.

Полюс роста - понятие не столько пространственное, сколько функциональное (носитель динамики), однако в практике хозяйственной деятельности он наиболее рельефно выступает именно в традиционном географическом пространстве и базируется обычно на отраслях промышленности. Именно промышленность оказывает сильное влияние на развитие других отраслей, имеет с ними тесные производственные связи и способствует эконо-

мически эффективной концентрации [1]. Таким образом, будучи непосредственно связанной с теориями роста, концепция полюсов роста подчеркивает не причины, а лишь формы проявления экономических и социальных процессов. Данная теория и используемые ею концепции служат не только для объяснения неравномерности экономического развития, но и указывают путь решения региональных проблем - посредством создания в менее развитых районах искусственных «полюсов» или «точек» роста.

По поводу теории полюсов роста существуют и другие взгляды, дополняющие и развивающие первоначальные положения. Например, Ж.Бурвиль перенес эту теорию в конкретное экономическое производство, конкретный регион, дал региональное толкование полюса роста. Он объединил пространство и функцию в одно понятие - «поляриность пространства». Однако не каждый региональный центр - полюс роста, а только тот, в котором есть пропульсивные отрасли. Задача развития регионов определяется тем, что необходимо найти отрасли, которые дадут «толчок» к развитию всей региональной системы. Ж.Бурвиль показал, что в качестве полюсов роста можно рассматривать не только совокупности предприятий лидирующих отраслей, но и конкретные территории. Полюс роста можно трактовать как географическую агломерацию экономической активности или как совокупность городов, располагающих комплексом быстроразвивающихся производств.

Бурвиль Ж. подготовил географическую почву для функционального понятия и объединил пространство и функцию общим свойством - поляриностью. Из этого следует, что далеко не каждый региональный центр или узел является полюсом роста, а только тот, в котором представлены пропульсивные лидирующие отрасли, который способен к самостоятельному развитию в течение длительного времени, контролирует свое окружение и сообщает ему импульсы развития.

Широкое распространение получили два термина: полюс роста и центр роста. Этим как бы разграничивается функцио-

нальная и географическая часть. Под полюсом роста понимается набор отраслей, а под центром роста - географическая интерпретация полюса, т.е. конкретный центр, город. В частности, на основе концепции центра и полюса роста находят объяснение многие социально-экономические и экологические проблемы взаимосвязи г. Ижевска и окружающего его сельскохозяйственного Завьяловского района Удмуртской Республики [6]. Учитывая серьезное влияние, оказываемое ижевчанами на производственную и социальную инфраструктуру этого типичного сельскохозяйственного района и особенно те негативные экологические последствия на природную среду Завьяловского района (прежде всего, на процесс эрозии почв), обусловленные производственной деятельностью предприятий столицы Удмуртии, Государственным советом республики (главным законодательным органом Удмуртии) было принято решение о придании этому району официального статуса «пригородного района» с вытекающими из этого налоговыми и финансово-кредитными льготами (в частности, уже несколько лет формируется единый бюджет системы «Ижевск – Завьяловский район»). Все это позволит несколько уменьшить негативные последствия, обусловленные близостью крупнейшего в республике города и окружающего его сельскохозяйственного района.

Среди сторонников идей Перру находится, по мнению Ю. М. Павлова, испанский ученый Х. Р. Ласуэн; он разрабатывает теорию процессов урбанизации и развития на основе теории полюсов роста и диффузии нововведений [8]. В частности, он предлагает следующие определения «полюса роста»: 1. Полюс роста - это региональный (а не национальный) узел предприятий (а не отраслей), связанный с экспортным сектором экономики региона (а не с ведущей отраслью), расположенный в одном или нескольких географических кустах (концентрациях) региона. 2. Система полюсов роста и каждый из них в отдельности растет за счет импульсов, рожденных общенациональным спросом, передающихся через экспортный сектор региона

и воспринимаемых в процессе конкуренции между полюсами. 3. Импульс роста передается к периферийным второстепенным отраслям через посредство рыночных связей (а не через связи по поставкам и потреблению) между предприятиями, а к географической периферии - таким же образом, но с учетом факторов размещения. Теория полюсов роста получила развитие в работах Г. Шотье об осях развития. Его основная идея заключается в том, что территории, расположенные между полюсами роста и обеспечивающие транспортную связь, получают дополнительные импульсы роста благодаря увеличению грузопотоков, развитию инфраструктуры. Поэтому они превращаются в оси (коридоры) развития.

Таким образом, можно сделать вывод, что различные ученые с разных точек зрения разрабатывали теорию полюсов роста, но их идеи имели общее основание. В основе концепции полюсов роста лежит представление о ведущей роли отраслевой структуры экономики и, в первую очередь, лидирующих отраслей. Те центры и ареалы экономического пространства, где размещаются предприятия лидирующих отраслей, становятся полюсами притяжения факторов производства, поскольку обеспечивают наиболее эффективное их использование. Это приводит к концентрации предприятий и формированию полюсов экономического роста. Следует отметить, что одним из методов, применяемых в региональной политике развивающихся стран, является создание «полюсов роста», или «центров развития». Политика создания полюсов роста в целях регионального развития направлена на тщательный выбор в проблемном регионе одного или нескольких потенциальных полюсов. Именно сюда направляют новые инвестиции вместо того, чтобы «точечно» распределять их по всему району.

Теоретически «полюс роста» - это потенциальный пункт развития слабо поляризованного района. Практически же выбирается пункт, наиболее благоприятный с точки зрения ресурсов и географического положения; в дальнейшем «полюс роста», будучи оснащен инфраструктур-

ными сооружениями и производственными предприятиями, превращается в «центр развития». Следует выделить два основных типа таких «центров развития». К первому относятся центры, призванные инициировать миграцию и капиталовложения от гипертрофированного основного (или единственного) промышленного узла. Таких центров, как правило, немного - от одного до трех. Второй тип объединяет многочисленные мелкие центры, создаваемые в аграрных отсталых районах с целью их будущей индустриализации и ускорения экономического развития.

Согласно концепции поляризованного роста, импульсы, формирующие производственно-территориальную структуру, исходят от полюсов развития, представляющих собой центры концентрации производства. Сила воздействия полюсов зависит от того, что они собой представляют и какого рода импульсы от них исходят: развитие производственных связей (техническая поляризация), расширение рыночных связей (монетарная поляризация), социальное притяжение (психологическая поляризация). Все три формы воздействия центра на окружающую среду взаимосвязаны, однако практически их соотношение неодинаково для разных полюсов и даже для одного центра на разных этапах его развития. Таким образом, рассмотрев понятия «пропульсивная отрасль» и «полюс роста», приводимые в научной литературе различными авторами, можно считать, что полюса роста - территории, в которых концентрируются отрасли промышленности и находятся пропульсивные отрасли, причем главное свойство полюсов роста заключается в том, чтобы способствовать развитию различных элементов экономики. При этом пропульсивные отрасли – лидирующие отрасли, характеризующиеся максимальным объемом производства, оказывающие влияние на развитие экономики и обладающие динамичностью.

для исследования структурных циклов, анализ которых важен при мониторинге экономического развития, применяется понятие структурной эластичности выпуска: $E = n1/n2$, где $n1$ — консервативный (инерционный) компонент нормы ро-

ста, а $n2$ — реконструктивный (структурный) [4]. Применение термина «структурная эластичность» к показателю E оправдано по следующим причинам: величины $n1$ и $n2$ являются относительными приростами исследуемого агрегата, что существенно для определения показателя E как эластичности, ибо эластичность количественно представляет собой отношение таких приростов; и $n1$, и $n2$ учитывают структурные особенности происходящих в хозяйственных системах процессов.

Данный показатель структурной эластичности целесообразно использовать и при решении проблемы элементного формирования экономического ядра. Возможны следующие его варианты (фазы).

1. Структурная эластичность положительна: рост на основе традиционной структуры выпуска дополняется ростом на основе структурных изменений, т. е. $n1 > 0$ и $n2 > 0$. Тогда $E = n1/n2 > 0$. Соответствующая фаза структурного цикла может быть названа фазой дополняющего развития.

2. Если несущий каркас экономической структуры подвергается преобразованиям, которые сначала довольно умеренны в силу инерционности экономических процессов, то рост на традиционной основе замедляется ($n1 < 0$), но сохраняется рост на базе структурных изменений ($n2 > 0$), причем это происходит так, что $N = n1 + n2 > 0$, и поэтому имеет место рост выпуска. Тогда $E > -1$.

Такая ситуация характеризует фазу компенсирующего замещения, т. е. рост за счет компонента $n2$ компенсирует и замещает спад на основе компонента $n1$, что обусловлено самим целевым назначением структурных сдвигов — рост на их основе должен расширять производственные возможности хозяйственной системы. Это действительно на первых порах удается обеспечить, однако часто спад традиционных производственных возможностей приобретает коллапсную форму, и тогда системы переходят в фазу 3.

3. При кардинальном преобразовании традиционной структуры выпуска спад на ее основе перестает компенсироваться одновременным ростом на базе реконструк-

тивной составляющей, что связано с запаздыванием эффекта структурных преобразований и часто с общей его недостаточностью по сравнению с масштабом деструкции. Имеет место $N < 0$ и $E < -1$. Это ситуация не компенсирующего замещения.

4. В четвертой фазе упомянутые факторы проявляются наиболее отчетливо, в силу чего наблюдается общий глубокий спад производства: $E \ll -1$ и $N \ll 0$ [6].

На основе предложенной классификации фаз экономического роста в каждом данном периоде объекты анализа — отрасли, товарные группы разбиваются на кластеры — совокупности объектов, сходные по свойствам динамики. В первый кластер (кластер 1) попадают объекты множества G_{it} для которых $E^{(i)} > 0$ при $i \in G$. Объекты кластера 1 развиваются в целом успешно в имеющихся условиях. Для объектов второго кластера (кластер 2) $0 > E^{(i)} > -1$. Эти объекты проводят реконструкцию выпуска с целью более выраженного роста. Для объектов третьего кластера $E^{(i)} < -1$. Это слабо депрессивные объекты. В кластере 4 входят объекты, удовлетворяющие условию $E^{(i)} \ll -1$ и $N \ll 0$. Объекты этого кластера относятся к сильно депрессирующим. В процессе отбора элементов экономического ядра возможно использование данного приема, поскольку структурная эластичность позволяет выявить отрасли и виды производств, которые существенно влияют на развитие социально-экономической системы в целом, поэтому в ядро входят элементы первого и второго кластеров.

Например, как показали исследования, к экономическому ядру Удмуртской Республики в настоящее время можно отнести черную металлургию, машиностроение и металлообработку, лесную и деревообрабатывающую промышленность, нефтяную и пищевую отрасли. Иначе говоря, в ядро входят следующие товарные группы: военная техника и снаряжение; оружие невоенного назна-

чения; специальные сорта черных металлов и проката; цветные и редкоземельные металлы, прокат из них; некоторые виды предметов длительного пользования (стиральные машины, бытовые компьютеры и т. п.); средства космической связи; легковые автомобили; нефть; оборудование для химического и бумагоделательного производства; древесина и пиломатериалы; стройматериалы (для сравнения в экономическое ядро Курской области входят следующие отрасли: машиностроение и металлообработка, электроэнергетика, черная металлургия, химическая и нефтехимическая, а также пищевая промышленность [11]).

Подобным образом можно определить элементный состав экономического ядра для любого региона.

Выводы и перспективы дальнейших исследований. В статье дается обоснование целесообразности развития и обобщения известной концепции точек роста. Обобщение осуществляется в отраслевом, региональном и функциональном аспектах.

Под экономическим ядром следует понимать совокупность точек роста и базисных элементов экономики. Экономическое ядро оказывает существенное влияние на функционирование и развитие всей экономической системы.

Предлагается система количественных и качественных критериев отбора элементов в экономическое ядро на разных уровнях иерархической системы управления. Актуальность формирования ядра экономической системы возрастает в кризисных ситуациях, в условиях переходного периода от одного устойчивого состояния к другому и в условиях слаборазвитости экономики.

Обосновывается идея о многовариантности экономического ядра и необходимости выбора его оптимального варианта, а также предлагается методический подход для осуществления отбора элементов ядра в различных регионах. На примере двух субъектов Российской Федерации — Удмуртской Республики и

Курской области определен состав экономического ядра этих регионов, что свидетельствует о возможности практического использования предложенной теории.

Определены направления формирования системы управления и регулирования процессам «ядрообразования» на отраслевом и региональном уровнях.

На основе предложенного подхода можно определять экономическое ядро в других странах мира и в их регионах.

Литература

1. Бурлаков В. А. Буржуазная региональная теория и государственно-монополистическое регулирование размещения производительных сил (критический анализ) / В. А. Бурлаков // Геополитика. – М.: Мысль, 1981.
2. Гильдебрант В. Ядро и равновесие в большой экономике / В. Гильдебрант. – М.: Наука, 1986.
3. Гребенщиков П. И. Макроэкономика / П. И. Гребенщиков. — СПб, 1992.
4. Дедов Л. А. Развитие хозяйственных систем: методы оценки и анализа / Л. А. Дедов. – Екатеринбург: Изд-во УрО РАН, 1998.
5. Павлов К. В. Патологические процессы в экономике. М.: Магистр, 2009. 478 с.
6. Павлов К. В. Патоинституционализм, патоинституты, и модернизация российской экономики / К. В. Павлов // Проблемы теории и практики управления. – 2013. - № 7. – С. 112-119.
7. Павлов К. В. Ядро экономических систем и эффективное хозяйственная политика / К. В. Павлов. – М.: Магистр, 2009. – 196 с.
8. Павлов Ю. М. Региональные исследования за рубежом / К. В. Павлов. – М.: Наука, 1973.
9. Региональное программирование в развитых капиталистических странах. – М.: Наука, 1974.
10. Световцева М. Г. Управление формированием экономического ядра региона: автореферат дисс. на соискание уч.

степ. кандидата эконом. наук / М. Г. Световцев: Воронеж, 2004. – 18 с.

11. Световцева М. Г. Анализ структуры экономического ядра региона (на материалах Курской области) / М. Г. Световцева, Э. Н. Кузьбожев, К. В. Павлов // Известия Курского государственного технического университета. – 2003. - № 10. – С. 21 – 25.

12. Центр и периферия в региональном развитии / Под. ред. О.В. Грицай. М.: Наука, 1991.

References

1. Burlakov V. A. Burzhuaznaya regional'naya teoriya i gosudarstvenno-monopolisticheskoye regulirovaniye razmeshcheniya proizvoditel'nykh sil (kriticheskiy analiz) / V. A. Burlakov // Geopolitika. – М.: Mysl', 1981.
2. Gil'debrant V. Yadro i ravnesiye v bol'shoy ekonomike / V. Gil'debrant. – М.: Nauka, 1986.
3. Grebenschikov P. I. Makroekonomika / P. i. Grebenschikov. — SPb, 1992.
4. Dedov L. A. Razvitiye khozyaystvennykh sistem: metody otsenki i analiza / L. A. Dedov. – Yekaterinburg: Izd-vo UrO RAN, 1998.
5. Pavlov K. V. Patologicheskkiye protsessy v ekonomike. М.: Magistr, 2009. 478 s.
6. Pavlov K. V. Patoinstitutsionalizm, patoinstituty, i modernizatsiya rossiyskoy ekonomiki / K. V. Pavlov // Problemy teorii i praktiki upravleniya. – 2013. - № 7. – S. 112-119.
7. Pavlov K. V. Yadro ekonomicheskikh sistem i effektivnoye khozyaystvennaya politika / K. V. Pavlov. – М.: Magistr, 2009. – 196 s.
8. Pavlov YU. M. Regional'nyye issledovaniya za rubezhom / K. V. Pavlov. – М.: Nauka, 1973.
9. Regional'noye programmirovaniye v razvitykh kapitalisticheskikh stranakh. – М.: Nauka, 1974.
10. Svetovtseva M. G. Upravleniye formirovaniyem ekonomicheskogo yadra regiona: avtoreferat diss. na soiskaniye uch. step. kandidata ekonom. nauk / M. G. Svetovtsev: Voronezh, 2004. – 18 s.

11. Svetovtseva M. G. Analiz struk-tury ekonomicheskogo yadra regiona (na materialakh Kurskoy oblasti) / M. G. Svetovtseva, E. N. Kuz'bozhev, K. V. Pavlov // Izvestiya Kurskogo gosudarstvennogo tekhnicheskogo universiteta. – 2003. - № 10. – S. 21 – 25.

12. Tsentr i periferiya v regional'-nom razvitii / Pod. red. O.V. Gritsay. M.: Nauka, 1991.

Павлов К. В.

Економічне ядро регіону: сутність, критерії формування і елементний склад

Визначається сутність економічного ядра територіально-виробничої системи, виявляються критерії відбору елементів в економічне ядро, а також дається характеристика елементного складу і структури ядра економіки регіону. Першопричинами необхідності формування економічного ядра є обмеженість ресурсів і можливостей, кількість і гострота невирішених соціальних та економічних проблем. Причому в порівняно недалекій перспективі, коли обмеженість світових ресурсів стане однією з головних проблем, можливості використання положень теорії економічного ядра в господарській практиці ще більше зростуть.

Ключові слова: регіон, економічне ядро, елементний склад, сутність і критерії формування ядра.

Pavlov K.

Economic core region: essence, formation and criteria elemental composition

Defines the essence of the economic core of territorial production systems, identifies criteria for selecting items in the economic core, and gives a description of the elemental composition and structure of the core of the regional economy. The root causes of the economic necessity of forming nuclei are limited resources and opportunities, the number and severity of unresolved social and economic problems. And in the relatively near future, when the world's limited resources will be one of the main problems, the possibility of using the theory of economic core in economic practice will increase even more.

Keywords: region, economic core, elemental composition, nature, and the criteria for the formation of the core.

Рецензент: Нусратуллин В. К. – доктор экономических наук, профессор, заместитель директора по научной работе Института экономики и социологии Уфимского центра Российской Академии наук, г. Уфа, Российская Федерация.

Reviewer: Nusratullin V. – Professor, Ph.D. of Economics, Deputy Director for Research of the Institute of Economics and Sociology, Ufa Centre of the Russian Academy Sciences, Ufa, Russian Federation.

e-mail: nvk-ufa@rambler.ru

*Статья подана
10.05.2015 г.*

THE ACTUAL FORMAT OF GHAZALI ECONOMIC ACTIVITY: THE EXPERIENCE OF THE SOUTHERN REGIONS OF RUSSIA

International experience proves that industrial business parks are becoming centers of favourable attitude, economic growth and production development. In the process of the economic evolution business parks have a propensity to the places of the qualified staff concentration, educational centers, trade, culture, entertainment. It was revealed that the most important problems for industrial parks creation are: difficulties in the investment attraction; administrative barriers, complicated business conditions in Russia. The limiting factors for a potential investor are the following: absence of the opportunity of all project risks management, bureaucratic procedures, absence of common standards of organization and business practice in the industry. New industrial grounds are supposed to help to get rid of the dependence of many southern Russian monocities from a large enterprise, will assist regional authorities to solve the problem of employment. The article reveals competitive characteristics and peculiarities of industrial parks, distinguishing them from industrial zones and technoparks. The importance of the creation of industrial parks as a relatively new form of the organization of the industrial production in Russian regions and as an efficient tool of the investment attraction into the regions of the Southern federal district is proved.

Keywords: region, techno park, industrial zone, industrial park, Association of Industrial Parks, investments, Southern federal district, development.

Formulation of the problem. Today industrial parks as complexes combining warehouses, production sites, offices, social and dwelling units are popular in the whole world. From the beginning of the XX century, the industrial parks were situated in the suburbs of the cities, close to transport knots and airports, in the territories that were zoned for the industrial and warehouse use. Since 1950s specialized innovative techno parks associated with large universities started to emerge. Industrial parks are providing the enterprises with the infrastructure for the realization of their basic production activity. Techno parks are contributing to the development and the introduction of new technologies into the production and there should surely exist the presence of the R&D constituent in the form of scientific institutes, centers, universities. Some time after business parks started to gravitate towards the places of the highly qualified staff concentration, educational centers, trade, culture, entertainment [1–4]. Their territorial organization was generally tied to the places of old industrial zones in large cities.

Competitive characteristics of industrial parks are: geographic closeness of the sellers and labour markets, availability of financial partners, transport accessibility, integration of some means of transport (car, railway, airplanes, water transport), excessive provision

of the energy resources, simplified order of the passing by residents of administrative and permissive procedures, closeness of dwelling units and social infrastructure, opportunity of the enlargement or product diversification, advanced engineering solutions and so on. Internationally industrial parks are centers of the investment preferences, economic growth and the production development.

The residents of industrial parks get the following advantages: integrated services in construction and maintaining of production, time saving for the project setting, provision with the infrastructure and engineering nets, guarantees of the legal cleanness of the contracts, administrative support in the region, tax privileges. Industrial parks should be considered in a broader way than only just a comfortable way of doing business. In prospect they are capable of reconstructing the national economy, renovating the infrastructure and setting an innovative process. Already today the summary volume of the investments into all the declared projects makes up 550 billion rubles. Nowadays there are 250 projects dealing with the development of the working and designed industrial parks [5; 6].

The qualitative distinction of the industrial park from the industrial zone is the common conception of the development of the territory, anticipating the creation of a pool of renters or users cooperating one with

another, availability of a common for all the residents the system of an automated management, provision of communal services, security and access systems.

Analysis of recent research and publications. The efficient organization of the regional space, practical aspects of the search for relevant forms of interaction between businesses in the region were considered in the works of such foreign researchers, as: C. Collis, Roger H. Houpal, Michael T. Peddle, David H. Reisdorph, C.N. Silva, S. Syrett, D. Webb.

Current problems associated with vo-prosam organization of industrial parks in Russia, with the study of the specifics of formatting regional economic complexes in the form of industrial business parks, as well as analyzes the experience of creation of industrial parks in the regions of Southern Russia are reflected in the works of such Russian scientists, as: N. Kiseleva, B. Matveev, I. Mitrofanova, M. Mayornikova, O. Patrakeeva, G. Starokozheva and others.

The research was based on such general scientific methods as those of scientific abstraction, economic analysis, comparison and analogy, system approach, unity of subjective and objective in the development of economic processes and expert evaluation.

Purpose of the article. The purpose of the author of the article was the comparative analysis is not yet such a large experience of creation in the regions of Southern Russia industrial parks, the results of which allowed to identify as a deterrent and catalyzing this process factorsю

Basic material research. Industrial Parks as an Efficient Format for the Business Organization. New industrial sites can help to take off the dependence of the mono cities (cities specializing in one type of production) for a large enterprise and to help regional authorities to solve the problem of the employment of the population. The most desirable resident for a park is a large western producer that becomes an anchor actor that attracts the concomitant business thank to which a valuable narrowly specialized cluster appears. Basically foreign companies have strict standards relative to what their production site should be and that's why they offer the mana-

gerial company their own construction projects first and then they buy them out. The largest part of industrial sites is built using this principle. The more regional authorities are interested in the appearance of new projects in their regions the more preferences they offer to future residents [4].

Under contemporary circumstances the creation of industrial parks is an efficient way of attraction of the investments into the region. Under the conditions of the lack of domestic financial resources it is hard to find a big investor capable of occupying a large enough territory and, consequently to invest into its development considerable sums of money than to deal with several small ones. But as industrial parks are created according to the cluster principle, so the investor is offered the site basically oriented on the development of a definite product [7].

The industrial parks already functioning in Russia are: "Ozery" and "Dega Cluster Nогinsk" in Moscow region, "Zavolzhye" in Ulianovskaya oblast', "Rodniki" in Ivanovskaya oblast', "Technopolis Khimgrad" and Kamsky industrial park "Master" in the republic of Tatarstan, "Vorsino", "I-Park" and "Rosva" in Kaluzhskaya oblast', "Orel" in Orlovskaya obalst, "Greenstate" in Leningradskaya oblast', "Sheksna" in Vologodskaya oblast'. New industrial parks are being actively constructed in Moskovskaya, Voronezhskaya, Leningradskaya and Yaroslavskaya oblast' [8; 9, p.71–74].

Among the industrial parks there exists a graduation according to the type of industrial sites. So, green field is an industrial parks built from the beginning. A brown field project is presented by old companies that appeared on the basis of previous industrial zones. According to the data of the company "Knight Frank" from all the industrial parks functioning in Russia, 69% of them are green fields that are presented by plots of land ready for use transformed from agricultural lands withd available infrastructure (sources and so on) or without it.

According to the assessment of the "Ernst and Young" company only in 2012 the number of new industrial parks increased by 15%. At the same time according to the opinion of experts from the company "Knight

Frank", one half of all the declared projects are only "empty fields". In practice in Russia only 25 or 30 parks (10% of the total number) are being realized. 70% of the area of the existing industrial parks are empty [7; 10, p.66–68].

However the number of the industrial parks that are organized in Russia is relatively small in comparison with the international practice due to the fact that it is a new industry for the country. Average recoupment term of the projects is about 7 years. The owners are looking for "long money" to invest in them and they are trying to gather an efficient pool of residents. At the same time there arise situations when the owners of industrial parks declare large scale projects but in practice potential residents remain disappointed as in one place there arise administrative barriers and in the other place they lack infrastructure or the managerial company provides low quality services. The reasons for the refusal of the investors of the placement in industrial parks are: insufficient general infrastructure and the pressure on the resident from the owner, possible burden from the side of the neighbour enterprises, competition for the professional working force, focus on large clients, probability of the operating and communal costs growth, desire of the residents to become an independent developer. Whereas the industrial parks are interesting for small and medium sized business [11, p. 1281–29].

South of Russia as a Basis for the Creation of Industrial Parks: Results and Problems. In the South of Russia there is already the industrial park "Nevinnomyssky" that is included into the list of priority investment projects for the period of 2010–2013, within the realization of the "Strategy of the development of the Northern Caucasus Federal District up to 2025". The amount of the budget funds planned for the realization of this project in the frame of this strategy made up 1,4 billion rubles and 1,15 billion rubles among them are the funds from the federal budget. For the period of 2013–2014 the financing from the federal budget will make up 4 billion rubles [12].

This helped already to get rid of the mono profile of the economy of the city, large scale constructions of new enterprises from different industries began (construction mate-

rials, metallurgy and so on). The launch of the enterprises from the park will allow changing the economic basis of the city, it will stop depending on the economic situation in three enterprises. After the finish of the creation of the industrial park "Nevinnomyssk" the volume of investments from different sources will make up 35 billion rubles. The plan of the development of the industrial park up to year 2030 took into account all the problems of the personnel development: number of the newly created working places with the account of the multiplicative effect will reach 10 000. For the development of the staff the directions of the active cooperation of the science, education and business are being created. In 2013 the construction of electric nets, water supply, gas supply, car and railroads in the industrial park "Nevinnomyssk" was started [6; 12].

Two years ago in Russia the Association of Industrial Parks was established which united 60 large market participants. The Association of Industrial Parks consists of both state corporations of the development of the regions of the Russian federation and private national and international companies. Nowadays the Association of Industrial Parks is developing the standard of an industrial park in accordance with which it realizes a voluntary certification of participants. However the number of the certified industrial parks is not big.

After the certification, the industrial park "Nevinnomyssky" was marked on the interactive map of industrial parks of Russia that encourages the process of the attraction into the city of Nevinnomyssk new investors. For them a road map was developed which presents a unique product describing the whole algorithm of the actions of potential investors, beginning from the agreement of the conception and basic parameters of the investment project with the administration of the city, assignation of the status of the resident of the industrial park "Nevinnomyssky" to the State Unitary Enterprise "Managerial company of the investment and innovative development of Stavropolsky kray" till the obtaining the permission for the introduction of the object into the operation [13].

For Nevinnomyssk the industrial park is one of the basic points of the economic growth and the center of the attraction of investments. So, for instance, if in 2011 only taking into consideration the whole volume of the funds invested into the economy of the city (12 billion rubles), only 12,5% fell on the projects of the residents of the industrial parks. As for the period 2012-2014 the share of investments into the park is expected to grow according to the forecasts to 40-50%.

According to the Agency of the investment development of Rostovskaya oblast', in this old industrial region of the Southern Federal District there are four active industrial parks: "Novoaleksandrovsky", "Azovsky", "Krasnosulinsky", "Oktiabrsky" and one that is being created "Grushevsky". Since 2004 world known companies have locate here their production sites: Coca-Cola, PepsiCo, Guardian, Fondital, PRAXAIR, IMERYYS and others.

Thus, for instance, the potential of the industrial park "Krasnosulinky" is very considerable, the total territory of which makes up 1 thousand hectares. On the territory of the park from 60 till 100 plants can be located. The main advantages of this park are the proximity to large cities of the Eastern Donbas (Shakhty, Novoshakhtinsk, Krasny Sulin) and a developed engineering infrastructure and close disposition to the main transport roads: the federal road M 4 "Don" and the M 19 road going through Ukraine. However it is clear that under the conditions of the political crisis in Ukraine that started in 2013 and accompanied by war in the South-East of the country, that led to considerable destruction of infrastructure in this territory, this advantage has been lost.

In 2012 the first investor of Ltd "Guardian Steklo Rostov" started to realize in the site of the park the construction of the plant. The subsidiary enterprise of the company "Guardian" (the largest world producer of the glass) planned to start its production by the beginning of 2013, the power of the plant will make 900 tons of float glass per day. The planned volume of investment makes about 260 million \$ [8-10].

The third potential resident of the park is the corporation "TechnoNicol" that is a Eu-

ropean producer and the provider of the roof, hydro and frost protection materials. The investment project supposes investment of about 45 million dollars into the production line of 50 000 tons of the heat insulation with the term of recoupment of 10 years. The choice of the investor of the territory of industrial park "Krasnosulinsky" was determined in the first turn by its suitable geographic position. The proximity to the southern border of the country will allow expanding the supply market: materials will be supplied into the regions of the Southern Federal District and the Northern Caucasian Federal District as well as Kazakstan, Armenia, Georgia an Azerbaijan. The residents of the part will get the preferences in the property tax according to the legislation of Rostov region. The number of tax privileges will make about 100 million rubles. Besides the residents will have the opportunity to reimburse the expenses on the creation of the infrastructure in electric and gas supply (about 80 million rubles). An additional advantage of the industrial park "Krasnosulinsky" is the availability of all engineering communications and a developed infrastructure in all industrial sites and in particular of a railroad branch.

But the problems still exist. The functioning industrial parks in the Rostov region are just potential sites basically for big investors. For a long time the policy of the attraction of investments into the region was oriented on them. The potential of medium sized regional firms was underestimated. The fact that this sector was not involved by the regional economic policy became evident when, despite all the efforts, the investments into the region reduced when large companies lowered their investment activity and there were no offers from medium sized enterprises. That's why in early 2012 the Department of Investments and Entrepreneurship of Rostovskaya oblast' initiated the preparation of the concept of the creation and development of industrial parks on the territory of the region. The result of the public discussion of the project concept led to the conclusion that the integrated legal base of the development of industrial parks has not been created so far and "one window" for the investors is only functioning in the manual mode of admin-

istration but there is no sufficient personnel provision and there are no parks, corresponding to the international or national practice. The developers of the conception offered the model that includes the interests of the business of any size and could be used in many territories of the region. Its disadvantage is the contiguity with the budget that weakens competitive advantages of the existing industrial parks in favour of the selected projects, i.e. large enterprises, that can count on privileges.

Since February 2012 a pilot project of the first private industrial park "Oktyabrsky" has been realized that in all the criteria corresponds to an international format. The managing company was created in the form of the limited company and its main source of profit is the money received from the servicing of the resident. Industrial park "Oktyabrsky" is specialized specifically in medium sized firms with the turnover of 50-300 million rubles that does not allow to count on specific tax preferences from the region, as in accordance with the law concerning investments, the privileges can be obtained by the investor whose business can count on the profit of more than 300 million rubles. If a large investor is interested in this park, it will have to obtain the subsidy from the regional budget without assistance [6; 9; 10].

The managing company of the industrial park "Oktyabrsky" rented the plot of land of 65 hectares in the municipality and it has the plans of the increase of the area twice at least and the negotiations are being held with investors who plan to occupy the plots of land of 20 and 30 hectares. The rest of the territory is divided into plots of land of 2-3 hectares for small business firms. The managing company is focused on the investment potential of 4,5 billion rubles obtained from the enterprises and residents. The additional area can give about 3 billion rubles.

Potential residents of the industrial park "Oktyabrsky" is a Czech company, specializing in a deep reprocessing of the agricultural production and a Spanish plant of the production of components of construction materials that have been supplied so far from abroad. Next to the new park there exists another one functioning since 2004 (it is called today Ok-

tyabrskaya industrial zone). Today its main investor is the largest Russian producer of turkey "Evrodon" and the factory of the steel work and sandwich panels "MetallDon" [12; 13].

As the conditions for state and private industrial parks are far from being equal Ministry of Economic Development of the Russian Federation took the decision about the support of the private parks. The test subsidizing of industrial parks that reached a certain level in their activity is planned to take place. So, if a private industrial park is 40% full, it can pretend to have its infrastructure costs reimbursed under the condition that these funds will be used for its further development.

Besides in the opinion of the experts of the Association of industrial parks, in Russia an "industrial park" is a market notion. That's why a number of the regions of Russia decided to give a special status to industrial parks by passing special regional laws. Stavropol'sky kray was the first in the South of Russia region where the law concerning industrial parks was passed and has been working since 2009. Volgogradskaya oblast' developed legal base for technological parks in 2011. The law "About industrial parks of Krasnodar kray" was passed in 2012. In these documents the status of the resident, mechanism of its assignment, the conditions of the use of regional tax preferences are determined.

In Rostovskaya oblast' investors at the same time deal with several laws: "About the investments into Rostovskaya oblast'", "About the zones of the economic development in the Rostovskaya oblast'" and "About the bases of the state and private partnership". However there are no explanations in any of them concerning which resident should be thought to be the resident of the industrial park and which territory is thought to be the one. It is necessary in the nearest future to pass the corresponding regional law.

Conclusion prospects for further research. In the international practice the format of the industrial park has been actively used as an instrument of the acceleration of the development of territories beginning from 1960s. Competitive characteristics of an industrial park are: geographic proximity of the markets and labour markets, availability of

financial partners, transport accessibility, integration of several means of transport, excessive provision with energy resources, simplified order of the passing by the residents of administrative and permissive procedures, closeness of dwelling and social infrastructure, opportunity of enlargement or diversification of the production, advanced engineering solutions. There are two conceptually different approaches in the location and the realization of the project: green field and brown field. In many projects of industrial parks green field concept has incontestable advantages and has, as a rule, good infrastructure, new communications and so on [14].

The sector of industrial parks in Russia is still very young and immature and it has existed for about 10 years so far. By the beginning of 2014 more than 100 industrial parks were said to be established all around the country and if we take into consideration the whole list of the industrial property existing: technoparks, industrial zone and so on, we can count on more than 300 units. The practice shows that only less one half of them are functioning. As for industrial parks that can share their positive experience, their number is considerably smaller. The largest part of industrial parks in Russia are connected with the development of the automobile and chemical industries. However their largest part appeared in "empty field" and not with the use of corresponding industrial sites. Most often their creation was directed on the construction of new productions in alliance with the Western companies.

Today in the Russian Federation there are both state and private industrial parks. The first ones are mainly focused on very large foreign companies and corporations, for instance, on automobile concerns. The second ones offer more flexible conditions for their residents that are basically created for the companies of an average level. However Russia has considerably fewer developed private industrial parks than state owned ones.

Industrial parks in Russia do not have a clearly determined legal status so far but there are visible efforts to solve this problem. Ministry of the economic development of the Russian Federation in this question closely cooperates with the recently established As-

sociation of Industrial Parks of Russia. As on the territories of industrial parks several companies independent from one another exist a number of problems arises that is connected with industrial, sanitary and ecologic security, right of water use, consumption of dangerous substances.

Beginning from 2012 the requirements for the industrial parks became more severe: only certified industrial parks are able to get financial support from the state. The nearest plans of the Association of Industrial Parks include the creation of the ranking of industrial parks. The assessment is supposed to be made using different criteria, for instance, satisfaction of residents, amount of the attracted investments and enterprises during the final year that encourage competition.

But now it is possible to say that there exists a specific trend directed on the creation of industrial parks in the regions of the Russian Federation. The fact of presence of an industrial park is seen to be as an indispensable condition of the successful regional functioning. The situation that arose in the market of the industrial property can be characterized as a favourable one rather than unfavorable one. The industry is quite competitive and is more perspective than an unfavourable sector for investment in the market of commercial property. The mood of the investors in the plan of the project financing of industrial property for the moment is rather optimistic than a pessimistic one.

Analysis of the industrial parks establishment in the regions of the South of Russia allows coming to the conclusion that the problems of the involvement of investors into the projects come forward. The second factor according to the importance and prevalence are the complicated conditions of business functioning in Russia. That's why a potential investor, planning to invest financial funds into the projects of industrial parks in Russia and its regions is afraid, in the first turn, of the lack of the opportunity to manage all the risks of the project and, secondly is incapable of managing bureaucratic procedures and, thirdly suffers from the absence of the common standards of the organization and doing business in the industry. However in general it can be noted that the market of industrial parks in

Russia is gradually developing in spite of the presence of some crucial problems in this sphere. But still the growth of qualitative indices is ten times lower than the level of the quantitative indices.

References

1. Syrett, S.; Silva, C.N. (2001). Regional Development Agencies in Portugal: Recent Development and Future Challenges. *Regional Studies: The Journal of the Regional Studies Association*, 35-2, 174–180.
2. Webb, D.; Collis, C. (2000). Regional Development Agencies and the 'New Regionalism' in England. *Regional Studies: The Journal of the Regional Studies Association*, 34-9, 857-864 (in Engl.).
3. Peddle, Michael T. (1993). Planned Industrial and Commercial Development in the United States: A Review of the History, Literature, and Empirical Evidence Regarding Industrial Parks and Research Parks. *Economic Development Quarterly*, 7(1), 107–124.
4. Houpal, Roger H. (2014): Issues and concerns for the public funding of business parks. Department of Agricultural and Applied Economics University of Wyoming. Retrieved from <http://wyocre.uwagec.org/Publications/bzpark.pdf> (in Engl.).
5. Matveev, B. (2014). Industrial parks: present and future [“Industrialniye parki: nastoyasheye i budusheye“]. Retrieved from http://www.sitmag.ru/article/buildsklad/2007_12_A_2008_03_27-20_56_34.
6. Industrial parks as a serious assistance to business [“Industrialniye parki – serioznaya pomoshch malomu biznesu”] (2014). Agency of strategic programs. Retrieved from <http://www.rosstrategy.com/index.php/analitika/industrialnye-parki-sereznaya-pomosch-malomu-biznesu>.
7. Mark, Nata. (2014). Industrial parks of Russia are breaking though [“Industrial parks of Russia are breaking though Industrialniye parki Rossii idut v proryv“]. Retrieved from http://www.tpp-inform.ru/analytic_journal/4367.html.
8. Kiseleva, N.N. (2014). Regional divergence of the regions of the South of Russia: types, scale and ways of overcoming [“Regional'naja divergencija regionov Juga Rossii: tipy, masshtaby i sposoby preodolenija”] *Regional economy. South of Russia*, 2, 26–34.
9. Mitrofanova, I.V., Mitrofanova, I.A., Starokozheva, G.I., Rodionova, E.V. (2013). Industrial business parks as an efficient tool of the strategic territorial management: experience of the Southern Federal District [“Industrialniye biznes parki kak effektivny instrument strategicheskogo territorialnogo menedzhmenta: opyt YuFO”]. *Management and business administration*, 3, 70–79.
10. Mitrofanova, I.V., Rodionova, E.V., Mayornikova, M.G. (2013). Industrial parks as a relevant brand of the subjects of the Southern Federal District [“Industrialniye parki – aktualny investitsionny brend subjektov Yuzhnogo federalnogo okruga”]. *Regional economy. South of Russia*, 2, 66–72.
11. Mitrofanova, I.V., Rodionova, E.V., Mayornikova, M.G. (2013). Industrial parks - a new format for the organization of the regional industrial complex [“Industrial'nye parki – novyj format organizacii promyshlennogo kompleksa regiona”]. *Economics of sustainable development*, 14, 127–133.
12. Industrial parks of the Don river area [“Donskiye industrialniye parki”] (2014). Agency of the investment development of Rostov region. Retrieved from <http://www.ipa-don.ru/offers/projects/eg>.
13. Patrakeeva, O.Yu. (2014). Industrial parks as a relevant formant of development of the regional economic complex [“Industrial'nye parki – aktual'nyj format razvitija regional'nogo hozjajstvennogo kompleksa”]. *Regional economy. South of Russia*, 4, 66–70 (in Russ.).
14. Industrial parks – south of Russia 2013 [“Industrialniye (promyshlenniye) parki – yug Rossii 2013”]. (2014). A Federal database of investment sites. Retrieved from <http://fbip.ru/articles/newsdetails/id/219>.

Родионова Є. В.

Актуальний формат організації господарської діяльності: досвід південних регіонів Росії

Міжнародний досвід доводить, що промисловий бізнес-парки стають центрами економічного зростання і розвитку виробництва. У процесі економічної еволюції бізнес-парки стали тяжіти до місць концентрації кваліфікованого персоналу, навчальних центрів, торгівлі, культури, розваг. Найбільш важливими проблемами при створенні індустріальних парків є: труднощі в залученні інвестицій; адміністративні бар'єри при веденні бізнесу в Росії. У числі стримуючих факторів для потенційних інвесторів: відсутність можливості компенсувати ризики, пов'язані з управлінськими, бюрократичними процедурами, відсутність єдиних стандартів організації та ділової практики. Нові промислові парки здатні допомогти позбавитися південним російським моно-містам від залежності від великих підприємств, а регіональним властям - вирішити проблему зайнятості. У статті розкриваються конкурентні характеристики та особливості індустріальних парків, які відрізняють їх від промислових зон і технопарків. Підчеркнута важливість створення індустріальних парків як порівняно нового формату організації промислового виробництва в регіонах Російської Федерації і як ефективного інструменту залучення інвестицій у регіони Південного федерального округу.

Ключові слова: регіон, технопарк, промислова зона, індустріальний парк, Асоціація індустріальних парків, інвестиції, Південний федеральний округ, розвиток.

Родионова Е. В.

Актуальный формат организации хозяйственной деятельности: опыт южных регионов России

Международный опыт доказывает, что промышленный бизнес-парки становятся центрами экономического роста и развития производства. В процессе экономической эволюции бизнес-парки стали тяготеть к местам концентрации квалифицированного персонала, учебных центров, торговли, культуры, развлечений. Наиболее важными проблемами при создании индустриальных парков являются: трудности в привлечении инвестиций; административные барьеры при ведении бизнеса в России. В числе сдерживающих факторов для потенциальных инвесторов: отсутствие возможности компенсировать риски, связанные с управленческими, бюрократическими процедурами, отсутствие единых стандартов организации и деловой практики. Новые промышленные парки способны помочь избавиться южным российским моногородам от зависимости от крупных предприятий, а региональным властям – решить проблему занятости. В статье раскрываются конкурентные характеристики и особенности индустриальных парков, которые отличают их от промышленных зон и технопарков. Подчеркнута важность создания индустриальных парков как сравнительно нового формата организации промышленного производства в регионах Российской Федерации и как эффективного инструмента привлечения инвестиций в регионы Южного федерального округа.

Ключевые слова: регион, технопарк, промышленная зона, индустриальный парк, Ассоциация индустриальных парков, инвестиции, Южный федеральный округ, развитие.

Рецензент: Мітрофанова І. В. – доктор економічних наук, професор, головний науковий співробітник Інституту соціально-економічних та гуманітарних досліджень Південного наукового центру РАН; професор кафедри «Світова та регіональна економіка» Волгоградського державного університету, Ростов-на-Дону – Волгоград, Російська Федерація

Reviewer: Mitrofanova I. – Ph.D. of Economics, Leading Scientific Researcher of the Institute of the Social, Economic and Humanitarian Researches of the South Scientific Center of RAS; Professor, Department of World and Regional Economy, Volgograd State University Rostov-on-Don, Volgograd, Russian Federation.

e-mail: mitrofanova@volsu.ru

*Статья подана
05.04.2015 г.*

УДК 333.338

АБДУЛЛАЕВА М. Н.

СТРАТЕГИЧЕСКИЕ ПОЗИЦИИ ДАЛЬНЕЙШЕГО РАЗВИТИЯ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ УЗБЕКИСТАНА

В статье подчеркнута необходимость в разработке теории, позволяющей по-новому посмотреть на проблему взаимодействия предприятий и внешней среды. В этих условиях процесс разработки стратегии промышленного предприятия рассматривается как современный инструмент развития, эффективное средство преобразований, изменений и адаптации, и повышения его конкурентоспособности. Указаны современные подходы к разработке перспективных направлений развития для отечественных металлургических предприятий, работающих в условиях развивающихся мировых глобализационных процессов, нестабильной конкурентной среды с целью обеспечения эффективного использования имеющихся у них преимуществ и нейтрализации факторов, определяющих уязвимость функционирования отрасли.

Ключевые слова: промышленное предприятие, национальное хозяйство, экономическая ситуация, реализация инвестиций, стратегическое развитие, производственный потенциал.

Постановка проблемы. В целях обеспечения эффективной деятельности промышленных предприятий, формирования экономически устойчивого бизнеса в долгосрочном периоде необходима такая система, которая позволит осуществлять наращивание темпов развития хозяйствующих субъектов. Возникает необходимость в разработке теории, позволяющей по-новому посмотреть на проблему взаимодействия предприятий и внешней среды. В этих условиях процесс разработки стратегии промышленного предприятия рассматривается как современный инструмент развития, эффективное средство преобразований, изменений и адаптации, и повышения его конкурентоспособности.

Металлургическая промышленность играет важную роль в формировании макроэкономических показателей страны. В то же время перед предприятиями отрасли все более остро встает вопрос об определении стратегии их развития, особенно в период продолжающегося мирового финансово-экономического кризиса.

Развитие черной металлургии как базовой отрасли реального сектора экономики относится к приоритетным задачам структурной перестройки национальной экономики. В настоящее время производство высококачественной конкурентоспособной металлопродукции и обеспечение устойчивого уровня функционирования предприятий практически невозможно без

значительных инвестиций в создание новых мощностей. Как отметил в своем докладе Президент Республики Узбекистан И.А.Каримов: «В соответствии с принятой Программой первоочередных мер по расширению объемов производства и освоению выпуска новых видов конкурентоспособной продукции предусматривается в 2012-2016 годах реализация более 270 инвестиционных проектов расчетной стоимостью 6,2 миллиарда долларов, а также отраслевых программ модернизации, технического и технологического перевооружения производства» [1].

В связи с этим возрастает необходимость современных подходов к разработке перспективных направлений развития для отечественных металлургических предприятий, работающих в условиях развивающихся мировых глобализационных процессов, нестабильной конкурентной среды с целью обеспечения эффективного использования имеющихся у них преимуществ и нейтрализации факторов, определяющих уязвимость функционирования отрасли.

Анализ последних исследований и публикаций. При осуществлении стратегии промышленного предприятия зачастую основной упор делается на перспективное планирование, представляющее существенную основу стратегического управления. В действительности решающей составляющей управления является

реализация перспективного плана. Однако способность реализовать стратегию для менеджера гораздо важнее, чем качество стратегии как таковой. Причины основных проблем, с которыми зачастую сталкиваются менеджеры при ее реализации, могут быть следующие:

1) уделяя большое внимание разработке и выбору эффективной деятельности, руководители обходят вниманием многочисленный арсенал инструментов, позволяющих оценить эффективность этой стратегии;

2) внимание менеджеров было акцентировано на инвестирование в материальные активы, в то время как нематериальные активы и такие факторы, как обслуживание клиентов, инновации, высококачественные и высокоэффективные технологии, информационные технологии и базы данных, способности, навыки, мотивация работников имеют больше возможностей для создания ценностей;

3) незаинтересованность работников в достижении общих целей организации, т.е. нет отождествления собственных целей каждого работника и целей предприятия;

4) использование в основном централизованного командного стиля руководства, направленного на управление тактикой, а не стратегией;

5) ориентация на клиента вообще, а не на конкретного клиента.

Таким образом, предпосылками для эффективного выполнения стратегического плана служит, прежде всего, наличие соответствующей организационной культуры и структуры, позволяющих реализовать стратегию, высокий уровень внутренней сплоченности персонала, создание адекватных систем мотивирования и организации труда. Самый совершенный стратегический план может стать бесполезным, если он не связан с персоналом организации, который не вовлечен в осуществление стратегии.

Цель статьи – проанализировать стратегические позиции дальнейшего развития промышленных предприятий Узбекистана.

Изложение основного материала исследования. Эффективность деятельности любого предприятия зависит от разработанности четырех составных характеристик ее работы. К ним относятся: экономический, политический, организационный и инновационный аспекты. Поэтому анализ стратегии промышленного предприятия в условиях развития инновационной деятельности предполагается проводить по данным направлениям.

Для разработки перспектив развития промышленного предприятия при инновационной деятельности необходимо решать следующие задачи:

1) установить соответствие стратегии предприятия организационной структуре, инфраструктуре и системе управления информацией;

2) определить типы инновационной политики, наиболее соответствующие основным целям и рыночным позициям предприятия;

3) определить уровень инновационного развития предприятия и в соответствии с этим строить его стратегию;

4) выбрать оптимальную систему контроля за ходом реализации перспективных задач на предприятии.

На основе обобщения научной литературы можно предложить следующую последовательность разработки стратегии промышленных предприятий по инновационной деятельности:

1. Определение миссии предприятия;

2. Определение целей;

3. Мониторинг внешней среды – выделение наиболее важных ее элементов и определение их показателей, критериев;

4. Оценка стратегической инновационной позиции предприятия – определение состояния деятельности на основе оценки инновационного потенциала и культуры;

5. Анализ функционального потенциала предприятия – определение стратегии противодействия или приспособления к внешней среде;

6. Формирование портфеля стратегий и перспективных альтернатив промышленных предприятий по инновационной деятельности;

7. Выбор стратегии предприятия с использованием матричного метода;
8. Разработка планов действий;
9. Проведение стратегических изменений;
10. Контроль за ходом выполнения стратегии.

Предприятие, как правило, применяет несколько взаимосвязанных либо дополняющих друг друга стратегий менеджмента. Портфель стратегий формируется в зависимости от поставленных целей развития предприятия, вытекающих из них инновационных задач, а также факторов, оказывающих влияние на инновационное раз-

витие предприятия. Предварительно необходимо оценить уровень развития научно-технической деятельности.

Для выбора перспектив развития промышленного предприятия целесообразно воспользоваться матричным методом. По мнению Макаровой Е.Е. [2, с. 22-25], для определения стратегии необходимо использовать данные об уровне инновационного развития, о перспективности отрасли. В результате реализации предложенной Макаровой Е.Е. методики стратегия при инновационной деятельности должна принять следующий вид [3] (рис. 1)

Рис. 1. Элементы стратегии промышленного предприятия в условиях развития инновационной деятельности

Источник: разработано автором

В современных рыночных условиях необходимость составления стратегических планов на металлургических предприятиях определяется многими причинами. Основные из них – неопределенность будущего, риски, координирующая роль плана и оптимизация экологических последствий, кроме того любое рассогласование деятельности требует финансовых

затрат (прямых или косвенных) на его преодоление.

Особенностями металлургии являются высокие капитало-, материало-, энергоёмкость производств, географическое размещение в привязке к источникам сырьевых ресурсов или центрам металлопотребления.

Наряду с этим для внешней среды металлургического предприятия (табл. 1) характерна высокая степень сложности и взаимосвязанности. Это требует, анализа динамики значительного количества экономических, политических, социальных и прочих факторов, а также рассмотрения этой динамики комплексно, во взаимодействии различных факторов. В то же время в силу объективных причин для внешней среды металлургического предприятия характерна менее высокая подвижность и более высокая определенность, чем для предприятий многих других отраслей экономики. Данное явление позволяет в про-

цессе разработки плана долгосрочного развития в большей степени опираться не на опыт, а на объективную информацию, и придает разработанной стратегии определенную стабильность, которая может подвергаться корректировкам, но не требовать радикальных изменений.

В настоящее время накоплен значительный объем методических средств и инструментов, используемых предприятиями для стратегического планирования. При всем многообразии обстоятельств существуют унифицированные процедуры в разработке стратегии, применяемые для различных субъектов хозяйствования.

Т а б л и ц а 1

Особенности стратегического планирования национальной металлургических предприятий

Наименование факторов	Определение	Особенности
Государственное регулирование	Совокупность централизованного административного влияния на экономическую деятельность предприятий и рыночного механизма регулирования посредством формирования нормативно-законодательной базы	В Узбекистане государственное регулирование металлургических предприятий происходит прямолинейно. Осуществление госзаказа а также тенденция регулирования рыночных отношений скажется на металлургических предприятиях через оживление экономики в целом благодаря сокращению барьеров для частного предпринимательства
Политико-правовые факторы	Факторы, способные оказывать воздействие на эффективность функционирования предприятий в результате установления международных и внутригосударственных законодательных и правовых норм, регламентируемых правовыми актами	Во всех странах мира черная металлургия рассматривается как национальное достояние, требующее защиты от внешней конкуренции. Если мировая экономика столкнется с рецессией, это приведет к росту протекционистских настроений как в развитых, так и в развивающихся странах
Экономические факторы	Факторы, отражающие состояние узбекской и мировой экономики, обусловленное категориями рыночных отношений; спрос и предложение, конкуренция, тенденции развития других отраслей	Требуется анализ тенденции развития экономических факторов в глобальном масштабе. Это связано с высокой степенью взаимосвязанности факторов внешней среды обуславливающих возможность существенного косвенного воздействия внешнего экономического фактора на их развитие

Источник: разработано автором

Мировой опыт свидетельствует, что важнейшим средством повышения эффективности, результативности любого вида деятельности или продукта этой деятельности является его стандартизация. Не отрицая необходимости учета конкретных обстоятельств, специфичных для каждого объекта, по мнению ученого экономиста

Даниленко Д. Н. [4, с. 41], целесообразно стандартизировать эти унифицированные процедуры. По его мнению, использование их при разработке стратегии позволит повысить эффективность перспективного планирования на металлургических предприятиях.

Существующие методики стратегического планирования не предполагают четкого деления на отдельные уровни, выделение которых возникает лишь на этапе распределения ресурсов. В условиях финансово-экономического кризиса для эффективного функционирования металлургического предприятия, по мнению Даниленко Д.Н. Даниленко [4, с. 17], целесообразно использовать унифицированные (стандартные) процедуры к определению набора показателей и критериев их оценки для каждого уровня управления предприятиями (корпоративного, бизнес и функционального).

На корпоративном уровне стратегия связана с видами бизнеса предприятия в целом, второй относится к стратегии конкуренции.

Принимая во внимание то, что оценка перспектив на корпоративном уровне включает решения об организации в целом, конкурентная стратегия относится к части внутри целого. Третий уровень стратегии – функциональный, который связан с тем, как разные подразделения предприятия – маркетинговый, финансовый, производственный отделы вносят вклад в первые два уровня в повышение конкурентоспособности организации. Конкурентная стратегия может зависеть от решений о вхождении на рынок, о цене предлагаемой продукции, о схемах финансирования, о рабочей силе и о привлечении инвестиций.

На уровне функциональной стратегии менеджеры, как правило, не сталкиваются напрямую со сложными проблемами. Данный уровень требует стабильности работы капиталоемкого производственного оборудования, однако, когда ради обеспечения этой стабильности теряется гибкость и управляемость, то изменению подлежат именно сами функциональные системы, а не поставленные цели и задачи.

Использование на предприятиях черной металлургии единых для всех структурных единиц (корпоративный, бизнес и функциональный уровни) стандартов процесса стратегического планирования позволит повысить эффективность принимаемых решений и станет одним из важных инструментов в оказании практической

помощи специалистам при разработке перспективных направлений развития.

Для того, чтобы выбрать наиболее эффективную стратегию, необходимо проведение сравнительного анализа с целью определения реального потенциала возможностей предприятия, позволяющего поставить четкие цели и задачи соответствующим подразделениям.

Анализ внешней среды представляет собой процесс определения критически важных элементов, которые могут оказать влияние на способности предприятия в достижении своих целей. На каждой стадии анализа внешней среды используются различные инструменты стратегического планирования.

Результатом выполнения анализа внешней среды является перечень факторов, степень их воздействия на различные аспекты деятельности предприятия и разработка системы возможных корректирующих действий менеджмента, направленных на усиление его конкурентных позиций.

Анализ внутренней среды проводится в целях выявления сильных и слабых сторон в деятельности предприятия, определения наиболее значимых для развития внутренних факторов и осуществляется с такой степенью детализации, которая необходима для достижения поставленных целей. Объекты анализа по элементам внутренней среды металлургического предприятия представлены в табл. 2.

Каждый из элементов имеет свою структуру и включает набор ключевых процессов. Состояние этих элементов определяет тот потенциал и те возможности, которыми располагает предприятие.

Для оценки того, является ли фактор сильной или слабой стороной предприятия по отношению к конкурентам, вводится критерий, по которому определяются достоинства или недостатки в его деятельности.

В качестве такого критерия, в зависимости от анализируемого фактора, используются: соответствующие показатели сопоставимого предприятия конкурента или средние показатели по отрасли.

Т а б л и ц а 2

Объекты анализа элементов внутренней среды металлургического предприятия

Элементы внутренней среды	Цели анализа	Объекты анализа
Система управления	Оценка степени соответствия существующей организационной структуры и применяемых методов управления, возможности достижения стратегических целей предприятия, соответствия современным требованиям к организации управления, а также способности действующей системы управления эффективно решать возникающие проблемы	<ul style="list-style-type: none"> • структура аппарата управления, нормы управляемости и функционального распределения полномочий и ответственности по уровням управления; • трудоемкость работ в подразделениях аппарата управления, взаимосвязи между основными звеньями структуры; • деятельность отдельных подсистем и структурных подразделений; • вертикальные и горизонтальные связи и информационные потоки; • механизм принятия решений
Финансы	Оценка степени соответствия существующего финансово-хозяйственного состояния и проводимой финансовой политики предприятия возможности достижения стратегических целей	<ul style="list-style-type: none"> • финансовая политика предприятия; • результаты финансово-хозяйственной деятельности предприятия
Производство	Оценка степени соответствия существующего производства, используемых технологий возможности достижения стратегических целей предприятия, соответствия современным требованиям к организации производственного процесса	<ul style="list-style-type: none"> • уровень соответствия производственных мощностей конкурентным требованиям; • уровень технологичности и эффективности производства; • возможности для расширения производственной базы; • уровень конкурентоспособности, качество выпускаемой продукции; • наличие производственных мощностей, достаточных для выполнения текущей и перспективной производственной программы
НИОКР	Оценка степени соответствия элемента «НИОКР» стратегии развития и его вклада в повышение конкурентоспособности предприятия	<ul style="list-style-type: none"> • современное состояние; • инновационный потенциал
Маркетинг и сбыт	Оценка степени соответствия проводимой предприятием маркетинговой и сбытовой политики и маркетингового потенциала возможности достижения стратегических целей	<ul style="list-style-type: none"> • маркетинговая и сбытовая политика; • современное состояние предприятия с позиции маркетинга
Логистика	Оценка степени соответствия элемента «Логистика» стратегии развития и его вклада в повышение конкурентоспособности предприятия	<ul style="list-style-type: none"> • качество; • эффективность; • синергия
Персонал	Оценка степени соответствия возможности достижения стратегических целей предприятия, выявление направлений ликвидации узких мест	<ul style="list-style-type: none"> • качество персонала; • затраты на персонал; • численность персонала

Источник: разработано автором

Для создания целостности наблюдаемой картины результаты анализа элементов с необходимой степенью детализации заносятся в сводную таблицу, где оценивается эффективность и важность каждого элемента.

Элементом критерием эффективности экономического механизма стратегического планирования является способность предприятия:

1. Гибко реагировать на изменения, происходящие на рынках, а именно:

- распознавать важность проблемы (центр тяжести управления должен быть смещен в сторону действий по их недопущению и минимизации потерь, если избежать их невозможно);

- разрабатывать механизм решения проблем.

2. Поддерживать соответствие между внешней средой и уровнем развития предприятия путем:

- реализации продукции, пользующейся спросом (по техническим, ценовым, экологическим и др. параметрам);

- удовлетворения ожиданий акционеров результатами финансовой деятельности.

Выводы и направления дальнейших исследований. Результаты проведения внутреннего обследования, выявления сильных и слабых сторон и взвешивания факторов по степени важности используются руководством для определения зон: требующих немедленного внимания, которые могут подождать и на которые можно опираться, чтобы воспользоваться возможностями внешней среды.

На этапе разработки перспективного развития принимаются решения о зависимости от ее сильных и слабых сторон, а также от возможностей и опасностей, при анализе. Кроме того, при рассмотрении будущих альтернатив развития стратегий необходимо учитывать реалии осуществления стратегии, значительно ограничивающие возможности ее выбора.

Сущность этапа стратегического выбора заключается в перераспределении ресурсов предприятия в зависимости от привлекательности целевых рынков на основе «портфельного анализа».

Реализация стратегического плана осуществляется через разработку программ, бюджетов и процедур, которые можно рассматривать как среднесрочные и краткосрочные планы его реализации. Основными составляющими успешной реализации стратегического плана являются: перспективные цели и планы, которые доводятся до работников для понимания ими того, к чему стремится организация; руководство своевременно обеспечивает поступление всех необходимых для реализации ресурсов, формирует план осуществления перспектив в виде целевых установок; в процессе реализации стратегического плана каждый уровень руководства решает свои задачи и осуществляет закрепленные за ним функции.

Литература

1. Доклад Президента Республики Узбекистан Ислама Каримова на заседании Кабинета Министров, посвященном основным итогам 2011 года и приоритетам социально-экономического развития на 2012 год. «2012 год станет годом поднятия на новый уровень развития нашей Родины» / Народное слово от 20 янв. 2012г.

2. Макарова Е. Е. Исследования инновационного потенциала при разработке стратегии предприятия / Е. Е. Макарова // Экономинфо. – 2006. - № 6. – С. 22 – 25.

3. Даниленко Д. Н. Методологические подходы к оценке привлекательности международных рынков региональных производителей металлопродукции / Д. Н. Даниленко // Региональная экономика: теория и практика. – № 10(49), 2007 – С. 45 – 49.

4. Даниленко Д. Н. Стратегическое планирование – основа развития рыночной экономики / Д. Н. Даниленко // Вопросы формирования и эффективного функционирования рыночной системы: Вып. 5, Магнитогорск: МГТУ. – 2003. – С. 17 – 21.

References

1. Doklad Prezidenta Respubliki Uzbekistan Islama Karimova na zasedanii Kabineta Ministrov, posvyashchennom osnovnym ito-

gam 2011 goda i prioritetaм sotsial'no-ekonomicheskogo razvitiya na 2012 god. «2012 god stanet godom podnyatiya na novyy uroven' razvitiya nashey Rodiny» / Narodnoye slovo ot 20 yanv. 2012g.

2. Makarova Ye. Ye. Issledovaniya inovatsionnogo potentsiala pri razrabotke strategii predpriyatiya / Ye. Ye. Makarova // Ekonominfo. – 2006. - № 6. – S. 22 – 25.

3. Danilenko D. N. Metodologicheskiye podkhody k otsenke privilekatel'nosti

mezhdunarodnykh rynkov regional'nykh proizvo diteley metalloproduksii / D. N. Danilenko // Regi-onal'naya ekonomika: teoriya i praktika. – № 10(49), 2007 – S. 45 – 49.

4. Danilenko D. N. Strategii-cheskoye planirovaniye – osnova razvitiya rynochnoy ekonomiki / D. N. Danilenko // Voprosy formirovaniya i effektivnogo funktsionirovaniya rynochnoy sistemy: Vyp. 5, Magnitogorsk: MGTU. – 2003. – S. 17 – 21.

Абдуллаева М. Н.

Стратегічні позиції подальшого розвитку промислових підприємств Узбекистану

У статті підкреслено необхідність в розроблення теорії, що дозволяє по-новому подивитися на проблему взаємодії підприємств і зовнішнього середовища. У цих умовах процес розробки стратегії промислового підприємства розглядається як сучасний інструмент розвитку, ефективний засіб перетворень, змін та адаптації й підвищення його конкурентоспроможності. Вказані сучасні підходи до розробки перспективних напрямків розвитку для вітчизняних металургійних підприємств, що працюють в умовах, що розвиваються світових глобалізаційних процесів, нестабільною конкурентного середовища з метою забезпечення ефективного використання наявних у них переваг і нейтралізації факторів, що визначають уразливість функціонування галузі.

Ключові слова: промислове підприємство, національне господарство, економічна ситуація, реалізація інвестицій, стратегічний розвиток, виробничий потенціал.

Abdullaeva M.

Strategic position in further development of industrial enterprises in Uzbekistan

The article highlighted the need to develop a theory provides a new look at the problem of interaction between enterprises and the environment. In these circumstances, the process of developing the strategy of industrial enterprise is seen as a modern tool of development, effective means of transformation, change and adaptation, and increasing its competitiveness. Shown modern approaches to the development of promising directions of development for the domestic steel enterprises operating in a developing world globalization processes, unstable competitive environment to ensure the effective use of their advantages and neutralize the factors that determine the vulnerability of the functioning of the industry.

Keywords: industrial enterprise, national economy, the economic situation, the implementation of investments, strategic development, production capacity.

Рецензент: Павлов К. В. – доктор экономических наук, профессор, проректор по научной работе Ижевского института управления, заведующий кафедрой «Экономика» Камского института гуманитарных и инженерных технологий, г. Ижевск, Российская Федерация.

Reviewer: Pavlov K. – Professor, Ph.D. of Economics, vice-rector of sciences Izhevsk of institute of management, head of Economy Department Kamsky institute of humanitarian and engineering technologies, Izhevsk, Russian Federation.

e-mail: kvp_ruk@mail.ru

Статья подана
24.05.2015 г.

РАЗВИТИЕ СОЦИАЛЬНОЙ СФЕРЫ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ

В статье рассмотрены основные тенденции развития социальной сферы Республики Беларусь. Показаны источники финансирования ее структурных составляющих. Исследованы имеющиеся проблемы в социальной сфере, показаны возможные направления ее развития. Социальные услуги являются неотъемлемым элементом современного государства. Особую социальную направленность имеют образование, медицинские услуги, социальное обеспечение. Однако зачастую социальные услуги рассматриваются исключительно с точки зрения потребностей социально незащищенных групп населения, т.е. социальные услуги рассматриваются в контексте социального обслуживания.

Ключевые слова: социальная сфера, социально-экономические отношения, национальные приоритеты, экономическая ситуация, стратегические задачи.

Постановка проблемы. Социальные услуги являются неотъемлемым элементом современного государства. Особую социальную направленность имеют образование, медицинские услуги, социальное обеспечение. Однако зачастую социальные услуги рассматриваются исключительно с точки зрения потребностей социально незащищенных групп населения, т.е. социальные услуги рассматриваются в контексте социального обслуживания.

Государственное регулирование системы социального обслуживания населения в Беларуси, условия предоставления социальных услуг, получения социальных льгот регулируются законами Республики Беларусь «О социальном обслуживании» (2000 г.), «О государственных минимальных социальных стандартах» (1999 г.), постановлениями Совета Министров Республики Беларусь и др.

Анализ последних исследований и публикаций. В соответствии с новой редакцией Закона Республики Беларусь «О социальном обслуживании» от 13 июля 2012 г. им регулируются общественные отношения, возникающие при организации и оказании социальных услуг. Его действие распространяется на граждан Республики Беларусь, иностранных граждан и лиц без гражданства (далее, если не установлено иное, – граждане), а также на юридических лиц и индивидуальных предпринимателей, осуществляющих социальное обслуживание. В законе под социальной услугой понимаются действия по оказанию гражданину помощи в целях содействия в предупреждении, преодолении трудной жизненной ситуации и (или) адап-

тации к ней. Трудная жизненная ситуация – ситуация, объективно нарушающая жизнедеятельность гражданина (малообеспеченность, сиротство, отсутствие определенного места жительства, безработица, наличие инвалидности, неспособность к самообслуживанию и утрата двигательной активности, семейное неблагополучие, конфликты и жестокое обращение в семье и т.п.), которую он не может преодолеть самостоятельно.

Цель статьи. Рассмотрение направлений развития социальной сферы в республике Беларусь.

Изложение основного материала исследования. Государственными организациями (их структурными подразделениями) могут оказываться следующие виды социальных услуг: временный приют, консультационно-информационные услуги, материальная помощь, социально-бытовые услуги, социально-медицинские услуги, социальный патронат, социально-педагогические услуги, социально-посреднические услуги, социально-психологические услуги, социально-реабилитационные услуги, услуги почасового ухода за малолетними детьми (услуги няни), услуги сиделки, услуги сопровождаемого проживания, услуги ухода за детьми-инвалидами (услуги социальной передышки). Местные исполнительные и распорядительные органы могут дополнительно вводить другие виды социальных услуг.

Таким образом, можно сделать вывод, что в правоприменительной практике Беларуси понятие «социальная услуга» связано с социальным обслуживанием населения, которое в свою очередь ориентиро-

вано на людей, которые не в состоянии временно или постоянно решать возникающие перед ними жизненные проблемы.

Однако эти услуги важны не только для указанных слоев населения, но для всех граждан, также имеющих социальные интересы, которые реализуются посредством развития социальной сферы. Социальная сфера – одна из основных подсистем общества, чем шире и разнообразнее социальная сфера, выше уровень ее развития, тем шире и богаче объективные возможности человека в обеспечении условий и образа его жизнедеятельности, условий формирования и удовлетворения его жизненных потребностей.

Развитие социальной сферы можно рассматривать исходя из нескольких аспектов.

Во-первых, как уже отмечалось, это оказание социальных услуг в рамках системы социального обслуживания населения.

Во-вторых, обеспечение условий для получения образования и поддержания здоровья, духовного и физического развития населения страны на основе возможности посещать театры, заниматься физической культурой и т.д.

Во-третьих, обеспечение и поддержание качества жизни в стране, которые формируются на основе поддержания и развития жилищно-коммунального хозяйства, оказания качественных бытовых услуг, разнообразия объектов торговли и общественного питания.

В-четвертых, возможность развития социальной сферы и получения социальных услуг посредством получения дополнительных социальных благ на платной основе.

Все эти элементы входят в социальную сферу, которая рассматривается как совокупность отраслей, предприятий, организаций, непосредственным образом связанных и определяющих образ и уровень жизни людей, их благосостояние, потребление (Рис. 1).

Исходя из представленных на рис. 1 элементов, можно дать следующее определение: «социальные услуги – это различные виды услуг в сфере реализации социальных потребностей граждан, включая и услуги для социально незащищенных групп населения».

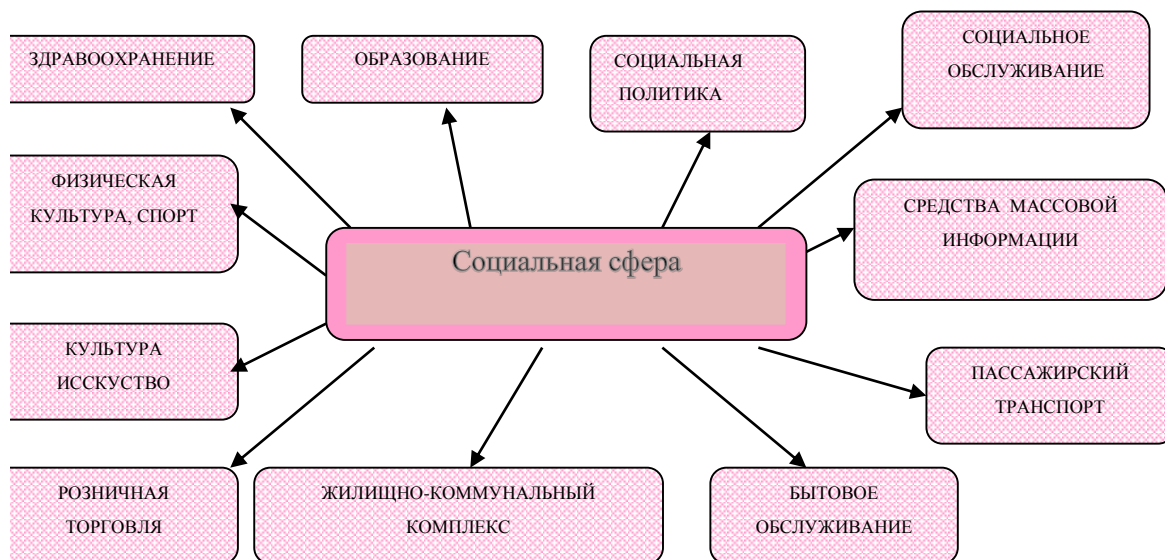

Рис. 1. Структура социальной сферы

Источник: разработано автором

Механизмы оказания услуг социальной сферы включают как элементы, которые непосредственно оказывают воздействие на процесс оказания социальных

услуг, так и способствуют развитию объектов социальной инфраструктуры посредством изменения практики их финансирования (рис. 2).

Рис. 2. Механизмы оказания услуг социальной сферы

Источник: разработано автором

В системе государственного регулирования используются в качестве инструментов социальные гарантии, стандарты, потребительские бюджеты и другие пороговые социальные регуляторы. Базой социальных гарантий служит часть национального богатства, обеспечивающая жизнедеятельность общества. Социальные гарантии обеспечиваются на законодательной основе, регламентирующей обязанности и ответственность как государства перед гражданами,

так и граждан перед государством.

В системе мер, используемых государством для обеспечения граждан Беларуси и для развития социальной сферы в республике, особо следует выделить минимальные социальные стандарты, которые можно оценить как компенсаторные, превентивные меры системного характера, обеспечивающие позитивное влияние на развитие этой сферы в целом по республике и на уровне регионов.

Правовой основой для реализации социальных стандартов стал Закон Республики Беларусь «О государственных минимальных социальных стандартах», принятый в 1999 году. Этот закон определяет критерии формирования и применения государственных минимальных социальных стандартов, обеспечивающих реализацию закрепленных Конституцией Республики Беларусь социальных прав граждан.

Система государственных социальных стандартов определила минимальный уровень гарантий для жителей Беларуси во всех социально значимых сферах. Другими словами, это та планка, относительно которой недопустимо снижать объем и качество услуг населению. Государственные минимальные социальные стандарты обеспечивают удовлетворение основных физиологических потребностей человека, они устанавливают различные нормы и нормативы денежных выплат, пособий, предоставления социально значимых услуг. Государственные минимальные социальные стандарты применяются для решения следующих задач:

удовлетворения основных потребностей граждан в материальных благах и

услугах;

нормативного обеспечения формирования и использования средств республиканского и местных бюджетов и средств государственных внебюджетных фондов на социальные нужды;

обеспечения государственной поддержки развития социальной сферы и социальной защиты граждан;

оказания необходимой социальной помощи малообеспеченным и находящимся в трудной жизненной ситуации гражданам.

Единые нормативы социальных стандартов по обслуживанию населения призваны определить гарантии, которые государство в состоянии обеспечить бесплатно (либо по доступной цене) в жизненно важных сферах. Социальные стандарты являются обязательными для использования в организациях всех форм собственности. Они внедрены повсеместно.

Государственные минимальные социальные стандарты пересматриваются не реже одного раза в пять лет.

Система государственных минимальных социальных стандартов в Республике Беларусь представлена на рис. 3.

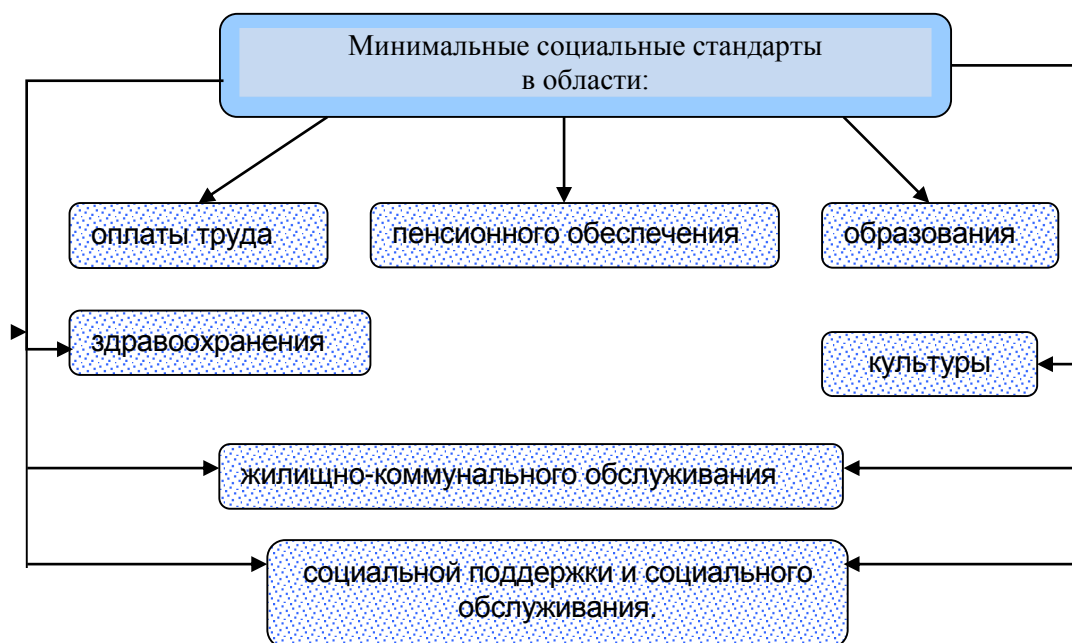

Рис. 3. Виды минимальных социальных стандартов в Беларуси

Источник: разработано автором

На основании Постановления Совета Министров Республики Беларусь от 30 мая 2003 г. №724 «О мерах по внедрению си-

стемы государственных социальных стандартов по обслуживанию населения республики» была разработана и утверждена си-

стема стандартов, включающая 44 норматива. В настоящее время действуют 43 основных социальных стандарта по обслуживанию населения в следующих 8-ми областях: жилищно-коммунальное хозяйство – 12, образование – 10, культура – 1, связь – 4, транспорт – 6, социальное обслуживание – 1, здравоохранение – 4, торговля и бытовое обслуживание – 4, физическая культура и спорт – 1. Часть социальных стандартов также подразделяется на отдельные самостоятельные подстандарты.

Основанием для установления количественного значения ряда указанных нормативов послужили санитарные и градостроительные нормы, усредненные показатели потребления услуг, сложившиеся в предыдущие годы. Немаловажное значение при установлении количественных значений сыграли и финансовые возможности местных бюджетов.

Следует отметить, что минимальные социальные стандарты по обслуживанию населения дифференцированы по регионам с учетом их специфики и развития инфраструктуры. Самые высокие стандарты установлены для города Минска.

Как показывает анализ выполнения социальных стандартов в регионах они, как правило, выполняются. Так, например, в Мядельском районе по состоянию на 1 января 2014 года все социальные стандарты выполнены, а ряд из них значительно превысил установленный минимум [1].

Аналогичная ситуация и в г. Бобруйске, где по состоянию на 1 июля 2013 года практически все минимальные стандарты выполнены. Исключение и в Мядельском районе и в г. Бобруйске составили объекты торговли и общественного питания [2].

Анализ фактического выполнения нормативов в указанных регионах показал, что превышение минимальных стандартов особенно касается таких нормативов, которые представлены в денежном эквиваленте (финансовые нормативы) – норматив бюджетной обеспеченности расходов на обучение одного учащегося в общеобразовательных учреждениях; норматив бюджетной обеспеченности расходов на обучение и воспитание одного учащегося в

учреждениях, обеспечивающих получение внешкольного воспитания и обучения; норматив бюджетной обеспеченности расходов на обучение и воспитание одного учащегося в учреждениях, обеспечивающих получение внешкольного воспитания и обучения; норматив бюджетной обеспеченности расходов на здравоохранение на одного жителя в среднем по району; норматив обеспеченности койками и аптеками и т.п. Казалось бы, выполнение соцстандартов обеспечивается. Однако следует иметь в виду, что в Беларуси на протяжении многих лет наблюдается высокая инфляция, а фактические показатели выполнения соцстандартов, которые установлены в денежном эквиваленте, приводятся в текущих ценах. В этой связи было бы целесообразно приводить исполнение таких социальных стандартов в сопоставимых ценах.

Также следует обратить внимание и на такую проблему как изменение положения в том или ином регионе в связи с изменением численности или административного статуса. В качестве примера можно привести территориальные образования, которые в соответствии с Указом Президента Республики Беларусь 7 мая 2014 г. № 214 «О развитии городов-спутников». В соответствии с ним городам Дзержинску, Заславлю, Логойску, Смолевичи, Фаниполлю, г.п. Руденск будет придан статус города-спутника г. Минска. Проведенные научные исследования, в частности, по проблемам установления и выполнения минимальных социальных стандартов показали, что «подтягивание» городов-спутников до уровня города Минска придется осуществлять за счет республиканского или минского городского бюджетов [3, с. 145-148].

Развитие социальной инфраструктуры. Еще одним элементом механизма реализации социальной политики и развития социальной сферы является развитие социальной инфраструктуры. Социальная инфраструктура представляет собой комплекс материальных объектов, обеспечивающих общие условия функционирования, развития и воспроизводства социальной сферы, совокупность отраслей

и видов деятельности, создающих условия для удовлетворения потребностей человека. Учреждения и предприятия социальной инфраструктуры (медицинские, образовательные, бытовые, досуговые и др.) обеспечивают взаимодействия материально-вещественной среды и социальных субъектов в целях рациональной организации жизнедеятельности людей.

Социальная инфраструктура регионов призвана создать благоприятные условия для проживания людей, обеспечить удовлетворение материальных и духовных потребностей населения. Уровень развития социальной инфраструктуры является показателем качества жизни населения. Состояние социальной инфраструктуры определяет бытовую привлекательность поселений. Необоснованные региональные различия в жизненном уровне населения уменьшают социально-экономическую эффективность территориального разделения труда, замедляют развитие производительных сил регионов и страны в целом, снижают их конкурентоспособность.

Именно поэтому развитие социальной сферы – образования, учреждений культуры, здравоохранения, бытового обслуживания – должно стать приоритетной задачей деятельности органов власти, поскольку именно на местах лучше знают какие объекты социальной инфраструктуры нуждаются в реконструкции, какие – построить в связи с изменением численности, структуры экономики и т.п. Учитывая территориальный характер социальной инфраструктуры, важно обеспечить комплексное развитие всех отраслей, связанных с обслуживанием населения. Необходим учет региональных факторов, определяющих объем и структуру потребностей населения в услугах социальной сферы.

Література

1. Паспорт внедрения системы государственных социальных стандартов по обслуживанию населения в Мядельском районе по состоянию на 1 января 2014 года. - [Электронный ресурс]. – 2014. – Режим доступа : <http://www.myadel.minsk-region.by/uploads/files/PASPORT.doc>

2. Бобруйский городской исполнительный комитет. Официальный сайт. [Электронный ресурс]. – 2014. – Режим доступа : <http://www.bobruisk.by/economics/>

3. Концептуальная модель развития городов-спутников Минска / Т.С. Вертинская [и др.]; под общей ред. Т.С. Вертинской. – Минск: Беларус. навука, 2013, с.145-148.

4. В Беларуси разрабатываются государственные стандарты, регламентирующие требования к объему и качеству социальных услуг. - [Электронный ресурс]. – 2014. – Режим доступа : <http://belapan.com/archive/2013/09/2stariki/>

5. Государственный стандарт социального обслуживания населения в Белгородской области «Стационарное социальное обслуживание населения в Белгородской области. Предоставление стационарного социального обслуживания гражданам пожилого возраста и инвалидам». - [Электронный ресурс]. – 2014. – Режим доступа : <http://xn-90aizhfd6g.xn--p1ai/normativ/oblast/149-ps.doc>

6. Повышение уровня и качества социального обслуживания населения на местном уровне в Республике Беларусь / Под науч. Ред. П.Г.Никитенко, Т.С. Вертинской; Ин-т экономики НАН Беларуси. Минск: Право и экономика, 2007. – 102 с.

7. Статистический ежегодник Республики Беларусь, 2014.-Стат. Сборник / Нац.стат.комитет Республики Беларусь .- Минск, 2014.

8. Сеидалиев, Фуад Садра оглы Формы и методы финансирования социальной инфраструктуры предприятия. - [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.engec.ru/system/files/old/116195659710670000.pdf>

References

1. Passport vnedreniya sistemy gosudarstvennykh sotsial'nykh standartov po obsluzhivaniyu naseleniya v Myadel'skom rayone po sostoyaniyu na 1 yanvarya 2014 goda. - [Elektronnyy resurs]. – 2014. – Rezhim dostupa : <http://www.myadel.minsk-region.by/uploads/files/PASPORT.doc>

2. Bobruyskiy gorodskoy ispolnitel'nyy komitet. Ofitsial'nyy sayt. [Elektronnyy resurs]. – 2014. – Rezhim dostupa : <http://www.bobruisk.by/economics/>

3. Kontseptual'naya model' razvitiya gorodov-sputnikov Minska / T.S. Vertinskaya [i dr.]; pod obshchey red. T.S. Vertinskoy. – Minsk: Belarus. navuka, 2013, s.145-148.

4. V Belarusi razrabatyvayutsya gosudarstvennyye standarty, reglamentiruyushchiye trebovaniya k ob'yemu i kachestvu sotsial'nykh uslug. - [Elektronnyy resurs]. – 2014. – Rezhim dostupa : <http://belapan.com/archive/2013/09/2stariki/>

5. Gosudarstvennyy standart sotsial'nogo obsluzhivaniya naseleniya v Belgorodskoy oblasti «Statsionarnoye sotsial'noye obsluzhivaniye naseleniya v Belgorodskoy oblasti. Predostavleniye statsionarnogo sotsial'nogo obsluzhivaniya grazhdanam pozhilogo vozrasta i in-

validam». - [Elektronnyy resurs]. – 2014. – Rezhim dostupa : <http://xn-90aizhfd6g.xn--p1ai/normativ/oblast/149-ps.doc>

6. Povysheniye urovnya i kachestva sotsial'nogo obsluzhivaniya naseleniya na mestnom urovne v Respublike Belarus' / Pod nauch. Red. P.G.Nikitenko, T.S. Vertinskoy; In-t ekonomiki NAN Belarusi. Minsk: Pravo i ekonomika, 2007. – 102 s.

7. Statisticheskiy yezhegodnik Respubliki Belarus', 2014.-Stat. Sbornik / Nats.stat.komitet Respubliki Belarus' .-Minsk, 2014.

8. Seidaliyev, Fuad Sadra ogly Formy i metody finansirovaniya sotsial'noy infrastruktury predpriyatiya. - [Elektronnyy resurs] – Rezhim dostupa: <http://www.engec.ru/system/files/old/116195659710670000.pdf>

Булко О. С.

Розвиток соціальної сфери в республіці Білорусь

У статті розглянуто основні тенденції розвитку соціальної сфери Республіки Білорусь. Показані джерела фінансування її структурних складових. Досліджено наявні проблеми в соціальній сфері, показані можливі напрямки її розвитку. Соціальні послуги є невід'ємним елементом сучасної держави. Особливу соціальну спрямованість мають освіту, медичні послуги, соціальне забезпечення. Однак найчастіше соціальні послуги розглядаються виключно з точки зору потреб соціально незахищених груп населення, тобто соціальні послуги розглядаються в контексті соціального обслуговування.

Ключові слова: соціальна сфера, соціально-економічні відносини, національні пріоритети, економічна ситуація, стратегічні завдання.

Bulko O.

Social development in the republic of Belarus

The article describes the basic trends of development of social sphere of the Republic of Belarus. Showing the sources of financing of its structural components. Studied the existing problems in the social sphere, shows the possible directions of its development. Social services are an integral part of the modern state. Special social orientation have education, health services, social security. However, social services are often considered purely from the point of view of the needs of vulnerable groups, ie, social services examined in the context of social services.

Keywords: social, socio-economic relations, national priorities, the economic situation, strategic objectives.

Рецензент: Павлов К. В. – доктор экономических наук, профессор, проректор по научной работе Ижевского института управления, заведующий кафедрой «Экономика» Камского института гуманитарных и инженерных технологий, г. Ижевск, Российская Федерация.

Reviewer: Pavlov K. – Professor, Ph.D. of Economics, vice-rector of sciences Izhevsk of institute of management, head of Economy Department Kamsky institute of humanitarian and engineering technologies, Izhevsk, Russian Federation.

e-mail: kvp_ruk@mail.ru

*Статья подана
14.05.2015 г.*

ПРОБЛЕМЫ И НОВЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ВАЛЮТНОЙ ПОЛИТИКИ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ

На основе анализа реализуемых мер валютной политики для Республики Беларусь автором разработаны направления совершенствования ее инструментов, предложены новые пути развития валютной политики, комплекс мер по регулированию валютного рынка на основе нового критерия (по элементам механизма функционирования эффективного рынка). При рассмотрении развития как программы акцент предполагается на деятельность, то есть здесь важны порядок и набор процедур, а также перечень мероприятий, способствующих достижению поставленной цели. Использование предложенного подхода позволит центральному банку обеспечить ориентацию валютной политики в большей степени на среднесрочные и долгосрочные результаты с формированием определенной стратегии, повысить уровень комплексности и целенаправленности валютного регулирования.

Ключевые слова: национальная валютная система, сбалансированное экономическое развитие, валютная политика, валютный курс, дисконтная политика, валютные интервенции, валютный рынок.

Постановка проблемы. Проблема формирования эффективной системы управления сбалансированным экономическим развитием является особенно актуальной на современном этапе развития экономики. В целях обеспечения условий формирования экономически устойчивого бизнеса в долгосрочном периоде необходима такая реорганизация системы управления на макроуровне, которая позволит осуществлять наращивание темпов экономического роста в рыночной среде.

Анализ последних исследований и публикаций. Состояние и развитие национальной валютной системы и валютного рынка страны определяет валютная политика, которая является одной из составляющих экономической политики государства. Ее целью является поддержание равновесия платежного баланса, валютного курса, обеспечение устойчивого функционирования национальной валютной системы [8, с. 14]. Сущность и инструменты валютной политики государства рассматривались нами ранее [4, с. 164].

Управление развитием национальной валютной системы должно рассматривать развитие как многомерное явление. Здесь представляется конструктивной предлагаемая современными исследователями типология подходов к развитию [1, с. 41].

При разработке направлений развития валютной политики также необходимо использовать комплексный подход, содержащий в то же время единую основу. Так,

развитие может рассматриваться как процесс, который имеет определенные этапы.

Кроме того, развитие может рассматриваться как метод. В этом случае очень важным является определение соответствующей цели и способов ее достижения, то есть акцент должен делаться на результаты.

Цель статьи – характеристика проблем и новых направлений валютной политики в Республике Беларусь.

Изложение основного материала исследования. При рассмотрении развития как программы акцент предполагается на деятельность, то есть здесь важны порядок и набор процедур, а также перечень мероприятий, способствующих достижению поставленной цели.

Представление развития как движения предполагает концентрацию акцента на идею развития в интерпретации участников движения.

Использование вышеназванного подхода позволит центральному банку, на наш взгляд, обеспечить ориентацию валютной политики в большей степени на среднесрочные и долгосрочные результаты с формированием определенной стратегии, повысить уровень комплексности и целенаправленности валютного регулирования.

Процесс сбалансированного экономического развития определяется воздействием на него валютной политики в результате:

- изменения организации элементов в валютной системе, итогом которого яв-

ляется создание новой системы связей, новой структуры и целостности;

- повышения гибкости мер валютного регулирования;
- разработки и использования комплексных мотивирующих систем, стимулирующих приток валюты в страну;
- активизации использования инновационных инструментов валютной политики.

Таким образом, основная цель системы управления сбалансированным экономическим развитием при помощи валютной политики – получение максимального результата на микро-, мезо- и макроуровне от использования мер валютной политики.

В мировой практике достаточно давно выработана система мер по регулированию государством валютных отношений. Рассмотрим более подробно основные меры валютной политики, используемые государством у нас в стране в целях регулирования валютных отношений и определим направления их развития.

Формирование и поддержание экономически обоснованного обменного курса национальной валюты является важнейшей из задач валютной политики, так как стабильность и устойчивость национальной валюты и ее обменного курса является одним из базовых условий для устойчивого экономического роста.

Основополагающую роль в функционировании реального сектора в усло-

виях экономики открытого типа играет обменный курс. Предложение валюты в стране обеспечивается за счет поступления валютной выручки от экспорта товаров и услуг на счета субъектов хозяйствования. Спрос на иностранную валюту определяется преимущественно динамикой импорта, а также привлекательностью иностранной валюты в качестве финансового инструмента и средства сбережения для субъектов экономики.

В переходной экономике роль валютного курса возрастает в связи с наличием возможностей его воздействия на состояние платежного баланса и, прежде всего, баланса текущих операций. Кроме того, стабильность или предсказуемость динамики валютного курса, подкрепленная соответствующей бюджетно-налоговой и денежно-кредитной политикой, выступает важным фактором, обеспечивающим доверие хозяйствующих субъектов к национальной валюте.

В Республике Беларусь в 2009-2011 гг. использовался режим привязки к корзине валют- разновидность фиксированного курса. В условиях валютного кризиса 2011года государство было вынуждено провести две девальвации обменного курса. В результате вышеназванных мер средний официальный валютный курс белорусского рубля к доллару США обесценился практически в 3 раза (рис.1).

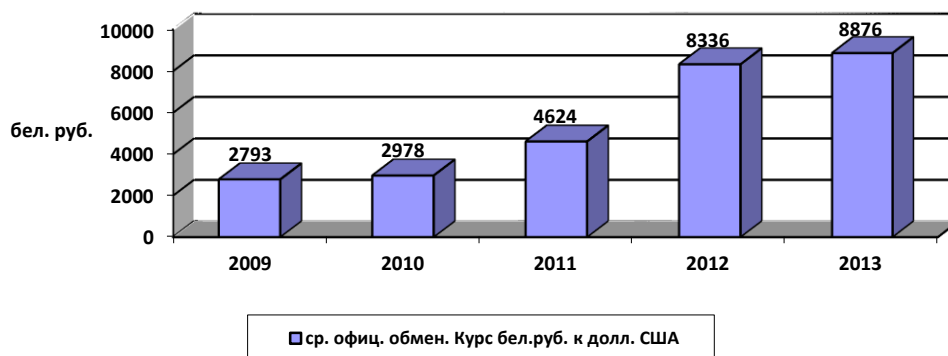

Рис.1. Динамика среднего официального валютного курса белорусского рубля к доллару США в 2009-2013гг.

Источник: разработано автором

Опыт Республики Беларусь во второй половине 90-х годов 20 века и в условиях кризиса 2011года показывает, что девальва-

ция номинального обменного курса национальной валюты практически всегда воздействует на индекс потребительских цен, т.е.

способствует росту цен. В Республике Беларусь темпы роста индекса потребительских цен в 2011 г. сложились очень высо-

кие- 207,8% к декабрю 2010 г. (рис.2).

Рис. 2. Динамика индекса потребительских цен и объявленной ставки рефинансирования в Республике Беларусь в 2010-2013 гг.

Источник: разработано автором

Девальвация способствовала снижению внутреннего спроса на товары и услуги национальных производителей, так как обесценение национальной валюты опосредовало рост цен в белорусских рублях на их продукцию. В то же время цены импорта (в переводе в национальную валюту) росли медленнее. Однако при этом девальвация способствовала сохранению спроса на белорусские товары на внешнем рынке.

Мерами, предпринятыми Национальным банком в 2012-2013 гг. с целью сдерживания инфляционных процессов явились:

- использование нового курсового режима – управляемого плавания. В рамках данного режима – проведение валютных интервенций для сглаживания резких колебаний обменного курса. Обменный курс белорусского рубля формировался на основе спроса и предложения иностранной валюты на внутреннем валютном рынке при ограниченном вмешательстве Национального банка;

- проведение жесткой денежно-кредитной политики.

За 2012 год официальный обменный курс белорусского рубля обесценился к доллару США на 2,6%, к евро - на 5%, к российскому рублю - на 8%. За 2013 г. официальный обменный курс белорусского рубля обесценился к доллару США на 10,9%, к евро - на 15,3%, к российскому рублю - на 3,1%. Данные подтверждают, что относительная стабильность обменно-

го курса обеспечивалась в 2012-2013 гг. Это свидетельствует об эффективности реализации Национальным банком нового механизма курсообразования – режима управляемого плавания. В дальнейшем стабильность курса национальной валюты будет зависеть от эффективности и сбалансированности работы всей экономики страны.

В то же время следует отметить, что проводимая у нас в стране политика даже легкого обесценивания курса национальной валюты по своему воздействию аналогична политике инфляционного стимулирования производства. Известно, что эмиссионная поддержка спроса ведет к росту цен и производства (при определенных условиях). Избыточное денежное предложение также может привести к увеличению спроса на иностранную валюту, снижению валютных резервов и девальвации национальной валюты. С другой стороны, провоцирование новой девальвации рубля способно стимулировать такие негативные последствия как отток капитала и рост инфляционных ожиданий, и тем самым затормозить процессы модернизации. Отдельным предприятиям, в частности, чистым экспортерам, девальвация может быть выгодна, однако конкурентоспособность экономики в целом может падать. Поэтому государство объективно должно отходить от одномерной политики регулирования экономики через динамику валютного курса и формировать более мно-

гомерную систему регуляторов, включающей развитие системы управления ликвидностью банковского сектора и межбанковским рынком, а также повышение ликвидности рынка государственных облигаций и других финансовых инструментов. Необходимо повышать регулируемую роль политики процентных ставок. Данные меры объективно будут способствовать: росту доверия к национальной валюте, а тем самым ослаблению давления на валютный рынок; снижению рисков банковского кредитования и стимулированию роста экономики.

Изменение учетной ставки центрального банка регулирует валютный курс и платежный баланс путем воздействия на движение краткосрочных капиталов и динамику внутренних кредитов (денежной массы, цен, совокупного спроса). Однако в современных условиях эффективность данного метода воздействия на валютный курс значительно снизилась, что обусловлено интернационализацией хозяйственных связей, регулированием государством движения капиталов и кредита (Сабитов, Тихонова, 2010).

В процессе формирования некоторых тенденций финансовой либерализации валютная политика Беларуси модифицируется в направлении изменения спектра инструментов, выдвижения в качестве приоритетных задач инфляционного таргетирования (переход к которому только недавно начался в Беларуси), регулирования процентных ставок, развития институтов внутреннего контроля. При этом институциональные и экономические условия для такого перехода в белорусской экономике принципиально сформировались и активно развиваются в условиях растущей взаимосвязи валютного и других секторов финансового рынка. Процентная политика в 2013 году была направлена на поддержание привлекательности сбережений в национальной валюте. Постепенно снижался разрыв между ставкой рефинансирования и ставками межбанковского рынка, что свидетельствовало о повышении роли ставки рефинансирования как ключевой ставки, определяющей стоимость денежных ресурсов и формирующей динамику

ставки однодневного рынка межбанковских кредитов и ставок кредитного и депозитного рынков:

- с целью сдерживания инфляции в сентябре 2013 года Национальным банком было принято решение о не снижении ставки рефинансирования ниже 23,5% годовых;

- повышение ставки отчислений в фонд обязательных резервов с 10 до 14% по привлеченным средствам юридических лиц в иностранной валюте позволило несколько ограничить переток средств из рублевых в валютные депозиты.

Выводы и перспективы дальнейших исследований. Разработка направлений развития валютной политики, нацеленных на повышение эффективности функционирования валютного рынка, требует разработки дополнительного комплекса мер с учетом изменения её целей, условий и приоритетов реализации, а также требует изменения роли инструментов денежно-кредитной политики, а именно: усиления роли инфляционного таргетирования, регулирования процентных ставок и инструментов внутреннего контроля.

Неотъемлемым атрибутом валютного рынка является присутствие функциональных элементов его регулирования. Современный валютный рынок – это институционально регулируемый рынок. Современная структура валютного рынка основывается на взаимном интересе контрагентов, валютном доходе, конструктивной конкуренции, коммерческом риске, системе институциональных регуляторов. Усиление межсекторных взаимосвязей на финансовом рынке ставит перед органами денежно-кредитного регулирования качественно новые задачи построения единой системы пруденциального регулирования и надзора как для валютного, так и для всего финансового рынка. Взаимосвязь валютного рынка с другими секторами финансового рынка (кредитного, фондового), которая проявляется в единстве участников и пересечении спектра инструментов и операций с ними, обуславливает необходимость организации данной системы пруденциального регулирования и надзора по функциональному принципу, означающему при-

Литература

менение единых пруденциальных норм к финансовым институтам разного типа при осуществлении ими одинаковых видов финансовых операций.

Необходим комплекс мер по регулированию валютного рынка на основе нового критерия (по элементам механизма функционирования эффективного рынка), который должен включать:

меры по повышению ликвидности валютного рынка, что означает построение процесса покупки и продажи валюты как легкого и доступного для каждого участника;

меры по повышению прозрачности валютного рынка, что возможно за счет публикации банками информации по клиентским депозитам и среднесуточным и среднемесячным объемам торговли валютой; а также ведения модуля открытых валютных позиций - сводной информации по совокупным открытым валютным позициям клиентов (При торговле валютой у участников валютного рынка возникают требования и обязательства в различных валютах. Соотношение требований и обязательств по той или иной валюте у участников валютного рынка определяет его валютную позицию);

меры контроля и снижения уровня риска на валютном рынке, что обеспечивает регулирование валютного рынка в целях повышения его эффективности. Совершенствование процедур валютного регулирования операций с производными финансовыми инструментами создаст необходимые условия для более активного использования резидентами эффективных стратегий управления и хеджирования валютных рисков.

Вышеназванные изменения организации элементов в национальной валютной системе будут способствовать созданию новой системы связей, новой структуры и целостности валютного рынка.

Организация единой системы пруденциального регулирования и надзора финансового рынка по функциональному принципу, выражающаяся в единстве норм пруденциального регулирования финансовых институтов разного типа, осуществляющих операции одного вида, в том числе валютные, будет способствовать обеспечению стабильности финансового рынка в целом и активизации использования инновационных инструментов валютной политики.

1. Ляшенко В. И. Финансово-регуляторные режимы стимулирования экономического развития: введение в экономическую режимологию: моногр. / В. И. Ляшенко; НАН Украины, Ин-т экономики пром-сти. – Донецк, 2012. – 370 с.

2. Маркусенко М. В. Валютная политика как элемент валютной системы / М. В. Маркусенко // Вестник Ассоциации белорусских банков. – 2003. - № 24.

3. Маркусенко М. В. Посткризисные проблемы функционирования национальной валютной системы Республики Беларусь / М. В. Маркусенко // Вестник Ассоциации белорусских банков. – 2011. - №1. – С. 6–15.

4. Маркусенко М. В. Эффективность функционирования национальной валютной системы / М. В. Маркусенко // Экономика и менеджмент. – 2011. – № 1. – С. 163-172.

5. Международные валютно-кредитные отношения // Под редакцией д.э.н., профессора, Л.Н. Красавиной, 2-е изд., перераб. и доп., Москва, 2004. <http://www.bibliotekar.ru/valyutno-creditnye-otnosheniya/index.htm>

6. Моисеев С. Р. Международные валютно-кредитные отношения / С. Р. Моисеев. – 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Издательство «Дело и сервис», 2007.

7. Моисеев С. Р. Политика валютных интервенций центральных банков: сущность, теневые механизмы и эффективность операций Банка России // С. Р. Моисеев, Финансы и кредит. – 2002. - № 11. – С. 46-53

8. Наговицын А. Г. Валютная политика / А.Г. Наговицын. – М.: «Экзамен», 2000. – 187с.

9. Сабитов Н. Х., Тихонова Р. У. Операции Банка России на открытом рынке: этапы развития// Н. Х.Сабитов, Р. У.Тихонова, Деньги и кредит, 2010, №12, с.44.

10. Шегда А. В. Основы менеджмента. – К.: Тов. "Знання", 1998. – 512 с.

References

1. Lyashenko V. I. Finansovo-regulyatornyye rezhimy stimulirovaniya ekonomicheskogo razvitiya: vvedeniye v ekonomicheskuyu rezhimologiyu: monogr. / V. I. Lyashenko; NAN Ukrainy, In-t ekonomiki prom-sti. – Donetsk, 2012. – 370 s.

2. Markusenko M. V. Valyutnaya politika kak element valyutnoy sistemy / M. V. Markusenko //, Vestnik Assotsiatsii belorusskikh bankov. – 2003. - № 24.

3. Markusenko M. V. Postkrizisnyye problemy funktsionirovaniya natsional'noy valyutnoy sistemy Respubliki Belarus' / M. V. Markusenko //, Vestnik Assotsiatsii belorusskikh bankov. – 2011. - №1. – S. 6–15.

4. Markusenko M. V. Effektivnost' funktsionirovaniya natsional'noy valyutnoy sistemy / M. V. Markusenko // Ekonomika i menedzhment. – 2011. – № 1. – S. 163-172.

5. Mezhdunarodnyye valyutno-kreditnyye otnosheniya // Pod redak-tsiyey d.e.n., professora, L.N. Krasavinoy, 2-ye izd., pererab. i dop., Moskva, 2004.
<http://www.bibliotekar.ru/valyutno-creditnye-otnosheniya/index.htm>

6. Moiseyev S. R. Mezhdunarodnyye valyutno-kreditnyye otnosheniya / S. R. Moiseyev. – 2-ye izd., pererab. i dop. — M.: Izdatel'stvo «Delo i servis», 2007.

7. Moiseyev S. R. Politika va-lyutnykh interventsii tsentral'nykh bankov: sushchnost', tenevyye mekhaniz-my i effektivnost' operatsiy Banka Rossii // S. R. Moiseyev, Finansy i kredit. – 2002. - № 11. – S. 46-53.

8. Nagovitsyn A. G. Valyutnaya politika / A.G. Nagovitsyn. – M.: «Ekzamen», 2000. – 187 s.

9. Sabitov N. KH., Tikhonova R. U. Operatsii Banka Rossii na ot-krytom rynke: etapy razvitiya// N. KH.Sabitov , R. U.Tikhonova, Den'gi i kredit, 2010, №12, s.44.

10. Shegda A. V. Osnovy me-nedzhmenta. – K.: Tov. "Znannya", 1998. – 512 s.

Маркусенко М. В.

Проблеми і нові напрямки валютної політики в Республіці Білорусь

На основі аналізу реалізованих заходів валютної політики для Республіки Білорусь автором розроблені напрями вдосконалення її інструментів, запропоновані нові шляхи розвитку валютної політики, комплекс заходів з регулювання валютного ринку на основі нового критерію (за елементами механізму функціонування ефективного ринку). При розгляді розвитку як програми акцент передбачається на діяльність, тобто тут важливі порядок і набір процедур, а також перелік заходів, що сприяють досягненню поставленої мети. Використання запропонованого підходу дозволить центральному банку забезпечити орієнтацію валютної політики більшою мірою на середньострокові і довгострокові результати з формуванням певної стратегії, підвищити рівень комплексності та цілеспрямованості валютного регулювання.

Ключові слова: національна валютна система, збалансований економічний розвиток, валютна політика, валютний курс, дисконтна політика, валютні інтервенції, валютний ринок.

Markusenko M.

Problems and new directions of monetary policy in Belarus

Based on the analysis of monetary policy measures implemented by the Republic of Belarus to the author developed ways of improving its tools offer new ways of development of monetary policy, a set of measures to regulate the foreign exchange market on the basis of new criteria (the elements of the functioning of an efficient market). When considering development as a program focus is supposed to work, then there are important procedures and a set of procedures and a list of activities that contribute to this goal. Using the proposed approach would allow the central bank to ensure the orientation of monetary policy more on medium and long-term results with the formation of a specific strategy to increase the level of complexity and targeting of foreign exchange regulation.

Keywords: national monetary system, balanced economic development, monetary policy, exchange rate, discount policy, foreign exchange intervention, the currency market.

Рецензент: Павлов К. В. – доктор экономических наук, профессор, проректор по научной работе Ижевского института управления, заведующий кафедрой «Экономика» Камского института гуманитарных и инженерных технологий, г. Ижевск, Российская Федерация.

Reviewer: Pavlov K. – Professor, Ph.D. of Economics, vice-rector of sciences Izhevsk of institute of management, head of Economy Department Kamsky institute of humanitarian and engineering technologies, Izhevsk, Russian Federation.

e-mail: kvp_ruk@mail.ru

*Статья подана
14.05.2015 г.*

**Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля провів
Міжнародні науково-практичну конференцію
«Молодь і наука: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку права в Україні»
м. Сєвєродонецьк, Україна, 19-20 травня 2015 р.**

Свою історію Інститут юриспруденції та міжнародного права (ІЮМП) починає ще з радянських часів, коли у вересні 1979 року ректор Луганського машинобудівного інституту О. М. Коняєв започаткував на базі інституту секцію «Радянське право», яка надалі була реорганізована в міжвузівську кафедру. Викладачі читали право в медичному, педагогічному та сільськогосподарському інститутах. І ця кафедра була тоді єдиною в Україні. За обміном досвідом до Луганська приїжджали викладачі з Росії, Прибалтики, Казахстану та інших республік.

Кафедра «Радянське право» перейменована в кафедру «Правознавство». Створення кафедри правознавства не тільки відкрило шлях до початку підготовки студентів за спеціальністю «Правознавство», але й означало новий якісний етап розвитку всього ВНЗ, набуття ним вищого статусу, пов'язаного з гуманізацією освіти й виходом на наступний рівень – університет. Підготовка студентів-правознавців була продиктована потребами суспільства, нової незалежної української держави, державних і правових інститутів, що формуються, потребують своїх національних кадрів юристів. Вони мали відповідати сучасним вимогам, бути здатними своєю працею внести істотний внесок у справу розбудови суспільства на принципах пріоритету прав людини, демократії та ринкової економіки.

Підготовка фахівців з напрямку 6.030401 «Правознавство» у СНУ ім. В.Даля була розпочата у 1992 р. Спочатку підготовка проводилась на базі кафедри правознавства у складі гуманітарного факультету. У 1997 р. створено самостійний юридичний факультет.

26 червня 2012р. наказом по університету №11 «Про заходи щодо вдосконалення управління, оптимізації структури університету та зменшення видатків на її утримання» юридичний факультет перетворено на Інститут юриспруденції та міжнародного права.

Обов'язки директора Інституту юриспруденції та міжнародного права виконує кандидат юридичних наук, доцент Арсентьєва Олена Сергіївна.

В Інституті юриспруденції та міжнародного права Східноукраїнського національного університету до Дня науки в Україні була про-

ведена X щорічна Міжнародна науково-практична конференція аспірантів, студентів, молодих науковців «Молодь і наука: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку права в Україні». Конференція присвячена 95-річчю заснування СНУ ім. В. Даля.

На конференції представили роботи більш ніж півсотні учасників. Із привітальним словом на офіційному відкритті до учасників конференції виступили к.ю.н., в.о. директора Інституту юриспруденції та міжнародного права СНУ ім. В.Даля Олена Арсентьєва та к.ю.н., доцент кафедри правознавства СНУ ім. В. Даля Галина Капліна.

На пленарному засіданні відбулось жваве обговорення проблем законодавства України, учасники конференції провели аналіз законодавчої бази України та інших європейських країн практично в усіх галузях права. Також були порушені питання перспективи працевлаштування студентів юристів та визнання українських освітніх документів в європейському просторі.

Після виступу учасників відбулось нагородження переможців Всеукраїнської науково-практичної конференції. Перше місце посіла магістрантка 5-го курсу ІЮМП Гніденко Вікторія з темою доповіді «Національна служба посередництва і примирення, як головний медіатор при вирішенні колективних трудових спорів», друге місце зайняли студентка 4-го курсу ІЮМП Соболева Олена та студентка 5-го курсу ІЮМП Красавська Марина, третє місце між собою розділили студент Міжрегіональної академії управління персоналом (м. Сєвєродонецьк) Птушко Ян та студентка 4-го курсу ІЮМП Федосенко Христина.

Т. В. КАЛІНЕСКУ, О. О. НЕДОБЕГА, В. С. АЛЬОШКІН

МИТНА БЕЗПЕКА

**Затверджено
Міністерством освіти і науки України
як підручник для студентів вищих
навчальних закладів
(лист № 1/11-18650 від 03.12.2013 р.)**

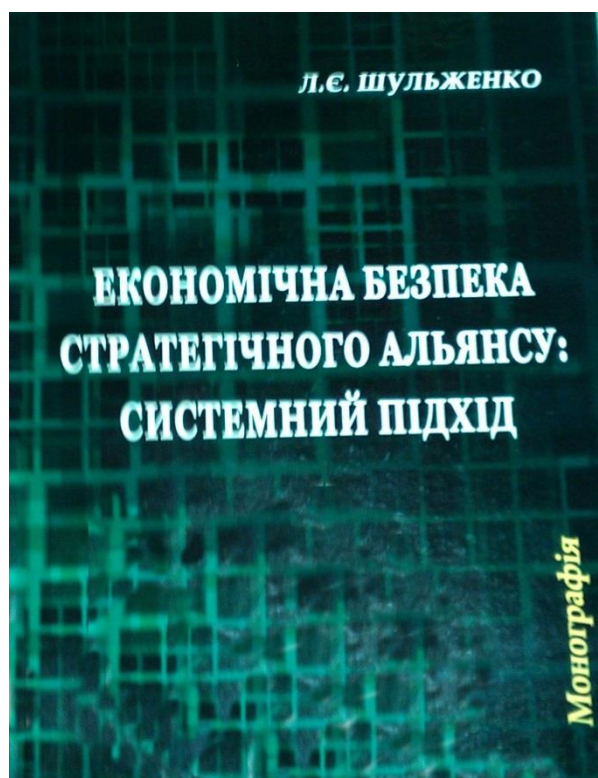
Шульженко Л. Є. **Економічна безпека стратегічного альянсу: системний підхід : монографія** / Л. Є. Шульженко. — Луганськ : "Промдрук", 2014. — 318 с.

У монографії розглянуто призначення, ознаки та характеристики стратегічних альянсів. Показано, що економічна безпека стратегічних альянсів є напрямом екосесента. Економічну безпеку стратегічного альянсу розглянуто з позицій системного підходу та в контексті теорії взаємодії. Проаналізовано типологічне розмаїття стратегічних альянсів. Розроблено концепцію економічної безпеки стратегічного альянсу. Для обґрунтування складу стратегічного альянсу використано метод аналізу ієрархій. Обґрунтовано склад стратегічного альянсу з використанням методу аналізу ієрархій. Проаналізовано інтереси акторів стратегічного альянсу, вибрано його архетип. Використано функцію корисності у визначенні винагороди взаємодії у стратегічному альянсі. Запропоновано послідовність визначення винагороди взаємодії у стратегічному альянсі. .

Калінеску Т. В. **Митна безпека : підручник** / Т. В. Калінеску, О. О. Недобега, В. С. Альошкін. — Сєверодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2014. — 336 с.

Підручник вміщує огляд ключових категорій, положень, питань для обговорення, самоконтролю, практичні ситуації, тестові завдання з курсу «Митна безпека» відповідно до навчальної програми і висвітлює основні проблеми, напрямки забезпечення митної безпеки України, управління різними видами ризиків у митних органах; надання сучасних знань про вітчизняний та зарубіжний досвід щодо боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил; ознайомлення з митним постаудитом зовнішньоекономічної діяльності.

Підручник призначено для викладачів і студентів економічних вузів. Може бути корисним у самостійній підготовці до складання іспитів з митної безпеки, а також для підприємців, спеціалістів усіх напрямів діяльності підприємств, регіональних органів управління, керівників усіх ланок і сфер управління на підприємствах, установах та усіх, хто цікавиться питаннями митної безпеки.

Л.Є. ШУЛЬЖЕНКО

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА СТРАТЕГІЧНОГО АЛЬЯНСУ: СИСТЕМНИЙ ПІДХІД

Монографія

Калінеску Т. В. **Соціальна відповідальність : підручник** / Т.В. Калінеску, Г. С. Ліхоносова, В.С. Альошкін. – Сєверодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2015. – 472 с.

У підручнику зазначено результати постійних пошуків і реалізацію можливостей покращення впливу бізнесу на його комунікативні групи, в процесі чого соціальна відповідальність призводить до збільшення вартості нематеріальних активів та бізнесу в цілому. Гарна репутація та відповідальність бізнесу в свою чергу забезпечує збереження клієнтської бази, збільшує темпи та можливості постійного розвитку компанії і її прибутковості. Лояльність клієнтів досягається завдяки позитивному іміджу компанії та її продукції у споживачів. За рахунок збільшення якості роботи й надання послуг, розкриттю інформації, її прозорості і доступності, виконання вимог у сфері соціальної відповідальності полегшує доступ національного виробника до капіталу інвесторів. Впровадження соціальної відповідальності також має вплив на розвиток і збереження інтелектуального капіталу.

Підручник є корисним супроводом науковця-практика, предметом діяльності якого є розробка, обґрунтування та впровадження механізмів соціально-трудоових відносин на засадах відповідальності.

Затверджено
Міністерством освіти і науки України
як підручник для студентів вищих
навчальних закладів
(лист № 1/11-8413 від 03.06.2014 р.)

Кібік О.М. **Державна підтримка розвитку морегосподарського комплексу України (організаційні та правові аспекти): монографія** / О.М. Кібік, О.П. Подцерковний, Ю.З. Драпайло, В.О. Котлубай та ін.; за ред. О.М. Кібік, О.П. Подцерковного. – Херсон: ФОП Грінь Д.С., 2015. – 442 с.

У монографії досліджуються організаційно-правові передумови сталого розвитку морегосподарського комплексу України. Особлива увага приділена системі засобів державної підтримки ефективного функціонування та розвитку морегосподарського комплексу України. Досліджені організаційно-правові інструменти забезпечення конкурентоспроможного функціонування підприємств морського транспорту та портів України. Монографія містить результати виконання науково-дослідної і призначена для викладачів вищих навчальних закладів, що готують фахівців для морегосподарського комплексу, вчених, студентів, економістів, юристів, фахівців підприємств морського транспорту і органів державного управління. Друкується за підтримки ГО "Всеукраїнський центр економічного права".

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Абдуллаєва Матлуба Нематовна	Кандидат економічних наук, доцент кафедри Ташкентського національного інституту транспорту (м. Ташкент, Узбекистан) <i>e-mail: econ1943@yandex.ru</i>	Abdullayeva Matluba	Ph.D. of Economics, Associate Professor of Tashkent National Institute of Transport (Tashkent, Uzbekistan) <i>e-mail: econ1943@yandex.ru</i>
Батманова Вікторія Вікторівна	Кандидат економічних наук, доцент кафедри «Світова та регіональна економіка» Волгоградського державного університету (м. Волгоград, РФ) <i>e-mail: vbatmanova@mail.ru</i>	Batmanova Victoria	Ph.D. of Economics, Associate Professor, of International and Regional Economics Department, Volgograd State University, (Volgograd, Russian Federation) <i>e-mail: vbatmanova@mail.ru</i>
Булко Ольга Семенівна	Кандидат економічних наук, доцент, завідувач відділу економіки сфери послуг Націо- нальної академії наук Білорусії (м. Мінськ, Білорусія) <i>e-mail: bulko@economics.basnet.by</i>	Bulko Olga	Ph.D. of Economics, Associate Professor, Head of Economy services Department of the National Academy of Sciences of Belarus (Minsk, Belarus) <i>e-mail: bulko@economics.basnet.by</i>
Беркутова Т.В.	Магістрант Іжевського державного технічного університету імені М. Т. Калашникова, (Іжевськ, Удмуртія, Росія) <i>e-mail: pgs@istu.ru</i>	Berkutova T.	Magistrant of Izhevsk state technical University named after M.T. Kalashnikov (Izhevsk, Udmurtia, Russia) <i>e-mail: pgs@istu.ru</i>
Велентейчик Наталія Юрїївна	Здобувач кафедри «Фінанси» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Сєверодонецьк, Україна) <i>e-mail: velentejchiknata@mail.ru</i>	Velentychik Nataliya	Applicant of Finance Department Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Severodonetsk, Ukraine) <i>e-mail: velentejchiknata@mail.ru</i>
Грахов Валерій Павлович	Доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Промислове та громадянське будівництво» Іжевського державного технічного університету імені М. Т. Калашникова, (м. Іжевськ, Удмуртія, Росія) <i>e-mail: pgs@istu.ru</i>	Grakhov Valeriy	Professor, Ph.D. of Economics, Professor, Head of Industrial and civil construction Department Izhevsk state tech- nical University named after M.T. Kalashnikov (Izhevsk, Udmurtia, Russia) <i>e-mail: pgs@istu.ru</i>
Головченко Олена Миколаївна	Доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Економіка і міжнародні еко- номічні відносини» Міжнародного гуманітарного університету (м. Одеса, Україна) <i>e-mail: gabiliza@ramler.ru</i>	Holovchenko Olena	Professor, Ph.D. of Economics, Professor, Head of Economy and International Economic Relations Department International Humanitarian University (Odessa, Ukraine) <i>e-mail: gabiliza@ramler.ru</i>

Житний Павло Євгенович	Доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Фінанси, облік та банківська справа» Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (м. Старобельськ, Україна) <i>e-mail: zhytnyy@meta.ua</i>	Zhytnyy Pavlo	Professor, Ph.D. of Economic, Head of Finance, Accounting and Banking Department Taras Shevchanko Luhansk National University (Starobelsk, Ukraine) <i>e-mail: zhytnyy@meta.ua</i>
Ільїна Олена Василівна	Аспірант Луганського національного аграрного університету (м. Харків, Україна) <i>e-mail: illin_inau@rambler.ru</i>	Ilyina Olena	Graduate student of Luhansk National agricultural University (Kharkiv, Ukraine) <i>e-mail: illin_inau@rambler.ru</i>
Калінеску Тетяна Василівна	Доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Оподаткування і соціальна економіка» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Сєверодонецьк, Україна) <i>e-mail: t.calinescu@mail.ru</i>	Calinescu Tetyana	Professor, Ph.D. of Economic, Head of Taxation and social economy Department Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Severodonetsk, Ukraine) <i>e-mail: t.calinescu@mail.ru</i>
Корольова Наталя Миколаївна	Кандидат економічних наук, доцент кафедри «Фінанси і кредит» Державного економіко-технологічного університету транспорту (м. Київ, Україна) <i>e-mail: koroleva_mabo@ukr.net</i>	Korolova Natalya	Ph.D. of Economic, Associate Professor of Finance and credit Department State Economy and Technologies University of Transport (Kyiv, Ukraine) <i>e-mail: koroleva_mabo@ukr.net</i>
Костирко Лідія Андріївна	Доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Фінанси» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Сєверодонецьк, Україна) <i>e-mail: lid_kost@mail.ru</i>	Kostyrko Lydia	Professor, Ph.D. of Economic, Head of Finances Department Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Severodonetsk, Ukraine) <i>e-mail: lid_kost@mail.ru</i>
Крайнік Олена Миколаївна	Кандидат економічних наук, доцент кафедри «Менеджмент організації та управління проектами» Запорізької державної інженерної академії, (м. Запоріжжя, Україна) <i>e-mail: kamelia20071@rambler.ru</i>	Kraynik Olena	Ph.D. of Economic, Associate Professor of Management organization and project management Department, Zaporizhia State Engineering Academy, Zaporizhzhya <i>e-mail: kamelia20071@rambler.ru</i>
Лук'янова Олена Юріївна	Кандидат економічних наук, експерт Громадської організації «Центр суспільних інновацій» (м. Львів, Україна) <i>e-mail: lukianovahy@ukr.net</i>	Lukyanova Olena	Ph.D. of Economic, Expert at Nongovernmental organization «Center for Social Innovation» (Lviv, Ukraine) <i>e-mail: lukianovahy@ukr.net</i>
Лемішко Олена Олександрівна	Кандидат економічних наук, доцент кафедри «Страховання і оподаткування» Національного університету біоресурсів і природокористування України (м. Київ, Україна) <i>e-mail: elena.lemishko@gmail.com</i>	Lemishko Olena	Ph.D. of Economics, Assistant Professor of Taxation and insurance department National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, (Kyiv, Ukraine) <i>e-mail: elena.lemishko@gmail.com</i>

Маркусенко Марина Вікторівна	Кандидат економічних наук, доцент кафедри «Банківська справа» Білоруського державного еко- номічного університету (м. Мінськ, Білорусія) <i>e-mail: markusenko@mail.ru</i>	Markusenko Marina	Ph.D. of Economics, Assistant Professor of Banking Department Belarusian State University of economic (Minsk, Belarus) <i>e-mail: markusenko@mail.ru</i>
Мітрофанова Інна Василівна	Доктор економічних наук, головний науковий співробіт- ник Інституту соціально- економічних та гуманітарних досліджень Південного науков- го центру РАН; професор ка- федри «Світова та регіональна економіка» Волгоградського державного університету (м. Волгоград, РФ) <i>e-mail: mitrofanova@volsu.ru</i>	Mitrofanova Inna	Professor, Ph.D. of Economics, Leading Scientific Researcher, Institute of Social, Economic and Humanitarian Researches of the Southern Scientific Center of the Russian Academy of Sciences, Professor of International and Regional Economics Department, Volgograd State University, (Volgograd, Russian Federation) <i>e-mail: mitrofanova@volsu.ru</i>
Мохначев Сергій Анатолійо- вич	Кандидат економічних наук, Завідувач кафедри «Економіка та управління» Східноєвропейського інституту (м. Іжевськ, Удмуртія, Росія) <i>e-mail: msa_ufmfpa@mail.ru</i>	Mokhnachev Sergiy	Ph.D. of Economics, Head of Economics and Management Department Eastern European instytututu (Izhevsk, Udmurtia, Russia) <i>e-mail: msa_ufmfpa@mail.ru</i>
Ніценко Віталій Сергійович	Кандидат економічних наук, доцент кафедри «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит» Одеського національного університету імені І. І. Мечнікова, (Одеса, Україна) <i>e-mail: nicik11071981@yandex.ru</i>	Nicenکو Vitaliy	Ph.D. of Economics, Assistant professor of Accounting, analysis and audit Department Odessa National University named after I. Mechnikov, (Odessa, Ukraine) <i>e-mail: nicik11071981@yandex.ru</i>
Носова Ольга Валентинівна	Доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Економічна теорія» Харківського національного університету внутрішніх справ Україна (м. Харків, Україна) <i>e-mail: nosova1982@mail.ru</i>	Nosova Olga	Professor, Ph.D. of Economics, professor, Head of economic theory department Kharkov national university of internal affairs (Kharkiv, Ukraine) <i>e-mail: nosova1982@mail.ru</i>
Павлов Костянтин Вікторович	Доктор економічних наук, професор, проректор з наукової роботи Іжевського інституту уп- равління; завідувач кафедри «Економіка» Камського інститу- ту гуманітарних та інженерних технологій (м. Іжевськ, Удмуртія, Росія) <i>e-mail: kvp_ruk@mail.ru</i>	Pavlov Konstantin	Professor, Ph.D. of Economics, vicerektor for scientific work of the Izhevsk institute of management; Head Economic Department Kamsky institute of humanitarian and engineering technologies (Izhevsk, Udmurtia, Russia) <i>e-mail: kvp_ruk@mail.ru</i>

Родіонова Катерина Володимирівна	Аспірант кафедри «Світова та регіональна економіка» Волгоградського державного університету (м. Волгоград, РФ) <i>e-mail: labser@volsu.ru</i>	Rodionova Katerina	Postgraduate Student of International and Regional Economics Department, Volgograd State University, (Volgograd, Russian Federation) <i>e-mail: labser@volsu.ru</i>
Старокожева Галина Іванівна	Кандидат економічних наук, доцент кафедри «Державне та муніципальне управління» Волгоградського державного університету (м. Волгоград, РФ) <i>e-mail: stargala@yandex.ru</i>	Starokozheva Galina	Ph.D. of Economics, Associate Professor of State and Municipal Management Department Volgograd State University, Russian Federation (Volgograd, Russian Federation) <i>e-mail: stargala@yandex.ru</i>
Соломатіна Тетяна Василівна	Кандидат економічних наук, доцент кафедри «Фінанси» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Сєверодонецьк, Україна) <i>e-mail: t.solomatina@i.ua</i>	Solomatina Tetyana	Ph.D. of Economics, Associate Professor of Finance Department Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Severodonetsk , Ukraine) <i>e-mail: t.solomatina@i.ua</i>
Трофимов Андрій Володимирович	Аспірант кафедри «Економічна теорія» Бердянського університету менеджменту і бізнесу (м. Бердянськ, Україна) <i>e-mail: sozis@ukr.net</i>	Trophimov Andrej	Postgraduate student of Economic theory Department Berdyansk university management and business (Berdyansk, Ukraine) <i>e-mail: sozis@ukr.net</i>
Ушеренко Світлана Василівна	Кандидат економічних наук, доцент кафедри «Корпоративні фінанси і контролінг» ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», (м. Київ, Україна) <i>e-mail: usherenko_svitlana@ukr.net</i>	Usherenko Svitlana	Ph.D. of Economics, Assistant professor of Corporate Finance and Controlling Department State Higher Educational Institution «Kyiv National Economic University of Vadym Hetman» (Kyiv, Ukraine) <i>e-mail: usherenko_svitlana@ukr.net</i>
Черненко Демід Дмитрович	Магістрант Державного вищого навчального закладу «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», (м. Київ, Україна) <i>e-mail: dem-che@mail.ru</i>	Chernenko Demid	Student of magistracy of State Higher Educational Institution «Kyiv National Economic University of Vadym Hetman» (Kyiv, Ukraine) <i>e-mail: dem-che@mail.ru</i>
Шамасва Неллі Павлівна	Кандидат економічних наук, доцент кафедри «Економіка» Камського інституту гуманітарних та інженерних технологій (м. Іжевськ, Удмуртія, Росія) <i>e-mail: nelli6016@gmail.ru</i>	Shamayeva Nelly	Professor, Ph.D. of Economics, Associate Professor of Economics Department Kama Institute of Humanities and Engineering Technology (Izhevsk, Udmurtia, Russia) <i>e-mail: nelli6016@gmail.ru</i>

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ

науково-виробничий журнал

№ 2 (18), 2015

Відповідальний за випуск	С. К. Рамазанов
Літературний редактор	А. М. Галенко
Технічний редактор	О. В. Могильна
Оригінал-макет	Г. С. Ліхоносова

Підписано до друку 25.05.2015 р.
Формат 60x84 1/8. Гарнітура Times New Roman.
Умов. друк. арк. 19,2. Обл. вид. арк. 20,1
Тираж 300 екз. Вид. № 1819 Замов. № 17

Видавництво
Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля
93406, м. Северодонецьк, Луганська обл., пр. Радянський, 59а

Свідоцтво про реєстрацію: серія ДК № 1620 від 18.12.03 р.

Адреса видавництва: 93406, м. Северодонецьк, Луганська обл., пр. Радянський, 59а

Телефон / факс (06452) 4-03-42

E-mail: uni.snu.edu@gmail.com

http://snu.edu.ua

Надруковано у видавництві СНУ ім. В. Даля

Свідоцтво про реєстрацію серія ДК № 2884 від 26.06.2007 р.

93400, м. Северодонецьк, пр. Радянський, 59а,

Телефон / факс (06452) 4-03-42; <http://www.snu.edu.ua>; uni.snu.edu@gmail.com

Шановні колеги, пропонуємо Вашій увазі

ВИМОГИ

щодо змісту та оформлення статей для подання в науково-виробничий журнал «ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ»

Сфера розповсюдження науково-виробничого журналу «Часопис економічних реформ»: загальнодержавна, зарубіжна.

Тематичні рубрики:

- теорія та методологія економічного розвитку;
- економіка та підприємництво;
- податки та бюджетна політика;
- фінанси та банківська справа;
- управління сучасним підприємством;
- облік та аудит;
- менеджмент;
- економіка регіону;
- соціальна економіка;
- міжнародна економіка;
- економічна кібернетика;
- організація виробництва.

Програмні цілі науково-виробничого журналу «Часопис економічних реформ»:

- висвітлення проблем соціально-економічного розвитку країни;
- поглиблене вивчення методологічних та прикладних проблем сучасної економіки;
- оприлюднення результатів досліджень у галузі економіки, менеджменту, організації виробництва та підприємництва;
- поширення досвіду реформувань у всіх сферах економічної діяльності;
- надання інформаційної підтримки аспірантам, докторантам та молодим вченим.

Рукописи статей, що будуть направлятися до журналу повинні бути набрані у текстовому редакторі Microsoft Word (файл повинний мати розширення *.doc або *.rtf), написані українською мовою (або російською, чи англійською – для громадян інших країн).

Обсяг статті – від 8 до 10 сторінок формату А4 (210x297 мм).

Шрифт Times New Roman Суг № 14;

Міжрядковий інтервал 1,5.

Поля сторінок: усі – 20 мм (без колонтитів).

Структура статті повинна відповідати Постанові Президії ВАК України № 7-05/1 від 15.01.2003 р. ("Бюлетень ВАК України" № 1/2003) та мати такі **елементи**:

- Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.
- Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми, на які спирається автор;

ДО РУКОПІСУ ДОДАЮТЬСЯ

- зовнішня рецензія від доктора економічних наук (НЕ з місця працевлаштування/навчання автора), завірена відповідним чином;
- довідка про автора (трьома мовами), у якій указуються прізвище, ім'я та по батькові, науковий ступінь і вчене звання, зазначається посада й організація, де працює автор, контактний телефон, електронна адреса, назва статті та обрана тематична рубрика;
- довідка про зовнішнього рецензента (трьома мовами), у якій вказуються прізвище, ім'я та по батькові, науковий

У текст статті можуть бути внесені редакційні правки без узгодження з автором.

Головний редактор

доктор економічних наук, професор Калінеску Тетяна Василівна

тел. (06452) 4-03-42.

Відповідальний редактор

кандидат економічних наук Ліхоносова Ганна Сергіївна

тел. (06452) 4-03-42.

Статті подаються поштою за адресою: кафедра оподаткування Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, пр. Радянський, 59-А, м. Северодонецьк, Луганська обл., 93400 або надсилаються на е-mail:

lihonosova@bk.ru чи info@taxation.lg.ua

www.chasopys.jimdo.com; www.chasopys.snu.lg.ua

Сподіваємося на плідну співпрацю!

